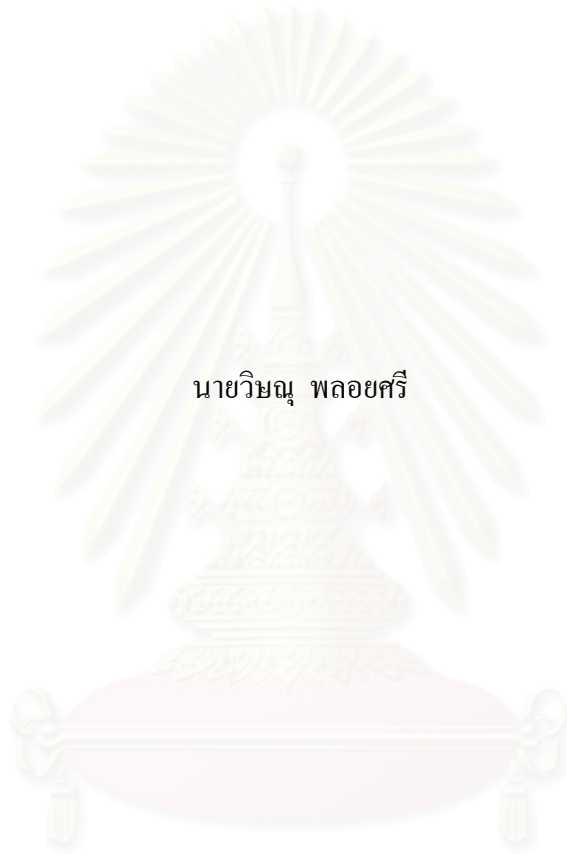

การบริหารจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน:
ศึกษารณีสุนัยการเรียนรู้ชุมชนพลาญข่อย ต.โนนก่อ อ.สิรินธร จ.อุบลราชธานี

นายวิษณุ พลอยศรี

สถาบันวิทยบริการ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญารัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ ภาควิชารัฐประศาสนศาสตร์

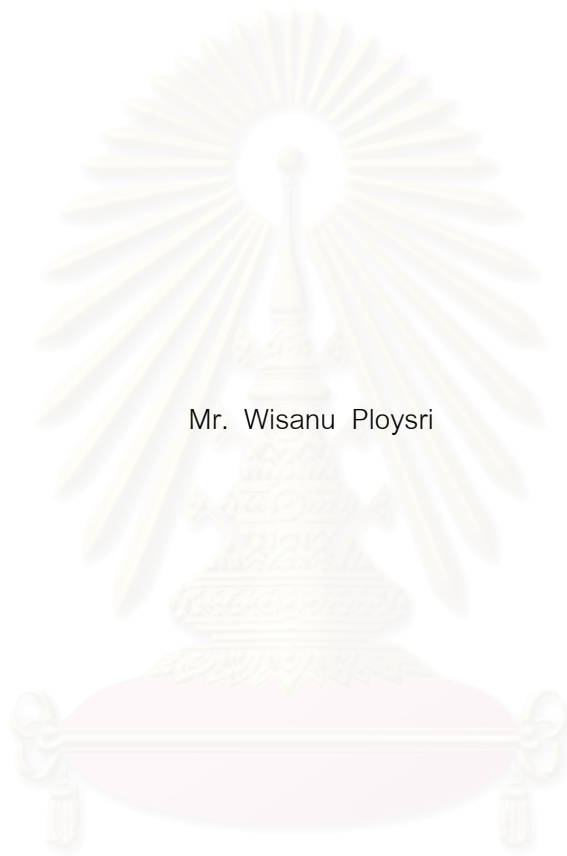
คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปีการศึกษา 2547

ISBN 974-17-6843-5

ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

COMMUNITY MANAGEMENT FOR SUSTAINABLE DEVELOPMENT:
A CASE STUDY OF PALANKHOI LEARNING CENTER, TAMBON NONKO,
SIRINDHORN DISTRICT, UBON RATCHATHANI PROVINCE

Mr. Wisanu Ploysri

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Master of Public Administration in Public Administration

Department of Public Administration

Chulalongkorn University

Academic Year 2004

ISBN 974 – 17 – 6843 - 5

หัวข้อวิทยานิพนธ์

การบริหารจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน :กรณีศึกษาศูนย์

การเรียนรู้ชุมชนพลาญข่อย ต. โนนก่อ อ.สีรินทร จ.อุบลราชธานี

โดย

นายวิษณุ พลอยศรี

สาขาวิชา

รัฐประศาสนศาสตร์

อาจารย์ที่ปรึกษา

รองศาสตราจารย์ วันชัย มีชาติ

คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้วิทยานิพนธ์นี้
เป็นส่วนหนึ่ง ของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาโทบริหารธุรกิจ

..... คณบดีคณะรัฐศาสตร์
(ศาสตราจารย์ ดร. อมรา พงศาพิชญ์)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

..... ประธานกรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ อร่าม ศิริพันธ์)

..... อาจารย์ที่ปรึกษา
(รองศาสตราจารย์ วันชัย มีชาติ)

สถาบันนวัตกรรมการ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

..... กรรมการ
(รองศาสตราจารย์ สุรัชย์ หวันแก้ว)

วิชญ์ พลอยศรี : การบริหารจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน. (COMMUNITY MANAGEMENT FOR SUSTAINABLE DEVELOPMENT: A CASE STUDY OF PALANKHOI LEARNING CENTER, TAMBON NONKO, SIRINDHORN DISTRICT, UBON RATCHATHANI PROVINCE) อ. ที่ปรึกษา : รองศาสตราจารย์ วันชัย มีชาติ, 249 หน้า. ISBN 974-17-6843-5.

การศึกษาวิจัยครั้งนี้มุ่งศึกษาปรากฏการณ์ทางสังคมของชุมชนแห่งหนึ่ง โดยได้ทำการศึกษาผ่านศูนย์การเรียนรู้ชุมชนพลาญช้อย บ้านแหลมทอง ตำบลโนนก่อ อำเภอสิรินธร จังหวัดอุบลราชธานี ซึ่งได้กำหนดวัตถุประสงค์ในการศึกษาดังนี้ 1. เพื่อศึกษาลักษณะการบริหารจัดการและกระบวนการพัฒนาของชุมชนบ้านแหลมทอง 2. เพื่อศึกษาถึงปัจจัยเงื่อนไขภายในชุมชนบ้านแหลมทองที่มีอิทธิพลในการทำให้ชุมชนประสบความสำเร็จมีความสามารถในการพึ่งตนเองและมีลักษณะการพัฒนาที่ยั่งยืน รวมถึงปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาของชุมชน ทั้งนี้ชุมชนดังกล่าวเป็นชุมชนที่ได้รับการยอมรับในเรื่องของการพัฒนา ทั้งจากภายในและภายนอกชุมชน รวมถึงสื่อมวลชน

ผลการศึกษาพบว่าชุมชนบ้านแหลมทองมีลักษณะการบริหารจัดการและกระบวนการพัฒนาชุมชนที่สำคัญ 4 ประการ คือ 1. ชุมชนบ้านแหลมทองมีการทำเกษตรแบบไร่ นาสวนผสม เน้นการมีอยู่ มีกิน และเน้นการพึ่งตนเองได้ภายในชุมชน 2. ชุมชนบ้านแหลมทองเน้นการเรียนรู้ด้วยการปฏิบัติจริงโดยมีศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเป็นองค์กรที่สำคัญ 3. ชุมชนบ้านแหลมทองมุ่งเน้นการปลูกฝังจิตสำนึกของคนภายในชุมชน โดยมีองค์กรชุมชนที่สำคัญคือ ศูนย์เด็กและศูนย์จิตใจเป็นองค์กรที่สำคัญในการพัฒนา 4. ชุมชนบ้านแหลมทองมีการรวมตัวกันจัดตั้งองค์กรชุมชนเพื่อการสร้างงาน สร้างรายได้ ให้กับคนภายในชุมชน ซึ่งได้แก่กลุ่มแปรรูปผลไม้พื้นเมือง กลุ่มแปรรูปดินลูกรังทำอิฐบล็อก และกลุ่มพลังงานธรรมชาติ การพัฒนาของชุมชนบ้านแหลมทองเกิดจากการการร่วมแรงร่วมใจกันของคนภายในชุมชนเป็นสำคัญ และมีลักษณะการบูรณาการในทุกด้านส่วนกล่าวคือ มีการพัฒนามนุษย์เป็นศูนย์กลาง ชาวบ้านภายในชุมชนจะได้รับความรู้จากศูนย์การเรียนรู้ชุมชน และได้รับการขัดเกลาจิตใจ และปลูกฝังจิตสำนึก จากศูนย์เด็ก ศูนย์จิตใจและวัดแหลมทอง คนที่ได้รับการพัฒนาแล้วจะเป็นกำลังหลักในการพัฒนาด้านอื่น กล่าวคือการพัฒนาทางด้าน เศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ชุมชนบ้านแหลมทองแก้ปัญหาทางด้าน เศรษฐกิจและสังคมด้วยการเน้นการสร้างงานภายในชุมชนโดยการรวมกลุ่มอาชีพกัน ในลักษณะการขายหุ้นให้กับสมาชิก เน้นการสร้างงานจากการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ภายในชุมชน รวมถึงมีความสามารถในการใช้ทรัพยากรภายในชุมชนในลักษณะยั่งยืนได้ สิ่งสำคัญประการสุดท้ายชุมชนสามารถรักษาวินัยชีวิตของเกษตรกรภายในชุมชนเอาไว้ได้ พร้อมกับการมีงานทำภายในชุมชนได้โดยไม่ต้องละทิ้งการเป็นเกษตรกร แล้วเปลี่ยนอาชีพไปเป็นกรรมกรอย่างที่หลายชุมชนประสบปัญหา ทั้งนี้เนื่องจากงานใหม่ได้มาเปลี่ยนวิถีชีวิตของชาวบ้านภายในชุมชน ชุมชนหลายแห่งในสังคมไทยจึงล่มสลาย

อนึ่งปัจจัยเงื่อนไขภายในชุมชนบ้านแหลมทองที่มีอิทธิพลในการทำให้ชุมชนประสบความสำเร็จมีความสามารถในการพึ่งตนเองและมีลักษณะการพัฒนาที่ยั่งยืนได้แก่ 1. ชุมชนมีการสร้างปัจจัยสี่ภายในครัวเรือน เน้นการทำไร่ นาสวนผสมสร้างความสมบูรณ์ให้กับธรรมชาติ 2. การมีผู้นำธรรมชาติและผู้นำทางการของชุมชนที่เข้มแข็ง 3. การมีศูนย์การเรียนรู้ชุมชนภายในชุมชน 4. การรวมกลุ่มสร้างองค์กรชุมชนเพื่อสร้างงานภายในชุมชน 5. การใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ภายในชุมชนเป็นวัตถุดิบในการผลิต 6. การมีศูนย์จิตใจ ศาลาปฏิบัติธรรม วัด และศูนย์เด็กภายในชุมชน ตลอดจนได้รับความช่วยเหลือและความร่วมมือจากกลุ่มญาติธรรม 7. ชุมชนมีความสามัคคีต่อกันในระดับสูง ส่วนปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาของชุมชนที่สำคัญได้แก่ 1. ปัญหาเด็กขาดสารอาหาร 2. คนชราภายในชุมชน ถูกทอดทิ้ง 3. ปัญหาการขาดแคลนน้ำทำการเกษตรในฤดูแล้ง 4. ชุมชนมีปริมาณไฟฟ้าไม่พอใช้ ข้อจำกัดดังกล่าวหากชุมชนสามารถแก้ปัญหาที่มีอยู่ได้จะมีผลอย่างสำคัญต่อการพัฒนาในระยะยาว

ภาควิชา รัฐประศาสนศาสตร์

สาขาวิชา รัฐประศาสนศาสตร์

ปีการศึกษา 2547

ลายมือชื่อ.....

ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา.....

4581176724 : MAJOR PUBLIC ADMINISTRATION

KEY WORD: COMMUNITY MANAGEMENT / LEARNING CENTER / SUSTAINABLE DEVELOPMENT

WISANU PLOYSRI : COMMUNITY MANAGEMENT FOR SUSTAINABLE DEVELOPMENT: A CASE STUDY OF PALANKHOI LEARNING CENTER, TAMBON NONKO, SIRINDHORN DISTRICT, UBON RATCHATHANI PROVINCE. THESIS ADVISOR: ASSO.PROF. WANCHAI MEECHART 249 pp. ISBN 974-17-6843- 5.

The purpose of this research is to study a social phenomenon of a community. The study focuses on community Palankhoi learning center, Baan Lamthong, Tambol Nonko, Sirindhon District, Ubon Ratchathani Province. The purposes of the study are 1. to investigate community management and development of Baan Lamthong community. 2. to investigate the factors within the community which influence the community's success in self-dependence and sustainable development. The study also investigates the factors which obstruct the community's development, as the community is considered well-known for its development both within and outside the community and mass media.

The study found that Baan Lamthong community has 4 significant characteristics of management and development, which are: 1. the community earns a living by diversified farming, of which the main purpose is to live self-dependently. 2. the community pays attention to practical learning, which the community learning center is the main educational organization. 3. the community pays attention to encouraging common sense of the people. The important organizations for development are Children Center and Mental Center. 4. Within the community, there are groups of community organization of which the purposes are to offer jobs to the people in the community. These groups are, for example, local fruit group, the group that makes bricks from laterite, and natural energy group. The development of Baan Lamthong community is mainly the result from cooperation of the people within the community. Moreover, the community has the characteristic of integration. In other words, it has man-center development. The people gain their knowledge from the community's learning center, and they get mental treatment from Children Center, Mental Center, and Wat Lamthong. The people who have been trained will be the main leaders for other development, namely economic, social, and environmental development. Baan Lamthong community solves its economic and social problems by producing jobs within the community. The community mainly produces jobs that use only natural sources within the community, as well as using natural sources permanently. Finally, the community has potential to maintain itself as agricultural community. The people can earn their living without abandoning agricultural lives in order to be labors like many other communities. This is problematic to most communities, as people have to change their ways of life. Therefore, many communities in Thailand have collapsed.

The factors within Baan Lamthong community which influence the community's success in self-dependence and sustainable development are: 1. the households in the community produce their own 4 important factors for living. 2. the community has efficient charismatic leader and official leaders. 3. the community has a learning center. 4. there are organizations which help produce jobs within the community. 5. the community use natural sources within the community as raw materials. 6. the community has Mental Center, Buddhist Temples and Children Center which are supported from the public 7. the community is highly cooperative. The factors which obstruct the community's development are: 1. children malnutrition problem. 2. old people are abandoned. 3. the lack of water for agriculture during the dry season. 4. there is not sufficient electricity. If the community is able to solve these problems, it will gain benefits for a long-term development.

Department Public Administration Student's signature.....

Field of study Public Administration Advisor's signature.....

Academic year 2004

กิตติกรรมประกาศ

ข้าพเจ้ามีความภูมิใจเป็นอย่างยิ่งที่สามารถเขียนวิทยานิพนธ์ฉบับนี้จนสำเร็จงานชิ้นนี้สำหรับข้าพเจ้าแล้วเป็นงานที่เปิดกว้างวิสัยทัศน์ของตนเอง และทำให้ข้าพเจ้าได้ตระหนักว่าปัญญาและความรู้ที่แท้จริงคืออะไร การได้เขียนงานชิ้นนี้นับว่าเป็นประสบการณ์ที่มีค่าอย่างยิ่ง ที่สำคัญวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นที่รวบรวมสายสัมพันธ์อันดีงามมากมายรวมถึงเป็นที่บรรจุก ช่วยเหลือ กำลังใจ ความเมตตา และมิตรภาพที่ข้าพเจ้าได้รับ อนึ่งข้าพเจ้าขอขอบพระคุณทุนอุดหนุนการศึกษาในระดับบัณฑิตศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เพื่อเฉลิมฉลองในวโรกาสที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเจริญพระชนมายุครบ 72 พรรษา และทุนพัฒนาอาจารย์ของมหาวิทยาลัยอุบลราชธานี ที่ได้มอบทุนการศึกษาในระดับบัณฑิตศึกษาให้แก่ข้าพเจ้า รวมถึงขอขอบพระคุณบุคคลต่างๆ ที่สำคัญดังนี้ อันดับแรก รองศาสตราจารย์ วันชัย มีชาติ อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ที่คอยแต่ปรับปรุ้ง และขัดเกลางานเขียนของข้าพเจ้าให้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น ผู้ช่วยศาสตราจารย์ อร่าม ศิริพันธ์ อดีตหัวหน้าภาควิชารัฐประศาสนศาสตร์ และประธานกรรมการวิทยานิพนธ์ที่คอยให้กำลังใจ ให้คำแนะนำ ตักเตือน และให้ข้อคิดเห็นต่างๆ ตลอดระยะเวลาที่ข้าพเจ้าทำการศึกษาอยู่ที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยทั้งในระดับปริญญาตรี และระดับบัณฑิตศึกษา รองศาสตราจารย์ สุริชัย หวันแก้ว กรรมการวิทยานิพนธ์ที่เมตตาให้คำแนะนำ และข้อคิดเห็นต่างๆ ตลอดการทำวิทยานิพนธ์อย่างยิ่ง อาจารย์ ศรีสอางค์ วงศ์ทองดี ที่ให้กำลังใจและให้หนังสือจำนวนหนึ่งมาเฝ้าอ่านและเป็นประโยชน์ต่อการเขียนวิทยานิพนธ์ ขอกราบขอบพระคุณอาจารย์ทุกท่านที่ได้ประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้ต่างๆ จนทำให้ข้าพเจ้าจบการศึกษา รวมถึงขอขอบคุณพี่ๆ เจ้าหน้าที่ บุคลากรที่คณะรัฐศาสตร์ทุกคนที่คอยให้กำลังใจและทำงานสนับสนุนงานของคณะอย่างดียิ่ง

อนึ่งการเข้าไปใช้ชีวิตที่ชุมชนบ้านแหลมทองได้รับความช่วยเหลือเป็นอย่างดีจากชาวบ้านที่ชุมชน ทั้งทางด้านที่พัก อาหาร รวมถึงได้รับมิตรภาพ ความมีน้ำใจ ความเป็นกันเอง ข้าพเจ้าขอขอบคุณผู้ใหญ่บ้านชุมชนบ้านแหลมทอง และทุกๆ คนที่ชุมชนที่ได้ให้ความช่วยเหลือเป็นอย่างดี พร้อมกันนี้ขอกล่าวขอบคุณ พี่นพ พี่ตัม ต้อม เอก และอัม ที่เป็นกำลังใจที่ดีเสมอมา น้องกอล์ฟที่ช่วยทำแผนที่ คุณหม่อนที่ช่วยพิมพ์ ต้น ที่ช่วยคิดและปรับปรุงกรอบแนวคิดให้ดียิ่งขึ้น รวมถึงพี่น้องผองเพื่อนทุกคนที่มีส่วนกับความสำเร็จนี้ของข้าพเจ้า

ท้ายนี้ ข้าพเจ้าใคร่ขอกราบขอบพระคุณพ่อครูบัญชา ตั้งวงษ์ไชย คุณบิดา – มารดาอย่างหาที่เปรียบไม่ได้ รวมถึงขอบคุณพี่สาวที่สนับสนุนในด้านการเงินและให้กำลังใจแก่ผู้เขียนตลอดมาจนสำเร็จการศึกษา อนึ่งหากงานชิ้นนี้มีข้อผิดพลาดประการใด ข้าพเจ้ากราบขออภัยไว้ ณ ที่นี้และขอรับไว้เพียงผู้เดียว

สารบัญ

หน้า

บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ.....	ช
สารบัญตาราง.....	ฎ
สารบัญแผนภาพ.....	ฏ
บทที่ 1 บทนำ.....	1
1.1 ความสำคัญและความเป็นมาของปัญหา.....	1
1.2 วัตถุประสงค์ในการศึกษา.....	13
1.3 คำถามในการศึกษา.....	14
1.4 ขอบเขตของการศึกษา.....	14
1.5 นิยามศัพท์.....	14
1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการศึกษา.....	15
บทที่ 2 แนวคิด ทฤษฎี และวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง.....	17
2.1 แนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืน.....	17
2.2 แนวคิดการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม.....	25
2.3 ทฤษฎีการด้อยพัฒนาและการพึ่งพา.....	26
2.4 แนวคิดทางเลือกในการพัฒนา.....	28
2.5 แนวคิดการพัฒนาระบบการเกษตรยั่งยืน.....	30
2.6 แนวคิดขบวนการวัฒนธรรมชุมชนท้องถิ่น.....	33
2.7 แนวคิดการพึ่งตนเอง.....	34
2.8 วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง.....	35
2.9 กรอบความคิดของการศึกษา.....	43

	หน้า
บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย.....	49
3.1 ระเบียบวิธีการศึกษา.....	49
3.2 รูปแบบที่ใช้ในการศึกษา.....	49
3.3 พื้นที่และแหล่งข้อมูลที่ใช้ในการศึกษา.....	50
3.4 การรวบรวมข้อมูล.....	53
3.5 การตรวจสอบข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูล.....	55
บทที่ 4 เส้นทางของชุมชน.....	57
4.1 ลักษณะทั่วไปของชุมชนบ้านแหลมทอง.....	58
4.1.1 ที่ตั้งและลักษณะทางกายภาพของชุมชน.....	58
4.1.2 ประวัติชุมชนบ้านแหลมทอง.....	59
4.1.3 การตั้งถิ่นฐาน ลักษณะประชากร และบริบททางสังคม.....	62
4.1.4 อาชีพที่สำคัญ.....	63
4.1.5 ผู้นำของชุมชนบ้านแหลมทอง.....	64
4.1.6 ศาสนา ความเชื่อและพิธีกรรม.....	67
4.2 กระบวนการพัฒนาของชุมชนและการพึ่งตนเองในแต่ละช่วง.....	68
4.2.1 ชุมชนบ้านแหลมทองช่วงบุกเบิก (ปี พ.ศ.2518 – 2522).....	69
4.2.2 ชุมชนบ้านแหลมทองช่วงขยายตัว (ปี พ.ศ.2522 – 2538).....	74
4.2.3 ชุมชนบ้านแหลมทองช่วงปรับตัว (ปี พ.ศ.2538 – ปัจจุบัน).....	83
บทที่ 5 การบริหารจัดการของชุมชนบ้านแหลมทองเพื่อการพัฒนาไปสู่ความยั่งยืน.....	102
5.1 ชุมชนบ้านแหลมทองกับการทำเกษตรแบบไร้นาสวนผสม	
เน้นการมีอยู่ มีกินและเน้นการพึ่งตนเองได้ภายในชุมชน.....	102
5.1.1 หลักการบริหารการทำไร้นาสวนผสมของชุมชนบ้านแหลมทอง.....	103
5.1.2 เกษตรกรเป็นผู้มีบ้านาญ.....	107
5.2 ชุมชนบ้านแหลมทองเน้นการเรียนรู้ด้วยการปฏิบัติ	
โดยมีศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเป็นองค์การที่สำคัญ.....	110

	หน้า
5.2.1 ข้อมูลทั่วไปของศูนย์การเรียนรู้ชุมชนพลาญข่อย.....	110
5.2.2 ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเน้นการเรียนรู้ด้วยการปฏิบัติ.....	115
5.2.3 ผู้เรียนได้อะไรจากศูนย์การเรียนรู้ชุมชน.....	116
5.2.4 ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนกับการเปลี่ยนแปลงภายหลังได้รับผลกระทบจาก พระราชบัญญัติการศึกษาภาคบังคับ พ.ศ. 2545	121
5.2.5 บทวิพากษ์การศึกษาของผู้เฒ่าตามธรรมชาติ.....	123
5.2.6 ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนในอนาคต.....	125
5.2.7 การจัดตั้งมูลนิธิของชุมชน.....	126
5.3 ชุมชนบ้านแหลมทองมุ่งเน้นการให้ความรู้และปลูกฝังจิตสำนึก ของคนภายในชุมชน.....	131
5.3.1 ศูนย์เด็กเล็ก.....	131
5.3.2 ศูนย์จิตใจศาลาจิตตานุภาพ.....	141
5.3.3 ศูนย์คนชรา.....	144
5.3.4 วัดแหลมทอง.....	145
5.4 ชุมชนบ้านแหลมทองมีการจัดตั้งองค์กรชุมชนเพื่อสร้างงาน สร้างรายได้ ให้กับคนภายในชุมชน.....	146
5.4.1 กลุ่มแปรรูปผลไม้พื้นเมือง.....	148
5.4.2 กลุ่มแปรรูปดินลูกรัง.....	160
5.4.3 กลุ่มพลังงานธรรมชาติ.....	169
5.4.4 กลุ่มผลิตน้ำฝนบรรจุขวด.....	183
5.5 ชุมชนบ้านแหลมทองมีลักษณะการพัฒนาอย่างบูรณาการ.....	184
บทที่ 6 อภิปรายผล สรุปและข้อเสนอแนะ.....	187
6.1 อภิปรายผล.....	187
6.2 สรุปผล.....	211
6.3 ข้อเสนอแนะ.....	222

	หน้า
รายการอ้างอิง.....	228
ภาคผนวก.....	232
ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์.....	249

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สารบัญตาราง

	หน้า
ตารางที่ 1: แสดงรายชื่อผู้ให้ข้อมูลสัมภาษณ์ที่สำคัญที่ใช้ในการศึกษา.....	52
ตารางที่ 2: แสดงคณะกรรมการบริหารศูนย์การเรียนรู้ชุมชนพลาญช้อย ชุมชนบ้านแหลมทอง.....	112
ตารางที่ 3: แสดงบุคลากรผู้ดำเนินการของศูนย์การเรียนรู้ชุมชนพลาญช้อย ชุมชนบ้านแหลมทอง.....	112
ตารางที่ 4: แสดงแหล่งที่มาของรายได้ของมูลนิธิที่คาดว่าจะได้รับ.....	126
ตารางที่ 5: แสดงวิวัฒนาการและการเปลี่ยนทางการศึกษาของชุมชนบ้านแหลมทอง.....	127
ตารางที่ 6: สรุปองค์การชุมชนที่มีผลต่อการปลูกฝังจิตสำนึกทั้งในปัจจุบัน และที่จะมีขึ้นภายในอนาคต.....	145
ตารางที่ 7: แสดงคณะกรรมการกลุ่มแปรรูปผลไม้พื้นเมือง.....	154
ตารางที่ 8: แสดงคณะกรรมการที่ปรึกษาของกลุ่มแปรรูปผลไม้พื้นเมือง.....	154
ตารางที่ 9: แสดงส่วนผสมในการทำน้ำมันไบโอดีเซล.....	157
ตารางที่ 10: แสดงตลาดรับซื้อสินค้าของกลุ่มแปรรูปผลไม้พื้นเมืองในปัจจุบัน.....	158
ตารางที่ 11: แสดงคณะกรรมการดำเนินงานกลุ่มแปรรูปดินลูกรัง.....	162
ตารางที่ 12: แสดงคณะกรรมการที่ปรึกษากลุ่มแปรรูปดิน.....	163
ตารางที่ 13: แสดงส่วนผสมการทำอิฐบล็อกของชุมชนบ้านแหลมทอง.....	166
ตารางที่ 14: แสดงตัวแบบของอิฐบล็อกลักษณะต่างๆ.....	166
ตารางที่ 15: แสดงราคาของอิฐบล็อกแต่ละชนิดที่จำหน่าย.....	167
ตารางที่ 16: แสดงเครื่องมือที่ใช้ในการผลิตถ่านของกลุ่มพลังงานธรรมชาติ.....	173
ตารางที่ 17 : แสดงรายชื่อคณะกรรมการกลุ่มพลังงานธรรมชาติ.....	178
ตารางที่ 18 : แสดงรายชื่อคณะกรรมการที่ปรึกษากลุ่มพลังงานธรรมชาติ.....	178
ตารางที่ 19 : แสดงภาพรวมของการพัฒนาของชุมชนบ้านแหลมทอง.....	211
ตารางที่ 20 : แสดงปัจจัยที่สนับสนุนและปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนา ขององค์กรชุมชนที่สำคัญ ภายในชุมชนบ้านแหลมทอง.....	212
ตารางที่ 21 : แสดงสถานที่ภายในชุมชนที่มีไว้สำหรับพัฒนาจิตใจคนในวัยต่างๆ.....	217

สารบัญแผนภาพ

	หน้า
แผนภาพที่ 1: แสดงลักษณะการพัฒนาไปสู่ความยั่งยืน.....	44
แผนภาพที่ 2: แสดงลักษณะโครงสร้างการบริหารของชุมชน.....	46
แผนภาพที่ 3: แสดงเส้นทางการคมนาคมและทางเข้าสู่ชุมชนบ้านแหลมทอง.....	59
แผนภาพที่ 4: แสดงแผนที่ชุมชนบ้านแหลมทองโดยสังเขป.....	61
แผนภาพที่ 5: แสดงภาพผู้นำธรรมชาติร่วมกิจกรรมกับชุมชน.....	65
แผนภาพที่ 6: แสดงภาพผู้นำทางการของชุมชนบ้านแหลมทอง.....	66
แผนภาพที่ 7: แสดงรูปเด็กที่นั่งรับประทานอาหาร ภายในศูนย์เด็กของชุมชน.....	89
แผนภาพที่ 8: รูปภาพแสดงถึงหมักทำปุ๋ยหมักชีวภาพ.....	106
แผนภาพที่ 9: รูปแสดงการเรียนรู้ด้วยการปฏิบัติภายในศูนย์การเรียนรู้ชุมชน.....	116
แผนภาพที่ 10: รูปแสดงการทำงานร่วมกันภายในศูนย์การเรียนรู้ชุมชน.....	121
แผนภาพที่ 11: แสดงภาพของเด็กๆภายในชั้นเรียนของศูนย์เด็กเล็กภายในชุมชน.....	131
แผนภาพที่ 12: ครูภายในศูนย์เด็กเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมเด็ก โดยสอนให้รู้จักแบ่งปันอาหารซึ่งกันและกัน.....	137
แผนภาพที่ 13: แสดงที่ตั้งขององค์กรชุมชนต่างๆโดยสังเขป.....	147
แผนภาพที่ 14: แสดงสมาชิกของกลุ่มแปรรูปผลไม้พื้นเมือง.....	149
แผนภาพที่ 15: แสดงอาคารภายในชุมชนที่สร้างขึ้นจากอิฐบล็อก.....	161
แผนภาพที่ 16: แสดงลักษณะก่อนอิฐบล็อกของกลุ่มแปรรูปดินลูกรัง.....	164
แผนภาพที่ 17: แสดงการเผาถ่านของกลุ่มพลังงานธรรมชาติ.....	170
แผนภาพที่ 18: แสดงเตาที่ใช้ในการเผาถ่านของกลุ่มพลังงานธรรมชาติ.....	172
แผนภาพที่ 19: แสดงการบรรจุหีบห่อถ่านในนกอในในรูปแบบต่างๆ.....	174
แผนภาพที่ 20: แสดงถ่านอุ่นอาหารที่ใช้กับหม้อไฟ.....	175
แผนภาพที่ 21: แสดงทาร์ และน้ำส้มควันที่สกัดได้จากกระบวนการผลิต.....	176
แผนภาพที่ 22: แสดงลักษณะถังกักเก็บน้ำฝน.....	183
แผนภาพที่ 23: แสดงการจัดการชุมชนของชุมชนบ้านแหลมทองในลักษณะการพัฒนา อย่างบูรณาการ.....	185
แผนภาพที่ 24: แสดงที่มาของรายได้และการใช้เงินสนับสนุนทางการศึกษาของมูลนิธิ.....	220

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความสำคัญและความเป็นมาของปัญหา

คำว่า “การพัฒนาที่ยั่งยืน” (sustainable development) บัญญัติโดยคณะกรรมการธิการโลกว่าด้วยสิ่งแวดล้อมและการพัฒนา World Commission on Environment and Development หรือที่เป็นที่รู้จักกันในนาม Brundtland Commission ซึ่งได้ให้ความหมายไว้ในรายงานที่มีชื่อว่า Our Common Future ดังนี้ “Sustainable development is development that meets the needs of the present without compromising the ability of future generations to meet their own needs” แปลว่า การพัฒนาที่ยั่งยืน คือการพัฒนาที่สนองความต้องการของปัจจุบันโดยไม่ทำให้ประชาชนรุ่นต่อไปในอนาคตต้องประนีประนอมยอมลดความสามารถของเขาในการที่จะสนองความต้องการของเขาเอง¹ ซึ่งหมายความว่า เราจะต้องตอบสนองความต้องการของเราโดยไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม ไม่ทำให้ทรัพยากรธรรมชาติร่อยหรอ แต่ต้องรักษาสิ่งแวดล้อมนั้นให้อยู่ในสภาพที่ดี เพื่อไม่ให้อนุชนรุ่นหลังลดความต้องการลง ส่วนในหนังสือ Global Ecology Handbook ได้ให้คำนิยามไว้ว่า การพัฒนาที่ยั่งยืน คือนโยบายที่สนองความต้องการของประชาชนในปัจจุบันโดยไม่ต้อง ทำลายทรัพยากรซึ่งจะเป็นที่ต้องการในอนาคต² ข้อสังเกตที่ได้จากคำนิยามก็คือว่า ลักษณะเป้าหมายของการพัฒนายังคงมีเจตนาในการพัฒนาตามฐานความคิดเดิมคือมีเป้าหมายอยู่ที่เป้าหมายทางเศรษฐกิจเป็นหลัก เพียงแต่ได้มีการกำหนดเงื่อนไขขึ้น โดยเอาสิ่งแวดล้อมเข้ามาเป็นตัวคุมความเจริญทางเศรษฐกิจ กล่าวคือให้ความสำคัญทางเศรษฐกิจอยู่ภายใต้เงื่อนไขของการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

ที่มาของแนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืน เกิดจากในปี ค.ศ. 1972 ประเทศสมาชิกรวม 113 ประเทศ ได้เข้าร่วมการประชุมของสหประชาชาติที่มีชื่อว่า “การประชุมสหประชาชาติว่าด้วยสภาพแวดล้อมของมนุษย์” (United Nations Conference on the Human Environment) ที่กรุงสตอกโฮล์ม โดยได้ข้อสรุปว่า ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นกับสิ่งแวดล้อมนั้นเป็นผลมาจากความผิดพลาดในการพัฒนาในอดีต จึงต้องดำเนินการด้วยการพัฒนาวิธีใหม่ ซึ่งการพัฒนาแบบใหม่ได้มีต้นกำเนิดที่สำคัญ 2 กระแสคือ กระแสแรก ในปี ค.ศ. 1983 สมัชชาองค์การสหประชาชาติได้

¹ พระธรรมปิฎก, การพัฒนาที่ยั่งยืน, พิมพ์ครั้งที่ 9 (กรุงเทพฯ: บริษัท สหธรรมิก จำกัด, 2546), หน้า 65.

² Walter H. Corson, The Global Ecology Handbook (Boston: Beacon Press, 1990), p. 54.

ตั้งคณะกรรมการโลกว่าด้วยสิ่งแวดล้อมและการพัฒนา (World Commission on Environment and Development) คณะกรรมการชุดนี้ได้มาประชุมกันในเดือนตุลาคม ค.ศ. 1984 และได้เขียนรายงานที่มีชื่อว่า “Our Common Future” ออกมาในปี ค.ศ. 1987 ซึ่งในรายงานฉบับนี้ได้ให้คำจำกัดความ ความหมาย ตลอดจนข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการสร้าง sustainable development เอาไว้ อีกกระแสหนึ่งที่มีที่มาจากข้อเสนอขององค์การยูเนสโก โดยอนุมติของสมัชชาใหญ่ ได้มีมติประกาศให้ปี ค.ศ. 1988-1997 เป็นทศวรรษโลกเพื่อการพัฒนาเชิงวัฒนธรรม (World Decade for Cultural Development) โดยเน้นมิติทางวัฒนธรรมในการพัฒนา เพราะการพัฒนาที่ผ่านมา มุ่งเน้นไปที่ความเจริญทางวัตถุและใช้วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเป็นตัวนำ แต่ไม่นำองค์ประกอบที่สำคัญในการพัฒนาซึ่งก็คือวัฒนธรรมมาใช้ จึงได้เสนอว่า ควรจะนำวัฒนธรรมมาเป็นแกนกลางในการพัฒนา โดยกำหนดวิธีการดำเนินการพัฒนาว่าจะต้องคำนึงถึงปัจจัยด้านมนุษย์ ให้คุณค่าทางวัฒนธรรมรวมอยู่ในกิจกรรมทางเศรษฐกิจและสังคม รวมทั้งการแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมด้วย อย่างไรก็ตาม แนวคิดในสายการพัฒนาเชิงวัฒนธรรมนั้น ไม่ค่อยเป็นที่รู้จัก ซึ่งอาจเป็นเพราะองค์การยูเนสโกไม่ค่อยมีอิทธิพล เนื่องจากสหรัฐอเมริกาถอนการสนับสนุน ในขณะที่แนวคิดทางด้านสิ่งแวดล้อม หรือการพัฒนาที่ยั่งยืนนั้นมีการพูดถึงกันมาก จนกระทั่งต่อมาในเดือนมิถุนายน ค.ศ. 1992 ก็ได้มีการประชุมสุดยอดในเรื่องของโลก (Earth Summit) ที่กรุงริโอ เดอจาเนโร ประเทศบราซิล ซึ่งเป็นการประชุมครั้งที่ 2 ที่เรียกว่า “การประชุมสหประชาชาติ ว่าด้วยสิ่งแวดล้อมและการพัฒนา” (UN Conference on Environment and Development) ซึ่งเมื่อสิ้นสุดการประชุม 153 ประเทศได้ลงนามในสนธิสัญญา 2 ฉบับ ว่าด้วยการป้องกันและแก้ไขปัญหาคูณภูมิผิวโลกสูงขึ้น (global warming) และว่าด้วยการอนุรักษ์สภาพที่หลากหลายทางชีวภาพของโลก (biological diversity) นอกจากนั้น ยังได้มีมติเห็นชอบออกประกาศหลักการแห่งสิ่งแวดล้อมและวางแผนปฏิบัติการสำหรับทศวรรษ 1991-1999 และศตวรรษที่ 21 เพื่อดำเนินการให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน ที่เรียกว่า Agenda 21 แนวความคิดทั้งสองกระแสการพัฒนามีจุดร่วมกัน ตรงที่ต่างก็ถือว่าการพัฒนาที่ผ่านมาเป็นความผิดพลาด ก่อให้เกิดปัญหามากมาย และต่างก็เห็นว่าความผิดพลาดนั้นเกิดจากการที่มุ่งแต่จะสร้างความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ ทำให้เกิดความมั่งคั่งทางวัตถุอย่างเดียว เป็นความเจริญที่เสียสมดุล และไม่บูรณาการซึ่งจะต้องแก้ไขปรับปรุงหรือเปลี่ยนแปลงกระบวนการพัฒนาใหม่ แต่ในการแก้ไขเปลี่ยนแปลงนั้น กระแสที่ 1 หันไปเน้นความสำคัญขององค์ประกอบด้านสิ่งแวดล้อม ส่วนกระแสที่ 2 หันไปเน้นความสำคัญของปัจจัยด้านคน³ การให้ความสำคัญทั้งต่อการพัฒนาคนและการรักษาสิ่งแวดล้อมนี้มีความสำคัญ

³พระธรรมปิฎก, การพัฒนาที่ยั่งยืน, หน้า60.

มากเพราะการพัฒนาภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ที่ผ่านมาไม่ได้ให้ความสำคัญต่อการพัฒนามนุษย์ และสิ่งแวดล้อมอย่างจริงจัง

ภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ (Globalization) การพัฒนาภายใต้กรอบทุนนิยม (capitalism) และการพัฒนาประเทศที่ผ่านมา ได้เน้นการพัฒนาอุตสาหกรรมและ มุ่งสู่การพัฒนาอุตสาหกรรมหนัก ทำให้ที่ผ่านมามาทรัพยากรธรรมชาติอยู่ในลักษณะที่ถูกกระทำ และถูกทำลายอย่างต่อเนื่อง ผลจากการพัฒนาในลักษณะดังกล่าวได้สร้างปัญหาไปทั่วโลก และก่อให้เกิดวิกฤตสิ่งแวดล้อม พระธรรมปิฎก⁴ ได้สรุปปัญหาสภาพแวดล้อมเอาไว้สองประการใหญ่ ๆ คือ ประการที่หนึ่งของดีที่มีอยู่ในโลกถูกผลาญให้หมดไป อาจจะเรียกว่าเป็นปัญหาประเภทความร่อยหรอของทรัพยากรธรรมชาติพุดง่าย ๆ ว่าสิ่งที่มีอยู่ก็หมดไป (depletion) และประการที่สองก็คือ สิ่งที่เสียก็ถูกระบายใส่ให้แก่โลก (pollution) หมายความว่าคนเรานี้เอาของดีที่มีอยู่ในโลกมาใช้ให้หมดไปและนอกจากนั้นก็ระบายของเสียให้แก่โลกอีกด้วย ปัญหาไม่ได้มีเพียงเท่านั้นลักษณะปัญหาที่เพิ่มตามมาก็คือปัญหาประชากรที่มีจำนวนเพิ่มขึ้น ประชากรยิ่งมากขึ้น ปัญหาทั้งด้านผลาญของดีและระบายของเสียก็ยิ่งแรงหนักขึ้นกลายเป็นปัญหาที่สาม (Population) มีข้อมูลทางสถิติระบุว่า ป่าที่เป็นทรัพยากรสำคัญของโลกนั้นหมดสิ้นไปปีละ 105 ล้านไร่ แหล่งน้ำจืดที่มีอยู่อย่างจำกัดได้ถูกนำมาใช้ในปริมาณที่สูงขึ้นมากโดยเพิ่มจากปริมาตร 574 ลูกบาศก์กิโลเมตรต่อปี มาเป็น 3,940 ลูกบาศก์กิโลเมตรต่อปีในช่วงพ.ศ. 2513- 2543 และในหลายประเทศความต้องการแหล่งน้ำจืดอยู่ในภาวะวิกฤติ นอกจากนี้การเพิ่มอุณหภูมิของบรรยากาศทำให้ปริมาณน้ำแข็งที่ขั้วโลกละลายเพิ่มมากขึ้นส่งผลต่อระดับน้ำทะเล และเพิ่มความรุนแรงต่อสภาพความแห้งแล้งและพายุ น้ำแข็งของขั้วโลกเหนือลดความหนาแน่นจาก 3.1 เมตรในช่วงปี พ.ศ.2501-2515 เป็น 1.9 เมตร ในช่วงปี พ.ศ. 2536-2540 และที่ขั้วโลกใต้ในช่วงระยะเวลา 20 ปีที่ผ่านมา ช่วงฤดูน้ำแข็งละลายยาวนานขึ้น 2-3สัปดาห์ ในส่วนของแหล่งพื้นที่เพาะปลูกกลายเป็นทะเลทราย ปีละ 36 ล้านไร่ จำนวนพันธุ์พืชและพันธุ์สัตว์ รวมกันสูญไปปีละประมาณถึง 5,000 ชนิด (5,000 Species)

การพัฒนาตามทฤษฎีการพัฒนาของประเทศตะวันตกที่ผ่านมา ได้ระบายของเสียให้กับโลกจำนวนมาก ซึ่งเกิดจากการผลิตและบริโภค เวลาผลิตอะไร เช่นทำสินค้าจากโรงงาน อุตสาหกรรม นอกจากเอาทรัพยากรมาทำลายแล้ว ก็ปล่อยของเสียเช่นควันขึ้นไป เป็นการระบายของเสียให้แก่โลก พอถึงเวลาก็เกิดเป็นขยะให้แก่โลกอีก เป็นอันว่าไม่ว่ามนุษย์จะผลิตหรือบริโภค โลกนี้ต้องถูกทำร้าย รับแต่ของเสียทั้งนั้น คำว่าการผลิต ที่ถือว่าเป็นการสร้างใน ความหมายของมนุษย์ก็กลายเป็นการทำลายธรรมชาติ เพราะฉะนั้นเวลานี้เมื่อมนุษย์พูดว่าสร้างก็

⁴เรื่องเดียวกัน, หน้า 36-45

แปลว่ากำลังทำลาย จึงต้องเข้าใจความหมายของคำว่าสร้างใหม่ ว่าการผลิตที่เป็นการสร้างทางเศรษฐกิจนี้มีความหมายอย่างหนึ่งว่าเป็นการทำลาย ธรรมชาติ ให้หมดเปลืองไปแล้วก็ทำให้ของเสียเกิดขึ้นมากมาย มี มลภาวะ (Pollution) มีสารเคมีเป็นพิษ เกิดช่องโหว่ในชั้นโอโซนที่อยู่เหนือโลกขึ้นไป โดยเฉพาะที่ขั้วโลก และมีปัญหาเรื่องขยะต่างๆ ตลอดจนจากนิวเคลียร์

สภาพปัญหาที่เป็นอยู่นี้ทำให้ในที่สุดหลายฝ่ายยอมรับว่า แนวทางการพัฒนาที่ผ่านมาจนถึงปัจจุบัน ที่เน้นความเติบโตและการส่งเสริมความมั่งคั่งในกลุ่มคนส่วนน้อยที่ปฏิบัติในประเทศตะวันตกและบีบบังคับให้ประเทศอื่นทั่วโลกปฏิบัติตามมาจนถึงบัดนี้มีสัญญาณบ่งชี้ว่าได้เดินมาถึงทางตัน ซึ่งแสดงออกโดยสภาพวิกฤตที่ปะทุขึ้นอย่างทั่วทุกด้านจนกลายเป็นวิกฤตโลก ความคาดหวังที่จะอาศัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีฝ่าทางตันการพัฒนาเหมือนเช่นในอดีตค่อนข้างเลือนลาง วิกฤตครั้งนี้เป็นวิกฤตหลายมิติอันซับซ้อนที่ปะทุขึ้นพร้อมกัน และส่งผลกระทบเสริมแรงกันทำให้ยากแก่การแก้ไขที่ตรงจุดใดจุดหนึ่ง⁵ อาทิ วิกฤตความยากจน ยังมีความยากจนปรากฏอยู่ทั่วไปแม้ในชาติที่มั่งคั่ง และสาเหตุที่แท้จริงแห่งความยากจนก็มาจากผลของการพัฒนา กล่าวคือ มีสาเหตุมาจาก ความเสื่อมโทรมของสภาพแวดล้อม การไม่ได้ถือครองปัจจัยการผลิต หนี้สิน ผลผลิตการเกษตรตกต่ำ ภาวะการว่างงาน และการค้าที่ไม่เป็นธรรม การกีดกันทางการค้าจากประเทศที่พัฒนาแล้ว วิกฤตช่องว่างในสังคม วิกฤตหนี้ ทั้งในประเทศที่พัฒนาแล้วและในประเทศโลกที่สาม วิกฤตสิ่งแวดล้อม ปัญหาโลกร้อน ปัญหาขาดแคลนน้ำจืด ปัญหาดินเสื่อม ปัญหาป่าไม้และปัญหาประมง วิกฤตพลังงาน วิกฤตสงคราม และที่สำคัญวิกฤตทางด้านจริยธรรมและจิตวิญญาณ การพัฒนาและการผลิตที่เน้นด้านการควบคุมธรรมชาติและผู้อื่น แสวงหากำไรสูงสุด สะสมความมั่งคั่งให้มากที่สุด ที่ได้ดำเนินมาหลายร้อยปี ได้กีดกร่อนจริยธรรมและจิตวิญญาณของผู้คนอย่างลึกซึ้ง สาเหตุที่ส่งผลต่อวิกฤตทางด้านจริยธรรมและจิตวิญญาณได้แก่ 1) ความละโมภต้องการรวยเร็วมีชื่อเสียงเร็ว ทำให้เกิดการหย่าขาดระหว่างความสำเร็จกับความถูกต้อง และอำนาจกับสติปัญญา 2) การใฝ่อำนาจและการใช้ความรุนแรงเป็นวิธีการที่เป็นปกติในการแก้ปัญหา 3) การติดในการบริโภค เป็นการบริโภคฉันทนเหลือ เกินความจำเป็น และกลายเป็นการบริโภคเพื่อแสดงฐานะหรือความเหนือกว่าของตน ลัทธิบริโภคนิยมทำให้เห็นว่า ชีวิตที่ดีคือการได้บริโภคสิ่งของมากๆ และการหลงติดในการบริโภคนี้มีมากถึงขั้นที่พร้อมจะเข้าสู่สงครามเพื่อรักษาวิถีดำเนินชีวิตแบบนี้ไว้ 4) การเสพสุขติดในอบายมุข มีเรื่องการพนัน การสำส่อนทางเพศ การกระตุ้นความต้องการทางเพศ การติดในความบันเทิงที่เยวกลางคืนเสพสุรายาเมาสิ่งเสพติดต่างๆ 5) ความเหงาซึมเศร้าหวาดกังวลอย่างเรื้อรัง จนกระทั่ง

⁵ อนุช อภาภิรม, การพัฒนาอย่างยั่งยืนคำตอบอยู่ในความหลากหลาย, พิมพ์ครั้งที่ (กรุงเทพฯ: บริษัท รุ่งเรืองสาส์นการพิมพ์ จำกัด, 2545), หน้า18.

โรคจิตประสาทได้กลายเป็นปัญหาสุขภาพของคนยุคใหม่ รายงานสุขภาพโลก พ.ศ. 2544 ขององค์การอนามัยโลกได้ยกเอาเรื่องสุขภาพจิตเป็นเรื่องเด่น 6) การหันเหไปสนใจด้านสิ่งแวดล้อมแบบมกมาย เช่นคำทำนายของนอสตราดามุส หรือการปรากฏของมนุษย์ต่างดาว หรือวันโลกแตก แทนที่จะสนใจการดำเนินชีวิตอย่างมีปัญญาในทำนองคลองธรรม⁶

วิกฤติต่าง ๆ ที่ได้กล่าวมานี้เป็นเครื่องบ่งชี้ ถึงทางตันของการพัฒนา และชี้ให้เห็นถึงสภาพความเป็นไปของการพัฒนาที่ผ่านมาว่ามีลักษณะที่ไม่ยั่งยืน(Unsustainable development) ซึ่งเป็นผลมาจากการพัฒนาภายใต้ฐานคิดในการพัฒนาของประเทศตะวันตก โดยมีลักษณะการพัฒนาที่มองธรรมชาติแบบแยกส่วนและเชื่อมั่นว่า ความเจริญก้าวหน้ามาจากความสามารถในการมุ่งพิชิตธรรมชาติ ในตำราเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมกล่าวว่า ฐานความคิดของตะวันตกโดยภาพรวมนั้นผิดพลาดมาตลอดสองพันปี ซึ่งเป็นเหตุให้ตะวันตกจัดการกับธรรมชาติแวดล้อมได้ผิดพลาดเรื่อยมา และส่งผลให้การพัฒนาที่ผ่านมา นั้นเต็มไปด้วยสภาพปัญหาดังที่กล่าวไว้แล้วข้างต้น แนวความคิดหรือทิวทัศน์ที่มองความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติเป็นคนละฝ่าย และมนุษย์อยู่ในฐานะเป็นผู้มีอำนาจครอบครองนั้น ได้ก่อตัวเป็นสภาพจิตใจของชาวตะวันตก ซึ่งมีลักษณะเฉพาะอย่างหนึ่งที่บางตำราเรียกว่า Frontier mentality (สภาพจิตบุกฝ่าพรมแดน) ซึ่งมีสาระสำคัญดังนี้ 3 ส่วนคือ⁷ 1) มองว่า ทรัพยากรในโลกนี้มีอยู่เหลือล้นมากมายไม่ต้องกลัวหมด 2) ถือว่า มนุษย์เป็นต่างหากจากธรรมชาติ 3) มุ่งหมายว่า มนุษย์จะต้องพิชิตครอบครองและจัดการกับธรรมชาติ ให้เป็นไปตามความปรารถนาและด้วยแนวคิดดังกล่าวจึงทำให้ตะวันตกมีการพัฒนาเจริญรุดหน้าอย่างรวดเร็วและได้กลายเป็นอารยะธรรมหลักของโลก แชนหน้าโลกตะวันออกทั้ง ๆ ที่แต่เดิมวิทยาศาสตร์ของตะวันออกนั้นเจริญกว่ามาก ตะวันตกมีความภูมิใจในแนวความคิดนี้ แต่ตอนนี้ความรู้สึกภูมิใจนั้นกำลังจะหมดไปเพราะแนวความคิดแบบนี้ได้ก่อปัญหาและทำลายมนุษยชาติ และได้ยอมรับว่าภูมิปัญญาของตนนั้นมีความผิดพลาดมากกว่า 2,000 ปี ในปัจจุบันนี้กล่าวเป็นเสียงเดียวกันว่า จะแก้ปัญหาให้การพัฒนาเป็นการพัฒนาที่ยั่งยืน(Sustainable development) ได้ จะต้องมองมนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติทางตะวันตกมักจะย้ำเรื่องนี้ และมักเป็นคำสำคัญที่ระบุไว้ในตำราเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมที่ว่า “จะต้องมองมนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ” อย่างไรก็ตาม เมื่อเรามองย้อนเข้าไปจะพบว่า แนวความคิดของตะวันตกนั้นแม้จะเปลี่ยนไปอย่างไร ไม่ว่าจะความคิดเก่าก็ตามความคิดใหม่ก็ตาม ก็ยังเป็น “ความคิดแบบมองออกไปข้างนอกตัว” อยู่นั่นเอง เป็นความคิดที่มองว่าจะเอาอย่างไรกับธรรมชาติ ไม่ได้มองว่าจะ

⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 34.

⁷ Danial D. Chiras, *Environmental Science* (Redwood City, CA: The Benjamin/Cummings Publishing Co., Inc., 1991), p.455.

เอาอย่างไรกับตัวเอง คือคิดว่าจะเล่นงานธรรมชาติหรือไม่เล่นงานมัน แล้วจะอย่างไรกับธรรมชาตินั้น ไม่มองดูตัวเองว่าเราจะทำอย่างไรกับตัวของเราเอง การพัฒนาของตะวันตกจึงมาพบกับทางตันอีกครั้งคือไม่ได้มุ่งพัฒนาตัวเองแต่มุ่งที่จะจัดการกับธรรมชาติ การมองกลับมาที่ตัวหรือการมองว่าจะเอาอย่างไรกับตัวเองนี้มีความสำคัญมากสำหรับการที่จะพัฒนาให้มีความยั่งยืนอย่างแท้จริง ท้ายที่สุดนี้ก็กลับมาที่ปัญหาเรื่องคนและจริยธรรม คนเป็นจุดศูนย์กลางของการสร้างปัญหาทั้งหมดที่ผ่านมาทั้ง การผลาญของดี (depletion) และการปล่อยของเสีย (pollution) รวมถึงปัญหาจริยธรรมในตัวของตนเอง ยังมีคนขาดจริยธรรมเพิ่มมากเท่าไรปัญหาสองด้านข้างต้นก็จะเพิ่มปริมาณอย่างทวีคูณ (population)

การพัฒนาที่ยั่งยืนจะสำเร็จได้คนต้องมีจริยธรรม ในระยะที่ผ่านมาต่างๆ ที่มนุษย์ก็ประสบปัญหาสังคมและชีวิตจิตใจมากมายแต่ก็ไม่ค่อยเอาใจใส่ในเรื่องจริยธรรม จนกระทั่งมาถึงตอนนี้เกิดมีปัญหาสภาพแวดล้อมขึ้น คนจึงเห็นความสำคัญของจริยธรรม บอกว่ามนุษย์จะต้องมีจริยธรรม ต้องฟื้นฟูจริยธรรม อย่างไรก็ตามตะวันตกก็ประสบปัญหาเกี่ยวกับเรื่องจริยธรรมมากกว่าจะฟื้นฟูจริยธรรมได้อย่างไร ที่เลวร้ายก็คือจริยธรรมของตะวันตกนั้นมีปัญหามาก โดยมีความเห็นว่าจริยธรรมนั้นไม่มีเหตุผลจริยธรรมเป็นเพียงของสมมติ และไม่ใช้ของมีจริงและไม่เชื่อในการพัฒนาจิตใจ เพราะเชื่อว่า จิตเดิมแท้มีบาปเดิม (Original Sin) สุดท้ายจริยธรรมของตะวันตกก็มาจบตรงที่ว่า ให้มีความหมายตามหลักการประนีประนอม (compromise) ที่จะต้องประพฤติกปฏิบัติด้วยความจำใจฝืนใจหรือทนทุกข์ การพัฒนาแบบใหม่ที่ต้องการนั้น จะเป็นไปได้ ถ้าไม่เปลี่ยนรากฐานความคิด นอกจากนี้การพัฒนาที่ยั่งยืนภายใต้คำนิยามใหม่ในเชิง

⁸ พระธรรมปิฎก, การพัฒนาที่ยั่งยืน, หน้า 124

* ท่านชยสาโร (หรือนามเดิม ชอน ชิเวอร์ตัน Shaun Chiverton รักษาการณเจ้าอาวาส ปี 2539 วัดป่านานาชาติ ตำบลลุงหวาย อำเภอวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี) ได้บรรยายธรรมไว้ว่า “เพราะหลักการของศาสนาคริสต์ ซึ่งเป็นศาสนาประจำชาติของเราหรือทวีปก็ได้ (ในที่นี้หมายถึงประเทศอังกฤษและทวีปยุโรป) สอนว่า จิตเดิมแท้ของมนุษย์เป็นของสกปรกมี (Original Sin) หรือบาปเดิม ซึ่งทำให้คนรู้สึกว่แท้จริงแล้วจิตของเราเน่เศร้าหมองโดยธรรมชาติแม้ว่าเราอาจจะทำความดีบางอย่าง ความจริงแล้วมันเป็นแค่การบังกิลเลสมากกว่า คือความดีและความบริสุทธิ์นั้นที่เกิดขึ้นไม่ใช่ของแท้จริง สิ่งแท้จริงของเราคือกิลเลส ทำให้ชาวตะวันตกมักรู้สึกว่ตัวเองไม่ดีอยู่เสมอ แต่คำสอนของพระพุทธเจ้าก็ตรงข้ามเลย พระพุทธองค์ตรัสว่จิตเดิมแท้ของมนุษย์เป็นของสะอาด ถ้าพูดในแง่ปฏิบัติ ทฤษฎีนี้มีความสำคัญมาก เพราะถ้าถึ้อว่จิตเดิมแท้ของเราสกปรกเราจะไม่มีกำลังใจที่จะขัดเกลากตัวเอง เพราะว่ยังขัดเกลายิ่งเจอแต่ความสกปรก การขัดเกลากสิ่งสกปรกโดยธรรมชาติให้เป็นของสะอาดเป็นไปได้ แต่ถ้าเนื้อแท้ของจิตใจเราเศร้าหมองเพราะหลงอารมณ์ว่เป็นอัตตาตัวตน การขัดเกลากมีความหมายและความสำคัญด้วย มีความจำเป็นด้วย ผู้ใดชยว่ซึ่งข้อนี้มาก จะมีความรู้สึกว่การขัดเกลากิลเลส การแสวงหาความบริสุทธิ์เดิมแท้ของจิตนั้นเป็นสิ่งสูงสุดในชีวิตมนุษย์”

ปฏิบัติการเอง ก็ยังเต็มไปด้วยสภาพปัญหา (ที่ผ่านมามีทั่วโลกจะตื่นตัวลุกขึ้นมาแสดงความเอา
 จริงเอาจังที่จะแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมกัน ดังที่ได้มีการประชุมระดับโลกครั้งแรกที่กรุงสตอกโฮล์ม
 และครั้งที่ 2 ที่กรุงริโอ เดอจาเนโร สถานการณ์สิ่งแวดล้อมก็ไม่ได้ดีขึ้น ตลอดจนการประชุมครั้ง
 ล่าสุดที่ กรุงโจฮันเนสเบิร์ก ก็ยังมีสภาพการณ์สิ่งแวดล้อมที่น่าเป็นห่วงเช่นเดิม) ในส่วนของ
 ประเด็นจริยธรรมของตะวันตก ปัญหาที่เป็นอยู่ก็มีลักษณะเดินทางมาถึงทางตันและที่สำคัญมี
 มุมมองเกี่ยวกับระบบจริยธรรมที่ขัดแย้งกับสังคมไทย ในที่สุดจะแก้ปัญหาการพัฒนาที่ยั่งยืนให้ได้
 อย่างแท้จริงก็ต้องหันกลับมาพัฒนาจริยธรรม

ในส่วนของประเทศไทยจุดเริ่มต้นของการพัฒนาได้เริ่มหลังจากสงครามโลกครั้งที่ 2 ได้
 สิ้นสุดลง ในระยะนั้นประเทศต่างๆทั่วโลกได้สร้างความร่วมมือต่อกันในการแก้ไขปัญหาของโลก
 จึงได้มีการก่อตั้งองค์การสหประชาชาติหรือ UN ขึ้นเมื่อ 24 ตุลาคม 2488 (ค.ศ. 1945) ทั้งนี้เพื่อ
 มุ่งหวังว่าจะให้ทั่วโลกมีการติดต่อสัมพันธ์กันในทางที่ดีงาม เพื่อสันติภาพและสร้างหลักประกันที่
 จะไม่ให้เกิดการมีสงครามขึ้นอีก ทั้งประเทศมหาอำนาจ ประเทศอาณานิคม ประเทศที่ถูกภัย
 จากสงคราม และประเทศที่ตื่นตัวมาจากผลกระทบของสงคราม ต่างมีความต้องการที่จะพัฒนา
 ประเทศให้มีความเจริญรุดหน้า โดยปัจจัยสำคัญในการที่จะฟื้นฟู และพัฒนาประเทศภายใต้
 แนวคิดแบบเศรษฐศาสตร์กระแสหลักก็คือจะต้องอาศัยปัจจัยทางการบริหาร โดยมีเงินเป็นปัจจัยที่
 สำคัญดังนั้นในเวลาต่อมาองค์การสหประชาชาติ จึงได้จัดตั้งธนาคารโลกหรือที่รู้จักกันดีในนาม
 World Bank (International Bank for Reconstruction and Development) (IBRD) ในประเทศ
 ไทยได้ใช้ชื่อว่าธนาคารระหว่างประเทศเพื่อการบูรณะและพัฒนา ซึ่งตั้งขึ้นอย่างเป็นทางการเมื่อ
 28 ธันวาคม พ.ศ. 2488 (ค.ศ. 1945) จากการที่ตั้ง IBRD ขึ้นมาทำให้เราได้พบกับคำว่าพัฒนา
 (Development) ที่ชัดเจนเป็นครั้งแรก และได้เห็นต้นตอที่เป็นจุดกำเนิดของการพัฒนาที่เป็นอยู่
 รวมถึงได้เห็นที่มาของวาทกรรมทางการพัฒนาว่า มีผลมาจากความต้องการบูรณปฏิสังขรณ์และ
 พัฒนาประเทศภายหลังจากสิ้นสุดสงคราม ในระยะนั้นประเทศต่าง ๆ จึงได้รับอิทธิพลในการทำ
 บำรุงและพัฒนาประเทศภายใต้ปรัชญาการพัฒนาแบบตะวันตกแบบเต็มที

ในช่วงปี 1945 การใช้คำว่า Development ได้มีความแพร่หลาย และได้เรียกประเทศ
 พวกที่ยังไม่เจริญว่า ประเทศด้อยพัฒนา underdeveloped countries (แต่ในปัจจุบันนี้ได้ใช้
 คำว่า developing countries แทนสำหรับประเทศที่กำลังพัฒนา และใช้คำว่า less -developed
 countries สำหรับประเทศที่พัฒนาค่อนข้างน้อย) และได้เรียกประเทศที่พัฒนาแล้วหรือประเทศที่
 เจริญแล้วว่า developed countries หรือบางครั้งก็เรียกกันว่า industrial countries บ้างหรือ
 industrialized countries ก็มี กล่าวคือเป็นประเทศที่มีอุตสาหกรรมแล้ว ซึ่งมักเป็นสัญลักษณ์ของ
 การพัฒนา หรือประเทศที่พัฒนามาก่อนแล้วทั้งนั้น และเหมารวมกัน ตลอดจนเข้าใจตรงกันว่า

ทั้ง industrialized countries และ developed countries นั้นคือประเทศที่พัฒนาแล้ว เป็นอันว่ามาตรฐานที่วัดประเทศที่ด้อยพัฒนา กำลังพัฒนา พัฒนาแล้วนั้น อยู่ที่การพัฒนาอุตสาหกรรมเป็นสำคัญ โดยมีมาตรฐานทางเศรษฐกิจเป็นเป้าหมายหลัก ยกตัวอย่างคำจำกัดความหนึ่งบอกว่า ประเทศด้อยพัฒนา (Underdeveloped countries) หรือประเทศกำลังพัฒนา (developing) นั้นได้แก่ประเทศที่รายได้เฉลี่ยของคนต่ำกว่าประเทศอุตสาหกรรมเป็นอย่างมาก สภาพเศรษฐกิจต้องอาศัยการส่งออกพืชพันธุ์ ธัญญาหาร จำนวนน้อย และการทำเกษตรกรรมต้องใช้วิธีการแบบโบราณ นี่คือการจำกัดความของคำว่าประเทศที่กำลังพัฒนาหรือด้อยพัฒนาอย่างหนึ่ง หรือหนังสือบางเล่มก็อาจจะให้คำจำกัดความง่าย ๆ ว่าประเทศที่กำลังพัฒนา ก็คือประเทศที่ยังไม่เป็นอุตสาหกรรมหรือยังเป็นอุตสาหกรรมน้อย นี่คือมาตรฐานสำหรับวัดการพัฒนา ดังกล่าวนี้คือความเป็นไปของสิ่งที่มนุษย์โลกทั่วไปในปัจจุบันได้เรียกกันว่า “การพัฒนา” (ซึ่งตั้งอยู่บน Paradigm ที่มนุษย์ได้มีความเชื่อร่วมกันในปัจจุบัน) ที่กล่าวมานี้ก็เพื่อที่จะชี้ให้เห็นภาพการพัฒนาที่มนุษย์พากันบัญญัติ นิยาม และใช้ศัพท์ในสิ่งที่ตนเองได้เรียกว่าการพัฒนาให้มีความชัดเจนและกระจ่างยิ่งขึ้น สามารถรับรู้ ได้ตรงตามความจริงรวมถึงสามารถมองอย่างแยกส่วนในเรื่องของการพัฒนา ออกจากการกล่อมเกลารวมของโลกได้ ในความเป็นจริงการพัฒนาที่ยั่งยืนนั้นไม่ได้พิจารณาที่เรื่องเศรษฐกิจเป็นหลักแต่มุ่งเน้นที่การสร้างความสุขของคน เศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม โดยมีมนุษย์เป็นแกนกลางหลักในการพัฒนา นิยามของคำว่า “การพัฒนา” ที่มองในเรื่องรายได้ต่อหัวอย่างในอดีตและแบ่งประเภทของการพัฒนาตามความเจริญทางเศรษฐกิจจึงมีความผิดพลาดต่อเรื่องการพัฒนาที่ยั่งยืน

สำหรับประเด็นการพัฒนาที่ยั่งยืนในประเทศไทย ได้มีการจัดทำรายงานฉบับหนึ่งที่มีชื่อว่า “Thailand Country Report to the United Nations Conference on Environment and development” (UNCED) เพื่อเสนอข้อเท็จจริง รวมทั้งยุทธศาสตร์ และแนวทางในการแก้ไข ปัญหาสิ่งแวดล้อมของไทย ซึ่งจะมีผลกระทบต่อ การแก้ไขปัญหาระดับโลก ในรายงานได้ระบุว่า ประเทศไทยกำลังใช้ “การพัฒนาอย่างยั่งยืนยาวนานหรือที่รู้จักกันดีในชื่อ “Sustainable Development” โดยจะมีการร่วมมือประสานงานอย่างใกล้ชิดระหว่างรัฐ ภาคธุรกิจ เอกชน องค์การพัฒนาเอกชน มหาวิทยาลัย และประชาชน อย่างไรก็ตาม ในรายงานสิ่งแวดล้อมและการพัฒนาของไทยฉบับนี้ ยังมีจุดอ่อนอยู่หลายประการ⁹ ในรายงานของไทย กล่าวถึงเป้าหมายในอนาคตที่มีความยั่งยืนยาวนาน แต่ไม่ได้ชี้แจงว่าจะทำอย่างไรประเทศไทยจึงจะปรับเปลี่ยนแนวทางการพัฒนา ที่มุ่งเน้นความเจริญทางเศรษฐกิจ มาสู่แนวทางการพัฒนาที่ยั่งยืนได้ กล่าวโดย

⁹จตุรงค์ บุญยรัตนสุนทร, บรรณารักษ์, วิธีการศึกษาสังคมไทย วิถีใหม่แห่งการพัฒนา (กรุงเทพฯ: เอดีสัน เพรสโปรดักส์, 2535), หน้า 284-285.

สรุปแล้วในรายงานของไทยเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมและการพัฒนา ยังคงยึดมั่นในยุทธศาสตร์การ พัฒนาที่เน้นความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจตามที่ประเทศไทยได้ใช้มาแล้วกว่า 30 ปี โดยมีฐาน คิดว่าระบบเศรษฐกิจที่ดำรงอยู่ถือว่าดีแล้ว และแก้ปัญหาโดยเพิ่มมิติของการคุ้มครองสิ่งแวดล้อม เข้าไป เราเรียกแนวทางนี้ว่า เป็นแนวทางที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของความเชื่อมั่นในประสิทธิภาพของ ระบบการจัดการกับสิ่งแวดล้อม อย่างไรก็ตามยังไม่มี ความชัดเจนว่าจะทำให้การพัฒนา มีความ ยั่งยืนได้อย่างไร จากความไม่ชัดเจนนี้จึงทำให้การพัฒนาในปัจจุบันในทางปฏิบัติแล้วยังเน้นการ พัฒนาทางเศรษฐกิจเป็นหลัก บริบทการพัฒนาที่ผ่านมาของประเทศไทยมีลักษณะเป็นไปตาม กระแสการพัฒนาของโลก ซึ่งมีรากฐานความคิดที่ผิดพลาดตามอย่างประเทศที่พัฒนาแล้ว ทั้งหลาย และการดำเนินการพัฒนาที่ผ่านมา ก็มีลักษณะกระตุ้นแรงจูงใจที่ไม่ถูกต้อง เนื่องจาก ผู้นำหรือผู้บริหารประเทศ ไม่เข้าใจเพียงพอต่อปัจจัยที่ทำให้เกิดการพัฒนาในประเทศที่พัฒนา นำหน้ามาก่อน จัปเหตุปัจจัยมาผิดพลาด ทำให้มุ่งเน้นการพัฒนาด้านเศรษฐกิจ แต่ไม่ค่อยให้ ความสำคัญต่อปัจจัยด้านวัฒนธรรม หรือมิติด้านจิตวิทยา สังคม ศาสนาและสิ่งแวดล้อม (psycho – social – spiritual and ecological dimensions) ที่มีลักษณะเฉพาะของสังคมใด สังคมหนึ่งเท่าที่ควร การพัฒนาดังกล่าวจึงเป็นการพัฒนาที่ไม่สมดุล (unbalanced growth) และ ได้ส่งผลกระทบต่อความสัมพันธ์ทางสังคมโดยรวม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในมิติของชนบทที่ต้อง เปลี่ยนจากสภาพสังคมดั้งเดิมที่มีความผูกพันร้อยรัดกันไว้ด้วยดี ด้วยวัฒนธรรมประเพณีที่ดึงาม การช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกันมาเป็นสังคมที่นิยมในวัตถุและมุ่งเน้นการค้าการแข่งขัน ทุกคน ต่อสู้เพื่อความอยู่รอด¹⁰ การพัฒนาที่ขาดความสมดุลได้ทำลายทั้ง คน ชุมชนและสิ่งแวดล้อม การ พัฒนาที่ผ่านมาส่งผลทำให้ สังคมไทยในชนบทอ่อนแอ คนชราถูกทอดทิ้ง เด็กส่วนใหญ่ไม่ได้ อยู่กับพ่อแม่ เด็กขาดสารอาหาร มีปัญหาสุขภาพจิตระบาดในชุมชน ขาดโอกาสที่จะได้รับการศึกษา ที่เหมาะสม มีการอพยพเข้าไปทำงานตามเมืองใหญ่ มีการละทิ้งถิ่นฐานบ้านเกิด มีการค้าประเวณี การหย่าร้าง ตลอดจนมีการติดโรคเอดส์ ปัญหาต่างๆในชนบทเป็นผลมาจากอิทธิพลของทุนนิยม และการพัฒนาที่ไม่เหมาะสม ทำให้สังคมไทยมีลักษณะที่อ่อนแอในหลายเรื่องกล่าวคือ ศีลธรรม อ่อนแอ ปัญญาอ่อนแอ ระบบเศรษฐกิจอ่อนแอ สังคมอ่อนแอ ชุมชนตกอยู่ภายใต้การพัฒนาที่ไม่ ยั่งยืน รวมถึงมีการทำลายสิ่งแวดล้อมมากขึ้นตามลำดับ การคิดค้นรูปแบบการพัฒนาจากท้องถิ่น เพื่อหลีกเลี่ยงผลทางลบ อันมีสาเหตุมาจากการพัฒนาที่เน้นเฉพาะด้านเศรษฐกิจเป็นสำคัญ นับเป็นความจำเป็นและท้าทายต่อการแสวงหารูปแบบการพัฒนา เพื่อแก้ไขข้อผิดพลาดบกพร่อง ของการพัฒนาตามกระแสสังคมส่วนใหญ่

¹⁰ ปริญญา ปราชญานุพร, การพัฒนามนรอยต่อแห่งวัฒนธรรม: ภูมิปัญญาตะวันออก-วิทยาการ ตะวันตก, พิมพ์ครั้งแรก (กรุงเทพฯ: คบไฟ, 2539), หน้า 24.

ในปัจจุบันมีการค้นพบว่า การจะพัฒนาชุมชนในชนบทให้ประสบความสำเร็จนั้น กระบวนการ กลุ่ม หรือองค์กรชุมชน เป็นเรื่องที่มีความสำคัญยิ่ง เพราะการรวมกลุ่มกันย่อมแสดงให้เห็นถึง การรวมสติปัญญา ความคิดความสามารถของคน อันมีค่าต่อการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ และเป็นเป้าหมายสุดท้ายของการพัฒนาชุมชนที่ต้องการให้ผลประโยชน์ความสุข และความเจริญเกิดขึ้นต่อประชาชน องค์กรชุมชนจะต้องเป็นแกนหลักที่สำคัญในการพัฒนาชุมชนด้วยตนเอง โดยมีสมาชิกที่ช่วยเหลือซึ่งกันและกันโดยสมัครใจ และดำเนินการโดยประชาชนเอง นอกจากนี้ยังมีแนวคิดการพึ่งตนเอง แนวคิดวัฒนธรรมชุมชน แนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชน ที่เป็นที่ยอมรับว่าสามารถแก้ปัญหาการพัฒนาชนบทให้นำไปสู่ความยั่งยืนได้

แนวคิดในการพึ่งตนเองและแนวคิดวัฒนธรรมชุมชนนั้นเป็นแนวทางการพัฒนาที่ใช้ชุมชนเป็นฐานการพัฒนา (Community-based development approach) โดยการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนในทุกมิติ ไม่ว่าจะเป็นด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม โดยเน้นการอยู่ร่วมกันอย่างประสานกลมกลืนให้เป็นอย่างดีและเน้นการอยู่รอดได้ด้วยตนเอง และมีความสุขกันทั้งในระดับชุมชน สังคมก่อให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนเป็นความยั่งยืนของคนและสังคมชุมชน เพราะเป็นการพัฒนาที่มีความต่อเนื่อง จากฐานทางวัฒนธรรมของตนเอง เป็นการเชื่อมโยง เศรษฐกิจ จิตใจ สังคม วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมเป็นเรื่องเดียวกัน เมื่อองค์ประกอบเหล่านี้เชื่อมโยงกันเป็นบูรณาการทางสังคมทำให้ชุมชนพึ่งตนเองได้ในทุกด้าน ก็เกิดสมดุลหรือสังคมที่ยั่งยืนในที่สุด โดยในการพึ่งตนเองของชุมชนนั้นเป็นไปในลักษณะการตัดสินใจดำเนินการโดยสถาบันของชุมชนหรือองค์กรชุมชนที่เข้มแข็งเพื่อประโยชน์ของชุมชน ทั้งในการแก้ปัญหาและในด้านการพัฒนาความเข้มแข็งของชุมชน¹¹ ลักษณะการพัฒนาเช่น การลดต้นทุนการผลิต การดูแลสุขภาพธรรมชาติเพื่อให้เกิดการใช้ที่ยั่งยืนในชุมชน

ส่วนแนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาเป็นกระบวนการที่สำคัญ ในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน เนื่องจากเป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการคิดค้นปัญหาจัดลำดับความสำคัญของปัญหา ร่วมในการวิเคราะห์ถึงสาเหตุและที่มาของปัญหา ร่วมในการเลือกวิธีการวางแผน ร่วมในการประเมินผล วิเคราะห์ปัญหาอุปสรรคและปัจจัยที่มีส่วนทำให้เกิดผลสำเร็จในการพัฒนา และหมายถึงการเข้าร่วมอย่างกระตือรือร้น และมีพลังของประชาชนในการตัดสินใจ กำหนดความต้องการของชุมชน ตัดสินใจใช้ทรัพยากร ซึ่งหมายถึงสิทธิของประชาชนต่อการตัดสินใจนโยบายที่เกี่ยวกับการจัดสรร (Allocation) และการใช้ประโยชน์ (Utilization) ของทรัพยากรเพื่อการผลิตให้สนองต่อคนส่วนใหญ่ของชุมชนได้อย่างทั่วถึงและ

¹¹ ภมรรัตน์ สุธรรม, พลวัตชุมชนกับการพึ่งตนเองในภาคตะวันตก, พิมพ์ครั้งแรก (กรุงเทพฯ: พิมพ์ดี, 2546), หน้า36-37.

ยุติธรรม รวมทั้งการตัดสินใจในระดับต่าง ๆ ทางการจัดการบริหารทางการเมืองเพื่อกำหนดความต้องการในชุมชนโดยผ่านองค์กรชุมชนที่เข้มแข็ง ที่สามารถปกป้องผลประโยชน์ของชุมชนตลอดจนมีบทบาทในการพัฒนาชุมชนเพื่อให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้ในทุกด้าน ทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง สิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรม¹² องค์กรชุมชนจะทำให้ชุมชนพึ่งตนเองได้ด้วยพลังจากการมีส่วนร่วมของประชาชน

ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือได้มีองค์กรชุมชนที่ประสบความสำเร็จ และมีความเข้มแข็งจำนวนมากที่สามารถทำให้ชุมชนพึ่งตนเองได้ โดยได้ต่อสู้กับความยากลำบากจากปัญหาต่างๆ โดยเฉพาะปัญหาทางเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อมส่งผลให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้ โดยกิจกรรมที่องค์กรชุมชนได้ดำเนินการก่อตั้งเช่น ธนาคารข้าว ธนาคารโคกระบือ โรงเรียนชุมชนที่กุดชุม ซึ่งประสบความสำเร็จเป็นอย่างดี อย่างไรก็ตามการพัฒนาในชนบทโดยภาพรวมยังมีลักษณะการพัฒนาที่ไม่มีการบูรณาการ การพัฒนาถูกเบี่ยงเบนห่างไกลจากหลักการเดิมของการพัฒนา และชุมชนก็ไม่ได้เข้มแข็งขึ้นมาจากปัจจัยภายใน ความเจริญที่ไหลมาสู่ชนบทไม่อาจจะถูกเรียกได้ว่าความเจริญ เป็นเพียงวาทกรรมในการพัฒนาที่ถูกสร้างขึ้นด้วยแนวคิดทุนนิยม นอกจากนี้การพัฒนามีลักษณะเป็นการมุ่งหาความดีความชอบของหน่วยงานต่าง ๆ ในระบบราชการและมุ่งหวังที่จะเพิ่มงบประมาณรายจ่ายของตนเองให้ได้มากขึ้น โดยการเพิ่มโครงการขยายผล โดยโครงการมิได้ก่อตัวจากความต้องการด้วยความพร้อมอย่างแท้จริงของประชาชน ซึ่งเป็นลักษณะการพัฒนาที่ไม่ก่อให้เกิดการพึ่งตนเอง อันเป็นพื้นฐานสำคัญ

ที่ผ่านมาชุมชนต่าง ๆ ทั้งในเมืองและชนบท ประสบกับภาวะอ่อนแอของชุมชนกล่าวคือขาดความเป็นปึกแผ่น ในชุมชนต่างคนต่างอยู่กำลังสำคัญของครอบครัวอพยพย้ายถิ่นไปทำมาหากินในที่ต่างๆ ความเอื้อเพื่อเผื่อแผ่กันและกันลดน้อยถอยลง ที่สำคัญก็คือชุมชนไม่สามารถจัดการกับปัญหาหรือเรื่องราวต่าง ๆ ในชุมชนได้ด้วยตนเอง ต้องพึ่งพาอาศัยผู้อื่นหรือองค์กรอื่นที่อยู่ภายนอกชุมชนให้มาจัดการให้ จนในที่สุดไม่สามารถพัฒนาชุมชนของตนเองให้เจริญก้าวหน้าได้ด้วยพลังในชุมชนเอง ความอ่อนแอของชุมชนดังกล่าวเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นทีละเล็กละน้อย จนคนในชุมชนรู้สึกว่าเป็นเรื่องธรรมดา แต่แท้ที่จริงสิ่งที่ปรากฏนี้แสดงถึงความล่มสลายของชุมชนซึ่งเป็นรากฐานของสังคมไทย การที่จะฟื้นฟูศักยภาพของคนในชุมชนให้สามารถสร้างความเป็นปึกแผ่นในชุมชน มีความเอื้ออาทรช่วยเหลือกันและกัน สามารถจัดการกับปัญหาภายในชุมชนได้ รวมทั้งสามารถรวมพลังกันพัฒนาชุมชนของตนเองได้นั้นจะต้องเป็นพลังที่เกิดขึ้นจากภายในชุมชนเอง ซึ่งมีกลไกที่สำคัญคือกระบวนการเรียนรู้ในชุมชน

¹² เรื่องเดียวกัน, หน้า 35-36.

จากสภาพการณ์ดังกล่าวมานี้ ทำให้ผู้ศึกษาเกิดคำถามขึ้นว่า ชุมชนที่ยั่งยืนที่มีอยู่ในชนบทได้เกิดขึ้น ตั้งอยู่ และพัฒนาตนเองในลักษณะใด ตลอดจนมีการปรับตัวจากสภาพปัญหาและอุปสรรคในการพัฒนาอย่างไร จึงได้มุ่งหาคำตอบและได้ยกมิติของชุมชนในชนบทมาศึกษาในลักษณะแบบองค์รวมทั้งทางด้าน เศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม และการพัฒนามนุษย์โดยศึกษาจากปรากฏการณ์ทางสังคมจากชุมชนที่ได้รับการยอมรับจากภายในและภายนอกชุมชน ในการศึกษาครั้งนี้ผู้ศึกษาได้เลือกมิติของชุมชนในชนบทขึ้นมาเพื่อศึกษาปรากฏการณ์ทางสังคมขององค์กรชุมชนในชนบท ที่น่าจะมีลักษณะการพัฒนาที่สอดคล้องต่อการพัฒนาที่ยั่งยืน กล่าวคือ ยั่งยืนทั้งทางสิ่งแวดล้อม และยั่งยืนทั้งการพัฒนามนุษย์ โดยมุ่งเน้นการศึกษาไปที่กระบวนการพัฒนาของชุมชนที่ครอบคลุมอย่างบูรณาการในมิติของสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ สังคม และการพัฒนามนุษย์

ผู้วิจัยได้เลือกชุมชนที่ได้ศึกษาอย่างเฉพาะเจาะจง จากชุมชนที่น่าจะมีศักยภาพต่อการพัฒนาไปสู่ความยั่งยืน ซึ่งได้พิจารณาเลือกไปยังชุมชนที่มีลักษณะพิเศษในกระบวนการพัฒนามนุษย์อันเป็นศูนย์กลางในการพัฒนาของชุมชน รวมถึงมีแนวทางการแก้ไขปัญหาของชุมชนที่น่าจะพัฒนาไปสู่ความยั่งยืนในทุกมิติ อนึ่งผู้วิจัยได้รู้จักกับชุมชนที่จะทำการศึกษามาเป็นอย่างดีในระยะเวลามากกว่า 3 ปี มีหลายองค์กรชุมชนที่มีความเข้มแข็งและมีการพึ่งตนเองภายในชุมชน ชุมชนมีระบบการพัฒนามนุษย์ และระบบการพัฒนาโดยองค์รวมที่สมดุลและสอดคล้องกับธรรมชาติ (อันเป็นรากฐานที่สำคัญของการพัฒนาตลอดจนมีรูปธรรมในการบริหารจัดการองค์กรชุมชนที่ชัดเจน) ในเบื้องต้นผู้ศึกษาค้นพบว่าลักษณะการบริหารจัดการของชุมชนนั้นได้แบ่งออกเป็น 3 ศูนย์ คือศูนย์สมอง ศูนย์อาชีพ และศูนย์จิตใจ (ศูนย์จิตใจมีส่วนสำคัญต่อการพัฒนาจิตใจและจริยธรรม อันเป็นสิ่งที่พระธรรมปิฎกได้เสนอแนวคิดเอาไว้ข้างต้นว่า การพัฒนาที่ยั่งยืนจะเกิดขึ้นได้คนต้องมีจริยธรรม) ชุมชนดังกล่าวถูกเรียกภายในได้ชื่อ ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนพลาญช้อย บ้านแหลมทอง ต.โนนก่อ อ. สิรินคร จ.อุบลราชธานี. ซึ่งการบริหารจัดการ ของทั้ง 3 ศูนย์ โดยสังเขปมีรายละเอียดดังนี้คือ

1. **ศูนย์สมอง** ทำหน้าที่ให้การศึกษาคนในชุมชน จัดทำการสอนโดยศูนย์การเรียนรู้ ชุมชนมีการจัดการเรียนรู้โดยยึดความต้องการตามความเป็นจริงของผู้เรียนในชุมชน มีกิจกรรมที่สำคัญ อาทิ การจัดการศึกษาออกโรงเรียนขั้นพื้นฐาน (ประถม/ ม.ต้น/ม.ปลาย) การเรียนรู้แบบบูรณาการ การเรียนรู้ด้วยการปฏิบัติจริง การเรียนรู้ภาษาอังกฤษ- คอมพิวเตอร์ การเรียนรู้และปฏิบัติตามพระราชดำรัส เป็นต้น

2. **ศูนย์อาชีพ** เป็นองค์กรชุมชนประเภท สร้างงาน และรายได้ภายในชุมชนบ้านแหลมทอง มีกิจกรรมที่สำคัญ อาทิ มีการจัดการเรียนรู้ตามแนวพระราชดำริ “เศรษฐกิจพอเพียง” ใน

ลักษณะทำอยู่ ทำกิน ทำทาน ซึ่งประกอบไปด้วยกิจกรรมต่างๆดังนี้ การทำเกษตรเพื่อชีวิต การแปรรูปดินลูกรัง การแปรรูปผลไม้พื้นเมือง ศูนย์การเรียนรู้อาชีพต่าง ๆ อาทิ การเลี้ยงปลา การทำไบโอดีเซล การทำปุ๋ยหมักชีวภาพ เกษตรปลอดสารพิษ ถ่านและพลังงานธรรมชาติ ฯลฯ

3. ศูนย์จิตใจ เป็นศูนย์สำคัญในการขัดเกลาจิตใจของคนภายในชุมชนมีกิจกรรมต่างๆ อาทิ จัดค่ายอบรมเยาวชนเสพติด จัดอบรมนักเรียนและนักศึกษาโดยยึดหลัก “พุทธธรรม “นำมาสู่การปฏิบัติกิจกรรมการนั่งสมาธิ การปฏิบัติอายตนะวิปัสสนากัมมัฏฐาน และ มีการจัดอุทยานพุทธธรรม

การบริหารจัดการศูนย์การเรียนรู้ชุมชนแห่งนี้ดำเนินการโดยชุมชน เพื่อชุมชนทุกคน โดยผ่านการบูรณาการภายใต้ 3 ศูนย์หลักเป็นแนวทางหล่อหลอมสร้างคนและชุมชนให้ยั่งยืน จากการศึกษาปรากฏการณ์ทางสังคมในเบื้องต้นของชุมชนแห่งนี้ พบว่าน่าจะมีลักษณะการพัฒนาที่ยั่งยืน และชวนให้น่าศึกษาถึงลักษณะพลวัตการพัฒนาและลักษณะการบริหารจัดการขององค์กรชุมชนที่มีอยู่ว่ามีลักษณะอย่างไร รวมถึงทำการศึกษาลักษณะปัจจัยเงื่อนไขที่มีผลต่อความสำเร็จและความล้มเหลวของชุมชนเพื่อเป็นประโยชน์ต่องานพัฒนาชนบทสืบไป

ข้อมูลที่สำคัญของชุมชนบ้านแหลมทอง

- ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนตัวอย่างของจังหวัดอุบลราชธานี ปี 2544
- ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนดีเด่น ระดับเขตการศึกษา 10 ปี 2544
- ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนดีเด่น ระดับประเทศปี 2546
- แหล่งศึกษาดูงาน เรียนรู้ของหน่วยงาน องค์กรและบุคคลทุกชั้น

จากข้อมูลในเบื้องต้น การศึกษาชุมชนดังกล่าวน่าจะตอบปัญหาสำหรับการพัฒนาและเป็นข้อมูลในการประยุกต์ใช้องค์ความรู้ต่อไป

1.2 วัตถุประสงค์ในการศึกษา

1. เพื่อศึกษาลักษณะการบริหารจัดการและกระบวนการพัฒนาของชุมชนบ้านแหลมทอง ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนพลาญช้อย

2. เพื่อศึกษาถึงปัจจัยเงื่อนไขภายในชุมชนบ้านแหลมทองที่มีอิทธิพลในการทำให้ชุมชนประสบความสำเร็จมีความสามารถในการพึ่งตนเองและมีลักษณะการพัฒนาที่ยั่งยืน

1.3 คำถามในการศึกษา

- 1.รูปแบบการบริหารจัดการของชุมชนบ้านแหลมทองมีลักษณะเป็นอย่างไร มีกระบวนการพัฒนาอย่างไรและสามารถพึ่งตนเองได้หรือไม่
- 2.มีปัจจัยเงื่อนไขอะไรบ้างที่เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาของชุมชนบ้านแหลมทอง และมีปัจจัยเงื่อนไขอะไรบ้างที่ส่งผลทำให้ชุมชนจะประสบความสำเร็จในการพัฒนาอย่างยั่งยืน

1.4 ขอบเขตการศึกษา

ในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ผู้ศึกษาจะใช้ ชุมชนที่มีชื่อเรียกว่า ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนพลาญช้อย บ้านแหลมทอง ต.โนนก่อ อ. สีรินทร จ.อุบลราชธานี. มาเป็นกรณีศึกษา โดยจะศึกษาลักษณะการบริหารจัดการและพลวัตของชุมชน (ในการศึกษาค้นคว้านี้จะทำการศึกษาเส้นทางของชุมชน ตั้งแต่ปี พ.ศ.2518 - 2547) รวมถึงปัจจัยเงื่อนไขที่มีอิทธิพลต่อการพัฒนาของชุมชน กรณีศึกษาที่ผู้ศึกษาได้เลือกมานั้น เป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชนที่เกิดขึ้นจากความตระหนัก รับรู้และเห็นคุณค่าของการใช้การศึกษาเป็นเครื่องมือในการพัฒนา “คนและชุมชน” ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนพลาญช้อย เกิดมาจากการขอจัดตั้งจากคนภายในชุมชนเพื่อสร้างโอกาสการเรียนรู้ ในเรื่องการพัฒนา สติปัญญา (โดยมีศูนย์สมอรวงรับ) การพัฒนาอาชีพและการดำรงชีวิต (ศูนย์อาชีพ) และการพัฒนาจิตใจ (ศูนย์จิตใจ) แบบบูรณาการ โดยยึดหลัก วิถีพุทธ วิถีธรรมและวิถีไทย เป็นแนวทาง หล่อหลอม สร้างคนให้เข้มแข็งและยั่งยืน การที่ผู้ศึกษาเลือกชุมชนดังกล่าวขึ้นเนื่องจากเป็นชุมชนที่ประสบความสำเร็จทั้งในด้านบุคคลและสถานที่ ได้รับการยอมรับทั้งในระดับจังหวัดและระดับประเทศ การทำศึกษากิจการบ้านของชุมชนดังกล่าว ภายใต้ปรัชญาของชุมชนจึง น่าจะนำมาซึ่งองค์ความรู้ที่มีคุณค่าต่อชุมชนในชนบทไทย ซึ่งกำลังเผชิญกับสภาพปัญหาที่หลากหลายและพลวัตการเปลี่ยนแปลงซึ่งมีลักษณะไม่ยั่งยืนและขาดความสมดุล

1.5 นิยามศัพท์

การพัฒนา	หมายถึง การทำให้เจริญขึ้นดีขึ้น ทั้งทางวัตถุและจิตใจ ซึ่งเป็นลักษณะของการพัฒนาที่สมบูรณ์
การพัฒนาที่ยั่งยืน	หมายถึง การพัฒนาที่สนองความต้องการของปัจจุบัน โดยไม่ทำให้ประชาชนรุ่นต่อไปในอนาคตต้องประนีประนอมยอมลดความสามารถของเขาในการที่จะสนองความต้องการของเขาเอง
ชุมชน	หมายถึง กลุ่มคนที่มีวิถีชีวิตเกี่ยวพันกันและมีการติดต่อสื่อสารเกี่ยวข้องกัน อย่างเป็นปกติต่อเนื่อง อันเนื่องมาจากการอยู่ในพื้นที่ร่วมกันหรือมีอาชีพ

ร่วมกัน หรือการประกอบกิจการซึ่งมีวัตถุประสงค์ร่วมกัน หรือการมี
 วัฒนธรรมความเชื่อร่วมกัน

องค์กรชุมชน หมายถึง การรวมตัวของประชาชนโดยอาจจะภายในหมู่บ้านเดียวกันหรือ
 ต่างหมู่บ้านก็ได้ มีเป้าหมายเดียวกันของชุมชน มีวัตถุประสงค์ร่วมกัน มีผู้นำ
 และกิจกรรมพัฒนาาร่วมกันในชุมชน เป็นตัวแทนของประชาชนในการรักษา
 ผลประโยชน์และคลี่คลายปัญหาของชุมชนทั้งในระยะสั้นและระยะยาว

ความเข้มแข็งของชุมชน หมายถึง การที่ประชาชนในชุมชนต่างๆ ของเมืองหรือชนบทรวมตัวกัน
 เป็นองค์กรชุมชน โดยมีการเรียนรู้การจัดการ และการแก้ไขปัญหาาร่วมกัน
 ของคนในชุมชนแล้วถึงได้เกิดการเปลี่ยนแปลง หรือการพัฒนาทั้งทางด้าน
 เศรษฐกิจ สังคมวัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมภายในชุมชนตลอดจนมี
 ผลกระทบสู่ภายนอกชุมชนที่ดีขึ้นตามลำดับ

1.6 ประโยชน์ที่จะได้รับจากการศึกษา

ประโยชน์ที่จะได้รับจากการศึกษาคั้งนี้มี 3 ด้านด้วยกันคือ ในเชิงวิชาการ เชิงปฏิบัติการ
 และเชิงนโยบาย

1.6.1 ประโยชน์ในเชิงวิชาการ

- 1.ได้แนวทางในการพัฒนาชุมชน ลักษณะการบริหารจัดการ ตลอดจนองค์ความรู้จาก
 ชุมชนที่สอดคล้องต่อมิติด้านวัฒนธรรมของสังคมไทยไปประยุกต์ใช้ได้
- 2.ได้องค์ความรู้ที่ระบุถึงปัจจัยภายในชุมชนบ้านแหลมทองที่มีอิทธิพลในการทำให้ชุมชน
 ประสบความสำเร็จและมีลักษณะการพัฒนาที่ยั่งยืน

1.6.2 ประโยชน์ในเชิงปฏิบัติการ

- 1.นักวิชาการ นักพัฒนา นักสิ่งแวดล้อม ผู้นำชุมชน และประชาชนสามารถเรียนรู้ ถึง
 ปัจจัยที่ทำให้ชุมชนเข้มแข็งมีลักษณะการพัฒนาที่ยั่งยืน ตลอดจนสามารถนำแนวทางในการ
 บริหารจัดการ ไปประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติงานต่อชุมชนของตนได้

1.6.3. ประโยชน์เชิงนโยบาย

1. ใช้เป็นข้อมูลประกอบการวางแผนในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนให้มีลักษณะการพัฒนาที่ยั่งยืน
2. เป็นข้อมูลสำหรับผู้กำหนดนโยบาย แผนงาน โครงการ ในการที่จะส่งเสริม หรือ สนับสนุนการพัฒนาชุมชนในชนบท

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

ในบทนี้จะนำเสนอแนวคิด ทฤษฎีและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง และจะนำความรู้ที่ได้จากการทบทวนแนวคิด ทฤษฎีและวรรณกรรม มาสังเคราะห์สร้างกรอบที่จะใช้ในการศึกษาชุมชน ในส่วนท้ายของบท

ในการศึกษาครั้งนี้ผู้ศึกษาได้ทำการทบทวนวรรณกรรมในประเด็นต่าง ๆ ดังนี้

- (1) แนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development)
- (2) แนวคิดการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (Environmental Management)
- (3) ทฤษฎีการด้อยพัฒนาและการพึ่งพา (Underdevelopment and Dependency Theory)
- (4) แนวคิดทางเลือกในการพัฒนา (Development Alternative)
- (5) แนวคิดการพัฒนาระบบการเกษตรยั่งยืน
- (6) แนวคิดขบวนการวัฒนธรรมชุมชนท้องถิ่น (Community Culture Movement)
- (7) แนวคิดการพึ่งตนเอง
- (8) วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

2.1 แนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development)

2.1.1 แนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืนของพระธรรมปิฎก

แนวความคิดในการพัฒนาที่ยั่งยืนของพระธรรมปิฎก มีลักษณะที่เน้นในมิติการพัฒนา ศักยภาพมนุษย์ มีการใช้ศัพท์คำหนึ่งว่า “evolvability” คือความสามารถที่จะวิวัฒน์เป็นคำที่แสดงลักษณะของมนุษย์ในการที่จะพัฒนาตนเอง ซึ่งเพิ่มเติมจากแนวคิดในการพัฒนาที่ยั่งยืนที่องค์การสหประชาชาติประกาศไว้ ที่มีองค์ประกอบสองอย่างคือเศรษฐกิจกับนิเวศวิทยา (economy กับ ecology) การเพิ่มมิติที่สามขึ้นมาก็เพื่อที่จะประสาน เกื้อกูลกันและทำให้เกิดการบูรณาการ (intergrate) กันเข้าเป็นองค์รวมที่สมดุล นอกจากนี้คำว่า การพัฒนา ที่หมายถึง การพัฒนาทางเศรษฐกิจ (economic development) นั้นท่านได้เน้นมิติของการพัฒนาคน (human development) โดยสรุปการแก้ปัญหาทุกด้าน ในขั้นสุดท้ายนั้นมีศูนย์กลางอยู่ที่การพัฒนาคน เมื่อพัฒนาคนดีแล้ว คนนั้นก็รักษาธรรมชาติแวดล้อมได้ แสวงความรู้ทาง

วิทยาศาสตร์ด้วยแรงจูงใจที่ถูกต้อง ใช้เทคโนโลยีในทางสร้างสรรค์ พัฒนาเศรษฐกิจในทางที่ไม่ให้มีผลลบ โดยเฉพาะอย่างยิ่งจะต้องพัฒนาคนให้มีฐานความคิดในการสัมพันธ์กับธรรมชาติ

กระบวนการพัฒนาที่ยั่งยืนแบ่งแยกออกเป็น 2 ส่วนคือ

1.ระบบการพัฒนามนุษย์ ซึ่งจะต้องมีการพัฒนาให้ครบทั้ง 3 ด้านคือ

- 1) ด้านพฤติกรรมและวิถีใช้ชีวิต ตลอดจนการทำมาหาเลี้ยงชีพ เป็นระดับที่ปรากฏตัวของการแก้ปัญหา
- 2) ด้านจิตใจ เช่นพัฒนาคุณธรรม ความเข้มแข็งมั่นคงของจิตใจ และสภาพจิตใจที่ดีงาม รวมทั้งความสุข
- 3) ด้านปัญญา หรือปรัชญาอันคือความรู้ความเข้าใจต่างๆ รวมทั้งแนวความคิด ทศนคติ และค่านิยม

2.ระบบการพัฒนาที่ยั่งยืน กล่าวคือเมื่อมีการพัฒนาคนและคนได้รับการพัฒนา ในฐานะที่คนนั้นเป็นปัจจัยตัวกระทำ ก็นำเอาการพัฒนาคนและคนที่มีการพัฒนานั้นมาเป็นแกนกลางของระบบการพัฒนา ให้เป็นการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยการพัฒนาที่ยั่งยืนจะเกิดขึ้นได้ เมื่อองค์ประกอบทั้ง 4 ซึ่งได้แก่มนุษย์ สังคม ธรรมชาติ และเทคโนโลยี มีความสัมพันธ์กันด้วยดี กล่าวคือ ระบบต่างๆทางสังคมเป็นการจัดวางรูปแบบขึ้นเพื่อให้เป็นเครื่องมือและเป็นสื่อที่ช่วยให้กระบวนการแห่งเหตุปัจจัยในกฎธรรมชาติทำงานหรือดำเนินไปในทางที่จะอำนวยผลดีแก่มนุษย์ ดังนั้นถ้าระบบต่างๆทางสังคมสามารถดำเนินการได้เป็นผลสำเร็จ ก็จะเกื้อหนุนให้มนุษย์สามารถพัฒนาตนให้เป็นทรัพยากรที่มีคุณภาพ สามารถประดิษฐ์คิดค้นเทคโนโลยีมาเพื่อแก้ปัญหาและอนุรักษ์ธรรมชาติ เช่นการพัฒนาเทคโนโลยีใหม่ๆที่เกื้อกูลและไม่ทำลายธรรมชาติ เทคโนโลยีที่ประหยัดพลังงานหรือใช้พลังงานอย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนได้ในที่สุด

2.1.2 แนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืนของ ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์

ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์¹³ กล่าวถึง การพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development) จากรายงาน Thailand Country Report to the United Nations Conference on Environment and development (UNCED) ในการประชุมสิ่งแวดล้อมโลกที่ประเทศบราซิล เมื่อปี พ.ศ.2535 ว่าคือ

¹³ ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์, วิถีวิทยาศาสตร์ศึกษาสังคมไทย: วิถีใหม่แห่งการพัฒนา, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ: โครงการส่งเสริมองค์กรพัฒนาเอกชนไทย, 2537), หน้า 269-278.

การแสวงหาระบบเศรษฐกิจสังคม ที่มีศักยภาพสูงพอที่จะปรับปรุงและรวมทั้งรักษาคุณภาพชีวิตให้ดำรงอยู่อย่างยาวนานได้ ซึ่งมีหลักการพื้นฐาน 3 ประการ คือ

(1) ค่าของสิ่งแวดล้อมจะให้ความสำคัญแก่ค่าของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทั้งนี้คุณภาพของสิ่งแวดล้อมเป็นการประกันคุณภาพชีวิตของคนในสังคม ขณะเดียวกันธรรมชาติก็สามารถดำรงอยู่หลักการอยู่ที่ระบบเศรษฐกิจจะต้องคำนึงถึงค่าของสิ่งแวดล้อมโดยการวิเคราะห์ประโยชน์และการสูญเสีย การประเมินค่าของสิ่งแวดล้อมอย่างถูกต้องและผนวกค่านี้เข้าไปในการวางนโยบายเศรษฐกิจและการพัฒนา การประเมินผลโครงการพัฒนาจะต้องคำนึงถึงผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและต้นทุนทางสังคมที่แท้จริง ในการผลิตและการบริโภคต้องสอดคล้องกับหลักการที่ว่า ผู้สร้างมลภาวะเป็นผู้จ่าย

(2) มิติแห่งอนาคต หมายถึง การพัฒนาที่ยั่งยืน คือ การพัฒนาเพื่ออนาคตเป็นการวางนโยบายสิ่งแวดล้อมที่มองอนาคต จุดหลักไม่ได้อยู่ที่การสร้างวัตถุหากแต่เป็นการพิทักษ์รักษาความอุดมสมบูรณ์ทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้ยาวนาน คือ การสร้างทุนธรรมชาติในอนาคต

(3) ความยุติธรรม ใช้หลักการว่าความยุติธรรม ระหว่างชนรุ่นปัจจุบันกับอนาคต (Intergeneration equity) ที่บ่งชี้ว่า ชนรุ่นปัจจุบันมีภาระหน้าที่ความรับผิดชอบต่อชนรุ่นหลังในการที่จะต้องมอบมรดกทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในปริมาณและคุณภาพที่ไม่ต้องไปกว่าในยุคปัจจุบัน ในเวลาเดียวกัน (Intergeneration equity) กล่าวคือ การวางนโยบายจะต้องมุ่งไปยังการแก้ไขปัญหาความยากจนและการสนอง ความต้องการของมวลชนผู้ยากไร้ นั่นคือ การพิทักษ์รักษาธรรมชาติควบคู่ไปกับการแก้ไขปัญหาความยากจนของคนรุ่นปัจจุบัน และการส่งมอบมรดกแห่งความอุดมสมบูรณ์ไปยังคนรุ่นหลังในอนาคต

2.1.3 แนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืนของเทียนชัย วงศ์ชัยสุวรรณ

เทียนชัย วงศ์ชัยสุวรรณ¹⁴ กล่าวว่าในช่วงปี ค.ศ. 1980-1990 แนวคิดเรื่องการพัฒนาที่ยั่งยืนได้ถูกนำเสนอขึ้นโดยนักวิชาการหลายท่าน เช่น Robert Altan เสนองานเรื่อง How to Save the World (1980). Mustafa Tolba เรื่อง Sustainable Development (1987) J. Coomer เรื่อง Quest for Sustainable Society (1979). Michael Redcliff เรื่อง Sustainable Development (1987) และ R. K. Turner เรื่อง Sustainable Development (1988) แนวคิดว่าการพัฒนาที่ยั่งยืนประกอบด้วยแนวคิดที่สำคัญ 6 ประการ คือ

¹⁴เทียนชัย วงศ์ชัยสุวรรณ, “ภาพรวมยุทธศาสตร์การยกเครื่องสังคมไทย” ใน ยกเครื่องเมืองไทย จินตนาการสู่ปี 2000 (กรุงเทพมหานคร, 2540), หน้า 29.

- ต้องช่วยคนที่ยากจนที่สุดเพราะพวกเขาจะไม่มีทางออกอื่นนอกจากการทำลายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
- เน้นการพัฒนาแบบพึ่งตนเอง ภายใต้ความจำกัดทางสภาพทางธรรมชาติ
- การพัฒนาจะต้องไม่ก่อให้เกิดการเสียหายรุนแรงด้านสิ่งแวดล้อม
- วางอยู่บนหลักการว่าด้วยการมีสุขภาพอนามัยที่ดี การใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสม การมีอาหารที่เพียงพอต่อการบริโภค
- วางอยู่บนหลักการที่ว่าด้วยการส่งเสริมการริเริ่มของประชาชน
- มนุษย์ชาติคือ ศูนย์กลางและหัวใจของพัฒนาการ

2.1.4 แผนปฏิบัติการเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

(Sustainable Development) :Agenda 21¹⁵

แนวทางการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development) ได้กำหนดขึ้นตามแผนปฏิบัติการ 21 ซึ่งเป็นเอกสารที่สำคัญของสหประชาชาติ โดยที่ประชุมสหประชาชาติว่าด้วยสิ่งแวดล้อมและการพัฒนา (The United Nation Conference on Environmental and Development : UNCED) ที่กรุงริโอ เดอ จาเนโร ประเทศบราซิล ในเดือนมิถุนายน 1992 ได้อนุมัติแผนปฏิบัติการ 21 ซึ่งเปรียบเสมือนแผนแม่บทของโลก ในการสร้างความสมดุลให้เกิดขึ้นระหว่างสิ่งแวดล้อมกับการพัฒนาเพื่อให้บรรลุการพัฒนาที่ยั่งยืน เพื่อให้ประเทศต่าง ๆ ในโลกใช้เป็นแนวทางสำหรับการกำหนดนโยบายของภาครัฐและเอกชน สำหรับทางเลือกของบุคคลในศตวรรษหน้า โดยนำไปปรับใช้ตามลำดับความสำคัญ เพื่อให้สอดคล้องกับสภาพปัญหาและความจำเป็นของแต่ละท้องถิ่น แม้ว่า Agenda 21 จะไม่มีผลผูกมัดในลักษณะของกฎหมายระหว่างประเทศ แต่เป็นพันธกรณีด้านศีลธรรมและฉันทามติทางการเมืองระหว่างประเทศในระดับสูง ซึ่งประเทศต่าง ๆ ที่ให้การรับรองเอกสารฉบับนี้ รวมทั้งประเทศไทย จะต้องดำเนินการให้สอดคล้องกับเจตนารมณ์ที่ได้ตั้งไว้ในการประชุมดังกล่าวได้มีการลงนามและรับรองเอกสารที่สำคัญ 5 ฉบับคือ

1) ปฏิญญาว่าด้วยสิ่งแวดล้อมและการพัฒนา (The Rio Declaration on Environment and Development) ประกอบด้วยหลักการ 27 ประการ เกี่ยวกับสิทธิและความรับผิดชอบของประชาชาติในการดำเนินการพัฒนาเพื่อปรับปรุงความเป็นอยู่ของประชาชนให้ดีขึ้น

¹⁵ ไมเคิล คิทติ้ง, แผนปฏิบัติการ 21 เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน, แปลโดย มานพ เมฆประยูรทอง (กรุงเทพฯ: บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์ พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), 2537), หน้า 9-77.

2) แผนปฏิบัติการ 21 หรือ Agenda 21 เป็นแผนแม่บทของโลกสำหรับดำเนินงานที่จะทำให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน ทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม

3) คำแถลงเกี่ยวกับหลักการในเรื่องป่าไม้ (Statement of Principles on Forests) เพื่อเป็นแนวทางในการจัดการ การอนุรักษ์ และการพัฒนาอย่างยั่งยืน สำหรับป่าไม้ทุกประเภทอันเป็นสิ่งสำคัญการพัฒนาเศรษฐกิจและการรักษาไว้ซึ่งสิ่งมีชีวิตในทุกรูปแบบ

4) กรอบอนุสัญญาประชาชาติว่าด้วยการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ (UN Framework Convention on Climate Change) เพื่อรักษาระดับก๊าซเรือนกระจก (greenhouse gases) ในบรรยากาศที่จะไม่ก่ออันตรายต่อสภาวะอากาศทั่วโลก

5) อนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ (Convention on Biological Diversity) เพื่อให้ประเทศต่าง ๆ ยอมรับเอาวิธีการที่จะอนุรักษ์ความหลากหลายชนิดพันธุ์ของสิ่งมีชีวิต (Living Species) และเพื่อให้การแบ่งปันผลตอบแทนอย่างเป็นธรรมและเท่าเทียมกันจากการใช้ประโยชน์ความหลากหลายทางชีวภาพ

Agenda 21 ประกอบด้วยส่วนต่าง ๆ 4 ส่วน คือ

ส่วนที่ 1 มิติทางด้านเศรษฐกิจและสังคม (Social and Economic Dimension)

- ความร่วมมือระหว่างประเทศ (International Cooperation) ความร่วมมือและความรับผิดชอบร่วมกันของนานาชาติ เป็นสิ่งสำคัญที่ทำให้เศรษฐกิจโลกมีประสิทธิภาพและความเป็นธรรม ซึ่งจะช่วยให้ทุกๆ ประเทศสามารถบรรลุถึงการพัฒนาอย่างยั่งยืน

- การต่อสู้กับความยากจน (Combat Poverty) โดยให้ประชาชนที่ยากไร้มีโอกาสเข้าถึงทรัพยากรต่างๆ ที่จำเป็นในการดำรงชีวิตอย่างยั่งยืนได้มากขึ้น โดยย้ำว่าการพัฒนาที่ยั่งยืนเป็นหนทางที่จะเอาชนะทั้งในเรื่องความยากจนและการทำลายสิ่งแวดล้อม

- การเปลี่ยนแปลงรูปแบบของการบริโภค (Changing Consumption Patterns) โดยเปลี่ยนวิธีการดำเนินชีวิตและลดการพึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติ ให้สอดคล้องกับความสามารถในการรองรับ (Carrying capacity)

- ประชาชนและความยั่งยืน (Population and Sustainability) การเพิ่มขึ้นของประชากรและผลผลิตเพื่อเลี้ยงดูประชากร และรูปแบบการบริโภคในลักษณะที่ไม่ยั่งยืน ได้เพิ่มความกดดันต่อการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ ดังนั้น การศึกษาถึงความสามารถในการรองรับ (carrying capacity) ของธรรมชาติที่มีต่อประชากร จึงควรเป็นส่วนหนึ่งของกลยุทธ์การพัฒนาที่ยั่งยืน

- การคุ้มครองและส่งเสริมสุขภาพมนุษย์ (Protection and Promoting human health) สุขภาพของมนุษย์ขึ้นอยู่กับปริมาณสิ่งแวดล้อมที่สมบูรณ์ รวมทั้งการมีน้ำสะอาด การกำจัด

ของเสียที่ถูกสุขลักษณะ และการรับประทานอาหารที่มีประโยชน์อย่างพอเพียงเราจึงต้องเอาใจใส่ ทั้งสุขภาพของมนุษย์และสภาพแวดล้อมในเวลาเดียวกัน

- การตั้งถิ่นฐานของมนุษย์อย่างยั่งยืน (Sustainable Human Settlement) ภายในปี 2000 ประมาณครึ่งหนึ่งของประชากรโลกจะอยู่ในเขตเมือง การขยายตัวของสังคมเมืองจะเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการพัฒนา รัฐบาลจึงควรปรับปรุงชีวิตความเป็นอยู่ในเขตเมืองให้ประชาชนได้รับความมั่นคงในเรื่องที่อยู่อาศัย และได้รับการคุ้มครองทางกฎหมาย รวมทั้งปรับปรุงสภาพความเป็นอยู่ในชนบทให้ดีขึ้น เพื่อลดการเคลื่อนย้ายถิ่นไปสู่เมืองใหญ่

- การตัดสินใจเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน (Making Decision for Sustainable Development) เพื่อให้การพัฒนาที่มีประสิทธิภาพในทางเศรษฐกิจ มีความเป็นธรรมและรับผิดชอบต่อสังคม ในลักษณะที่ปลอดภัยต่อสิ่งแวดล้อม จึงจำเป็นต้องเข้าใจถึงความเชื่อมโยงระหว่างสิ่งแวดล้อมกับการพัฒนา รัฐบาลจึงควรสร้างกลยุทธการพัฒนาอย่างยั่งยืน โดยการประสานนโยบายด้านสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจและสังคม รวมทั้งมาตรการด้านการเงิน การคลังด้วย

ส่วนที่ 2 การอนุรักษ์และการจัดการทรัพยากร (Conservation and Management of Resources)

Agenda 21 กล่าวว่า ประชากร การบริโภค และเทคโนโลยี เป็นพลังผลักดันที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของสิ่งแวดล้อม Agenda 21 เสนอนโยบายและแผนงานที่จะบรรลุที่ความสมดุลอย่างยั่งยืนระหว่างการบริโภค ประชากร และสมรรถนะของโลกในการค้าจุนสิ่งมีชีวิต รวมทั้งการพัฒนาเทคโนโลยีและเทคนิคต่าง ๆ ที่จะตอบสนองความต้องการของมนุษย์ ในขณะที่เดียวกันก็มีการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ อย่างระมัดระวัง Agenda 21 เสนอแนวทางต่าง ๆ เพื่อต่อสู้กับความเสื่อมโทรมของดิน อากาศ และน้ำ และเสนอแนวทางเพื่ออนุรักษ์ป่าไม้และความหลากหลายชนิดพันธุ์ของสิ่งมีชีวิต

ส่วนที่ 3 การส่งเสริมบทบาทของกลุ่มที่สำคัญ ๆ

Agenda 21 เรียกร้องให้รัฐบาลของประเทศต่างๆ ดำเนินกลยุทธการพัฒนาในลักษณะที่ยั่งยืน โดยการเปิดโอกาสให้กลุ่มต่าง ๆ ทั้งภาครัฐบาลและเอกชนเข้าไปมีส่วนร่วมอย่างกว้างขวาง แม้ว่ารัฐบาลจะมีความรับผิดชอบหลักในการขึ้นำเพื่อการเปลี่ยนแปลง แต่จำเป็นต้องดำเนินการโดยร่วมมือกับฝ่ายต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นองค์กรระหว่างประเทศ ภาคธุรกิจ รัฐบาลท้องถิ่น องค์กรเอกชนตลอดจนกลุ่มประชาชนในระดับต่าง ๆ

ส่วนที่ 4 วิธีการในการดำเนินการ (Means of Implementation)

- การถ่ายทอดเทคโนโลยี (Technology Transfer) เพื่อให้การพัฒนาเป็นไปอย่างต่อเนื่อง ทุกประเทศจำเป็นต้องเข้าถึงและได้รับการฝึกอบรม ในเรื่องการใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสม

- วิทยาศาสตร์เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน (Science for Sustainable Development) ในปัจจุบันสิ่งแวดล้อมของโลกได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว รัฐบาลจึงควรให้การสนับสนุนความรู้ทางวิทยาศาสตร์ที่จะช่วยให้มองเห็นภาพการทำงานของสิ่งแวดล้อมให้ชัดเจนขึ้น และช่วยให้การคาดการณ์ในเรื่องความสามารถของทรัพยากรธรรมชาติ ที่จะตอบสนองความต้องการที่เพิ่มขึ้นของมนุษยชาติ ในขณะเดียวกันจำเป็นต้องประสานความรู้ทางวิทยาศาสตร์ที่ก้าวหน้าเข้ากับความรู้ที่ดีที่สุดของท้องถิ่นและของพื้นเมืองจากวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน และควรเพิ่มจำนวนนักวิทยาศาสตร์เพื่อทำงานด้านการวิจัยและข้อเสนอแนะในเรื่องสิ่งแวดล้อมและการพัฒนา

- การศึกษา ฝึกอบรม และความตระหนักของสาธารณชน (Education Training and Public Awareness) ประชาชนเป็นจำนวนมาก ยังขาดความเข้าใจในเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างกิจกรรมของมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม เนื่องจากขาดข้อมูลที่ถูกต้องและเพียงพอ จึงมีความจำเป็นต้องเพิ่มพูนความรู้ (Sensitivity) และการมีส่วนร่วมของประชาชนในการแก้ไขปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมและการพัฒนา

- การสร้างสมรรถนะเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน (Creating Capacity for Sustainable Development) การที่แต่ละประเทศจะพัฒนาอย่างยั่งยืนนั้น ประชาชนมีความจำเป็นต้องมีความรู้เพื่อจะเข้าใจศักยภาพและข้อจำกัดของสิ่งแวดล้อม รัฐบาลจึงควรหารือกับสาธารณสุขยอย่างกว้างขวาง เพื่อดูว่าจะช่วยปรับปรุงสมรรถนะของประชาชนอย่างไร เพื่อให้สามารถปฏิบัติตามแผนดำเนินงานของประเทศเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

- การจัดองค์กรเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน (Organizing for Sustainable Development) การมีส่วนร่วมอย่างต่อเนื่องและเข้มแข็งของ NGOs ชุมชน วิทยาศาสตร์และภาคธุรกิจ รวมทั้งชุมชนและกลุ่มต่างๆ ของท้องถิ่นเป็นสิ่งสำคัญในการดำเนินงานให้เป็นไปตาม Agenda 21

- กฎหมายระหว่างประเทศ (International Law) ควรมีการทบทวนและพัฒนากฎหมายระหว่างประเทศในปัจจุบันให้เกิดประโยชน์ยิ่งขึ้น โดยควรส่งเสริมให้เกิดการผสมผสานระหว่างนโยบายด้านสิ่งแวดล้อมกับการพัฒนา เพื่อรักษาความสมดุลระหว่างความจำเป็นเพื่อการพัฒนากับความจำเป็นการคุ้มครองสิ่งแวดล้อม นอกจากนี้ ควรกำหนดและหาทางแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งที่เกิดขึ้นระหว่างกฎหมายด้านสิ่งแวดล้อมและกฎหมายด้านเศรษฐกิจและสังคม

- ข้อมูล ข่าวสารเพื่อการตัดสินใจ (Information for Decision Making) ปัจจุบันมีข้อมูลข่าวสารจำนวนมากที่สามารถนำมาใช้ในการจัดการเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน แต่ยังคงการบริหารจัดการที่ดี เนื่องจากขาดเทคโนโลยีและผู้บริหาร รวมทั้งขาดความตระหนักถึงคุณค่า

และการมีอยู่ของข้อมูลดังกล่าว ประเทศต่าง ๆ จึงควรจัดสรรข้อมูลให้ประชาชนในระดับต่าง ๆ ในรูปแบบที่เข้าใจง่าย ในบางกรณี จำเป็นต้องมีความรู้ในแบบดั้งเดิมและพื้นเมืองของท้องถิ่นมาใช้ประโยชน์ด้วย

ในส่วนของนักพัฒนาโดยทั่วไป มีความเห็นว่า มนุษย์จะอยู่ไม่ได้ในสิ่งแวดล้อมที่เป็นมลพิษในปัจจุบัน ชุมชนเป็นจำนวนมากตกอยู่ในสภาพเสี่ยงต่อกาแตกสลาย จึงทำให้เกิดการแสวงหาทางเลือกในการพัฒนาหรือที่เรียกกันว่าการพัฒนาแบบยั่งยืน ซึ่งมีหลักการและวิธีการที่สำคัญ ดังนี้¹⁶

(1) หลักการสำคัญของการพัฒนาแบบยั่งยืน

- (1.1) การพัฒนาต้องผสมกลมกลืนกับธรรมชาติ ไม่ก่อให้เกิดผลกระทบที่เสียหายต่อระบบนิเวศในระยะยาว
- (1.2) เป้าหมายการพัฒนาต้องมุ่งเพื่อประชาชนเป็นหลัก ไม่ใช่เพื่อตัวเลขการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจหรือรายได้ประชาชาติ
- (1.3) การให้ความเสมอภาคแก่สตรี ให้สตรีผู้ซึ่งเป็นผู้ดูแลความจำเป็นขั้นพื้นฐานของชีวิตในสังคมได้มีส่วนร่วมในการพัฒนา
- (1.4) การพัฒนาจะต้องนำไปสู่การตอบสนองด้านความจำเป็นขั้นพื้นฐานของมวลชนผู้ยากไร้ก่อน
- (1.5) การพัฒนาจะต้องกระจายอำนาจกระบวนการตัดสินใจและการควบคุมดูแลการใช้ทรัพยากรให้แก่ประชาชน เพื่อให้ประชาชนสามารถพึ่งตนเองได้มากที่สุด
- (1.6) การใช้หลักประชาธิปไตยในกระบวนการบริหารจัดการกลุ่มในชุมชน เพื่อให้ประชาชนทุกระดับชั้นได้เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนา
- (1.7) การพัฒนาจะต้องเกิดจากระดับล่างไปสู่ระดับบน โดยสันติวิธีและไม่ใช้ความรุนแรง

(2) วิธีการไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน

- (2.1) เน้นจุดศูนย์กลางที่ปัจเจกบุคคล รู้จักทำชีวิตให้ประสบความสำเร็จ ดูแลร่างกายให้เข้มแข็ง มีจิตใจที่ดีงาม ปฏิบัติตามหลักการประชาธิปไตยทั้งภายในครอบครัวและภายในองค์กร

¹⁶ กมลลา ภาสิน, การพัฒนาที่ยั่งยืน, แปลโดย สุภัทญา หาญตระกูล(กรุงเทพฯ: บี. เค. อินเตอร์พรีนซ์, 2535), หน้า 11-18

(2.2) สร้างเสริมให้เกิดความร่วมมือกันของคนในชาติ รู้จักให้ความร่วมมือซึ่งกันและกัน เคารพในศักดิ์ศรีภูมิปัญญาท้องถิ่น

(2.3) สนับสนุนองค์กรชุมชน โดยการให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนา เพื่อสร้างความมั่นใจและความสามารถในการบริหารจัดการทรัพยากรของชุมชนอย่างมีประสิทธิภาพ

(2.4) ชุมชนต้องพยายามพึ่งตนเองในทุกด้าน ทั้งด้านการเงิน ทักษะ ความรู้ และข่าวสาร เพื่อเสริมศักยภาพในการตัดสินใจให้รู้เท่าทันต่อสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา

(2.5) สร้างระบบการพัฒนาที่ประสานกลมกลืนกับธรรมชาติไม่ทำลายทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม

(2.6) ต้องสร้างเครือข่ายที่ดีเชื่อมโยงในทุกระดับตั้งแต่ระดับหมู่บ้าน ตำบล อำเภอ จังหวัด และระดับประเทศ และในระหว่างวิทยาการทุกสาขา ซึ่งจะกลายเป็นกระแสใหญ่ที่มีพลังมาก

(2.7) ยึดมั่นในหลักความยุติธรรม จริยธรรม ศีลธรรม ความงามและความรัก ให้ความเคารพต่อชีวิตทุกชีวิต มีความเป็นอยู่อย่างเรียบง่ายกลมกลืนกับธรรมชาติ และยอมรับในความแตกต่างหลากหลายของปัจเจกบุคคล

2.2 แนวคิดการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (Environmental Management)

โรจน์จรรย์ ด่านสวัสดิ์¹⁷ ได้ให้คำจำกัดความและแนวคิดเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมออกเป็น 3 ทาง ดังนี้

1. แนวทางที่สนใจแต่ด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และ/หรือระบบนิเวศเป็นหลัก (Deep Ecology หรือ Biocentric Paradigm) เป็นแนวทางที่ตรงกับแนวทางการอนุรักษ์ (Conservation) ปัจจุบันนักสิ่งแวดล้อมที่มีพื้นฐานทางนิเวศจำนวนหนึ่งยังคงให้ความสำคัญกับแนวทางนี้ แม้ว่าจะยอมรับความสำคัญของการพัฒนามากขึ้น

2. แนวทางที่พัฒนามาจากความเชื่อในการพัฒนาและเทคโนโลยี ให้ความสำคัญกับการพัฒนาเศรษฐกิจหรือความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีเป็นหลัก (Frontier Economics หรือ

¹⁷ สุชาดา ฉิมวิเศษ, “กรอบการวางแผนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน: โอกาสและประเด็นปัญหา,” (เอกสารวิจัยปริญญามหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2541), หน้า 37-39.

Technocentric Paradigm) เป็นแนวคิดที่เกิดขึ้นในยุคเดียวกับแนวคิดการอนุรักษ์ ทำให้เกิดความขัดแย้งในการจัดการทรัพยากรบางประเภท เช่นป่าไม้และปิโตรเลียม

3. แนวคิดที่ผสมผสานระหว่างการอนุรักษ์และการพัฒนาเข้าด้วยกัน เป็นแนวคิดที่ยอมรับว่าการพัฒนาเป็นสิ่งจำเป็นในขณะที่เดียวกันก็ยอมรับว่าสิ่งแวดล้อมธรรมชาติเป็นทรัพยากรที่จำเป็นต่อการพัฒนาและจะต้องมีการจัดการใช้ประโยชน์และอนุรักษ์บางส่วนไว้ให้คนรุ่นต่อไป แนวคิดนี้เป็นแนวคิดหลักของการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (Environmental Resources Management Paradigm) และได้พัฒนามาเป็นแนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development) ในปัจจุบัน

อนึ่ง ไรจันจรี ด่านสวัสดิ์ ได้ให้คำจำกัดความและแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development) ว่าการจัดการสิ่งแวดล้อมจะต้องตระหนักและเข้าใจในความสัมพันธ์เชิงระบบของ 3 ระบบหลัก ได้แก่ ระบบสิ่งแวดล้อม ระบบสังคม (ซึ่งรวมถึงระบบเศรษฐกิจและการเมือง) และระบบวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี โดยอธิบายว่า

ระบบทางสิ่งแวดล้อม หมายถึง ระบบสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ ซึ่งหมายถึง Atmosphere Hydrosphere Lithosphere และ Biosphere (ไม่รวมองค์ประกอบและกระบวนการทางสังคม) นักจัดการสิ่งแวดล้อมจำเป็นต้องเข้าใจในสภาพ กระบวนการและองค์ประกอบ รวมทั้งความสัมพันธ์ขององค์ประกอบระบบสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ ทั้งนี้ รวมทั้งความเสื่อมโทรม และ/หรือภัยพิบัติที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ

ระบบทางเศรษฐกิจสังคมและการเมือง การจัดการสิ่งแวดล้อม จำเป็นต้องเข้าใจสภาพ กระบวนการและองค์ประกอบ ความสัมพันธ์ขององค์ประกอบทางเศรษฐกิจ สังคมและ การเมือง ซึ่งจะมีผลกระทบต่อระบบสิ่งแวดล้อม

ระบบของวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี นักจัดการสิ่งแวดล้อมจะต้องมีความรู้และเข้าใจใน กระบวนการทางวิทยาศาสตร์ การวิเคราะห์และแก้ปัญหาด้วยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี โดยเฉพาะเทคโนโลยีการจัดการและการจัดการสิ่งแวดล้อม

2.3 ทฤษฎีการด้อยพัฒนาและการพึ่งพา

ทฤษฎีการด้อยพัฒนา (Underdevelopment and Dependency Theory) เกิดจากนักทฤษฎีที่สำคัญ คือ เฟร์นันโด เฮนริค คาร์โดโซ (Fernando Henrique Cardoso) ทีโตนีโอ

ดอส แซนโตส (Thiotionio Dos Santos) ชาวบราซิล และอังเดร์ กุนเดร์ ฟรังค์ (Andre' Gunder Frand) ชาวเยอรมัน ซึ่งเป็นนักสังคมวิทยายุคปัจจุบัน¹⁸

1. ที่มาของทฤษฎี

ทฤษฎีการด้อยพัฒนาและการพึ่งพา ใช้ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในกลุ่มประเทศลาตินอเมริกาเป็นแนวทางในการสร้างทฤษฎี มีสาระสำคัญ คือ ภาวะด้อยพัฒนาของกลุ่มประเทศที่ล่าหลังหรือประเทศด้อยพัฒนาเกิดขึ้น จากการพยายามพัฒนาประเทศด้วยการพัฒนาอุตสาหกรรมตามแนวทางทฤษฎีการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ และทฤษฎีภาวะทันสมัยแบบทุนนิยมตะวันตก แต่ยิ่งพัฒนาประเทศกลับยิ่งยากจนลง เพราะถูกครอบงำและต้องพึ่งพา (Dominant Dependent) ประเทศที่พัฒนาแล้ว ทั้งในด้านเศรษฐกิจ การเมือง และวัฒนธรรม

2. สาเหตุของการด้อยพัฒนาและการพึ่งพา

การด้อยพัฒนาและการพึ่งพาที่เกิดขึ้นในประเทศด้อยพัฒนา มีสาเหตุหลายประการ ดังนี้

1. ประเทศด้อยพัฒนาผลิตสินค้าวัตถุดิบที่ยังไม่ได้แปรรูป (Primary Goods) ออกสู่ตลาดโลก เพราะเชื่อว่าหนทางของการพัฒนาเศรษฐกิจ คือการค้าระหว่างประเทศ ขณะเดียวกันก็นำสินค้าประเภททุนเข้าประเทศ เพื่อเสริมสร้างอุตสาหกรรมนำเข้าไปในด้านสินค้าอุปโภคและบริโภคโดยมีคู่ค้าขาย คือ ประเทศที่ร่ำรวยหรือพัฒนาแล้ว ทำให้เกิดการพึ่งพาเบื้องต้นทางด้านสินค้าอุตสาหกรรมขึ้น

2. การพึ่งพาเทคโนโลยีของประเทศที่พัฒนาแล้ว จากการพัฒนาอุตสาหกรรมเพื่อทดแทนการนำเข้าของประเทศด้อยพัฒนาทำให้ต้องพึ่งพาทางเทคโนโลยีจากประเทศที่พัฒนาแล้ว ทั้งเทคโนโลยีด้านอุตสาหกรรมและทุกสาขาการผลิต การคมนาคมขนส่ง การสื่อสาร การศึกษา การสาธารณสุข และอื่นๆ เพราะขีดความสามารถทางเทคโนโลยีในประเทศไม่เพียงพอ

3. นายทุนต่างชาติจากประเทศพัฒนาแล้วเข้าไปลงทุนในประเทศด้อยพัฒนาทั้งทางตรงและทางอ้อม หรือโดยการเข้ามามีบทบาททางการผลิตและการค้าในรูปของบรรษัทข้ามชาติ ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงด้านการผลิต และระบุนิยมด้านการบริโภคของประเทศด้อยพัฒนาสิ่งที่ตามมา คือ ถูกครอบงำและผูกขาดทางการตลาดทั้งภายในประเทศและนอกประเทศ

4. ประเทศพัฒนาแล้วใช้องค์การระหว่างประเทศเป็นเครื่องมือในการครอบงำประเทศด้อยพัฒนา แผนงาน และโครงการช่วยเหลือการส่งผู้เชี่ยวชาญเข้าไปครอบงำ การกีดกันผู้ผูกพันที่มีอัตราสูงขึ้นเรื่อยๆ จนต้องขาดอิสระในการกำหนดนโยบายของประเทศไปในที่สุด

¹⁸ สนธยา พลศรี, ทฤษฎีและหลักการชุมชน, พิมพ์ครั้งที่ 4 (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์โอ. เอส. พรินต์ติ้งเฮ้าส์, 2545), หน้า 204-206.

5. ประเทศพัฒนาแล้วใช้ความเหนือกว่าในทางเศรษฐกิจ การเมือง วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีครอบงำและทำให้ประเทศด้อยพัฒนาต้องพึ่งพาประเทศพัฒนาแล้ว ทั้งในทางเศรษฐกิจ การเมือง เทคโนโลยี สังคมและวัฒนธรรมอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

6. รัฐบาลของประเทศด้อยพัฒนามีอำนาจในการกำหนดความสัมพันธ์กับประเทศพัฒนาอย่างจำกัด เพราะอิทธิพลของนายทุนระหว่างประเทศที่ยังคงมีบทบาทในด้านการลงทุน การควบคุมเทคโนโลยี การกำหนดนโยบาย และวิธีการให้ความช่วยเหลือ และอิทธิพลทางการทหาร ทำให้การกำหนดนโยบายและการวางแผนไม่สมเหตุสมผล จึงไม่ประสบความสำเร็จในการพัฒนา

7. สังคมด้อยพัฒนาส่วนใหญ่ต้องตกอยู่ภายใต้การครอบงำของนายทุนในประเทศ นายทุนเหล่านี้มีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับนายทุนระหว่างประเทศ และเห็นแก่ประโยชน์ของตนเองมากกว่า ประเทศชาติ

3. ลักษณะของการด้อยพัฒนาและการพึ่งพา

ประเทศทุนนิยมตะวันตกซึ่งพัฒนาแล้วได้เอาเปรียบประเทศด้อยพัฒนา ในลักษณะของการล่าอาณานิคมยุคใหม่กล่าวคือ การไม่ทำสงครามเพื่อยึดครองประเทศด้อยพัฒนา แต่ใช้การครอบงำและการพึ่งพา ทำให้ประเทศด้อยพัฒนาที่มีลักษณะเหมือนเป็นประเทศบริวารของประเทศทุนนิยมตะวันตก ซึ่งนอกจากจะเกิดความไม่เท่าเทียมกันระหว่างประเทศพัฒนาแล้วกับประเทศด้อยพัฒนา ยังนำไปสู่ความไม่เท่าเทียมกันในสังคมระหว่างนายทุนกับคนส่วนใหญ่ของประเทศด้อยพัฒนา และอาจทำให้เกิดความขัดแย้งทางสังคมอย่างรุนแรงขึ้นในประเทศด้อยพัฒนาอีกด้วย จึงไม่ควรพัฒนาประเทศตามแนวทางนี้

2.4 แนวคิดทางเลือกในการพัฒนา (Development Alternative)

แนวคิดทางเลือกในการพัฒนาเป็นแนวคิดที่สร้างเอกลักษณ์และตัวตนเฉพาะขึ้นมา เพื่อขยายนิยามและความหมายของการพัฒนาออกไปให้กว้างไกลไปจากเดิม ตามการพัฒนาระแสหลัก โดยมักมีลักษณะที่เพิ่มทางเลือกไปจาก ทฤษฎีการทำให้ทันสมัย (Modernization theory) และเสนอทางเลือกทางการพัฒนาที่จะสร้างความสมดุลใหม่ขึ้นมาแทนที่ ในที่นี้จะนำเสนอแนวคิดการพัฒนาอีกหนึ่งรูปแบบ ซึ่งเน้นการใช้คนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา

แนวคิดการพัฒนาอีกหนึ่งรูปแบบ (The Concept of Another Development) เกิดจากแนวความคิดของนักทฤษฎีกลุ่ม กองทุน ดัก ฮัมมาส์ค็อลด์ (Dag Hammask Jold Foundation)

แห่งประเทศไทย เป็นทฤษฎีที่ผสมผสานแนวความคิดและวิธีการพัฒนาของทฤษฎีต่างๆ แล้วกำหนดเป็นทฤษฎีของตนเอง เผยแพร่เป็นครั้งแรกเมื่อปี ค.ศ. 1975 มีสาระสำคัญดังนี้¹⁹

1. แนวความคิดพื้นฐานของทฤษฎี

ทฤษฎีการพัฒนาอีกหนึ่งรูปแบบ มีแนวความคิดพื้นฐานที่สำคัญ คือ การให้คนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา เพราะคนเป็นทรัพยากรที่สำคัญมากที่สุด จึงต้องนำศักยภาพและความคิดสร้างสรรค์ของคนมาให้เกิดประโยชน์ในการพัฒนาให้มากที่สุด ซึ่งมีแนวความคิดสำคัญ 5 ประการคือ

- (1) การพัฒนาเป็นเรื่องของประชาชน ประชาชนจึงต้องมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในสิ่งที่มีผลกระทบต่อตนเอง
- (2) การพัฒนาเป็นเรื่องของทั้งประเทศยากจนและประเทศร่ำรวย ไม่ใช่เป็นเรื่องของประเทศใดประเทศหนึ่งเท่านั้น ต้องดำเนินการพัฒนาร่วมกัน จึงจะประสบความสำเร็จ
- (3) ถ้าหากมีการจัดสรรและใช้อย่างถูกต้องแล้ว ทรัพยากรของโลกมีปริมาณเพียงพอที่จะตอบสนองความต้องการพื้นฐานของมนุษย์ได้ทั่วโลก
- (4) การพัฒนาเป็นกระบวนการที่ต้องพัฒนาจากภายใน (Endogeneous Process) ให้สอดคล้องกับค่านิยม ระบบการเมืองและพื้นฐานทรัพยากรของแต่ละประเทศ ไม่ใช่การลอกเลียนแบบหรือการหยิบยืมตัวแบบสำเร็จรูปมาใช้
- (5) ระบบและวิธีการต่าง ๆ ในระดับโลกสามารถพัฒนาให้เอื้ออำนวยต่อการพัฒนาของประเทศโลกที่สามได้ ถ้าหากมีการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างการพัฒนาระดับโลกที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน

2. แนวความคิดในการพัฒนา

ทฤษฎีการพัฒนาอีกหนึ่งรูปแบบ มีแนวความคิดในการพัฒนา 5 ประการคือ

- (1) เน้นการพัฒนาในเรื่องความต้องการขั้นพื้นฐานของคน
- (2) เป็นการพัฒนาจากการริเริ่มและการดำเนินการจากภายใน
- (3) เป็นการพัฒนาที่ยึดหลักการพึ่งตนเอง
- (4) เป็นการพัฒนาที่สอดคล้องกับสภาพแวดล้อม

¹⁹สนธยา พลศรี, ทฤษฎีและหลักการชุมชน, พิมพ์ครั้งที่ 4 (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์โอ. เอส. พรินติ้ง เฮ้าส์, 2545), หน้า 214-215.

(5) เป็นการพัฒนาที่มีการเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้างให้มีการกระจายผลของการพัฒนาให้ทั่วถึง ทั้งระดับระหว่างประเทศ ระดับประเทศ ระดับท้องถิ่น และในสาขาการพัฒนาทั้งด้านเศรษฐกิจสังคม และการเมือง²⁰

2.5 แนวคิดการพัฒนาระบบการเกษตรยั่งยืน²¹

การพัฒนาการเกษตรในช่วงที่ผ่านมาได้มุ่งเน้นด้านเศรษฐกิจ โดยขาดการระมัดระวังถึงผลกระทบต่อด้านสังคมและสิ่งแวดล้อม ส่งผลให้มีการทำลายทรัพยากรธรรมชาติอย่างรวดเร็วทำให้ธรรมชาติขาดความสมดุล เกิดมลภาวะ ภัยธรรมชาติและการระบาดของศัตรูพืชอย่างรุนแรงขึ้นเรื่อย ๆ เกษตรกรจึงมีความเสี่ยงจากการผลิตมากขึ้น ประสิทธิภาพการผลิตลดลง ส่งผลกระทบต่อสภาพเศรษฐกิจและสังคมของเกษตรกร นักพัฒนาทั้งหลายจึงได้หันมาให้ความสำคัญกับการพัฒนาระบบการเกษตรยั่งยืน ซึ่งในทศวรรษของประทีป วีระพัฒนนิรันดร์²² แนวคิดการพัฒนาระบบเกษตรยั่งยืน คือ “คำนึงถึงทุก ๆ ปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ของภาพรวมทั้งปัจจัยภายในและภายนอกระบบการเกษตร” เนื่องจากทุก ๆ ปัจจัยมีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน (interaction) เมื่อปัจจัยหนึ่งเปลี่ยนแปลงย่อมส่งผลกระทบต่อปัจจัยอื่น ๆ ด้วย ดังนั้น จึงได้กำหนดหลักการและวิธีการพัฒนาระบบเกษตรยั่งยืน ดังนี้

(1) หลักการพัฒนาระบบเกษตรยั่งยืน

(1.1) ระบบเกษตรยั่งยืนควรมีลักษณะที่เลียนแบบระบบนิเวศของป่าธรรมชาติ คือมีความหลากหลายทางชีวภาพ มีกลไกควบคุมตัวเอง พึ่งพาปัจจัยการผลิตจากภายนอกตามความจำเป็น ให้ความสำคัญกับระบบการปลูกที่เกื้อกูลกัน เพราะสามารถใช้ประโยชน์จากธรรมชาติเพื่อสร้างความสมดุลในระบบการเกษตร จะทำให้เสียค่าใช้จ่ายน้อยและต้นทุนการผลิตจะลดลง ช่วยให้เกษตรกรสามารถพึ่งพาตัวเองได้มากขึ้น

²⁰ อนุรักษ์ ชันธไชย, “แนวคิดในการพัฒนาประเทศและการพัฒนาชนบท,” ใน การบริหารงานชนบท, จักรกฤษณ์ นรนิติผดุงการ (กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์, 2527), หน้า 12-13.

²¹ เนเรศวร์ โกมลเกียรติ, “บทบาทของธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.) กับการพัฒนาที่ยั่งยืน” (เอกสารวิจัยปริญญามหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2541), หน้า 21-23.

²² ประทีป วีระพัฒนนิรันดร์, เกษตร ยั่งยืน: อนาคตของการเกษตรไทย (กรุงเทพฯ: กรมวิชาการเกษตร และสหกรณ์, 2536), หน้า 24-39.

(1.2) ระบบเกษตรยั่งยืนต้องมีลักษณะเฉพาะแต่ละพื้นที่ (Site specific) และจำเป็นต้องมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ เพื่อให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของปัจจัยหลัก 3 ประการ คือ สิ่งแวดล้อม ผู้ผลิต (เกษตรกร) และผู้บริโภค (ตลาด)

(1.3) ระบบเกษตรยั่งยืน จำเป็นต้องใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมและปัจจัยการผลิตต่าง ๆ เท่าที่จำเป็น เข้าไปปรับปรุงระบบอยู่ตลอดเวลา เพื่อรักษาความสมดุลของระบบให้คงไว้ เนื่องจากระบบการเกษตรแตกต่างจากระบบป่าธรรมชาติและยังขาดความหลากหลายทางชีวภาพที่จะเป็นกลไกในการควบคุมระบบอย่างสมบูรณ์

(1.4) การวิจัยและพัฒนาการเกษตรยั่งยืน จะต้องเป็นการวิจัยและพัฒนาแบบองค์รวม (holistic) เพื่อให้ทราบปฏิสัมพันธ์ดังกล่าวอย่างมีประสิทธิภาพ

(1.5) การผลิตในระบบเกษตรยั่งยืน จะต้องคำนึงถึงพันธุกรรมและสิ่งแวดล้อมซึ่งเป็นปัจจัยที่ควบคุมการเจริญเติบโตและการให้ผลผลิตของพืช

(1.6) ระบบเกษตรยั่งยืน จะต้องมีการรักษาความสมดุลของธาตุอาหารในดินเนื่องจากธาตุอาหารพืชในดินจำนวนมากที่สูญเสียออกไปจากระบบในรูปของผลผลิต กระบวนการชะล้างพังทลายของดินและกระบวนการอื่น ๆ ซึ่งการลดการสูญเสียของธาตุอาหารพืชสามารถทำได้หลายวิธี เช่น การคลุมดินด้วยเศษซากพืช การปลูกพืชคลุมดิน การปลูกพืชตามแนวระดับและการปลูกพืชต่างระดับเป็นต้น ส่วนการนำธาตุอาหารพืชเข้าสู่ระบบก็ทำได้หลายวิธี เช่น การปลูกพืชตระกูลถั่ว การใส่ปุ๋ย ซึ่งอาจเป็นปุ๋ยอินทรีย์ ปุ๋ยชีวภาพ หรือ ปุ๋ยเคมี โดยคำนึงถึงประสิทธิภาพของการใช้เป็นหลักสำคัญ

(1.7) ระบบเกษตรยั่งยืน จะต้องมีการผลิตที่หลากหลายและสามารถตอบสนองความต้องการพื้นฐานของเกษตรกรเป็นลำดับแรก เพื่อให้เกษตรกรสามารถพึ่งพาตนเองได้โดยเฉพาะอาหารและยารักษาโรค ที่เหลือจึงขายและลดปัญหาการแปรปรวนของราคาผลผลิต

(2.) วิธีการพัฒนาระบบเกษตรยั่งยืน

ประจำปี วิเคราะห์พัฒนาวิสัยทัศน์ (2536) ยังให้ทรงสนทนเกี่ยวกับแนวทางวิธีการพัฒนาระบบเกษตรยั่งยืนว่า แบ่งออกได้เป็น 2 ขั้นตอน ดังต่อไปนี้

(2.1) สร้างทีมงานแบบสหวิทยาการ (Interdisciplinary research team) เป็นขั้นตอนแรก ทีมงานประกอบด้วยนักวิชาการจากหลายสาขาวิชา โดยมีเป้าหมายร่วมกันคือ “เกษตรกร” มีแนวคิดที่เป็นเอกภาพและทำงานวิจัยเป็นระบบ ซึ่งมีหน้าที่หลัก ๆ 3 ประการ ดังนี้

ก. ศึกษาด้านเศรษฐกิจ โดยศึกษาสภาพเศรษฐกิจของเกษตรกร วิเคราะห์ทางด้านการตลาด วางแผนการผลิตและการขาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งควรมีข้อมูลทางเศรษฐกิจของ

เกษตรกร เกษตรกรควรจะมีรายได้เท่าไร ปริมาณเท่าใด ขายอย่างไร คาดว่าจะมีรายได้เท่าไร และ ข้อมูลด้านปัจจัยการผลิตและเงินทุน

ข. ศึกษาด้านสังคม โดยศึกษาสภาพทางสังคมของเกษตรกร ซึ่งรวมถึงวิถีชีวิต วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี ความเชื่อ ศาสนา การศึกษา การเมือง และเทคโนโลยีของเกษตรกร

ค. พัฒนาเทคโนโลยี ควรเริ่มทำการจากระบบที่เกษตรกรถือปฏิบัติอยู่เพื่อให้เทคโนโลยีที่พัฒนาขึ้นมา นั้น มีความสอดคล้องกับความต้องการของเกษตรกรโดยใช้ข้อมูลที่ได้จากการวิจัยทางด้านเศรษฐกิจและสังคมเป็นพื้นฐานในการวางแผนพัฒนาเทคโนโลยี

(2.2) ให้เกษตรกรมีส่วนร่วม เทคโนโลยีมากมายที่นักวิชาการได้พัฒนาขึ้นมาแต่ไม่ถึงมือเกษตรกร เนื่องจากเทคโนโลยี นั้น ๆ ไม่เหมาะสมกับสภาพทางเศรษฐกิจและสังคมของเกษตรกร ดังนั้นผู้ผลิตเทคโนโลยี (นักวิชาการ) และผู้ใช้เทคโนโลยี (เกษตรกร) ควรมีโอกาสได้ปฏิบัติงานร่วมกัน ตั้งแต่ขั้นตอนการวิเคราะห์ปัญหา หาแนวทางแก้ไข ทดลอง ทดสอบ และตัดสินใจ เลือกใช้เทคโนโลยีเมื่อเกษตรกรได้เข้ามามีส่วนร่วมในขั้นตอนต่าง ๆ ที่กล่าวมาแล้วจะเกิดผลดีหลายประการตัวอย่างเช่น

ก. ทราบปัญหาและสิ่งที่เกษตรกรต้องการ สาเหตุที่เทคโนโลยีไม่ถึงมือของเกษตรกร เนื่องจากเทคโนโลยีนั้นไม่สามารถแก้ปัญหของเกษตรกรได้ ซึ่งได้สะท้อนให้เห็นถึงการวิเคราะห์ปัญหาและการหาแนวทางแก้ไขที่ผิดพลาด แต่ถ้าให้เกษตรกรได้เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการดังกล่าวก็จะช่วยแก้ไขปัญหานี้ได้

ข. มีการทดลองและทดสอบในพื้นที่ของเกษตรกร เมื่อเกษตรกรเข้ามามีส่วนร่วม นักวิชาการจำเป็นต้องทำการทดลองและทดสอบในพื้นที่ของเกษตรกร ซึ่งอาจจะพบปัญหาอื่น ๆ ที่แตกต่างจากปัญหาที่สรุปได้จากขั้นตอนการวิเคราะห์ปัญหาก็จะทำให้ให้นักวิชาการมีโอกาสได้ปรับปรุงแนวทางแก้ไขให้เหมาะสมต่อไป

ค. เกิดการเรียนรู้ซึ่งกันและกัน เมื่อผู้ผลิตเทคโนโลยีได้มีโอกาสปฏิบัติงานร่วมกันมีความใกล้ชิดสนิทสนม จะทำให้ต่างฝ่ายต่างได้เรียนรู้สิ่งต่าง ๆ จากกันและกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง นักวิชาการจะมีโอกาสได้ศึกษาภูมิปัญญาพื้นบ้านของเกษตรกร ซึ่งเป็นประโยชน์ต่องานวิจัยและพัฒนาทั้งที่กำลังดำเนินการอยู่และที่จะดำเนินการในอนาคต สำหรับเกษตรกรก็จะมีโอกาสได้พัฒนากระบวนการเรียนรู้และการตัดสินใจเลือกใช้เทคโนโลยี

2.6 แนวคิดขบวนการวัฒนธรรมชุมชนท้องถิ่น (Community Culture Movement)

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา ได้แสดงความคิดเห็นว่าขบวนการวัฒนธรรมชุมชนในสังคมไทยได้ช่วยให้ชุมชนหมู่บ้านไทยรอดพ้นจากการถูกทำลายทางวัฒนธรรม จากการพัฒนากระแสหลักที่มุ่งเน้นการพัฒนาเศรษฐกิจ ในรูปของการพัฒนาอุตสาหกรรมและการเจริญตามตะวันตก เนื่องจากสังคมไทยมีลักษณะพิเศษ 3 ประการคือ²³

- (1) การดำรงอยู่ของพลังเกาะเกี่ยว ยึดเหนี่ยวกันภายในของชุมชนหมู่บ้านไทยเช่นการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน
- (2) ความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติในชนบท
- (3) ลักษณะพิเศษของรัฐศักดินาไทยที่ไม่สนใจเข้าไปจัดการกับกระบวนการการผลิตในระดับหมู่บ้าน สนใจเพียงให้ส่งส่วยให้รัฐตามที่ต้องการ

ส่วนแนวทางที่จะทำให้ขบวนการวัฒนธรรมชุมชน นำไปสู่การพัฒนาแบบไม่ทำลายล้างชุมชนนั้นได้เสนอทางออกไว้ 6 แนวทางคือ

- (1) ต้องเน้นการพัฒนาแบบกลุ่ม การร่วมมือช่วยเหลือซึ่งกันและกัน
- (2) ต้องเน้นการสร้างจิตสำนึกแบบชุมชนให้เกิดขึ้น โดยเน้นวัฒนธรรมหมู่บ้าน ประวัติศาสตร์หมู่บ้านเป็นต้น
- (3) มีกระบวนการผลิตซ้ำหรือต่อยอดจิตสำนึกแบบชุมชน ผ่านปัญญาชนหมู่บ้าน นักวิชาการในเมือง เป็นต้น
- (4) มีการรวมกลุ่ม รวมตัวของชาวบ้านในรูปของการจัดองค์กร เช่น สหกรณ์
- (5) มีการประสานทางวัฒนธรรมระหว่างหมู่บ้านกับหมู่บ้าน และระหว่างหมู่บ้านกับกลุ่มคนอื่น ๆ ในสังคมและต่างสังคม
- (6) ชุมชนต้องมีความสัมพันธ์และใกล้ชิดกับธรรมชาติ

²³ ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, บ้านกับเมือง, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สร้างสรรค์, 2529), หน้า 59-102

2.7 แนวคิดการพึ่งตนเอง

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้มีพระราชดำริและพระราชดำรัสเกี่ยวกับการพัฒนาและการพัฒนาแบบพึ่งตนเองไว้หลายวโรกาส ซึ่งอาจสรุปได้²⁴ ดังนี้

1.ความหมายของการพัฒนา ทรงให้ความหมายของการพัฒนากับคณะเยาวชนจังหวัดปทุมธานี เมื่อวันที่ 1 พฤษภาคม พ.ศ. 2513 ว่าหมายถึง ทำให้มั่นคง ทำให้ก้าวหน้าการพัฒนาประเทศ ก็ คือ การทำให้บ้านเมืองมั่นคง มีความเจริญ ชีวิตของแต่ละคนมีความปลอดภัย มีความเจริญ มีความสุข

2.ประเภทของการพัฒนา พระราชทานคำอธิบายไว้ในพระบรมราโชวาทพระราชทานแก่บัณฑิตมหาวิทยาลัยศิลปากร เมื่อวันที่ 12 กรกฎาคม พ.ศ. 2520 ว่า ความเจริญหรือการพัฒนามี 2 ประเภท คือการพัฒนาทางวัตถุกับการพัฒนาทางจิตใจ การพัฒนาทางวัตถุอาศัยวิชาการทางด้านวิทยาศาสตร์ ส่วนการพัฒนาทางจิตใจอาศัยศิลปะ ศิลธรรมจรรยา เป็นปัจจัยสำคัญ ซึ่งการพัฒนาทั้งสองประเภทนี้ไม่สามารถแยกออกจากกันได้ เพราะต่างก็มีความสำคัญ จึงต้องทำการพัฒนาไปพร้อม ๆ กัน

3.จุดมุ่งหมายของการพัฒนา มีพระราชดำริเมื่อวันที่ 18 กรกฎาคม พ.ศ. 2517 ว่าจุดมุ่งหมายของการพัฒนา คือ ต้องสร้างพื้นฐานความพอมีพอใช้ ให้ประชาชนสามารถพึ่งตนเองได้ก่อน จึงค่อยสร้างเสริมความเจริญก้าวหน้าในระดับที่สูงขึ้นไป โดยใช้วิธีการและอุปกรณ์ที่ประหยัดแต่ถูกต้องตามหลักวิชา

4.เป้าหมายของการพัฒนา มีพระราชดำรัสเมื่อวันที่ 4 ธันวาคม พ.ศ. 2540 เนื่องในวันเฉลิมพระชนมพรรษา ครบ 70 พรรษาว่า เป้าหมายของการพัฒนา คือ การมีเศรษฐกิจแบบพอเพียง (Self – Sufficient Economy) เพื่อให้ชุมชนเข้มแข็ง พึ่งตนเองได้และพร้อมที่จะรับความเจริญจากโลกภายนอก โดยการพยายามพึ่งตัวเอง ช่วยตัวเองให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ให้ “พอมี พอกิน” โดยเฉพาะอาหารและที่อยู่อาศัยส่วนที่ไม่สามารถผลิตเองได้ก็แลกเปลี่ยนและซื้อจากภายนอกบ้าง แต่ควรซื้อและใช้จากของที่ผลิตได้ในท้องถิ่นหรือในประเทศให้มากที่สุด ก่อหนี้ให้น้อยที่สุด มีชีวิตความเป็นอยู่ที่เรียบง่ายและพอใจในสิ่งที่ได้รบบมาโดยชอบธรรม ไม่ฟุ้งเฟ้อ ฟุ่มเฟือย หรือมีรายจ่ายไม่เกินรายรับ โดยสรุปเป้าหมายทฤษฎีการพึ่งตนเองของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว คือการมีเศรษฐกิจพอเพียง ด้วยการพึ่งตนเอง ช่วยตนเอง ให้มีชีวิตความเป็นอยู่แบบพออยู่พอกิน ซึ่งจะทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็งและประสบความสำเร็จในการพัฒนาเช่นการ

²⁴ สนธยา พลศรี, ทฤษฎีและหลักการชุมชน, พิมพ์ครั้งที่ 4 (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์โอ. เอส. ฟันด์ติ้ง เฮ้าส์, 2545), หน้า 225-226

พัฒนาเทคโนโลยีใหม่ๆที่เกื้อกูลและไม่ทำลายธรรมชาติ เทคโนโลยีที่ประหยัดพลังงานหรือใช้พลังงานอย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนได้ในที่สุด

2.8 วรรณกรรมที่เกี่ยวข้องวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

ได้มีผลการศึกษาและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการชุมชนและการพัฒนาชุมชนในชนบทให้มีความเข้มแข็งและยั่งยืน ในหลาย ๆกรณีดังนี้

สัญญา สัญญาวิวัฒน์²⁵ (2536) ได้ทำการวิจัยเรื่อง สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯสยามบรมราชกุมารี กับงานพัฒนา ได้สรุปเป็นตัวแบบการพัฒนา (development model) จากแนวพระราชดำริและผลอันเกิดจากพระราชภารกิจของพระองค์ท่านอย่างมากมาย ทำให้พระองค์สมควรแก่การทูลถวายพระสมัญญา ปราชญ์แห่งการพัฒนา ตัวแบบนี้มีสามส่วน คือ เป้าหมายการพัฒนา หลักการพัฒนาและวิธีการพัฒนา โดยมีองค์ประกอบแต่ละส่วน ดังนี้

(1) เป้าหมายการพัฒนา

เป้าหมายสูงสุดของการพัฒนา คือ คน ทำให้คนเป็นคนพัฒนา หรือเป็นคนเจริญ ซึ่งจะมีคุณลักษณะ 3 ประการ

- (1.1) ความรู้ ความชำนาญด้านอาชีพ
- (1.2) ความรู้ ความชำนาญในการดำรงชีวิตในสังคม
- (1.3) ความมีคุณธรรม (ความเห็นแก่ประโยชน์ของผู้อื่นด้วย)

(2) หลักการพัฒนา

- (2.1) การช่วยตนเอง
- (2.2) การเริ่มจากสภาพที่เป็นอยู่
- (2.3) การใช้ทรัพยากรท้องถิ่น
- (2.4) การมีส่วนร่วมของคนในท้องถิ่น
- (2.5) ยึดวัฒนธรรมและผู้นำท้องถิ่น ความเป็นไทย
- (2.6) ความมีประสิทธิภาพ โครงการติดตามผล ประเมินผล แนวทางแก้ไข
- (2.7) การประสานงาน
- (2.8) การทำงานเชิงรุก
- (2.9) ความมีคุณธรรมและศิลปะ

²⁵ อดอง โชติตะคาม, การพัฒนาการเกษตรแบบยั่งยืน เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของเกษตรกรและความมั่นคงของชาติ, พิมพ์ครั้งที่2(กรุงเทพฯ : นิติกุลการพิมพ์, 2539), หน้า 12-13.

- (2.10) การเชื่อมประสานด้านเวลา อดีต ปัจจุบัน อนาคต
- (3) วิธีการพัฒนา
- (3.1) วิธีการให้การศึกษ
- (3.2) วิธีการทำงานกับกลุ่มคนหรือชุมชนเป็นสะพานไปสู่การพัฒนาคนแต่ละคน
- (3.3) วิธีการพัฒนาแบบสามร่วมระหว่างนักพัฒนา (agent) นักวิจัย (researcher) และนักปฏิบัติ (practitioner)
- (3.4) วิธีประสานกับหน่วยงาน

ฉลอง โชติกะคาม²⁶ ได้ศึกษาวิจัยเรื่องการพัฒนาการเกษตรแบบยั่งยืน เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตและความมั่นคงของชาติ พบว่าการพัฒนาการเกษตรแบบยั่งยืนน่าจะเป็นทางออกหรือทางเลือกของเกษตรกรขนาดเล็ก หรือเกษตรกรรายย่อย ซึ่งเป็นประชากรส่วนใหญ่ของประเทศ หากเกษตรกรสามารถปรับเปลี่ยนมาเลือกแนวทางและรูปแบบการเกษตรแบบยั่งยืน ก็จะทำให้เกษตรกรมีคุณภาพที่ดีขึ้น ครอบครัวยุบย่น ชุมชนสงบร่มเย็น สังคมวัฒนธรรมรุ่งเรือง เศรษฐกิจมั่นคง สภาพแวดล้อมสมดุลและยั่งยืนชั่วลูกหลาน

ทวีป แก้วคง²⁷ ได้ศึกษาเกี่ยวกับปัจจัยภายในที่มีอิทธิพลต่อการสร้างระบบเศรษฐกิจชุมชนที่เข้มแข็ง โดยศึกษาใน 4 ชุมชนที่ได้รับการยอมรับว่ามีระบบเศรษฐกิจชุมชนที่เข้มแข็ง คือ ชุมชนในตำบลคลองเปี้ยะ ชุมชนในตำบลนาหว้า ชุมชนในตำบลสะพานไม้แก่น ชุมชนในตำบลสะกอม โดยชุมชนตัวอย่างสำหรับการศึกษาทั้งหมดเป็นชุมชนใน อำเภोजะนะ จังหวัดสงขลา ผลการศึกษาเกี่ยวกับปัจจัยภายในที่มีอิทธิพลต่อการสร้างระบบเศรษฐกิจชุมชนที่เข้มแข็ง ได้แก่ การมีทรัพยากรที่เพียงพอ การมีระบบจัดการชุมชนที่ดี การมีผู้นำชุมชนที่มีวิสัยทัศน์และเป็นที่ไว้วางใจของสมาชิก รวมทั้งการมีส่วนร่วมของสมาชิกชุมชน นอกจากนี้ จากการศึกษายังพบว่า การสร้างระบบเศรษฐกิจชุมชนที่เข้มแข็งนั้น กิจกรรมต่าง ๆ ที่จัดให้มีขึ้นควรต้องสอดคล้องและสนับสนุนการประกอบอาชีพของสมาชิก สอดคล้องกับวิถีการดำเนินชีวิตและคำสอนทาง

²⁶ ฉลอง โชติกะคาม, การพัฒนาการเกษตรแบบยั่งยืน เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของเกษตรกรและความมั่นคงของชาติ, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ: นิตกุลการพิมพ์, 2539)

²⁷ ทวีป แก้วคง, “ความเป็นไปได้ในการส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองในอำเภोजะนะ จังหวัดสงขลา,” (เอกสารวิจัยปริญญามหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2541)

ศาสนารวมทั้งควรมีส่วนในการเสริมสร้างสวัสดิการเพื่อความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นของสมาชิก และมี ส่วนพัฒนาความเจริญของชุมชน

ชุมพล เตชะกุลวิโรจน์ และคนอื่นๆ (2543) ได้ศึกษาเรื่อง เศรษฐกิจชุมชนเป็น ภูมิคุ้มกันทางเศรษฐกิจ ในการต่อสู้กับกระแสโลกาภิวัตน์ โดยคณะผู้ศึกษาได้เลือกศึกษาที่ชุมชน คลองขนมจัน อำเภอสวน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา และเป็นการวิจัยภาคสนาม (Field Research) ในการศึกษาครั้งนี้ครอบคลุมการปรับตัวของชุมชน ทั้งปัจจัยทางด้านสังคมและปัจจัย ทางด้านเศรษฐกิจ เพื่อจะก่อให้เกิดเป็นภูมิคุ้มกันทางเศรษฐกิจ นำชุมชนไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน กล่าวคือมี การรวมกลุ่มของคนในชุมชน มีการทำงานที่เน้นกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมของ สมาชิกทุกชั้นตอน เป็นการทำงานพัฒนาแบบจากล่างขึ้นบน (bottom up) การจัดโครงสร้างมีการ กระจายตัวและมีกระบวนการทำงานที่ปรับเปลี่ยน ให้สอดคล้องกับปัญหาที่เกิดขึ้น เมื่อมีปัญหา จะรวมตัวกันทำกิจกรรมเพื่อแก้ปัญหาต่าง ๆ การรวมกลุ่มของชุมชนได้มีการบริหารจัดการอย่าง ต่อเนื่อง ทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็งเกิดการพึ่งตนเองของสมาชิกและชุมชน

การสืบทอดความคิดจิตสำนึกและภูมิปัญญาท้องถิ่นในระดับครอบครัว ระดับชุมชนและ ระดับเครือข่ายจะได้มาจากการร่วมมือกันทำงานในระดับต่าง ๆ ส่วนภูมิปัญญาท้องถิ่นได้มีการ ประยุกต์ใช้กับสังคมที่เปลี่ยนไป โครงสร้างของชุมชนคลองขนมจัน เป็นระบบเครือญาติ ที่มีความสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์ที่สามารถรวมตัวช่วยเหลือซึ่งกันและกันได้ คนส่วนใหญ่ในชุมชนเป็น เจ้าของปัจจัยการผลิตและใช้ทรัพยากรในชุมชนให้เกิดประโยชน์สูงสุดทั้งนี้เพื่อที่จะสามารถ พึ่งตนเองได้ และเมื่อผลผลิตออกมาจะนำมาจำหน่ายในชุมชน รวมถึงกระจายไปยังชุมชนใกล้เคียง ในส่วนของวิธีการผลิตนั้นแต่เดิมชุมชนคลองขนมจันมีวิธีการผลิตตามกระแสหลัก คือพึ่งพิง เทคโนโลยีและตลาดภายนอกมากจนเกินไป แต่เมื่อประสบกับปัญหาวิกฤตเศรษฐกิจ ชุมชนจึงได้ เปลี่ยนวิธีการผลิตเป็นระบบเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง เมื่อทำการวิเคราะห์ในเรื่องเศรษฐกิจ ชุมชนพึ่งตนเองของชุมชนคลองขนมจันพบว่า ชุมชนคลองขนมจัน สามารถใช้วิถีพึ่งตนเอง เกี่ยวกับเศรษฐกิจภายในเพื่อใช้เป็นภูมิคุ้มกันทางเศรษฐกิจในช่วงวิกฤติที่ผ่านมาได้เนื่องจาก

1. ชุมชนมีการพัฒนาตนเองไปสู่กระบวนการที่มีแนวโน้มในวิถีพึ่งตนเองมากขึ้น
2. มีการสร้างความแข็งแกร่งให้กับชุมชนท้องถิ่น ทั้งในเรื่องความมั่นใจในวัฒนธรรมของชุมชน และความสามารถพึ่งตนเองได้ในทางเศรษฐกิจ
3. จำนวนสมาชิกที่เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ อันเนื่องมาจากการประชาสัมพันธ์และ ความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวของคนในชุมชน โดยมีจุดประสงค์ร่วมกันคือ การพึ่งพาตนเองให้ได้ มากที่สุด

4. มีผู้นำที่แข็งแกร่งที่มีความรู้ มีภาวะผู้นำที่จะสามารถชักนำสมาชิกให้มารวมกลุ่มช่วยกันแก้ไขปัญหา
5. ความหลากหลายของกิจกรรมต่างๆ ในชุมชนอันมีวัตถุประสงค์หลักร่วมกันทั้งในเรื่องกิจกรรมเพื่อการแก้ปัญหาทางเศรษฐกิจในชุมชน กิจกรรมอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมของชุมชน

วรรณกรรมชิ้นสำคัญที่ทำให้เห็นระบบเศรษฐกิจชุมชนของไทยได้ชัดเจนมากได้แก่ งานวิจัยชุดโครงการ “เศรษฐกิจชุมชนหมู่บ้านไทย” (2546) ประกอบด้วยคณะวิจัยจำนวน 27 คน มีศาสตราจารย์ ดร.ฉัตรทิพย์ นาถสุภา เมธีวิจัยอาวุโสสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัยเป็นหัวหน้าโครงการ ได้ศึกษาประวัติศาสตร์เศรษฐกิจชุมชนหมู่บ้านในช่วง 50 ปีที่ผ่านมา ครอบคลุมภูมิภาคและเขตต่างๆ ทั่วประเทศ การวิจัยได้ข้อค้นพบสำคัญ 3 ข้อ คือ²⁸

(1) เศรษฐกิจไทยประกอบด้วยเศรษฐกิจสองระบบ คือระบบเศรษฐกิจชุมชนและระบบเศรษฐกิจทุน (การดำรงอยู่ของเศรษฐกิจทุนนั้นทราบกันดีอยู่แล้ว) งานวิจัยชุดนี้ให้ความรู้เพิ่มว่าระบบเศรษฐกิจชุมชนดำรงอยู่ เป็นชีวิตการทำมาหากิน ของชาวไทยมากที่สุด คิดในแง่ของจำนวนชีวิตผู้คนชาวไทย ใหญ่กว่าระบบทุน ดำรงอยู่ในทุกภาคของประเทศไทย โดยเฉพาะในชนบท

(2) การแปรรูป (Transformation) ของเศรษฐกิจไทย จากระบบเศรษฐกิจครอบครัวและชุมชนเป็นระบบเศรษฐกิจทุน เป็นกระบวนการที่มีความหนืดตัวสูงมากคือเป็นไปทีละเล็กละน้อย ใช้เวลานานมาก และยังเกิดขึ้นจำกัด

(3) เส้นทางของชาติที่สอดคล้องกับความเป็นจริงและความมุ่งหวังของชาวไทย ควรเป็นเส้นทางที่ชุมชนและวัฒนธรรมชุมชนมีบทบาทนำ เพราะชุมชนเป็นแกนของสังคมและวัฒนธรรมไทยเป็นสถาบันหรือเป็นระบบชีวิตของผู้คนชาวไทยจำนวนมากที่สุด การพัฒนาประเทศชาติที่แท้จริงจะต้องเป็นการพัฒนาที่ใหญ่ที่สุดในแง่ผู้คนนี้ คือระบบชุมชน ที่ผ่านมาระบบชุมชนถูกเอารัดเอาเปรียบ มีโอกาสน้อย ที่จะได้พัฒนาศักยภาพ

พรเพ็ญ ทับเปลี่ยน²⁹ ได้ศึกษาเรื่องเส้นทางเศรษฐกิจชุมชนในกระแสนิยม โดยทำการศึกษาชุมชนนาไผ่ ซึ่งเป็นชุมชนที่เกิดจากการรวมตัวกันของครัวเรือนชาวนาบ้านโสกชุมปูน (ไม่ได้ระบุจังหวัดและสถานที่ตั้งที่ชัดเจน) โดยมีโรงสีนาไผ่เป็นองค์กรทางเศรษฐกิจของชุมชน

²⁸ พรเพ็ญ ทับเปลี่ยน, เส้นทางเศรษฐกิจชุมชนในกระแสนิยม, พิมพ์ครั้งแรก (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สร้างสรรค์ จำกัด, 2546) หน้า 2-14.

²⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 2-14.

และเป็นศูนย์กลางการพัฒนาของชุมชน ผลกระทบจากการพัฒนาภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ ทำให้เกิดคำถามว่าชุมชนจะดำเนินต่อไปอย่างไร ภายใต้โครงสร้างเศรษฐกิจแบบทุนนิยมที่เป็นอยู่ จากการศึกษาพบว่าชุมชนมีการปรับตัวและสร้างวิถีทางที่สอดคล้องต่อชุมชนขึ้นมา อาทิ กระบวนการสร้างจิตสำนึกชุมชน กระบวนการสร้าง ถ่ายทอด และสืบทอดอุดมการณ์การพัฒนา การจัดระเบียบบรรทัดฐานการพัฒนา การจัดระเบียบความสัมพันธ์ในกระบวนการพัฒนา และกลไกการผลิตซ้ำกับความยั่งยืนของการพัฒนา นอกจากนี้จากการศึกษาค้นคว้าทำให้มองเห็นภาพวิถีชุมชนอย่างน้อย 3 ภาพ คือ 1.วิถีชีวิตที่พึ่งพิงทุนนิยมแบบเต็มที่ 2. การสร้างกลไกต่างๆ ขึ้นมาเองเพื่อที่จะสามารถดำรงชีวิตอยู่ในวิถีการผลิต 3. ดำรงชีวิตแบบพอเพียงโดยไม่พึ่งพิง โดยวิถีชีวิตในอดีตเป็นต้นแบบหรือแนวทาง

พรพีไล เลิศวิชา ได้ศึกษาชุมชนลุ่มน้ำไชยา-พุมเรียง ซึ่งประกอบไปด้วยระบบนิเวศ 3 ระบบคือ เขตนิเวศภูเขา ซึ่งปลูกไม้ผลและยางพารา เขตนิเวศที่ราบทำนาผลิตข้าว จนถึงเขตนิเวศชายฝั่ง ถ้าหากว่าผู้วิจัยเข้าไปศึกษาเฉพาะประมงชายฝั่งก็จะทราบเพียงว่าชาวประมงอยู่อย่างไรเท่านั้น หรือหากเข้าไปศึกษาที่ราบก็จะทราบว่าชุมชนยื่นหยัดอยู่อย่างไร และมีปัญหาอะไร แต่ในการศึกษาค้นคว้าได้นำเอาภาพของทั้งสามเขตมาเชื่อมต่อกันเป็นเขตนิเวศร่วมกันเข้า ซึ่งทำให้พบว่าลุ่มน้ำไชยา-พุมเรียง ได้สร้างเขตเศรษฐกิจใหญ่เขตหนึ่งประกอบไปด้วยหมู่บ้าน 60 กว่าหมู่บ้าน เขตนิเวศทั้ง 3 เขตมีความเกี่ยวข้องกันอย่างใกล้ชิด เพราะการจัดการต้นน้ำของเขตนิเวศบนสุดจะมีผลกำหนดปริมาณน้ำในพื้นที่ราบทำนา ซึ่งเป็นเขตเลี้ยงเบ็ดและเป็นเขตเลี้ยงข้าวที่ใหญ่มาก อย่างไรก็ตามในเวลาต่อมา ข้าวจากภาคกลางก็เข้ามาตีตลาด ราคาข้าวของไชยาก็มีปัญหา ขณะเดียวกันรัฐเข้ามาส่งเสริมให้ปลูกข้าวได้หลายครั้งด้วยพันธข้าว กข. จึงหันมาปลูกข้าว 3 ครั้งต่อปีทำให้ชาวไชยามีปริมาณข้าวมากขึ้น แต่ผลที่เกิดขึ้นคือ แรงงานของไชยาไม่พอเพียงที่จะทำเศรษฐกิจแบบนั้น ขณะที่การศึกษาในระบบโรงเรียนก็ดึงเอาเยาวชนทั้งหมดออกไป เป็นการซ้ำปัญหาเข้าไปอีก เพราะเมื่อเยาวชนเข้าสู่ระบบการศึกษาเด็กของไชยาก็ไม่ต้องการที่จะเป็นชาวนาอีกต่อไป แต่คนไชยาก็แก้ปัญหาด้วยการนำข้าว กข. ที่ปลูกส่วนที่เหลือไปเลี้ยงเบ็ด เบ็ดไชยาเป็นเบ็ดที่มีชื่อเสียงมากทุกวันนี้ และนำมาแปรรูปเป็นไข่เค็มออกขายในตลาดใหญ่ที่หน้าสวนโมกขพลาราม คนไชยาเลือกเอาการจัดการที่เข้าใจตัวเอง แทนที่จะเดินขบวนหรือเรียกร้องจากรัฐ ประเด็นที่สำคัญคือว่าชาวนาจะต้องมีความเข้าใจว่า การนำข้าวไปขายเกี่ยวละ 4,000 บาทถูกกว่าการนำมาเลี้ยงเบ็ดแล้วนำรายได้จากการเลี้ยงเบ็ดมาเลี้ยงตัวเอง จึงไม่สนใจราคาข้าวว่าจะเป็นเช่นไร ดังนั้นจึงต้องอาศัยว่าชุมชนผู้เลี้ยงเบ็ดกับชุมชนผู้ผลิตข้าวต้องจับมือกันอย่างเข้มแข็ง นอกจากนั้นเบ็ดของไชยามีลักษณะเด่นอีกอย่างคือ ต้องพึ่งพิงลูกปลาตัวเล็ก ๆ จากเขตพุมเรียงซึ่ง

อยู่ในเขตนิเวศถัดไปตอนปลาย หลักการพื้นฐานของคนไชยาก็คือว่าผืนนาและที่นาของเขาต้องยังอยู่ และที่สำคัญ เปิดของไชยาจะได้ไซ้ที่แดงสดขนาดนั้นและไม่ควาได้อย่างไรไม่เช่นนั้นจะไปตีตลาดไซ้เค็มจากภาคอื่นไม่ได้ คนไชยาใช้วิธีว่าลูกปลาเล็ก ๆ จากชายฝั่งทั้งหมดจะต้องไม่ส่งขายออกไปข้างนอกและชาวพุมเรียงที่อยู่ระบบนิเวศปลายสุดก็ยินดีขายให้แก่ผู้ทำนาทั้งหมด เรียกได้ว่าเป็นการจัดการตลาด (Marketing management) ของพุมเรียงเพื่อให้บริการต่อชาวนาในที่ราบลุ่มน้ำเดียวกัน ในท่ามกลางการจัดการของชาวนานี้ จะเห็นว่าเขาพยายามรักษาระบบเก่าบางส่วนแล้วก้าวเข้าไปจับมือกับระบบใหม่บางส่วน การที่ไชยามีชื่อเสียงด้านไซ้เค็มจึงไม่ใช่เรื่องของการจัดการธุรกิจชุมชนเก่งอย่างเดียว แต่เป็นการจัดการระบบนิเวศโดยพื้นฐานเพื่อปรับตัวภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ที่ส่งผลกระทบ การจัดการอันนี้ถ้ารัฐมีความเข้าใจดีและถูกต้อง รัฐเข้าไปจับตรงรอยต่อที่เหมาะสมก็จะประสบความสำเร็จ

ในอีกด้านหนึ่งจากมิติของการพัฒนาคน จากการศึกษาพบว่า ตระกูลของท่านพุทธทาสได้ร่วมกันสร้างโรงเรียนพุทธนิคมขึ้นกลางลุ่มน้ำไชยา อาจารย์ใหญ่ ครูใหญ่ เงินทุนทั้งหมดเป็นของตระกูลท่านพุทธทาส นอกจากนี้ยังได้สร้างหลักสูตร และหนังสือเรียนในท้องถิ่นของตนขึ้นมา นักเรียนจะต้องเรียนกฎ 5 ข้อ ของการเป็นมนุษย์ที่ดี ซึ่งโรงเรียนแห่งนี้มีบทบาทมากพอสมควรในการสร้างคนที่เป็นกลุ่มผู้นำในลุ่มน้ำไชยา-พุมเรียงทุกวันนี้ ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยไม่ได้เห็นด้วยที่จะสรุปว่าเพราะมีโรงเรียนพุทธนิคมการจัดการของคนที่นี่จึงประสบความสำเร็จแต่ผู้วิจัยได้สังเกตเห็นในความหมายที่ว่า การจัดตั้งโรงเรียนแห่งนี้ โดยหลักสูตรพิเศษ (ซึ่งความจริงถูกคัดค้านจากรัฐบาลกลาง) เป็นการจัดการที่สอดคล้องกับท้องถิ่นเพราะไม่ได้คิดมาจากส่วนกลาง

การทบทวนงานของพรพิไล เลิศวิชา ขึ้นนี้ทำให้ทราบลักษณะภาพของชุมชนที่ชัดเจนขึ้น ในด้านความร่วมมือกันของชุมชน ในมิติการบริหารจัดการที่ใช้ภูมิปัญญาที่มีอยู่มาประยุกต์ใช้และแก้ไขได้อย่างสำเร็จผล นอกจากนี้ยัง ทำให้ผู้ศึกษาได้เห็นภาพการเคลื่อนไหวของชุมชนที่พยายามปรับตัวจากสภาพปัญหาที่มีอยู่ภายใต้ระบบตลาด ตลอดจนมองเห็นภาพของวิถีชีวิตที่ยาวชนเริ่มไม่ให้ความสำคัญกับอาชีพทำนา และอาชีพเกษตรกรรม ในมิติของการศึกษาพบว่า การศึกษาที่มีการจัดการให้สอดคล้องกับท้องถิ่นเป็นสิ่งที่ดี มากกว่าการเรียนการสอนจากส่วนกลางที่สอนให้คนทั้งประเทศเรียนรู้ในสิ่งเดียวกัน ในหลักสูตรเดียวกัน แต่มีการเรียนการสอนสิ่งที่อยู่ใกล้ตัว และองค์ความรู้จากท้องถิ่นและชุมชนของผู้ที่ศึกษาในปริมาณจำกัด

นภาพรณี หะวานนท์³⁰ ได้ทำการศึกษาวิจัย โครงการพัฒนาดัชนีชี้วัดความเข้มแข็งของชุมชน โดยเลือกศึกษาจากชุมชน 9 แห่ง ที่มีลักษณะแตกต่างกัน โดยมีฐานคิดว่าความเข้มแข็งของชุมชนไม่ได้มีรูปแบบเดียว จากการศึกษาได้แบ่งเป็น 3 ช่วง ช่วงแรกเป็นช่วงก่อนที่จะมีการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัยหรือตามแบบอุตสาหกรรม หลังจากประเทศไทยเข้าสู่ความทันสมัย พบว่าชุมชนได้เปลี่ยนแปลงไปมากมาย ในยุคก่อนชุมชนเข้าสู่กระบวนการความทันสมัยพบว่าชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชนทั้งที่ราบ ที่ลุ่ม ที่ดอน รวมทั้งชุมชนริมทะเลเช่น ทะเลสาบสงขลา สภาพธรรมชาติตรงนี้มีมีความสำคัญมากต่อการที่คนจะคิดวิธีการขึ้นมาเพื่อให้สามารถผลิต และดำรงชีวิตด้วยวิถีที่สอดคล้อง ประเด็นที่สำคัญตรงนี้ก็คือนั่นคือ เมื่อมนุษย์สัมพันธ์กับธรรมชาติมนุษย์สามารถดำรงอยู่ตรงนั้นได้อย่างไร ตัวอย่างที่เป็นรูปธรรมจะพบว่า การทำนาได้ผ่านกระบวนการคิดมาเป็นเวลานาน การทำนาในที่ลุ่มต้องเป็นข้าวหนัก ข้าวสามารถมีชีวิตอยู่ได้เมื่อน้ำท่วมสามารถเก็บเกี่ยวได้ ถ้าที่ดอนต้องปลูกข้าวเบา ถ้าน้ำไม่พอต้องการข้าวซึ่งออกผลเร็ว คนจึงคิดค้นความรู้หรือสิ่งที่เรียกว่า “ภูมิปัญญา” ขึ้นมา ลักษณะนี้คือความรู้ที่ยิ่งใหญ่มากสำหรับชุมชนเป็นระบบความรู้ที่ชาวบ้านเป็นผู้สร้างขึ้นเอง เพื่อจะตอบสนองต่อการมีชีวิตอยู่ เป็นระบบความรู้ที่รวมเอาทุกๆด้านของการดำรงชีวิตขึ้นมา ภายใต้ระบบแบบนี้ ยกตัวอย่าง ถ้าคนมีความรู้สึกถึงความมั่นคงในการบริโภคเป็นเรื่องสำคัญ ความมั่นคงของคนในหมู่บ้านหมายถึงการต้องผลิตข้าวให้ในบ้านมีพอกิน มีข้าวไปทำบุญ ซึ่งจะแตกต่างกับความคิดเรื่องความมั่นคงของคนในเมือง ลักษณะดังกล่าวเป็นระบบความรู้ของท้องถิ่น นอกจากระบบความรู้แล้วสิ่งที่เกิดขึ้นอีกอย่างหนึ่งคือระบบความสัมพันธ์ การที่มนุษย์เราจะสัมพันธ์กับธรรมชาติได้ คนจะต้องเข้ามามีความสัมพันธ์กัน การแลกเปลี่ยนแรงงานในสมัยก่อนจึงเกิดขึ้น ความสัมพันธ์ 3 อย่างคือ สภาพธรรมชาติ ระบบความรู้ และระบบความสัมพันธ์จึงมีผลอย่างสำคัญต่อ “ความเข้มแข็งของชุมชน” กล่าวคือ มีความปลอดภัยในการบริโภค ผู้คนในชุมชนรู้ว่าตัวเองมีปัญหาอะไร จะแก้ไขอย่างไร แก้ปัญหาด้วยตัวเอง และสร้างระบบความรู้ส่งผ่านไป ตลอดจนมีการพึ่งพิงจากภายนอกน้อยนี่คือภาพของชุมชนในอดีตที่ได้จากการศึกษา ซึ่งเป็นอยู่ในลักษณะดังกล่าวมาเป็นเวลานาน

ภายหลังปี พ.ศ.2504 ประเทศเราได้พัฒนาไปสู่ความทันสมัย รัฐบาลสร้างโครงสร้างพื้นฐานเข้าไป เกิดการพัฒนาเทคโนโลยีเกษตร การบริการของรัฐที่สำคัญคือการศึกษาในระบบโรงเรียน กระตุ้นให้คนเรียนเพื่อต่อยอดมากขึ้น การเปลี่ยนแปลงตรงนี้ทำให้ชุมชนเปลี่ยนไป การ

³⁰ นภาพรณี หะวานนท์, “พลวัตชุมชนไทย: การเปลี่ยนแปลงและการปรับตัว,” ใน *พลวัตชุมชนไทยในสมัยโลกาภิวัตน์*, อภรณ์ จันทร์สมวงศ์, บรรณาธิการ (จัดพิมพ์โดยโครงการประสานงานวิจัยเพื่อพัฒนาสังคม สกว. สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา, 2544), หน้า 54-59

ผลิตเพื่อบริโภคเป็นไปเพื่อขายให้คนอื่นแล้วไม่ได้บริโภคสิ่งที่ผลิต และเรื่องที่สำคัญก็คือว่าระบบการศึกษาที่เข้าไป ต่างจากระบบความรู้ที่ชุมชนเคยมีมาก่อน ซึ่งเป็นระบบความรู้เพื่อการทำมาหากินและการอยู่ในชุมชน แต่ระบบโรงเรียนไม่ได้สอนเรื่องการทำมาหากินให้กับชุมชนอีกต่อไป เป็นระบบการศึกษาที่แยกออกมาจากชุมชน

สิ่งที่ค้นพบก็คือว่ามีเปลี่ยนแปลง 2 ส่วนคือ ระบบความสัมพันธ์เปลี่ยนไป เพราะการผลิตเพื่อกำไร ทำให้ระบบที่เคยพึ่งพากันลดน้อยลง และที่สำคัญต้องพึ่งพาดตลาดภายนอกสูงมาก อีกส่วนคือเรื่องระบบความรู้ สรุปได้ 3 ประการ คือ 1) ความรู้ใหม่ที่เกิดขึ้นโดยเฉพาะที่ผ่านระบบโรงเรียน ไม่ได้ตอบสนองต่อการดำรงชีวิตของชาวบ้าน 2) ระบบความรู้เก่า หรือภูมิปัญญาที่ชุมชนเคยสั่งสมมาเป็นเวลานานไม่ได้รับการปรับปรุงให้สอดคล้องกับสังคมใหม่ และ 3) การบูรณาการความรู้เก่ากับของใหม่ไม่เกิดขึ้น และสิ่งที่เกิดขึ้นที่ตามมาก็คือ ความอ่อนแอของชุมชน กลายเป็นชุมชนแห่งความเสี่ยงในทุกเรื่อง เสี่ยงว่าจะผลิตได้ผลหรือไม่ จะมีคนซื้อหรือไม่ จะมีของให้บริโภคหรือไม่ นอกจากนี้ยังได้ลดอำนาจอิสระในการแก้ปัญหาตนเอง และทำให้ชุมชนต้องพึ่งพิงภายนอกมาก ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์และการใช้พลังสร้างสรรค์ของมนุษย์ก็ถูกลดทอนลง

อย่างไรก็ตามเมื่อชุมชนอ่อนแอลง ชุมชนจำนวนหนึ่งก็หาวิธีการที่จะพลิกฟื้นความเข้มแข็งขึ้นมา อาทิ การเลือกที่จะทำการผลิตเพื่อการค้าแบบครบวงจร ซึ่งใช้ทุนสูงมากจากการศึกษาได้ ยกตัวอย่างการเลี้ยงปลาตู้แบบครบวงจรที่จังหวัดพิจิตร หรือการเลือกระบบเศรษฐกิจแบบพอเพียงเช่นชุมชนชาวกระเหรี่ยง ที่จังหวัดสุพรรณบุรี โดยพยายามรักษาป่าให้สมบูรณ์เพื่อที่จะพึ่งพาธรรมชาติในการดำเนินชีวิตในขณะเดียวกันก็ทอผ้าขายด้วย หรือกรณีของชุมชนที่พยายามตั้งโรงสีขึ้นมาเพื่อที่ผลผลิตของตนจะได้ไม่ถูกโกงในเรื่องของน้ำหนักและโกงในเรื่องของราคาทำให้ได้ผลตอบแทนที่คุ้มค่า เป็นกระบวนการในชุมชนที่พยายามสะสมทุนของตนเองขึ้นมา ทั้งหมดนี้ผู้ศึกษาต้องการชี้ว่า ชุมชนได้หาทางพลิกฟื้นความเข้มแข็งขึ้นอย่างหลากหลาย และยังไม่สามารถหาแบบแผนที่เป็นภาพอุดมคติลงไปจับหรือสร้างกรอบได้ นอกจากนี้ไม่พบชุมชนใดเลยที่สามารถสร้างความเข้มแข็งโดยอยู่กับความรู้เดิม โดยไม่มีการบูรณาการความรู้ใหม่ ชุมชนสมัยใหม่จะไม่เหมือนกับชุมชนก่อนหน้าในประเทศไทยได้ก้าวเข้าสู่ความทันสมัย ชุมชนที่ศึกษาทั้งหมดในการศึกษาคั้งนี้ได้ก้าวไปสู่ความมั่นคงทางการผลิต มีความปลอดภัยในการบริโภค เกิดความเสมอภาคในการแลกเปลี่ยน มีการพึ่งพิงภายนอกน้อย แต่มีลักษณะพึ่งพาอย่างเสมอภาคจากการศึกษาพบว่าความเข้มแข็งของชุมชนไม่ใช่สูตรสำเร็จและส่วนใหญ่เกิดขึ้นโดยชุมชนเป็นผู้คิดขึ้นมาหรือเกิดขึ้นมาจากภูมิปัญญาของประชาชนภายในชุมชนท้องถิ่นนั้น ๆ

2.9 กรอบความคิดของการศึกษา

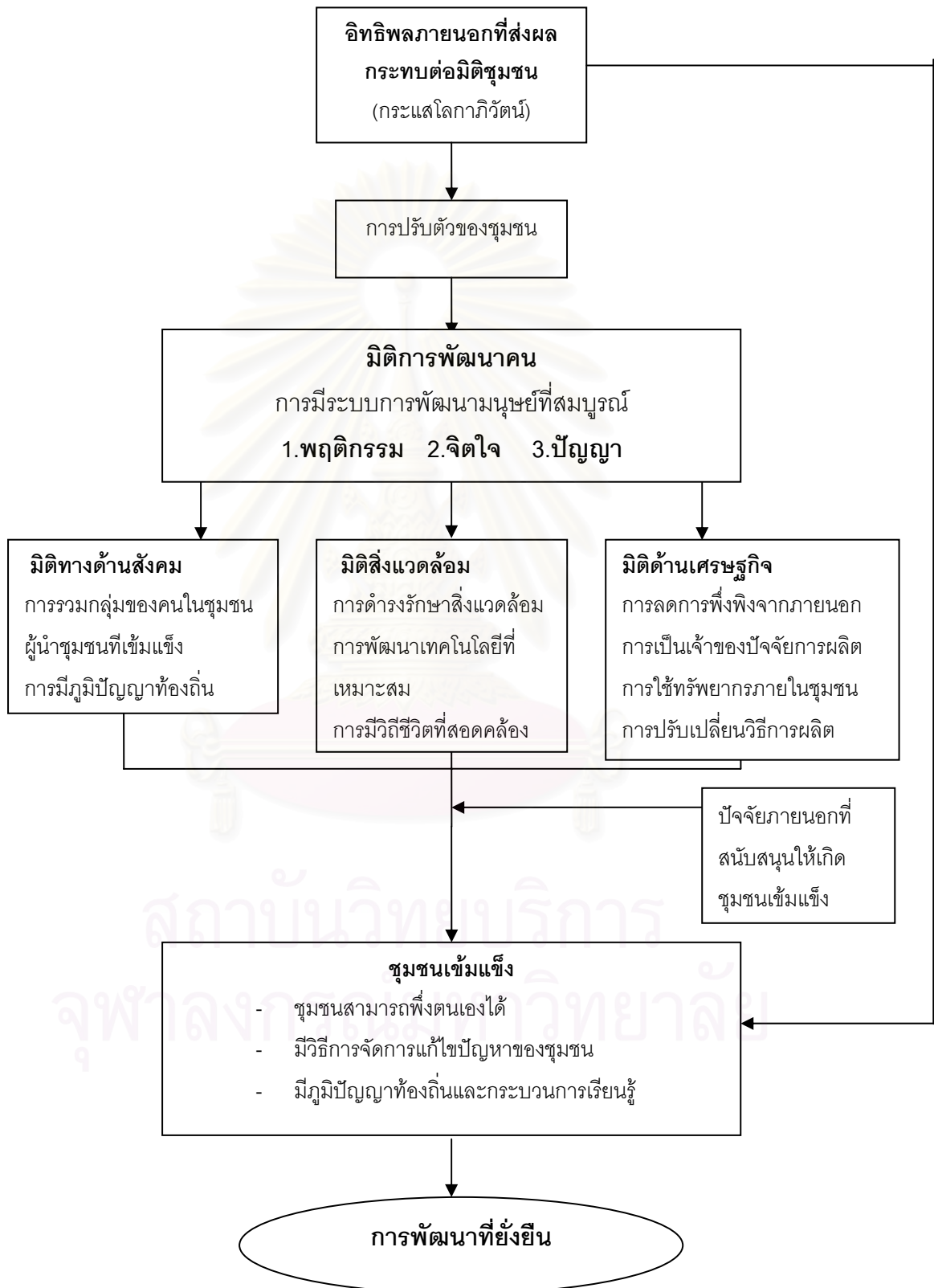
กรอบความคิดในการศึกษาเกิดจากการสังเคราะห์วรรณกรรมที่ได้ทบทวนในบทที่ 2 (โดยผู้วิจัย) ทั้งนี้เพื่อใช้เป็นแนวทางในการตอบคำถามของการศึกษาเรื่องการบริหารจัดการชุมชนเพื่อพัฒนาไปสู่ความยั่งยืน กรณีศึกษาศูนย์การเรียนรู้ชุมชนพลาญข่อย บ้านแหลมทอง ตำบลโนนก่อ อำเภอสีรินทร จังหวัดอุบลราชธานี โดยกรอบแนวคิดในการศึกษาค้างนี้ประกอบไปด้วย 2 กรอบความคิด

กรอบความคิดที่ 1 แสดงลักษณะการพัฒนาไปสู่ความยั่งยืนของชุมชน (อยู่น้ำกัดไป)

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แผนภาพที่ 1: แสดงลักษณะการพัฒนาไปสู่ความยั่งยืน
กรอบแนวคิดที่ 1 ลักษณะการพัฒนาไปสู่ความยั่งยืนของชุมชน

จากการทบทวนวรรณกรรมพบว่า จุดเริ่มต้นของการเปลี่ยนแปลงของชุมชนนั้นมาจากการได้รับอิทธิพลจากภายนอกโดยเฉพาะการพัฒนาตามกระแสโลกาภิวัตน์ ผลจากการพัฒนาทำให้ชุมชนเกิดการปรับตัว โดยการปรับตัวของชุมชนที่จะได้ผลและเกิดความยั่งยืนได้นั้นจะต้องเกิดการปรับตัวอย่างสมดุล โดยมีการพัฒนามนุษย์เป็นแกนกลางของการพัฒนาด้านอื่น ๆ ระบบการพัฒนามนุษย์ที่สมบูรณ์จะต้องมีการพัฒนา ทางด้าน พฤติกรรม จิตใจ และปัญญาของคนภายในชุมชน (ซึ่งเป็นแนวคิดที่ท่านพระธรรมปิฎกได้เสนอเอาไว้) เมื่อพัฒนามนุษย์ได้แล้วมนุษย์จะเป็นแกนกลางที่สำคัญในการพัฒนาด้านอื่นด้วย คือมิติทางสังคม สิ่งแวดล้อม และเศรษฐกิจ

จากการทบทวนวรรณกรรมพบว่า การจะพัฒนาชุมชนไปสู่ความยั่งยืนได้ มิติทางสังคมจะต้องมีการรวมกลุ่มของคนภายในชุมชน มีผู้นำชุมชนที่เข้มแข็ง มิติทางสิ่งแวดล้อม ชุมชนควรมีการดำรงรักษาสิ่งแวดล้อม มีการพัฒนาเทคโนโลยีที่เหมาะสมต่อสิ่งแวดล้อม และควรมีวิถีการดำรงชีวิตที่สอดคล้องต่อธรรมชาติ ส่วนมิติทางเศรษฐกิจควรมีการลดการพึ่งพิงจากภายนอก เพิ่มระดับการเป็นเจ้าของปัจจัยการผลิต มีการใช้ทรัพยากรภายในชุมชน และปรับปรุงวิธีการผลิตให้มีความสอดคล้องต่อชุมชนและสิ่งแวดล้อมภายในชุมชน นอกจากนี้ปัจจัยภายนอกบางประการก็มีผลต่อการพัฒนาของชุมชนในเชิงบวกอาทิการให้การสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐ เอกชน และกลุ่มเครือข่ายของชุมชน

กามีองค์ประกอบในแง่มุมมองดังกล่าวจากการทบทวนวรรณกรรมทำให้ผู้ศึกษาพบว่าในที่สุดชุมชนจะเกิดกระบวนการเรียนรู้ ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้ รวมถึงมีวิธีการในการแก้ไขปัญหาของชุมชน ในระยะยาวหากองค์ประกอบในทุก ๆ มิติมีความสมดุลชุมชนจะเกิดความเข้มแข็งและเกิดความยั่งยืนได้ในที่สุด ในทางตรงข้ามหากการพัฒนาในแต่ละมิติขาดความสมดุล มีทิศทางการพัฒนาไปในเชิงลบก็จะเป็นเครื่องบั่นทอน และเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาไปสู่ความยั่งยืนของชุมชน

ที่มาของแนวคิดที่ใช้ในการสร้างกรอบการศึกษา

อิทธิพลจากภายนอก การปรับตัวของชุมชน การใช้ภูมิปัญญา การรวมกลุ่มของคนในชุมชน การพึ่งตนเอง รวมถึงการปรับเปลี่ยนวิธีการผลิต ได้มาจากการทบทวนวรรณกรรมในเรื่องงานวิจัยชุดโครงการ “เศรษฐกิจชุมชนหมู่บ้านไทย” ของศาสตราจารย์ ดร.ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และการพัฒนาดัชนีวัดความเข้มแข็งของชุมชนของ รศ.ดร.นภาพรณ์ หะวานนท์ รวมถึงงานของพรพิไล เลิศวิชา จากการศึกษาชุมชนลุ่มน้ำโขง-พุมเรียง งานของของพรเพ็ญ ทับเปลี่ยน ที่ได้ศึกษาเรื่องเส้นทางเศรษฐกิจชุมชนในกระแสนิยม รวมถึงงานของชุมพล เตชะกุลวิโรจน์ และคณะ ที่ได้ศึกษาเรื่อง เศรษฐกิจชุมชนเป็นภูมิคุ้มกันทางเศรษฐกิจ ในการต่อสู้กับกระแสโลกาภิวัตน์ และแนวคิดการพึ่งตนเองของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

ปัจจัยภายในที่มีอิทธิพลต่อการสร้างระบบชุมชนที่เข้มแข็ง

ได้มาจากการทบทวนวรรณกรรมในงานของทวิป แก้วคง ซึ่งได้แก่การมีทรัพยากรที่เพียงพอ การมีระบบจัดการชุมชนที่ดี การมีผู้นำชุมชนที่มีวิสัยทัศน์และเป็นที่ไว้วางใจของสมาชิก รวมทั้งการมีส่วนร่วมของสมาชิกชุมชน

แนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืน

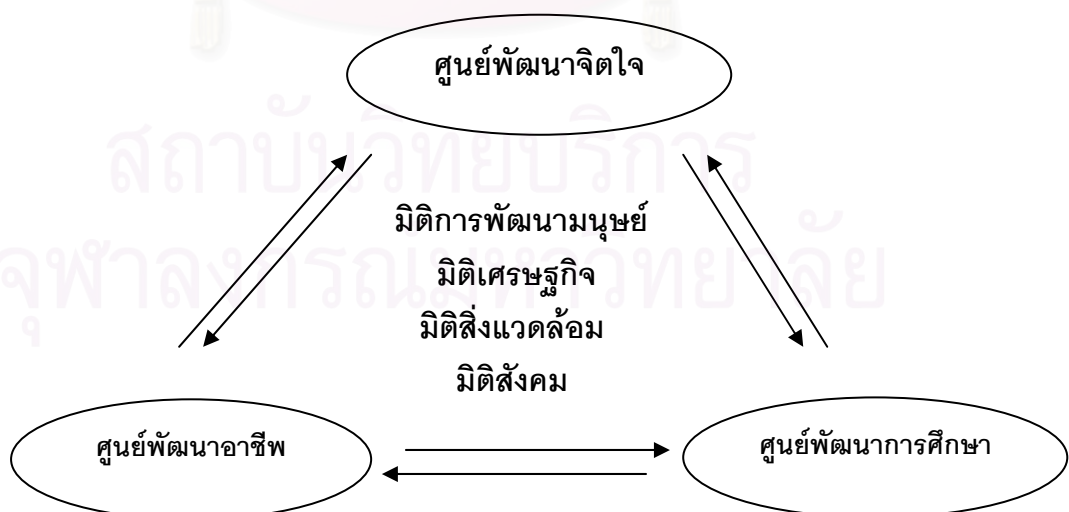
ได้มาจากการทบทวนวรรณกรรมจากรายงานเรื่อง Our Common Future ของคณะกรรมาธิการโลกว่าด้วยสิ่งแวดล้อมและการพัฒนา งานของเทียนชัย วงศ์ชัยสุวรรณ ตลอดจนแนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืนที่สำคัญของพระธรรมปิฎก

รูปแบบและแนวทางไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนอย่างแท้จริง

ได้มาจากการทบทวนวรรณกรรมของท่านพระธรรมปิฎก และงานของสัญญา สัญญาวิวัฒน์ ซึ่งได้ทำการวิจัยเรื่อง สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี กับงานพัฒนา

แผนภาพที่ 2: แสดงลักษณะโครงสร้างการบริหารของชุมชน

กรอบความคิดที่ 2 แสดงโครงสร้างการบริหารของชุมชนที่มีองค์ชุมชน ทางด้านการพัฒนาอาชีพ พัฒนาทางด้านจิตใจ และพัฒนาทางการศึกษา เป็นศูนย์กลางของการพัฒนา องค์ชุมชนต่างๆ เหล่านี้จะทำหน้าที่กระตุ้นการพัฒนาของชุมชนในมิติต่าง ๆ ซึ่งได้แก่ มิติการพัฒนามนุษย์ มิติการพัฒนาทางเศรษฐกิจ มิติพัฒนาทางสิ่งแวดล้อม และการพัฒนาทางสังคมของชุมชน

ลักษณะโครงสร้างการบริหารจัดการของชุมชนทั้ง 3 ศูนย์การพัฒนา ส่งผลให้เกิดการพึ่งตนเองของชุมชนและการพัฒนาที่ยั่งยืนโดยพิจารณาจากผลการดำเนินการในด้านต่าง ๆ ดังนี้

1. **มิติการพัฒนามนุษย์** จะต้องมีการพัฒนาให้ครบทั้ง 3 ด้านคือ

1) ด้านพฤติกรรม มีพฤติกรรมและวิถีการใช้ชีวิต ตลอดจนการทำมาหาเลี้ยงชีพที่ถูกต้อง ครรลอง

2) ด้านจิตใจ เช่นพัฒนาคุณธรรม ความเข้มแข็งมั่นคงของจิตใจ และสภาพจิตใจที่ดึงมารวมทั้งความสุข

3) ด้านปัญญา หรือปรีชาญาณคือความรู้ความเข้าใจต่างๆ รวมทั้งแนวความคิดทัศนคติ และค่านิยมในการดำรงชีวิต

2. **มิติเศรษฐกิจ** ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้ในด้านการผลิต การจำหน่าย และการตลาดในลักษณะเศรษฐกิจแบบพอเพียง และสามารถสร้างความสมดุลระหว่างความต้องการและการตอบสนองความต้องการ ตลอดจนชุมชนเกิดการออมและมีการเงินส่วนบุคคลอยู่ในและระดับที่ดี ไม่มีภาระหนี้สิน

3. **มิติสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ** สามารถใช้ทรัพยากรธรรมชาติในเชิงอนุรักษ์ มีอำนาจและสิทธิชุมชนในการดูแลและประกอบอาชีพ โดยใช้วัฒนธรรมชุมชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน คงความสมดุล และสมบูรณ์

4. **มิติสังคม** การมีภูมิปัญญาท้องถิ่น ผู้นำชุมชนที่เข้มแข็ง คนในชุมชนมีจิตสำนึกในการพึ่งตนเอง มีจิตใจใฝ่รู้ใฝ่พัฒนา มีความรู้ความสามารถในการประยุกต์ ชยันหมั่นเพียร ลดอบายมุข ตลอดจนมีความรู้ที่เท่าทันโลกภายนอก

ที่มาของแนวคิดที่ใช้ในการสร้างกรอบการศึกษา

ได้มาจากการศึกษาข้อมูลในเบื้องต้นโดยการเข้าสำรวจพื้นที่ของกรณีศึกษา (ชุมชนบ้านแหลมทอง ต.โนนก่อ อ.สิรินธร จ.อุบลราชธานี) และสอบถามถึงลักษณะโครงสร้างการบริหารจัดการที่ใช้ ในลักษณะโครงสร้างเชิงสถาบันโดยสังเขป

การนำกรอบแนวคิดไปใช้ในการศึกษาครั้งนี้

การนำกรอบการศึกษาไปใช้ผู้วิจัยจะนำไปใช้ในการนำเสนอเนื้อหาของบทที่ 4 และบทที่ 5 ในการนำเสนอเนื้อหาของบทที่ 4 ผู้ศึกษาจะใช้กรอบแนวคิดที่ 1 ไปใช้ กล่าวคือจะนำเสนอเส้นทางของชุมชนทางด้านต่างๆซึ่งได้แก่ มิติทางด้านการพัฒนาชุมชน มิติการพัฒนาทางสังคม มิติการพัฒนาทางเศรษฐกิจ และมิติทางสิ่งแวดล้อมของชุมชน ในช่วงระยะเวลา ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2518 -

2547 โดยจะแบ่งการศึกษาออกเป็น 3 ช่วงที่สำคัญด้วยกันโดยใช้เหตุการณ์สำคัญที่เกิดขึ้นภายในชุมชนเป็นเกณฑ์ดังนี้

1. **ชุมชนช่วงบุกเบิก (2518-2522)** หมายถึงช่วงที่ชุมชนได้มีผู้คนอพยพเข้ามาบุกเบิกตั้งถิ่นฐาน โดยเริ่มตั้งแต่ปี พ.ศ. 2518 ซึ่งเป็นปีแรกที่มีชาวบ้านกลุ่มแรกย้ายเข้ามาสู่ชุมชน

2. **ชุมชนช่วงขยายตัว (2522-2538)** หมายถึงช่วงที่ชุมชนมีการขยายตัวทั้งทางด้านประชากรและการขยายตัวทางด้านการผลิต ซึ่งมีผลต่อการขยายตัวของการใช้ทรัพยากรธรรมชาติในชุมชน ในการทำการศึกษาค้นคว้าได้ใช้ปี พ.ศ. 2522 เป็นเกณฑ์เนื่องจากเป็นช่วงปีที่มีชาวบ้านย้ายเข้ามาสู่ชุมชนมากที่สุดและชาวบ้านส่วนใหญ่เริ่มต้นทำการเกษตรแบบเข้มข้น

3. **ชุมชนช่วงปรับตัว (2538- ปัจจุบัน)** หมายถึง ช่วงที่ชุมชนได้รับผลกระทบจากการพัฒนาในช่วงขยายตัว ทำให้ชุมชนเกิดการปรับตัวโดยการรวมตัวกันเป็นองค์กรในการพัฒนาในด้านต่างๆ และเน้นการทำการเกษตรแบบผสมผสาน เพื่อแก้ปัญหาของชุมชน ในการทำการศึกษาค้นคว้าได้ใช้ปี พ.ศ. 2538 เป็นเกณฑ์เนื่องจากเป็นช่วงปีในการเริ่มต้นรวมกลุ่มเพื่อขอจัดตั้งศูนย์การเรียนชุมชนและสามารถทำการเรียนการสอนได้สำเร็จเมื่อปี พ.ศ. 2540

ส่วนการนำกรอบแนวคิดที่ 2 ไปใช้ จะนำไปใช้ในการนำเสนอเนื้อหาของบทที่ 5 คือการใช้องค์กรชุมชนเป็นเครื่องมือในการพัฒนาในด้านต่าง ๆ ของชุมชน ในบทนี้จะนำเสนอเกี่ยวกับการบริหารจัดการชุมชนของชุมชนบ้านแหลมทองว่ามีลักษณะอย่างไร ชุมชนมีองค์กรชุมชนที่สำคัญอะไรบ้าง และมีปัจจัยอะไรบ้างที่ทำให้องค์กรชุมชนประสบความสำเร็จ รวมถึงปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาองค์กรชุมชน

บทที่ 3

วิธิดำเนินการวิจัย

การศึกษาเรื่องการบริหารจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาถึงลักษณะการบริหารจัดการผ่านกระบวนการพัฒนาของชุมชน โดยจะศึกษาในเชิงพลวัตของชุมชนที่เป็นกรณีศึกษา นอกจากนี้ยังทำการศึกษาปัจจัยเงื่อนไขที่ทำให้ชุมชนเข้มแข็ง มีความสามารถในการพึ่งตนเองได้ รวมทั้งปัจจัยเงื่อนไขที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงภายในชุมชน ทำให้ชุมชนอ่อนแอและเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาของชุมชน ในส่วนของการพัฒนาให้เกิดความยั่งยืนนั้นในการศึกษาครั้งนี้ จะคำนึงถึงความสมดุลของการพัฒนาชุมชนในทุกมิติ คือมิติการพัฒนามนุษย์ มิติการพัฒนาสังคม มิติการพัฒนาเศรษฐกิจ และมิติด้านสิ่งแวดล้อมของชุมชน บ้านแหลมทองเป็นหลัก โดยจะยึดหลักการที่สำคัญดังนี้ กล่าวคือ การพัฒนาต้องผสมกลมกลืนกับธรรมชาติ ไม่ก่อให้เกิดผลกระทบที่เสียหายต่อระบบนิเวศในระยะยาว และเป้าหมายการพัฒนาต้องมุ่งเพื่อประชาชนเป็นหลัก ไม่ใช่เพื่อตัวเลขการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจหรือรายได้ประชาชาติ การพัฒนาจะต้องนำไปสู่การตอบสนองด้านความจำเป็นขั้นพื้นฐานของมวลชนผู้ยากไร้ก่อน การพัฒนาจะต้องกระจายอำนาจกระบวนการตัดสินใจและการควบคุมดูแลการใช้ทรัพยากรให้แก่ประชาชน เพื่อให้ประชาชนสามารถพึ่งตนเองได้มากที่สุด

3.1 ระเบียบวิธีการศึกษา

กลุ่มตัวอย่าง

ในการศึกษารูปแบบการบริหารจัดการของชุมชน และการศึกษาเพื่อหาปัจจัยภายในชุมชนที่มีอิทธิพลในการทำให้ชุมชนประสบความสำเร็จและมีลักษณะการพัฒนาที่ยั่งยืน จะใช้กลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจงโดยเลือกชุมชนบ้านแหลมทองเป็นกรณีศึกษา

3.2 รูปแบบที่ใช้ในการศึกษา

การศึกษานี้เป็นการศึกษาปรากฏการณ์ทางสังคม (Social Phenomenon) โดยจะทำการวิจัยในพื้นที่จริง (Field Research) จากชุมชนที่มีองค์กรชุมชนดำเนินการจนประสบความสำเร็จเป็นที่ยอมรับของสังคมมาเป็นกรณีศึกษา (Case study) ด้วยการยึดหลักการที่ว่าปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นและดำรงอยู่ในปัจจุบันสามารถศึกษาองค์ความรู้และทำความเข้าใจได้ด้วยกระบวนการศึกษาเชิงประวัติศาสตร์ตลอดจนทำให้ตอบปัญหาการวิจัยได้ การศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาในเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยทำการสำรวจเอกสาร (Documentary

Research) การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-dept Interview) โดยเป็นการสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง (Unstructured Interview) รวมทั้งการเข้าไปสังเกตอย่างมีส่วนร่วม (Participant observation) เป็นเวลา 2 เดือน เพื่อทำการเก็บข้อมูลเชิงลึก ในการศึกษาครั้งนี้จะทำให้เห็นภาพรูปแบบการบริหารจัดการของชุมชนในท้องถิ่นและภูมิปัญญาของท้องถิ่นที่มีอยู่อย่างสอดคล้อง ทำให้ชุมชนสามารถวิวัฒน์ตนเองไปสู่ความยั่งยืน ตลอดจนได้ทราบถึงมิติที่ยังเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาพร้อมด้วย

3.3 พื้นที่และแหล่งข้อมูลที่ใช้ในการศึกษา

ในการศึกษาครั้งนี้ผู้ศึกษาจะใช้ ชุมชนที่มีชื่อเรียกว่า ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนพลาญช้อย บ้านแหลมทอง ต.โนนก่อ อ. สิรินคร จ.อุบลราชธานี. มาเป็นกรณีศึกษาโดยทำการศึกษาผ่านโครงสร้างองค์กรชุมชนที่สำคัญ 3 แห่งคือ ศูนย์อาชีพ ศูนย์สมอง ศูนย์จิตใจ ที่มีอยู่ภายในชุมชน โดยจะเก็บเก็บรวบรวมข้อมูลจากแหล่งข้อมูลต่อไปนี้

ตัวอย่างและขนาดของกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษา ได้ถูกเลือกมาโดยวิธีการเจาะจง (Purposive sampling) ดังนี้

1. ประชาชนชาวบ้านและผู้นำชุมชนจากชุมชน จำนวน 2 คน โดยเลือกแบบเจาะจง เพื่อทำการสัมภาษณ์ระดับลึก (In-depth Interview) ในฐานะผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (key Informant) ในการศึกษาครั้งนี้ประชาชนชาวบ้านของชุมชนบ้านแหลมทองได้แก่ พ่อครูบุญชา ตั้งวงษ์ไชย ซึ่งถือได้ว่าเป็นทั้งประชาชนชาวบ้านและผู้นำตามธรรมชาติ ส่วนผู้นำทางการได้แก่ผู้ใหญ่บ้านบ้านแหลมทอง นาย อุทิศ พาชอบ

2. กรรมการบริหารองค์กรชุมชน องค์กรชุมชนละ 3 คน เพื่อทำการสัมภาษณ์ระดับลึก (In-depth Interview) โดยผู้ศึกษาได้พิจารณาเลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญดังนี้

2.1 ศูนย์พัฒนาจิตใจ

2.1.1 ศูนย์เด็ก ผู้ให้ข้อมูลสำคัญได้แก่ นาย อุทิศ พาชอบ นางสาว พุทธวรรณ โชคนัก และนาง พรรณพิมล คริ่งพิบูลย์

2.1.2 ศูนย์จิตใจศาลาจิตตานุภาพ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญได้แก่ พ่อครูบุญชา ตั้งวงษ์ไชย นาย คำดี โชคนัก และว่าที่พันตรี ธานี มีกั้วกาล

2.2 ศูนย์อาชีพ

2.2.1 กลุ่มแปรรูปผลไม้พื้นเมือง ผู้ให้ข้อมูลสำคัญได้แก่ นางสาว แชไข เจริญแก้ว นางสาว เพ็ญศรี ทองไทยและนาง ศรีสุภาพ ไชคนัก

2.2.2 กลุ่มแปรรูปดินลูกรัง ผู้ให้ข้อมูลสำคัญได้แก่ นายพลสวัสดิ์ พุทธพันธ์ นายบัญชา สายแหว และนายจำนงค์ ลาละบุตร

2.2.3 กลุ่มพลังงานธรรมชาติ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญได้แก่ นายธวัชชัย รังคะวิภา นายอุทิศ พาชอบและนางนงนุช ติยะรัตนกุล

2.3 ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนพลาญข่อย ผู้ให้ข้อมูลสำคัญได้แก่พ่อครูบัญชา ตั้งวงษ์ไชย นายสมาน ทองขาว และนางสาวรื่นฤดี พุทธพันธ์

3. เจ้าหน้าที่ขององค์การบริหารส่วนตำบลที่ทำงานอยู่ในชุมชนบ้านแหลมทอง จำนวน 2 คน เพื่อทำการสัมภาษณ์ระดับลึก (In-depth Interview) เจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบลทั้ง 2 คนของชุมชนบ้านแหลมทองได้แก่ นาย ยุทธนา พุทธพันธ์ และนาง ประพันธ์ พุ่มจันทร์

4. สมาชิกและกลุ่มประชาชนที่เข้าร่วมกิจกรรมของชุมชนหรือประชาชนที่อาศัยอยู่ในชุมชน จำนวน 8 คน เพื่อจัดสนทนากลุ่ม (Focus group discussion) ผู้ให้ข้อมูลในครั้งนี้ได้แก่

- 1.นายคำดี สายแหว
- 2.นางสาวพุทธวรรณ ไชคนัก
- 3.นาง ไหม ลิ่นทอง
- 4.นาย พงษ์พันธ์ พุทธพันธ์
- 6.นาย บัณฑิต ทองลือ
- 7.นางสาว เพ็ญศรี ทองไทย
- 8.นายคำ ไชคนัก

5. ผู้ที่ไม่ได้อาศัยอยู่ในชุมชน แต่เป็นบุคคลภายนอกที่รู้จักชุมชนเป็นอย่างดี จำนวน 8 คนเพื่อจัดสนทนากลุ่ม (Focus group discussion) แสดงทัศนะเกี่ยวกับการพัฒนาของชุมชนในมิติต่างๆ ผู้ให้ข้อมูลในครั้งนี้ได้แก่

- 1.นาย อนุวัฒน์ วัฒนพิชญากุล (อาจารย์มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี)
- 2.ว่าที่พันตรี ธานิน มีกั้วาล (ปลัดอำเภอ ผู้ช่วยฝ่ายป้องกันจังหวัดอุบลราชธานี)
- 3.นางสาว พิรพันธ์ วรรณลี (ครูอาสาสมัครการศึกษาณโรงเรียน ศบอ.สิรินธร จ.อุบลราชธานี)
- 4.นาง ไพ อุดมตัน (อบต. หมู่ 11 บ้านโนนสมบุรณ์ ตำบลโนนก่อ)

- 5.นางสาววนิดา महाดำรงกุล (ญาติธรรมศูนยจิตใจ)
- 6.นายศุภฤกษ์ สนิทวงศ์ ณ อยุธยา (ญาติธรรมศูนยจิตใจ)
- 7.นายแพทย์กัลป์ ปิติกุลตั้ง (ญาติธรรมศูนยจิตใจ)
- 8.Mr. Traviz Artz (ญาติธรรมชาวอเมริกัน)

ตารางที่ 1: แสดงรายชื่อผู้ให้ข้อมูลสัมภาษณ์ที่สำคัญที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ทั้งหมด

ชื่อ - นามสกุล	ตำแหน่ง/อาชีพ/สถานภาพ
1. นาย บัญชา ตั้งวงษ์ไชย	ผู้นำตามธรรมชาติชุมชนบ้านแหลมทอง
2. นาย อุทิศ พาชอบ	ผู้ใหญ่บ้านชุมชนบ้านแหลมทอง
3. นาย คำดี ไชคนัก	ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านชุมชนบ้านแหลมทอง
4. นาย คำดี สายแว	เกษตรกรดีเด่นจังหวัดอุบลราชธานี
5. ว่าที่พันตรี ธานิน มีกังวาล	ปลัดอำเภอ ผู้ช่วยฝ่ายป้องกันจังหวัดอุบลราชธานี
6. นาย อนุวัฒน์ วัฒนพิชญากุล	อาจารย์มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี
7. นางสาว พิรนนท์ วรรณลี	ครูอาสาสมัครการศึกษาออกโรงเรียนศบอ.สิรินธร จ.อุบลราชธานี
8. นาย อานนท์ แสนตรีสุข	ครูศูนย์การเรียนชุมชนศบอ.สิรินธร จ.อุบลราชธานี
9. นาย ยุทธนา พุทธพันธ์	ครูศูนย์การเรียนชุมชน ,อบต.หมู่2 บ้านแหลมทอง ตำบลโนนก่อ
10. นาง ประพันธ์ พุ่มจันทร์	อบต. หมู่2 บ้านแหลมทอง ตำบลโนนก่อ
11. นาง ไพ อุดมตัน	อบต. หมู่11 บ้านโนนสมบูรณ์ ตำบลโนนก่อ
12. นาง พรรณพิมล คริ่งพิบูลย์	ครูศูนย์เด็กภายในชุมชนบ้านแหลมทอง
13. นางสาว แซ่ไซ เจริญแก้ว	ผู้ดูแลศูนย์ผลไม้พื้นเมืองแปรรูป
14. นางสาว เพ็ญศรี ทองไทย	ชาวบ้านที่ทำงานที่ศูนย์ผลไม้พื้นเมืองแปรรูป, ผู้สอนการทำไบโอดีเซลล์ของชุมชน
15. นายจำนงค์ ลาละบุตร	ผู้ดูแลศูนย์แปรรูปดินลูกรัง ทำอิฐบล็อก
16. นาย อนุชา นนทศิริ	ชาวบ้านที่ทำงานแปรรูปดินลูกรัง ทำอิฐบล็อก
17. นาย สุรชัย สุโกภาค	ชาวบ้านที่ทำงานแปรรูปดินลูกรัง ทำอิฐบล็อก

ชื่อ - นามสกุล	ตำแหน่ง/อาชีพ/สถานภาพ
18. นาย สมเดช บรรรเรืองทอง	ชาวบ้านที่ทำงานแปรรูปดินลูกรัง ทำอิฐบล็อก
19. นายบุญกร สลัดทุกข์	ชาวบ้านที่ทำงานแปรรูปดินลูกรัง ทำอิฐบล็อก
20. นาย บัณฑิต ทองลือ	ชาวบ้านที่ทำงานแปรรูปดินลูกรัง ทำอิฐบล็อก
21. นายนายธวัชชัย รั้งคะวิภา	ผู้ดูแลกลุ่มพลังงานธรรมชาติ
22. นายอาคม พาชอบ	ชาวบ้านที่ทำงานที่กลุ่มพลังงานธรรมชาติ
23. นาย พงษ์พันธ์ พุทธพันธ์	ชาวบ้านที่ทำงานที่กลุ่มพลังงานธรรมชาติ
24. นางลลิตวรรณ ประดับแก้ว	ผู้ริเริ่มและก่อสร้างโรงน้ำดื่มภายในชุมชน
25. นางสาว พุทธวรรณ ไชคนัก	ผู้ดูแลงานโรงครัวของชุมชน
26. นาง ศรีสุภาพ ไชคนัก	แม่บ้าน
27. นาง ชู พุทธพันธ์	แม่บ้าน
28. นาง ไหม ลินทอง	แม่บ้าน
29. นางสาวนิตา มหาดำรงกุล	ญาติธรรมศูนยจิตใจ
30. นายสุภฤกษ์ สนิทวงศ์ ณ อยุธยา	ญาติธรรมศูนยจิตใจ
31. นายแพทย์กัลป์ ปิติกุลตั้ง	ญาติธรรมศูนยจิตใจ
32. Mr. Traviz Artz	ญาติธรรมชาวอเมริกัน
33. นายสุวิทย์ ไชคนัก	ผู้เรียนที่ศูนยการเรียนชุมชน
34. นายพรชัย ไสดากุล	ผู้เรียนที่ศูนยการเรียนชุมชน
35.นางสาวคีย์ ตั้งวงษ์ไชย	ผู้เรียนที่ศูนยการเรียนชุมชน
36.เด็กหญิงลำยอง ทองลือ	เด็กและเยาวชนภายในชุมชน
37.เด็กชายสมพงษ์ โยรัมย์ย์	เด็กและเยาวชนภายในชุมชน
38.เด็กหญิงวาสนา วงศ์นารี	เด็กและเยาวชนภายในชุมชน

3.4 การรวบรวมข้อมูล

การรวบรวมข้อมูลในการศึกษา ได้จากการรวบรวมข้อมูลจากผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสาร ตำรา และข้อเขียน รวมถึงผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ส่วนการเก็บรวบรวมข้อมูลในสนาม ได้ใช้วิธีการรวบรวมหลายแบบ จากหลายกลุ่ม เพื่อความถูกต้อง แม่นตรง และเชื่อถือได้ โดยกลุ่มตัวอย่างได้ทำการกำหนดไว้ตามหัวข้อข้างต้น ต่อจากนั้นทำการรวบรวมข้อมูลดังนี้

1. ผู้วิจัยเข้าไปในพื้นที่ เพื่อสำรวจสภาพความเป็นจริงของชุมชนในเบื้องต้น และติดต่อประสานงานกับผู้นำชุมชน ปราชญ์ชาวบ้านและคณะกรรมการบริหารขององค์กรชุมชน แจ้างวัตถุประสงค์ วิธีการศึกษา และขออนุญาตศึกษา
2. ผู้วิจัยเข้าสู่สนามดำเนินการเก็บข้อมูลและรวบรวมข้อมูล ก่อนดำเนินงานผู้วิจัยได้สร้าง ความคุ้นเคย และความสัมพันธ์ที่ดีกับชุมชนและคนในชุมชนมาก่อนกล่าวคือได้เข้าเยี่ยมชุมชน ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2544 จนถึง พ.ศ.2547

ประเด็นในการสัมภาษณ์ระดับลึกและการสนทนากลุ่มได้แก่

1. กระบวนการพัฒนาและการบริหารจัดการของชุมชนมีลักษณะเป็นอย่างไร และสามารถนำไปสู่ความยั่งยืนได้อย่างไร
2. มีปัจจัยเงื่อนไขที่สำคัญอะไรบ้างที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงของชุมชนทั้งปัจจัยที่ส่งเสริมและปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาและการพึ่งตนเองของชุมชน
3. พลวัตชุมชนในแต่ละช่วงและการพึ่งตนเองของชุมชนเป็นอย่างไร
4. มีปัจจัยเงื่อนไขอะไรบ้างที่ส่งผลต่อการพึ่งตนเองและการพัฒนาของชุมชนในแต่ละช่วง
5. ปัจจัยที่เสริมสร้างความเข้มแข็งขององค์กรชุมชนภายในชุมชนมีปัจจัยอะไรบ้าง
6. องค์กรชุมชนภายในชุมชนมีความสัมพันธ์กับการเปลี่ยนแปลงของชุมชนหรือไม่อย่างไร และเป็นปัจจัยเงื่อนไขที่สำคัญที่ส่งผลต่อการพึ่งตนเองของชุมชนตลอดจนนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนได้หรือไม่อย่างไร

นอกจากนี้ในการสัมภาษณ์เชิงลึก และการสนทนากลุ่มย่อยจะครอบคลุมประเด็นหลักที่สำคัญ และมีมิติอื่นๆที่เกี่ยวข้องต่อหลักในการพัฒนาไปสู่ความยั่งยืนประกอบกรสนทนาและการสัมภาษณ์ซึ่งได้แก่ มิติการพัฒนามนุษย์ มิติสังคม มิติเศรษฐกิจ และมิติสิ่งแวดล้อม โดยจะพิจารณาจากองค์ประกอบภายในดังนี้

มิติการพัฒนามนุษย์ พิจารณาจากการพัฒนา ทั้ง 3 ด้านประกอบไปด้วย

- 1) ด้านพฤติกรรม มีพฤติกรรมและวิถีการใช้ชีวิต ตลอดจนการทำมาหาเลี้ยงชีพที่ถูกครอบงำ รู้จักทำชีวิตให้ประสบความสำเร็จ ดูแลร่างกายให้เข้มแข็ง
- 2) ด้านจิตใจ เช่นพัฒนาคุณธรรม ความเข้มแข็งมั่นคงของจิตใจ และสภาพจิตใจที่ดีงาม รวมทั้งการดำรงชีวิตอย่างมีความสุข
- 3) ด้านปัญญา หรือปรีชาญาณคือความรู้ความเข้าใจต่างๆ รวมทั้งแนวความคิด ทศนคติ และค่านิยมในการดำรงชีวิต

มิติด้านสังคม พิจารณาจากการมีผู้นำชุมชนที่เข้มแข็ง การมีภูมิปัญญาท้องถิ่น มีโครงสร้างของชุมชนที่เหมาะสม มีการรวมกลุ่มของคนในชุมชน คนในชุมชนมีจิตสำนึกในการพึ่งตนเอง มีจิตใจใฝ่รู้ใฝ่พัฒนา มีความรู้ความสามารถในการประยุกต์ ขยันหมั่นเพียร ลดอบายมุข ตลอดจนมีความรู้ที่เท่าทันโลกภายนอก

มิติด้านเศรษฐกิจ จะพิจารณาจากการลดการพึ่งพิงจากภายนอก การเป็นเจ้าของปัจจัยการผลิต การใช้ทรัพยากรภายในชุมชนและการปรับเปลี่ยนวิธีการผลิต ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้ในด้านการผลิต การจำหน่าย และการตลาดในลักษณะเศรษฐกิจแบบพอเพียง และสามารถสร้างความสมดุลระหว่างความต้องการและการตอบสนองของความต้องการ ตลอดจนชุมชนเกิดการออมและมีการเงินส่วนบุคคลอยู่ในและระดับที่ดี ไม่มีภาระหนี้สิน

มิตินสิ่งแวดล้อม พิจารณาจากการดำรงรักษาสิ่งแวดล้อม การพัฒนาเทคโนโลยีที่เหมาะสมการมีวิถีชีวิตที่สอดคล้อง ตลอดจนสามารถใช้ทรัพยากรธรรมชาติในเชิงอนุรักษ์ มีอำนาจและสิทธิของชุมชนในการดูแลและประกอบอาชีพ และจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน คงความสมดุล และสมบูรณ์

3.5 การตรวจสอบข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูล

ในการเก็บข้อมูลเพื่อให้เกิดความน่าเชื่อถือนั้น ผู้วิจัยได้ใช้การเก็บข้อมูลหลายวิธี เช่น การสัมภาษณ์ การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม การจัดสนทนากลุ่ม การพูดคุยอย่างไม่เป็นทางการ รวมทั้งแหล่งข้อมูลอื่น ๆ ของผู้มีประสบการณ์ทั้งทางตรงและทางอ้อมทั้งนี้เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครอบคลุมและครบถ้วน ในขณะที่สัมภาษณ์ ผู้วิจัยได้สังเกต และบันทึกพฤติกรรมของผู้ให้ข้อมูลต่างๆที่ผู้วิจัยอยู่ในสถานการณ์นั้น ซึ่งจะช่วยให้เข้าใจพฤติกรรมของผู้ให้ข้อมูลนั้นสอดคล้องกับการให้สัมภาษณ์ รวมทั้งการใช้เทคนิคการสนทนาเพื่อตรวจสอบความถูกต้องและความตรงของข้อมูลระหว่างผู้วิจัยกับผู้ให้ข้อมูลสำหรับการตรวจสอบการวิเคราะห์ข้อมูล

ข้อมูลที่ได้จากการสำรวจเอกสาร (Document Research) การสัมภาษณ์เชิงลึก (Indept Interview) การสนทนากลุ่มย่อย และการสังเกตอย่างมีส่วนร่วมจะนำมาวิเคราะห์ตามหลักการและเหตุผลในเชิงตรรกะและตามหลักวิชาการ โดยนำเสนอผลการวิเคราะห์ในลักษณะการพรรณนาความ (Descriptive) พร้อมข้อเสนอแนะที่สำคัญที่ได้จากการสรุปผลการศึกษา

สำหรับการนำเสนอในการศึกษาคั้งนี้จะแบ่งการนำเสนอออกเป็น 6 บทด้วยกันคือ

- บทที่ 1 บทนำ
- บทที่ 2 แนวคิด ทฤษฎี งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย
- บทที่ 4 เส้นทางของชุมชน
- บทที่ 5 การบริหารจัดการชุมชนเพื่อนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน
- บทที่ 6 อภิปราย สรุปและข้อเสนอแนะ

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 4

เส้นทางของชุมชน

ในบทที่ 4 นี้การนำเสนอจะแบ่งออกเป็นสองส่วนกล่าวคือ ส่วนที่ 1.เป็นการนำเสนอลักษณะทั่วไปของชุมชนบ้านแหลมทองอันประกอบไปด้วย ที่ตั้งและลักษณะทางกายภาพของชุมชนบ้านแหลมทอง ประวัติชุมชนบ้านแหลมทอง การตั้งถิ่นฐาน ลักษณะประชากร และบริบททางสังคม อาชีพที่สำคัญ ผู้นำของชุมชนบ้านแหลมทอง รวมถึงศาสนา ความเชื่อและพิธีกรรม ส่วนที่ 2. จะเป็นการนำเสนอ กระบวนการพัฒนาของชุมชนบ้านแหลมทองและการพึ่งตนเองในแต่ละช่วง ในการนำเสนอได้แบ่งพลวัตการพัฒนาของชุมชนออกเป็น 3 ช่วงจากการศึกษาชุมชนในช่วงปี พ.ศ. 2518 – 2547 ซึ่งในการศึกษาค้างนี้ได้ใช้เหตุการณ์สำคัญที่เกิดขึ้นภายในชุมชนเป็นเกณฑ์ ในการแบ่งชุมชนออกเป็นช่วงต่าง ๆ ดังนี้

1. ชุมชนช่วงบุกเบิก (2518-2522) หมายถึงช่วงที่ชุมชนได้มีผู้คนอพยพเข้ามาบุกเบิกตั้งถิ่นฐาน โดยเริ่มตั้งแต่ปี พ.ศ. 2518 ซึ่งเป็นปีแรกที่มีชาวบ้านกลุ่มแรกย้ายเข้ามาสู่ชุมชน

2. ชุมชนช่วงขยายตัว (2522-2538) หมายถึงช่วงที่ชุมชนมีการขยายตัวทั้งทางด้านประชากรและการขยายตัวทางด้านการผลิต ซึ่งมีผลต่อการขยายตัวของการใช้ทรัพยากรธรรมชาติในชุมชน ในการทำการศึกษาครั้งนี้ได้ใช้ปี พ.ศ. 2522 เป็นเกณฑ์เนื่องจากเป็นช่วงปีที่มีชาวบ้านย้ายเข้ามาสู่ชุมชนมากที่สุดและชาวบ้านส่วนใหญ่เริ่มต้นทำการเกษตรแบบเข้มข้น

3. ชุมชนช่วงปรับตัว (2538- ปัจจุบัน) หมายถึง ช่วงที่ชุมชนได้รับผลกระทบจากการพัฒนาในช่วงขยายตัว ทำให้ชุมชนเกิดการปรับตัวโดยการรวมตัวกันเป็นองค์กรในการพัฒนาในด้านต่าง ๆ และเน้นการทำเกษตรแบบผสมผสาน เพื่อแก้ปัญหาของชุมชน ในการทำการศึกษาครั้งนี้ได้ใช้ปี พ.ศ. 2538 เป็นเกณฑ์เนื่องจากเป็นช่วงปีที่มีการสร้างศูนย์จิตใจขึ้นภายในชุมชน และเป็นจุดเริ่มต้นของการรวมกลุ่มกันของชาวบ้านเพื่อขอจัดตั้งศูนย์การเรียนชุมชน โดยสามารถทำการเรียนการสอนได้สำเร็จเมื่อปี พ.ศ. 2540

โดยในบทที่ 4 นี้จะเป็นการให้ข้อมูลเบื้องต้นและชี้ให้เห็นพลวัตการพัฒนาของชุมชนในแต่ละช่วง รวมถึงนำเสนอปัจจัยที่เป็นอุปสรรคและปัจจัยที่สนับสนุนการพัฒนาและพึ่งตนเองได้ในแต่ละช่วงของชุมชนบ้านแหลมทอง โดยไม่ได้กล่าวถึงรูปแบบและลักษณะการพัฒนาของชุมชนมากนัก สำหรับลักษณะการพัฒนาของชุมชน เครื่องมือ และวิธีการการพัฒนาของชุมชน องค์กรชุมชนที่สำคัญต่าง ๆ

ที่ชุมชนนำมาใช้ในการพัฒนาและแก้ไขปัญหาของชุมชน รวมถึงปัจจัยเงื่อนไขการพัฒนาขององค์กร ชุมชนต่าง ๆ ของชุมชนบ้านแหลมทอง จะนำเสนออยู่ในบทที่ 5

4.1 ลักษณะทั่วไปของชุมชนบ้านแหลมทอง

ชุมชนบ้านแหลมทอง เป็นหมู่บ้านหนึ่งในตำบลโนนก่อ อำเภอสิรินธร จังหวัดอุบลราชธานี อำเภอสิรินธรประกอบไปด้วย 6 ตำบลคือ ตำบลคันไร่ ตำบลฝางคำ ตำบลช่องเม็ก ตำบลนิคมลำโดมน้อย ตำบลคำเขื่อนแก้ว และตำบลโนนก่อ ในอดีตพื้นที่บริเวณโนนก่ออยู่ภายใต้การกำกับดูแลของอำเภอพิบูลมังสาหาร ต่อเมื่อ พ.ศ.2529 สภาพหมู่บ้านต่าง ๆ ได้ถูกนำท่วมจากเขื่อนสิรินธร ประกอบกับอำเภอสิรินธรได้ถูกจัดตั้งขึ้นมาเป็นอำเภอใหม่พื้นที่บริเวณโนนก่อจึงได้ถูกโอนย้ายมาอยู่กับอำเภอสิรินธรแทนและยกฐานะขึ้นเป็นตำบล เมื่อ พ.ศ.2529 โดยมีนายพร ทองแสง เป็นกำนันคนแรก และได้แบ่งการปกครองออกเป็น 6 หมู่บ้านในระยะนั้น (ซึ่งต่อมาได้ขยายเป็น 14 หมู่บ้าน) สภาพทั่วไปของตำบล เป็นพื้นที่ราบสูงมีภูเขาปิดกั้นตามแนวชายแดนสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

อาณาเขตตำบล

ทิศเหนือติดต่อกับ ต.ช่องเม็ก อ.สิรินธร จ.อุบลราชธานี

ทิศใต้ ติดต่อกับ ต.คอแลน อ.สิรินธร จ.อุบลราชธานี

ทิศตะวันออก ติดต่อกับ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

ทิศตะวันตก ติดต่อกับ ต.โนนกลาง อ.พิบูลมังสาหาร จ.อุบลราชธานี

4.1.1 ที่ตั้งและลักษณะทางกายภาพของชุมชน

ชุมชนบ้านแหลมทอง

บ้านแหลมทองเป็นหมู่บ้านที่ 2 จากจำนวน 14 หมู่บ้านซึ่งประกอบไปด้วยบ้านบากชุม บ้านแหลมทอง บ้านแก่งศรีโคตร บ้านโนนก่อ บ้านเหล่าคำ บ้านป่าเลา บ้านห้วยเตือ บ้านเกศศิริ บ้านภูไทพัฒนา บ้านพลาญชัย บ้านโนนสมบุรณ์ บ้านโนนสว่าง บ้านแก่งน้อย และบ้านป่าไต้ โดยภายในชุมชนบ้านแหลมทองจะประกอบด้วยคุ้มต่าง ๆ ได้แก่ คุ้มทัพวาริน คุ้มสามัคคีพัฒนา คุ้มพลังธรรม คุ้มประชาธิปไตย คุ้มพลังมวลชน(หรือเรียกอีกชื่อหนึ่งว่าคุ้มโนนสวรรค์) ปัจจุบันทั้งชุมชนแหลมทองมีจำนวนประชากรทั้งสิ้น 652 คนเป็นชาย 322 คน เป็นหญิง 330 คน³⁰ (สำรวจเมื่อเดือนสิงหาคม 2547)

³⁰ สัมภาษณ์ อุกิต พาชอบ, ผู้ใหญ่บ้านบ้านแหลมทอง, 2 กันยายน 2547.

แผนภาพที่ 3: แสดงเส้นทางการคมนาคมและทางเข้าสู่ชุมชนบ้านแหลมทอง

ลักษณะทางด้านสภาพแวดล้อมของชุมชนบ้านแหลมทอง อยู่บนทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 2396 จากป่าไม้ อบ.14 ถึงปากทางเข้าบ้านแหลมทอง ระยะทางประมาณ 14 กิโลเมตร อยู่ห่างจากช่องเม็กซึ่งเป็นพรมแดนติดกับประเทศลาวประมาณ 30 กิโลเมตร อยู่ห่างจากตัวอำเภอสิรินธร 55 กิโลเมตร การเดินทางสามารถกระทำได้โดยทางรถยนต์ มีอาณาเขตของพื้นที่ติดต่อกับอำเภอพิบูลมังสาหารและอำเภอบუნทรบุรี พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่โนนสูง ทำให้น้ำท่วมไม่ถึง อยู่ติดกับแหล่งน้ำที่สำคัญคือเขื่อนสิรินธร ห้วยนกนางแอ่น ห้วยโปก และห้วยฉิม

4.1.2 ประวัติชุมชนบ้านแหลมทอง

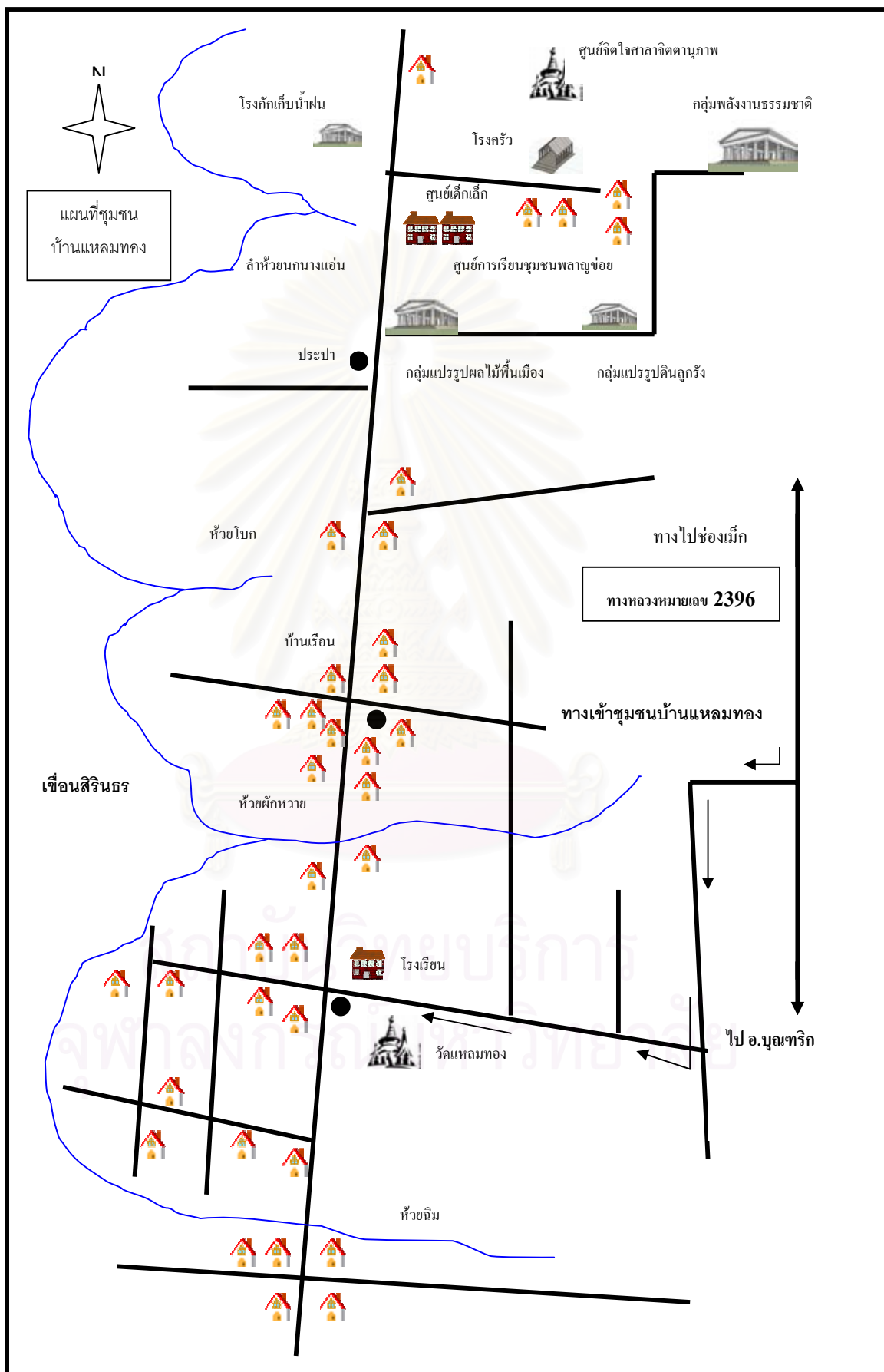
ก่อนพุทธศักราช 2515 ชุมชนบ้านแหลมทองเป็นที่รกร้างและเป็นป่าเสื่อมโทรม เนื้อที่ส่วนใหญ่เป็นป่าหญ้าคา มีไม้ยืนต้น ไม้เลื้อย รวมถึงพืชตระกูลหนาม มีสัตว์อาศัยอยู่อาทิ ช้าง เก้ง กวาง หมูป่า ไก่ป่า กระเจิง กระรอก กระต่าย ชาวบ้านที่มาในช่วงแรกหรือช่วงบุกเบิกนั้นจะเข้ามา ทำมาหาจับสัตว์ โดยที่นิยมอย่างแพร่หลายคือการหาปลาจากแหล่งน้ำ ประมาณปีพุทธศักราช 2519 ได้มีการเข้ามาจับจองพื้นที่และเข้ามาตั้งถิ่นฐานอย่างถาวร พวกที่มาพวกแรกชาวบ้านเรียกว่าพวก “ทัพขอนแก่น” คือกลุ่มคนที่มีพื้นเพอยู่ที่จังหวัดขอนแก่นและอพยพย้ายเข้ามาจับจองพื้นที่เป็นกลุ่มแรก และเรียกชุมชนนี้ในช่วงนั้นว่า “ทัพขอนแก่น” กลุ่มสองคือกลุ่มคนจากจังหวัดชัยภูมิ กลุ่มสามมาจากจังหวัดบุรีรัมย์ และกลุ่มอื่น ๆ จากจังหวัดสุรินทร์ บุรีรัมย์ ศรีสะเกษ มหาสารคาม ยโสธร รวมถึงจังหวัดอุบลราชธานี หลังจากนั้นได้มีการย้ายเข้ามาจับจองพื้นที่มากขึ้นตามลำดับโดยใช้การบอกกัน

ต่อ ๆ จากปากต่อปาก บางรายก็มาทำการขอซื้อต่อจากผู้ที่มาจับจองพื้นที่อยู่ก่อนแล้ว ในระยะแรกนี้ คนที่อพยพเข้ามาจะนั่งเรือข้ามฟากมาโดยอาศัยเรือหางยาว และเรือรับจ้าง เนื่องจากชุมชนยังไม่มี ถนน จากการที่เป็นชุมชนที่ใหญ่ขึ้นและไม่ได้มีเฉพาะกลุ่มชาวบ้านที่เรียกกันว่าทัพซอนแก่น ดังนั้น ชุมชนนี้จึงเรียกตนรวมกันว่า “พลาญช้อย” (คำว่า “พลาญช้อย”มีที่มาจากลักษณะสภาพของพื้นที่ ชุมชน ที่มีลักษณะบางส่วนเป็นลานกว้างและเป็นเหวลึก คำว่า “พลาญ” มีความหมายเช่นเดียวกับคำว่า “ลาน” ส่วน “ช้อย” มาจากการเตือนให้ลูกหลานเดินค่อยๆ เเบาๆ ให้เดินบนลานอย่างระมัดระวัง เพราะอาจจะลื่นตกเหวลงไป) อย่างไรก็ตามในช่วงนั้นพื้นที่พลาญช้อยนี้ก็เขตคอมมิวนิสต์ หน่วยงานของทางราชการจึงต้องเข้ามาดูแล โดยมีหน่วยงานของตำรวจตระเวนชายแดน (ตชด.) เป็น หน่วยงานแรกที่เข้ามาบุกเบิก รวมถึงหน่วยงาน อาสาสมัครรักษาดินแดน (อส.) และกลุ่มไทยอาสา ป้องกันชาติ (ทสปช.) ที่เข้ามาทำการสำรวจดูแลและช่วยเหลือทั้งนี้เพื่อป้องกันมิให้ชุมชนถูกกลืนไปกับ ลัทธิคอมมิวนิสต์ เนื่องจากสภาพพื้นที่ยังถูกปกคลุมไปด้วยป่าเป็นส่วนใหญ่ และเมื่อได้ตั้งหมู่บ้าน ขึ้นมาอย่างเป็นทางการจึงได้ตั้งชื่อขึ้นมาใหม่อีกครั้งว่า “ชุมชนบ้านแหลมทอง” ในระยะนั้นบ้านแหลม ทองจัดเป็นหมู่บ้านที่ 15 ตำบลโนนกลาง และขึ้นตรงต่ออำเภอพิบูลมังสาหาร เนื่องจากในขณะนั้นยังมี ได้มีอำเภอสรินทรและได้ทำการย้ายมาอยู่กับอำเภอสรินทรเมื่อปีพุทธศักราช 2535

แผนภาพที่ 4: แสดงแผนที่ชุมชนบ้านแหลมทองโดยสังเขป

(แผนที่โดยนายวิษณุ พลอยศรี)

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

4.1.3 การตั้งถิ่นฐาน ลักษณะประชากร และบริบททางสังคม

ชุมชนบ้านแหลมทอง เป็นหมู่บ้านที่ตั้งอยู่บนที่เนินทำให้น้ำไม่สามารถท่วมถึง ตัวหมู่บ้านอยู่ใกล้กับเขื่อนสิรินธร ตลอดจนมีแหล่งน้ำที่สำคัญที่ไหลมาจากภูปอ ในฤดูฝน ฝนจะตกชุก อย่างไรก็ตามแหล่งน้ำที่ชาวบ้านได้ใช้มากที่สุดคือน้ำฝน กล่าวคือใช้ดื่ม และพึงพิงในการทำไร่และปลูกสัตว์ ส่วนแหล่งอื่นที่สำคัญคือน้ำบ่อที่ขุดกักเก็บไว้ใช้ ส่วนน้ำจากตัวเขื่อนชาวบ้านไม่มีเงินซื้อท่อ และเครื่องสูบน้ำขึ้นมาใช้ประกอบกับสายน้ำที่ไหลมาจากภูปอก็ยังไม่ได้ขุดลอกให้เกิดประโยชน์เท่าที่ควร อย่างไรก็ตามทำให้ผู้วิจัยพบว่าแม้ชุมชนจะอยู่ใกล้แหล่งน้ำแต่ก็ไม่ได้ใช้ประโยชน์เท่าที่ควร ทำให้ยังต้องพึงพิงน้ำฝนอยู่มาก ในฤดูแล้งชาวบ้านจึงประสบกับปัญหาในการทำเกษตร

หมู่บ้านแห่งนี้ชาวบ้านย้ายอพยพมาจากหลายพื้นที่และจากหลายจังหวัดในภาคอีสาน บางรายย้ายเข้ามายังชุมชนบ้านแหลมทองเพื่อจับจองที่ดินเพราะไม่มีที่ดินทำกิน บางรายย้ายหนีเข้าป่ามาเพราะหนีคดีความ บางรายย้ายเข้ามาเพราะมีอาชีพในการหาปลาและเก็บผัก ทำมาหากินในลักษณะทำอยู่ทำกิน มีเหลือจากกินก็ให้ มีเหลือก็ขาย พื้นที่ที่เป็นชุมชนแหลมทองในปัจจุบันนี้ในอดีตก่อนปี พ.ศ. 2522 เป็นพื้นที่เขตสีชมพูของกลุ่มคอมมิวนิสต์เมืองไทย ในช่วงนั้นพื้นที่ของชุมชนจึงถูกแบ่งเป็น 3 ฝ่ายคือกลุ่มคอมมิวนิสต์ กลุ่มชาวบ้าน และกลุ่มจากทางการที่เป็นตำรวจชายแดนและอาสาสมัครรักษาดินแดน³¹ ชาวบ้านเล่าให้ฟังว่า พวกคอมมิวนิสต์สำหรับชาวบ้านไม่ใช่คนไม่ดี ชาวบ้านเป็นมิตรทั้งต่อทหารอาสาและพวกคอมมิวนิสต์โดยอยู่ในลักษณะเป็นกลาง มีปฏิสัมพันธ์กับทั้งสองฝ่ายโดยพวกคอมมิวนิสต์นิยมสร้างบ้านเรือนให้ชาวบ้าน ส่วนทางการก็เข้ามาพัฒนาเพื่อไม่ให้ชาวบ้านถูกกลืนไปกับคอมมิวนิสต์

ลักษณะทางประชากรของชุมชนบ้านแหลมทองมีลักษณะเฉพาะที่สำคัญ กล่าวคือมีประชากรที่เป็นคนมาจากหลายพื้นที่ ไม่ได้มีลักษณะเป็นเผ่าพันธุ์เดียวกัน และไม่มีความสัมพันธ์ทางเครือญาติเหมือนกับชุมชนอื่น ๆ ชาวบ้านจึงมีทั้งคนไทย คนไทยเชื้อสายจีน และคนไทยเชื้อสายลาว การตั้งบ้านเรือนจึงตั้งตามกลุ่มที่อพยพเข้ามาโดยมีการตั้งชื่อเป็นคุ่มต่าง ๆ ได้แก่ คุ่มทัพวาริน คุ่มสามัคคี พัฒนา คุ่มพลังธรรม คุ่มประชาธิปไตย คุ่มพลังมวลชน ส่วนลักษณะการสร้างบ้านเรือนชาวบ้านจะสร้างอย่างง่าย ๆ ตามสภาพฐานะของแต่ละครัวเรือนเป็นบ้านไม้มุงแฝกบ้าง มุงหลังคาสังกะสีบ้าง ส่วนบ้านที่มีฐานะจะสร้างบ้านด้วยอิฐ ครอบคร้วของชาวบ้านชุมชนบ้านแหลมทองเป็นครอบคร้วเดี่ยวคือประกอบด้วย พ่อแม่ ลูก แต่ในบางครอบคร้วก็เป็นครอบคร้วขยายเช่นบางครอบคร้วมีบิดา มารดา

³¹ สัมภาษณ์ ประพันธ์ พุ่มจันทร์, เจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบลโนนก่อ, 4 กันยายน 2547.

ของฝ่ายหญิงที่ได้อาศัยอยู่ด้วย โดยฝ่ายชายจะให้ความนับถือญาติฝ่ายหญิงเพราะเมื่อแต่งงานแล้ว ผู้ชายต้องไปอยู่บ้านผู้หญิง อย่างไรก็ตามก็มีบางบ้านที่มีผู้หญิงไปอยู่บ้านผู้ชาย ในกรณีที่แยกครัวเรือนออกไป การตั้งบ้านเรือนของรุ่นลูกก็จะปลูกสร้างบ้านเรือนอยู่ใกล้ ๆ กับพ่อ แม่ บางครอบครัวจึงเป็นครอบครัวใหญ่ขึ้นมา เช่นครอบครัวของตระกูลพุทธพันธ์ ซึ่งเป็นตระกูลที่มีความสำคัญต่อการพัฒนา มีพ่อแม่ ลูกหลานอยู่กันพร้อมหน้า อย่างไรก็ตามยังมีหลายครอบครัวที่ครอบครัวแตกแยกพ่อไปทาง แม่ไปทาง ลูกต้องอยู่กับยาย บางครอบครัวคนชราที่ต้องอยู่ตามลำพังที่บ้านเพราะถูกทอดทิ้งไว้ภายในชุมชนโดยบางรายจะมีเพื่อนบ้านเป็นคนช่วยดูแล บางครอบครัวต้องอยู่กันอย่างอึดอัด อาทิครอบครัวของหญิงหม้ายที่ต้องอยู่กับลูกน้อยจำนวน 4 คน (อายุลูกทั้ง 4 คน 4-8 ปี) เนื่องจากถูกสามีทอดทิ้งหนีเข้าไปอยู่ในกรุงเทพฯตามลำพัง สภาพครอบครัวภายในชุมชนจึงมีทั้งที่อยู่ในเกณฑ์ดีและไม่ดี เด็ก ๆบางคนภายในชุมชนยังเป็นเด็กที่ขาดสารอาหาร ฐานะของชาวบ้านส่วนใหญ่มีฐานะยากจน ถึงยากจนมาก ในช่วงที่ชุมชนได้ขยายตัวและรายจ่ายจากต้นทุนในการทำเกษตรสูงขึ้น ชาวบ้านบางส่วนจึงได้ทิ้งถิ่นฐานเข้าไปหางานทำในกรุงเทพฯ ในระยะ 2-3 ปีหลังจากที่ผ่านมา ครอบครัวส่วนใหญ่ได้กลับมายังชุมชนกันมากขึ้นเนื่องจากการรวมกลุ่มการสร้างงานภายในชุมชนของคนภายในชุมชนบ้านแหลมทองจำนวนหลายกลุ่ม อาทิ กลุ่มแปรรูปผลไม้พื้นเมือง กลุ่มแปรรูปดินลูกรัง กลุ่มพลังงานธรรมชาติ พ่อแม่ผู้ปกครองสามารถทำงานภายในท้องถิ่นของตนเองและมีเวลาได้อยู่กับลูกหลานมากขึ้น โดยไม่ต้องทิ้งอาชีพเกษตรกรเพื่อไปเป็นกรรมกรเหมือนในอดีตที่ผ่านมา

4.1.4 อาชีพที่สำคัญ

อาชีพที่สำคัญภายในชุมชนบ้านแหลมทองได้แก่ การทำไร่ปอ ไร่มันสำปะหลัง ไร่ผลไม้ ไร่นาสวนผสม การหาปลาในเขื่อน รับจ้างทั่วไป การทำงานกับกลุ่มแปรรูปดินลูกรัง กลุ่มแปรรูปผลไม้พื้นเมือง กลุ่มพลังงานธรรมชาติ ซึ่งมีอยู่ภายในชุมชน

ไร่ที่สำคัญของชุมชนบ้านแหลมทอง ในปัจจุบันมีไร่ที่มีความสำคัญต่อชุมชนบ้านแหลมทอง 2 ไร่ ได้แก่ ไร่แหลมทอง และ ไร่สวนผสมของคุณลุงคำดี สายแวง ไร่แหลมทองเป็นไร่ขนาดใหญ่ที่สุดในชุมชนบ้านแหลมทอง โดยเป็นแหล่งวัตถุดิบที่สำคัญของกลุ่มแปรรูปผลไม้พื้นเมือง ไร่แหลมทองมีขนาดใหญ่กว่า 200 ไร่เป็นของตระกูลพุทธพันธ์ ตระกูลโชคนัก และตระกูลตั้งวงษ์ไชยซึ่งเป็นเครือญาติและเป็นครอบครัวขนาดใหญ่อยู่บนคัมภีร์โนนสวรรค์ ที่ไร่แหลมทองเน้นการทำเกษตรเพื่อชีวิตไม่ได้เน้นการทำเกษตรในเชิงธุรกิจ มุ่งเน้นการทำมาหากิน มิใช่การทำมาหาขายโดยมีวิธีการและหลักที่สำคัญคือการสร้างปัจจัยสี่ให้สมบูรณ์หลีกเลี่ยงการใช้สารเคมี จรรโลงการรักษาสิ่งแวดล้อม ไร่แหลม

ทองเริ่มสร้างปี พ.ศ. 2534 เดิมทีที่ไร่แหลมทองจะปลูกว่านหางจระเข้จึงมีอีกชื่อหนึ่งว่า “สวนว่าน” มาจนถึงปัจจุบันอย่างไรก็ตามการที่ปลูกเฉพาะว่านหางจระเข้ทำให้ชาวบ้านไม่อาจจะอยู่อย่างยั่งยืนได้ เพราะราคาถูกกำหนดโดยตลาดในเวลาต่อมาจึงได้ทำการยกเลิกประกอบกับที่ไร่แหลมทองไม่ได้ใช้สารเคมีตั้งแต่แรกผลผลิตจึงไม่ดี ชาวบ้านจึงได้ร่วมกันคิดว่าจะปลูกอย่างไรให้อยู่รอด ตลอดจนสามารถทำให้ลูกหลานได้มีงานทำ หลังจากนั้นจึงได้ยกเลิกการปลูกว่านหางจระเข้ และได้ทำการเกษตรเพื่อชีวิตในรูปแบบไร่นาสวนผสมและเน้นการปลูกผลไม้ ผลไม้ที่สำคัญที่ปลูกได้แก่ การทำไร่นาในปีแรกจำนวน 500 ต้นการปลูกมะม่วงจำนวน 4,000 ต้น พันธุ์มะม่วงที่สำคัญได้แก่ พันธุ์น้ำดอกไม้ เขียวสวย ฟาลัน มั่นบางขุนศรี โชคอนันต์ ทองดำ และพันธุ์แอปเปิ้ลในระยะแรกไม่ได้มีการแปรรูปจึงได้มีการขายในท้องตลาด บางครั้งก็แจกจ่ายทำบุญแจกชาวบ้านใกล้เคียงไปเป็นรถ ๆ หรือทำการแลกเปลี่ยนไปเป็นผลผลิตชนิดอื่น ๆ ไร่แหลมทองนับว่าเป็นจุดเริ่มต้นที่สำคัญของการพัฒนาเพราะเป็นผู้นำในการทำไร่แบบผสมผสาน ปลูกต้นไม้ ปลูกพืชผักสวนครัว และทำไร่นาสวนผสม ที่ทำให้สามารถดำรงชีวิตโดยพึ่งพากับการตลาดน้อยลง ชาวบ้านสามารถเพิ่มรายได้ด้วยการลดรายจ่ายจากครัวเรือน ในปัจจุบันไร่แหลมทองเป็นตัวอย่างหรือตัวแบบที่ดีให้กับไร่อื่นๆ อาทิ ไร่ของคุณลุงคำดี สายแวง ไร่นาสวนผสมของคุณลุงคำดี สายแวง เป็นไร่นาสวนผสมขนาด 56 ไร่เป็นไร่ที่ได้แนวคิดมาจากการทำเกษตรเพื่อชีวิต ศึกษาและเรียนรู้มาจากไร่แหลมทอง ปัจจุบันเป็นแปลงไร่นาสวนผสมที่เป็นที่ศึกษาดูงานของหน่วยราชการต่าง ๆ ไร่นาสวนผสมของคุณลุงคำดี สายแวง เป็นต้นแบบในการทำไร่นาสวนผสมของครอบครัวอื่น ๆ ในชุมชนบ้านแหลมทองประมาณ 15-20 หลังคาเรือน

4.1.5 ผู้นำของชุมชนบ้านแหลมทอง

4.1.5.1 ผู้นำตามธรรมชาติ

ชุมชนบ้านแหลมทองมีจุดแข็งอยู่ที่ผู้นำตามธรรมชาติ คือ นายบัญชา ตั้งวงษ์ไชย ซึ่งคนภายในชุมชนจะให้ความเคารพนับถือและเชื่อฟังเป็นอย่างมาก ชาวบ้านส่วนใหญ่จะเรียกผู้นำตามธรรมชาติว่า “พ่อครู” หรือบางคนก็จะเรียกท่านว่า “อาจารย์” พ่อครูบัญชาถือว่าเป็นปราชญ์ชาวบ้านของชุมชนบ้านแหลมทอง เป็นผู้เสียสละและอุทิศตนต่องานพัฒนาของชุมชน เป็นตัวอย่างของการ

“ให้” และการประพฤติตน เป็นที่ยอมรับและนับถือของคนทั้งภายในชุมชน และภายนอกชุมชน โดยได้มีคำกล่าวยกย่องถึงท่านจากบุคคลที่รู้จักจำนวนมาก³² อาทิ

“ไม่น่าเชื่อว่ายังมีคนแบบคุณบัญชา ในสังคมปัจจุบัน
 ที่ทำทุกอย่างเพื่อ “ให้” โดยไม่หวังผลตอบแทน”

ชาติชาติรี โยสีดา
 (อธิบดีกรมการศึกษานอกโรงเรียน)

“สังคมไทยยังมีปัญหาหลายๆ ส่วนหากมีคนเช่นคุณบัญชาอยู่ในสังคม
 เราคงไม่ต้องแก้ปัญหาก็ไม่น่าเป็นปัญหาอีกมาก”

สุชาติ ต้นติวณิชชานนท์
 (สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัด อุบลราชธานี เขต 9)

แผนภาพที่ 5: แสดงภาพผู้นำธรรมชาติร่วมกิจกรรมกับชุมชน (ขวาสุด)

³² สัมภาษณ์ ยุทธนา พุทธพันธ์, เจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบลโนนก่อ, 6 กันยายน 2547.

ผู้นำตามธรรมชาติของชุมชนบ้านแหลมทองเป็นผู้อุทิศตนต่อชุมชนบ้านแหลมทอง และที่สำคัญท่านเป็นศูนย์รวมจิตใจและแรงผลักดันที่สำคัญในการพัฒนางานของชุมชน ทำให้ชุมชนเกิดความสามัคคีและร่วมใจกันพัฒนา

4.1.5.2 ผู้นำทางการ

ผู้นำทางการของชุมชนบ้านแหลมทองประกอบไปด้วยผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน และ อบต. ปัจจุบันมี นายอุทิศ พาชอบ เป็นผู้ใหญ่บ้าน นายคำ ไชคนัก เป็นผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน และมี อบต. ที่เป็นตัวแทนจากชุมชนบ้านแหลมทองจำนวนสองคนคือ นายยุทธนา พุทธิพันธ์ และนางประพันธ์ พุ่มจันทร์ ผู้นำทางการมีความสามัคคีกันดีต่อในกลุ่มผู้นำทางการ ผู้นำตามธรรมชาติ ครู อาจารย์ และชาวบ้าน สามารถเป็นปากเป็นเสียงต่อการพัฒนา อาทิ งานสวัสดิการ การรวมกลุ่มทางการเกษตร การสร้างงานของกลุ่มต่าง ๆ กลุ่มพลังงานธรรมชาติ กลุ่มแปรรูปผลไม้พื้นเมือง กลุ่มแปรรูปดินลูกรัง

แผนภาพที่ 6 : แสดงภาพผู้นำทางการของชุมชนบ้านแหลมทอง (ผู้ใหญ่บ้าน และตัวแทน อบต. ทั้ง 2 คนเรียงตามลำดับจากซ้ายไปขวา)

ผู้ใหญ่บ้านแหลมทองเป็นผู้มีความเสียสละและอุทิศตน เป็นผู้มีความรับผิดชอบสูงสามารถดูแลลูกบ้านได้ทั่วถึง นอกจากนี้ยังมีลักษณะพิเศษคือสามารถจำชื่อลูกบ้านได้ทุกคน มีความเป็นกลาง เมื่อมีปัญหาข้อพิพาทกันชาวบ้านจะมาที่บ้านผู้ใหญ่เพื่อให้ผู้ใหญ่ทำหน้าที่ตัดสิน ผู้ใหญ่บ้านจะรับฟัง

ปัญหาของลูกบ้านทั้งที่บ้านของตนเอง ที่บ้านของลูกบ้านและที่ประชุมของหมู่บ้าน ผู้นำทางการทำงานในลักษณะเสียสละ อุทิศตน และบำเพ็ญประโยชน์มากกว่าจะออกคำสั่งต่อลูกบ้าน มีจิตสาธารณะกล่าวคือเห็นความสำคัญของประโยชน์ส่วนรวมมาก่อนประโยชน์ส่วนตน

“การทำงานให้ชาวบ้านนี้เราจะคิดถึงตัวเองไม่ได้ เราต้องให้ก่อน การรวมกลุ่มก็เหมือนกันอย่าไปเน้นเรื่องเงินเราต้องเสียสละกันไปก่อน กรรมการต้องเสียสละไปก่อน การพัฒนาจึงจะได้ผล”³³

(นายอุทิศ พาชอบ ผู้ใหญ่บ้านบ้านแหลมทอง)

ผู้ใหญ่บ้านให้ความเคารพต่อผู้นำธรรมชาติมาก ความสัมพันธ์ต่อผู้นำธรรมชาติอยู่ในระดับที่ดีมาก ผู้นำทางการเป็นผู้ที่มีความอ่อนน้อมถ่อมตน ปัจจุบันผู้ใหญ่อุทิศ พาชอบ เป็นผู้ใหญ่บ้านคนที่ 4 ของชุมชนบ้านแหลมทองโดยมาจากการเลือกตั้ง (ตั้งแต่ 19 เมษายน ปี พ.ศ. 2544- ปัจจุบัน)

4.1.6 ศาสนา ความเชื่อและพิธีกรรม

ชาวบ้านส่วนใหญ่ของชุมชนบ้านแหลมทองนับถือศาสนาพุทธ แต่ก็มีบางบ้านที่นับถือผี นับถือบรรพบุรุษโดยชาวบ้านจะให้ความเคารพและมีความกตัญญูต่อบรรพบุรุษผู้ล่วงลับ ในช่วงบุกเบิกก่อนปี พ.ศ. 2522 ชุมชนยังไม่มีวัด หลังจากปี พ.ศ. 2522 เป็นต้นมาชาวบ้านจึงได้ร่วมแรงร่วมใจในการสร้างวัดขึ้นมา วิถีชีวิตของชาวบ้านที่แหลมทองเป็นคนพุทธ ชาวบ้านตามคุ้มต่าง ๆ ในหมู่บ้าน จะไปทำบุญที่วัดแหลมทองทุกวันโดยจะผลัดเปลี่ยนกันไปเป็นกิจวัตรปกติของคนในชุมชน ชาวบ้านจะนิยมทำอาหารของคาวหวาน เพื่อใส่บาตรด้วยตนเอง ไม่นิยมซื้อโดยจะทำการตระเตรียมของที่ดีที่สุดที่ตนเองมีอยู่เพื่อที่จะถวายพระ ส่วนที่เหลือจากการใส่บาตรชาวบ้านจะนำไปแจกจ่ายเพื่อนบ้าน ในวันพระใหญ่ วันธรรมสวนะ ชาวบ้านจะมาทำบุญใหญ่จากทุกคุ้มทำให้มีผู้คนมีจำนวนมากเป็นพิเศษภายในวัด อย่างไรก็ตามระดับการปฏิบัติภาวนาและการไปวัดเพื่อฟังธรรมและทำบุญของแต่ละคนจะแตกต่างกัน นอกจากนี้ที่วัดแหลมทองแล้วชาวบ้านยังมีศูนยจิตใจที่ได้สร้างไว้ในศูนยการเรียนพลาญช้อยเพื่อใช้ในการปฏิบัติธรรม ศูนยจิตใจมีศาลาจิตตานุภาพเป็นสถานที่สำคัญสำหรับการนั่งปฏิบัติธรรมและการสนทนาธรรม ศูนยจิตใจมีลักษณะพิเศษเฉพาะตัวมีลักษณะเป็นสวนป่าและลานพุทธธรรม ชาวบ้านและเด็ก ๆ มักจะมาสนทนาธรรมต่อพ่อครู และร่วมกันบำเพ็ญประโยชน์ ศูนยจิตใจมีลักษณะแตกต่างจากวัดไม่มีข้อบัญญัติเกี่ยวกับพิธีสงฆ์เนื่องจากเป็นสถานที่ทั่วไปของฆราวาสในการพบปะและแลกเปลี่ยนความคิดเห็น เป็นสถานที่ในการประชุมแลกเปลี่ยนข้อคิดเห็น

³³ สัมภาษณ์ อุทิศ พาชอบ, ผู้ใหญ่บ้านบ้านแหลมทอง, 2 กันยายน 2547.

ของผู้ใหญ่บ้านต่อลูกบ้าน เป็นสถานที่ในการประชุมของคณะกรรมการกลุ่ม ศูนย์จิตใจอยู่ภายใต้การดูแลและการบริหารงานของคณะกรรมการชุมชนในรูปแบบของวัฒนธรรมชุมชน ไม่มีกฏบัญญัติที่เคร่งครัดหรือลักษณะการจัดตั้งแบบเป็นทางการ ศูนย์จิตใจอยู่ภายในบริเวณศูนย์การเรียนรู้ชุมชนโดยมีผู้นำตามธรรมชาติทำหน้าที่ในการให้คำปรึกษา ชาวบ้านส่วนใหญ่หากมีเวลาว่างจะมาที่ส่วนจิตใจเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นต่อผู้นำตามธรรมชาติ เพื่อขอข้อชี้แนะและหลักในการดำเนินชีวิต การประกอบอาชีพ การให้คุณค่าและความตระหนักในการใช้ชีวิตตลอดจนปรัชญาทางศาสนา โดยมีผู้คนที่ทั้งจากภายในชุมชนและภายนอกชุมชนที่นับถือผู้นำตามธรรมชาติเข้าพบเพื่อสนทนาธรรม ตลอดหลายปีที่ผ่านมาจำนวนบุคคลภายนอกที่เข้าพบท่านจึงมีจำนวนมากขึ้นจึงเกิดสายสัมพันธ์ระหว่างผู้ที่เข้าพบปะจึงเกิดกลุ่มญาติธรรมของศูนย์จิตใจที่พลากุญ้อยขึ้น ซึ่งในเวลาต่อมาเป็นกำลังสำคัญในการช่วยเหลือ ติดต่อและประสานงานการพัฒนาของชุมชนบ้านแหลมทอง โดยญาติธรรมนั้นมาจากหลากหลายอาชีพ อาทิ ผู้พิพากษา ทนายความ แพทย์ ปลัดอำเภอ พยาบาล พ่อค้า ครูอาจารย์ ข้าราชการ นิสิต นักศึกษา พ่อค้าแม่ค้า เป็นต้น

4.2 กระบวนการพัฒนาของชุมชนบ้านแหลมทองและการพึ่งตนเองในแต่ละช่วง

ในการนำเสนอได้แบ่งพลวัตการพัฒนาของชุมชนออกเป็น 3 ช่วงจากการศึกษาชุมชนในช่วงปี พ.ศ. 2518 – 2547 ซึ่งในการศึกษาครั้งนี้ได้ใช้เหตุการณ์สำคัญที่เกิดขึ้นภายในชุมชนเป็นเกณฑ์ในการแบ่งชุมชนออกเป็นช่วงต่าง ๆ ดังนี้

1. **ชุมชนช่วงบุกเบิก (2518-2522)** หมายถึงช่วงที่ชุมชนได้มีผู้นอพบพเข้ามาบุกเบิกตั้งถิ่นฐาน โดยเริ่มตั้งแต่ปี พ.ศ. 2518 ซึ่งเป็นปีแรกที่มีชาวบ้านกลุ่มแรกย้ายเข้ามาสู่ชุมชน
2. **ชุมชนช่วงขยายตัว (2522-2538)** หมายถึงช่วงที่ชุมชนมีการขยายตัวทั้งทางด้านประชากรและการขยายตัวทางด้านการผลิต ซึ่งมีผลต่อการขยายตัวของการใช้ทรัพยากรธรรมชาติในชุมชน ในการทำการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ได้ใช้ปี พ.ศ. 2522 เป็นเกณฑ์เนื่องจากเป็นช่วงปีที่มีชาวบ้านย้ายเข้ามาสู่ชุมชนมากที่สุดและชาวบ้านส่วนใหญ่เริ่มต้นทำการเกษตรแบบเข้มข้น
3. **ชุมชนช่วงปรับตัว (2538- ปัจจุบัน)** หมายถึง ช่วงที่ชุมชนได้รับผลกระทบจากการพัฒนาในช่วงขยายตัว ทำให้ชุมชนเกิดการปรับตัวโดยการรวมตัวกันเป็นองค์กรในการพัฒนาด้านต่าง ๆ และเน้นการทำการเกษตรแบบผสมผสาน เพื่อแก้ปัญหาของชุมชน ในการทำการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ได้ใช้ปี พ.ศ. 2538 เป็นเกณฑ์เนื่องจากเป็นช่วงปีที่มีการสร้างศูนย์จิตใจขึ้นภายในชุมชน และเป็นจุดเริ่มต้นของการ

รวมกลุ่มกันของชาวบ้านเพื่อขอจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ชุมชน โดยสามารถทำการเรียนการสอนได้สำเร็จ เมื่อปี พ.ศ. 2540

การนำเสนอกระบวนการพัฒนาในแต่ละช่วงจะประกอบไปด้วยประเด็นต่าง ๆ ดังนี้

1.อิทธิพลภายนอกที่ส่งผลกระทบต่อชุมชน 2.มิติการพัฒนาคน 3.มิติทางด้านสังคม 4.มิติด้านสิ่งแวดล้อม 5. มิติทางด้านเศรษฐกิจ 6.ปัจจัยที่เป็นข้อจำกัดต่อการพึ่งตนเอง 7.ปัจจัยที่ทำให้ชุมชนพึ่งตนเองได้

4.2.1 ชุมชนบ้านแหลมทองช่วงบุกเบิก (ปี พ.ศ.2518 – 2522)

ปีพุทธศักราช 2519 หลังจากที่ชาวบ้านได้อพยพย้ายเข้ามาจับจองพื้นที่เป็นกรรมสิทธิ์ทางการก็ได้มอบกรรมสิทธิ์เหนือที่ดินให้แก่ชาวบ้าน (โดยในลักษณะที่ดินทำกินที่ออกให้เป็น สปก.) ปัจจัยหลักที่ทำให้เกิดการบุกเบิกในช่วงแรกนี้ได้แก่การอยู่ใกล้แหล่งน้ำคือเขื่อนสิรินธร ทำให้พืช ผัก จำนวนมากมีความสมบูรณ์โดยเฉพาะเห็ดหลิน ส่วนในน้ำมีปลาชุกชุมจำนวนมาก อาทิ ปลาชะโด ปลาตะเพียน ปลานิล ปลาหมอ ปลานู ปลาชิว ปลาดุก และปลาช่อน อาศัยอยู่ในเขื่อนการจับปลาห้ามทำเพื่อการค้าและทางการไม่อนุญาตให้จับปลาในฤดูการวางไข่ ความอุดมสมบูรณ์ดังกล่าวนี้ทำให้ชาวบ้านหลังไหลเข้ามา อาชีพอื่นในช่วงนี้คือการหาของป่า ล่าสัตว์ อาทิ หมูป่า ไก่ป่า ส่วนการเพาะปลูกนิยมทำไร่ป่อ และไร่มันสำปะหลัง และปลูกพืชผักสวนครัวเอาไว้กินเอง อาทิ พริก กระเพรา แตงกวา ตะไคร้ ลักษณะการพึ่งตนเองในช่วงบุกเบิกคือการทำมาหาเลี้ยงชีพ มีเหลือเก็บ มีเหลือให้ มีเหลือแลกเปลี่ยนกัน เพื่อยังชีพ มีการทำปลาร้า (คล้ายปลาร้าแต่ระยะเวลาในการหมักจะสั้นกว่าการทำปลาร้า) การทำปลาร้าจำนวนมาก นำปลาที่มีอยู่ไปตากแดด นำอาหารที่มีส่วนเกินเหล่านี้ไปแลกกับข้าวสาร ข้าวเหนียวกับชาวบ้านที่ตำบลโนนกลาง เนื่องจากที่ตำบลโนนกลางทำนาได้ผลผลิตดีและมีข้าวจำนวนมาก ส่วนที่ชุมชนบ้านแหลมทองปลูกข้าวได้ผลผลิตไม่ดี ที่ดินเป็นดินทราย และหินลูกรัง ดินจึงไม่อุ้มน้ำ อีกทั้งยังอยู่บนที่โนนสูงไม่อาจจะปลูกข้าวได้ดี ชาวบ้านบางส่วนจึงนิยมปลูกข้าวไร่ คือข้าวที่ไม่อาศัยน้ำ ได้มีการนำอาหารไปแลกกันนิยมทำเรื่อยมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2522 และหากครอบครัวใดขาดแคลนข้าวก็สามารถหยิบยืมกันได้ การผลิตในระยะนี้มีการใช้เทคโนโลยีในระดับที่ต่ำ ไม่ใช้รถไถ ปุ๋ยเคมีและยาฆ่าแมลง การผลิตส่วนใหญ่จะขึ้นอยู่กับธรรมชาติ การคมนาคมติดต่อยังไม่สะดวก ยังไม่มีถนนติดต่อกับโลกภายนอก ยังไม่มีไฟฟ้าและยังไม่มีน้ำประปา ในแต่ละครัวเรือนไม่มีปัญหาหนี้สินแต่ละครอบครัวจะอยู่กันแบบพอมีพอกินและมีลักษณะต่างคนต่างอยู่ และจะอาศัยอยู่กันเป็นกลุ่มกลุ่มใครกลุ่มมัน เนื่องจากชาวบ้านมาจากคนละที่กัน ความสัมพันธ์ทางเครือญาติจึงอยู่ในระดับ

ตัวอย่างไรก็ตามชาวยังคงสามารถอยู่กันได้แบบปรองดองและไม่มีปัญหาการทะเลาะเบาะแว้งเกิดขึ้นภายในชุมชน

4.2.1.1 อิทธิพลภายนอกที่ส่งผลกระทบต่อมิติชุมชนในช่วงบุกเบิก

ชาวบ้านส่วนใหญ่ของชุมชนบ้านแหลมทองเน้นการทำมาหากิน ไม่ได้มุ่งเน้นการทำมาหาขายรายจ่ายในชีวิตประจำวันมีน้อยมาก รายจ่ายส่วนใหญ่เป็นเรื่องของการซื้อสินค้าอุปโภคที่ตนไม่สามารถผลิตได้ ในช่วงนี้ภายในชุมชนยังไม่มีไฟฟ้าใช้ ชาวบ้านจึงไม่มีรายจ่ายเกี่ยวกับสินค้าที่เป็นเครื่องใช้ไฟฟ้า อาทิ ทีวี ตู้เย็น วิทยุ โทรทัศน์ เครื่องเล่นวีดีโอ ดังนั้นชาวบ้านจึงไม่มีหนี้เพราะไม่มีรายจ่าย การทำเกษตรจะทำเน้นการปลูกพืชผักสวนครัว อาทิ การปลูกคะน้า แตงกวา พริก ข่า ตะไคร้ ปลูกไว้สำหรับกินเองและแลกเปลี่ยนกัน มีการทำพืชไร่ ปลูกข้าวไว้กินเองภายในครอบครัว การผลิตไม่ได้พึ่งพาจากตลาดภายนอก อิทธิพลจากภายนอกเข้ามาสู่ชุมชนได้น้อยมากเนื่องจากชาวบ้านส่วนใหญ่จะอยู่ภายในชุมชนตลอดปี³⁴ ชุมชนอยู่ในที่ห่างไกลจากตัวอำเภอสิรินธรประกอบกับเป็นอำเภอที่อยู่ติดกับชายแดน เส้นทางการคมนาคมก็ยังไม่สะดวก สื่อต่าง ๆ สามารถเข้ามาสู่ชุมชนได้ในระดับที่ต่ำ

4.2.1.2 มิติการพัฒนาชุมชนในช่วงบุกเบิก

มิติการพัฒนาชุมชนในช่วงบุกเบิก ช่วงปี พ.ศ. 2518 ชุมชนยังไม่มีโรงเรียนที่จะทำการสอนหนังสือให้ความรู้กับคนภายในชุมชน จนกระทั่งปี พ.ศ. 2520 จึงได้มีการเรียนการสอนขึ้นโดยได้ใช้ศาลากลางบ้านเป็นที่ทำการสอน มีครูอาสาซึ่งเป็นตำรวจชายแดน จาก สปอ. พิบูลมังสาหาร เข้ามาทำการสอน ให้ความรู้กับชาวบ้านในระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-4 ซึ่งมีครูทั้งหมดอยู่ 2 คน คือครูน้อยกับครูใหญ่ ทำการสอนหนังสือตามหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการในขณะนั้น พอจบชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ก็ไปสอบรวมกันที่บ้านโนนก่อ เพราะว่าเด็กนักเรียนมีไม่มาก และครูก็มีน้อยจึงต้องไปสอบรวมกัน ในระยะนั้นจะเน้นให้อ่านออกเขียนได้ ไม่จำกัดอายุ นักเรียนชั้น ป.1 อายุ 12 ขวบก็ยังมี หลังจากมีการใช้ศาลากลางบ้านเป็นสถานที่สอนแทนโรงเรียนอยู่ 2-3 ปีการสร้างโรงเรียนก็แล้วเสร็จและเปิดทำการสอนในปี พ.ศ. 2523 ใช้ชื่อโรงเรียนว่า “โรงเรียนบ้านแหลมทอง” และในปีเดียวกันนั้นก็

³⁴ สัมภาษณ์ นาง ไหม ลิ่นทอง, ชาวบ้านชุมชนบ้านแหลมทอง, 7 กันยายน 2547.

ได้มีการสร้างวัดขึ้นมา ได้ใช้ชื่อเรียกว่า “วัดแหลมทอง” ในช่วงบุกเบิกนี้การพัฒนาชุมชนจึงมีศาลากลางบ้านเป็นสถานที่สำคัญในการให้ความรู้กับคนในชุมชนก่อนที่จะมีโรงเรียนและวัดขึ้นมา

4.2.1.3 มิติทางด้านสังคม

4.2.1.3.1 การรวมกลุ่มของคนในชุมชนช่วงบุกเบิก

ชุมชนบ้านแหลมทองในช่วงบุกเบิกการรวมกลุ่มกันอยู่ในระดับที่ต่ำ มีเพียงการรวมกลุ่มกันอย่างไม่เป็นทางการคือการลงแขกเกี่ยวข้าวเอาแรงกัน การช่วยกันหุดป่าสร้างพื้นที่ทำกิน การรวมกลุ่มกันส่วนใหญ่จะอยู่กันเป็นกลุ่มเช่นกลุ่มทัพขอนแก่น จะช่วยกันเฉพาะภายในกลุ่มกลุ่มทัพขอนแก่นจะเป็นกลุ่มที่ใหญ่ที่สุดในอดีตระดับการรวมกลุ่มจึงมีอยู่สูงกว่ากลุ่มอื่น การรวมกลุ่มอย่างเป็นทางการเช่นกลุ่มอาชีพ กลุ่มสหกรณ์ ยังคงไม่เกิดขึ้นชาวบ้านพึ่งตนเองจากทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ภายในชุมชนคือพืชผัก สัตว์ป่า และสัตว์น้ำ

4.2.1.3.2 ผู้นำชุมชนในช่วงบุกเบิก

ในช่วงบุกเบิกของชุมชนชุมชนยังไม่มีผู้นำ เนื่องจากแต่ละคนมาจากคนจังหวัดและคนละพื้นที่ชุมชนแบ่งออกเป็นหลายกลุ่มตามจังหวัดที่ตนเองมา ได้แก่พวกที่มาพวกแรกชาวบ้านเรียกว่าพวก “ทัพขอนแก่น” คือกลุ่มคนที่มีพื้นเพอยู่ที่จังหวัดขอนแก่นและอพยพย้ายเข้ามาจับจองพื้นที่เป็นกลุ่มแรก และเรียกชุมชนนี้ในช่วงนั้นว่า “ทัพขอนแก่น” กลุ่มสองคือกลุ่มคนจากจังหวัดชัยภูมิ กลุ่มสามมาจากจังหวัดบุรีรัมย์ และกลุ่มอื่น ๆ จากจังหวัดสุรินทร์ ศรีสะเกษ มหาสารคาม ยโสธร รวมถึง จังหวัดอุบลราชธานี ผู้นำของชุมชนทั้งแหลมทองจึงยังไม่มี จนกระทั่งปี พ.ศ.2521 จึงได้มีการเลือกตั้งผู้ใหญ่บ้านเป็นครั้งแรกในขณะนั้นยังไม่มีมีการกาบัตรเลือกตั้งเพื่อออกเสียงแต่ให้ชาวบ้านออกเสียงโดยวิธียกมือ ผู้ใหญ่คนแรกชื่อ ผู้ใหญ่ทองคำ ผู้นำชุมชนในช่วงบุกเบิกมีส่วนร่วมกับการพัฒนาอยู่ในระดับต่ำและยังมีปัญหาความขัดแย้งอยู่ได้จนถึงปี พ.ศ. 2522 จึงได้ลาออกและได้มีการเลือกผู้ใหญ่บ้านคนใหม่ขึ้นมาคือผู้ใหญ่จำลองอยู่ได้เพียง 3 ปีก็มีการเปลี่ยนแปลงอีกครั้ง ผู้นำทางการในช่วงบุกเบิกไม่มีบทบาทต่อการพัฒนามากนัก เนื่องจากไม่ได้รับการยอมรับจากชาวบ้าน ผู้นำไม่มีวิสัยทัศน์ ในช่วงบุกเบิกจึงมีการเปลี่ยนแปลงผู้นำทางการบ่อยครั้ง ประกอบกับชุมชนไม่มีผู้นำตามธรรมชาติ

4.2.1.3 โครงสร้างทางสังคมในช่วงบุกเบิก

โครงสร้างทางสังคมของชุมชนบ้านแหลมทองในช่วงบุกเบิก เป็นชุมชนขนาดย่อม 50-60 ครัวเรือน วิถีชีวิตของแต่ละครอบครัวจะประกอบไปด้วยพ่อ แม่ ลูก ครอบครัวอยู่ด้วยกันพร้อมหน้า แม่จะเลี้ยงลูกด้วยตนเอง เด็กที่มาอยู่ที่ชุมชนก่อนปี พ.ศ. 2522 จะยังไม่ได้เรียนหนังสือ เพราะยังไม่มีครูอาสาสมัคร และยังไม่มีการเรียนเด็กจะเกิดความรู้จักผิดชอบชั่วดีจากบ้านและครอบครัว ส่วนผู้ใหญ่ในชุมชนจะมีวิถีชีวิตเรียบง่ายทำการเกษตรทำไร่ เลี้ยงสัตว์ หาผัก หาปลาจากแหล่งน้ำภายในชุมชนชาวบ้านส่วนใหญ่จะจับขึ้น ป.4 และมีอาชีพเกษตรกร คนชราจะอยู่กับบ้านโดยส่วนใหญ่จะเป็นพ่อแม่ของฝ่ายหญิง นิยมทำการทอผ้า ส่วนใหญ่มักจะเป็นผ้าฝ้าย จักตอก จักสาน อาทิ สานพัด สานกระติบ กระบุง³⁵

4.2.1.4 สภาพสิ่งแวดล้อมช่วงบุกเบิก

สภาพดินภายในชุมชนเป็นดินทรายและหินลูกรัง ที่ดินเป็นพื้นที่ป่ากร้างส่วนใหญ่เป็นป่าหญ้าคา ในป่ากร้างชาวบ้านจะเข้าไปล่าสัตว์ อาทิ หมูป่า ไก่ป่า มีการจุดไฟเผาป่าทำให้สัตว์ต้องถอยลงหนีขึ้นภูเขาไป ดินยังเป็นดินที่สมบูรณ์ชาวบ้านไม่ได้ใช้ปุ๋ยเคมี และเทคโนโลยีในการเพาะปลูก ทำให้สัตว์บางชนิดยังสามารถอาศัยอยู่ในดินได้ อย่างไรก็ตามสภาพดินไม่เหมาะสมกับการปลูกข้าว ชาวบ้านนิยมปลูกพืชทนแล้งชุมชนไม่เคยประสบภัยธรรมชาติเนื่องจากเป็นที่โนนน้ำท่วมไม่ถึง แหล่งน้ำเป็นสภาพแหล่งน้ำที่อุดมสมบูรณ์ มีต้นน้ำมาจากภู่อโนในประเทศลาวและแหล่งน้ำจากเขื่อนสิรินธร อากาศเป็นอากาศที่บริสุทธิ์เพราะบริเวณใกล้เคียงชุมชนไม่ได้มีการก่อตั้งโรงงานอุตสาหกรรมชาวบ้านมีวิถีชีวิตที่สอดคล้องต่อธรรมชาติและดำรงชีวิตเพียงพออยู่พอกิน

4.2.1.5 สภาพเศรษฐกิจในช่วงบุกเบิก

ชาวบ้านภายในชุมชนเกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจน้อยมาก กล่าวคือมีวิถีชีวิตแบบทำอยู่ทำกิน ทำไร่ขนาดย่อม นิยมเลี้ยงวัวควาย แบบแบ่งลูก สภาพวิถีชีวิตเรียบง่ายไม่เน้นด้านวัตถุ มีเหลือให้แลกเปลี่ยน แลกจ่ายโดยการแลกเปลี่ยนที่นิยมที่สุดคือการแลกเปลี่ยนข้าวกับที่ตำบลอื่น เนื่องจากที่ชุมชนปลูกข้าวได้ไม่ดี รายรับมีน้อย แต่ก็มีรายจ่ายน้อยเช่นกัน ชาวบ้านมีระดับการพึ่งพิงจากภายนอกที่ต่ำใช้แรงงานจากภายในครัวเรือนเป็นหลัก ส่วนใหญ่จะเป็นเจ้าของปัจจัยการผลิตและมักจะอุปโภค

³⁵ สัมภาษณ์ อุทิศ พาชอบ, ผู้ใหญ่บ้านบ้านแหลมทอง, 2 พฤศจิกายน 2547.

และบริเวณภายในชุมชนเป็นสำคัญจากทรัพยากรที่มีอยู่ภายในชุมชน ระดับความสำคัญของเงินยังมีไม่มากนักการออมของชาวบ้านไม่ใช่เรื่องของเงินแต่จะเป็นการออมผลผลิตไว้ในยุ้งฉางชาวบ้านมีอยู่มีกิน ไม่มีหนี้ การใช้จ่ายไม่มีมากนักทำอยู่ทำกินภายในชุมชน

สภาพของชุมชนบ้านแหลมทองในช่วงบุกเบิกหากมองในภาพรวม ทุกข์ของชาวบ้านไม่มีมากนัก แม้ว่าจะมีรายได้น้อย การคมนาคมขนส่งยังไม่สะดวก ไม่มีไฟฟ้าใช้ การศึกษายังไม่ถึงชาวบ้านภายในชุมชนมีความสุขตามอัตภาพหากพิจารณาจากการอยู่ดีกินดี และมีทิศทางด้านจิตใจชาวบ้าน นอนหลับ กินอิ่มเพราะไม่มีความกังวลเกี่ยวกับหนี้สินและจากวิถีชีวิต ครอบครัวส่วนใหญ่อยู่กันพร้อมหน้า เด็ก ผู้ใหญ่ คนชรา

ปัจจัยที่เป็นข้อจำกัดต่อการพึ่งตนเองของชุมชนบ้านแหลมทองในช่วงบุกเบิก

ในช่วงบุกเบิกชุมชนบ้านแหลมทองเป็นชุมชนที่มีวิถีชีวิตแบบพอเพียง สามารถพึ่งตนเองได้ในระดับหนึ่งโดยอาศัยความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติ อย่างไรก็ตามชุมชนไม่สามารถพัฒนาได้อย่างเต็มที่เนื่องจากมีข้อจำกัดดังนี้

1. การขาดผู้นำชุมชนในการพัฒนา

ภายในชุมชนนอกจากผู้นำทางการแล้วผู้นำในชุมชนอาจมีได้ทั้งผู้นำทางปัญญาและผู้นำทางเทคนิคต่าง ๆ แม้ว่าในชุมชนจะมีผู้นำทางการจากการแต่งตั้งผู้ใหญ่บ้านในปี พ.ศ. 2521 เป็นต้นมาแต่ผู้นำก็ไม่ได้มีบทบาทต่อการพัฒนาชุมชนมากนัก ระดับการร่วมมือของคนในชุมชนมีน้อยชุมชนขาดผู้นำในการพัฒนา ทำให้การพัฒนาทางด้านอาชีพ และการศึกษาภายในชุมชนมีข้อจำกัด

2. บุคลากรและสถานที่ในการศึกษาหาความรู้ภายในชุมชนไม่มีความพร้อม

ไม่มีครูและโรงเรียนภายในชุมชน คนภายในชุมชนใช้วิธีการศึกษาหาความรู้ให้อ่านออกเขียนได้จากการไปเรียนที่ศาลากลางบ้านโดยมีตำรวจชายแดนเข้ามาเป็นครูอาสาสอน ในช่วงบุกเบิก พ.ศ. 2518-2522 ชุมชนไม่มีทั้งวัดและโรงเรียนภายในชุมชน

3. การขาดแคลนน้ำทำการเกษตรในฤดูแล้ง

น้ำเป็นปัจจัยสำคัญในการทำการเกษตรและการเลี้ยงสัตว์ ที่ชุมชนวัวควายจะขาดหญ้าในหน้าแล้ง รวมถึงชาวบ้านไม่สามารถปลูกข้าวได้ดีเนื่องจากไม่มีน้ำอีกทั้งดินที่ชุมชนเป็นดินทรายปนลูกรัง ต้องแลกเปลี่ยนหรือซื้อข้าวจากภายนอกชุมชน ชุมชนบ้านแหลมทองอยู่ติดเขื่อนสิรินธรแต่ไม่

อาจดึงน้ำมาใช้ในการเกษตรได้เนื่องจากพื้นที่ของชุมชนอยู่สูงกว่าพื้นที่แหล่งน้ำ อีกทั้งชาวบ้านไม่มีเครื่องสูบน้ำ ประกอบกับภายในชุมชนไม่มีระบบชลประทานชุมชนจึงพึ่งแหล่งน้ำจากน้ำฝนเป็นสำคัญ

4. สภาพดินไม่เหมาะต่อการเพาะปลูก

พื้นดินส่วนใหญ่เป็นดินที่มีความแห้งแล้ง เป็นดินทราย กับหินลูกรังพืชที่ปลูกส่วนใหญ่จึงเป็นพืชไร่ที่ทนแล้งได้ดีไม่ต้องอาศัยการดูแลมาก อาทิ ปอ มันสำปะหลัง ข้าวไร่ กัญชง อ้อย แต่ที่นิยมปลูกกันมากคือ ปอกับมันสำปะหลัง จากการที่ดินไม่อุดมสมบูรณ์จึงทำให้มีข้อจำกัดในการเพาะปลูก

ปัจจัยที่ทำให้ชุมชนบ้านแหลมทองพึ่งตนเองได้ในช่วงบุกเบิก

1. ความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติ

สภาพพื้นที่บริเวณริมเขื่อนมี พืชผักจำพวก เห็ด ผักบุ้ง ผักกระเฉดจำนวนมาก รวมถึงความอุดมสมบูรณ์ของสัตว์น้ำจำพวกปลา หอย ปู กุ้งที่ยังคงมีอยู่บริเวณใกล้กับชุมชนซึ่งเป็นสิ่งดึงดูดให้ชาวบ้านจำนวนมากได้อพยพเข้ามาสู่ชุมชน

2. ความสัมพันธ์ภายในชุมชน

ความสัมพันธ์ภายในชุมชนอยู่ในระดับที่ดี แม้ว่าจะมีระดับความเป็นเครือญาติที่ต่ำเนื่องจากอพยพมาจากคนละพื้นที่ ชาวบ้านส่วนใหญ่มีการแบ่งปันต่อกันจิตใจเอื้ออาทรโอบอ้อมอารี มีการลงแขกเกี่ยวข้าว แลกเปลี่ยนแรงงานซึ่งกันและกัน ตลอดจนมีการแลกเปลี่ยน แบ่งปันผลผลิตทางการเกษตรซึ่งกันและกัน

4.2.2 ชุมชนบ้านแหลมทองช่วงขยายตัว (ปี พ.ศ.2522-2538)

ภายหลังปีพุทธศักราช 2522 ได้เริ่มมีชาวบ้านจากที่อื่นย้ายเข้ามาในชุมชนบ้านแหลมทองเพิ่มมากขึ้น ตลอดจนลักษณะวิถีชีวิตของชุมชนได้เริ่มเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม กล่าวคือจากการทำอยู่ทำกินมาเป็นการทำการผลิตเพื่อขาย ตลอดจนในระยนี้มีการบุกเบิกที่ดินเพื่อทำกินจากพื้นที่ป่ากันมากขึ้น ภายในชุมชนอาชีพที่ชาวบ้านนิยมทำกันอย่างแพร่หลายมากขึ้นกว่าเดิมคือการทำไร่ปอ และไร่มันสำปะหลัง และการเลี้ยงวัว ควาย ชาวบ้านทำงานหนักมากขึ้นเพื่อมุ่งขาย มีการทำการเกษตรเข้มข้นมากขึ้นมีการใช้เทคโนโลยีมากกว่าเดิมคือมีการนำรถไถนามาใช้แทนวัวควายไถนา และรถแทรกเตอร์เข้ามาใช้แทนแรงงานคน (แม้ว่ามีการเลี้ยงวัว ควาย แต่วัวควายมิได้อยู่ในวิถีของการทำเกษตรโดยชาวบ้านจะเลี้ยงไว้เพื่อขาย) ทำให้พื้นที่ดินที่เคยทำการเกษตรขาดปุ๋ยธรรมชาติที่เกิดจากวัวควาย ชาวบ้านหันไปใช้ปุ๋ยเคมีแทนเนื่องจากมีความสะดวกและเป็นที่ยอมรับกัน ทำให้ผิวดินถูกทำลาย

จากการกระบวนการผลิตพืชไร่³⁶ ช่วงนั้นทำให้เกษตรกรมีภาระค่าใช้จ่ายเพิ่มขึ้น การลงทุนค่อนข้างสูง รายได้ที่เกิดจากการผลิตนั้นก็น้อยกว่ารายจ่ายและเมื่อนำผลผลิตไปขายก็ปรากฏว่าถูกพ่อค้าคนกลาง กดราคาและโกงตาชั่ง ชาวบ้านหลายรายเริ่มประสบภาวะขาดทุน และเป็นหนี้เป็นสินจากการทำไร่ปอ ไร่มันสำปะหลัง โดยรายจ่ายมักจะมาจากต้นทุนในการทำไร่ เรื่องการขาดทุนจากการทำไร่ คุณลุงคำดี สายแหว ได้เล่าไว้ค่อนข้างน่าสนใจว่า

“ประมาณปี 2525 ลุงทำไร่เรื่อยมาจนถึงปี 2528 เนื่องจากทำเพราะอยากได้เงิน ลงทุนมาก ทำตามกระแส คำทำสิบไร่ ลุงทำร้อยไร่ ทำจริงทำจ้งทั้งที่ของตนเองและเช่าจากคนอื่น สุดท้ายก็หมด เพราะว่าเราไปยืมคำมาก่อน คำเห็นเรามีที่ดิน มีวัวมีควายคำจึงให้ยืม ตอนนั้นเอารถไถมาไถก็เสีย ไร่ละ 300 มีการลงทุนสูง ความจริงถ้าอาจารย์บัญชาชามาก่อน ถ้าเรามีปัญญาเพียงแค่ว่าเกี่ยวหญ้าคา ขายก็ได้เงินแล้ว ตอนนั้นเลี้ยงสัตว์ สัตว์มันท้องอยู่ ก็เอาไปให้คำรถไถความจริงขี้มันก็ได้เป็นปุ๋ย เราจะเอาแต่เงินอย่างเดียว เหนื่อยก็เหนื่อย ตอนนั้นทำอะไรก็ทำเต็มที่ไม่ได้คิด จ้างไปเรื่อย ไม่มีการคำนวณ พอทำไปแล้วมีแต่ขาดทุน เพราะมีแต่ค่าใช้จ่ายเริ่มตั้งแต่ การจ้างแรงงานนับปอ ค่าไถ ค่าจ้างในการปลูก ค่าจ้างในการตัดปอ ค่าจ้างในการเอาปอไปแช่น้ำลอกปอ ล้างปอ ค่าจ้างมัดปอ ค่ารถในการขนส่งเพื่อเอาไปขาย พอเอาไปขายราคาก็ไม่แน่นอนถูกโกงตาชั่ง ถูกโกงราคา ทำมาสัก 4 ปีก็เริ่มเซ็ด”
(คุณลุงคำดี สายแหว เกษตรกรชุมชนบ้านแหลมทอง)³⁷

ภายหลังปี พ.ศ. 2525 ชาวบ้านส่วนใหญ่เริ่มเป็นหนี้ทั้งจากในระบบและนอกระบบ จากการทำการเกษตรที่เข้มข้น ชาวบ้านมีความกังวลกับหนี้สินที่เพิ่มขึ้น เกษตรกรทำงานหนักกว่าเดิม มีการทำไร่มากกว่าแต่ก่อนแต่จนลงกว่าเดิม ชุมชนและครอบครัวเริ่มอ่อนแอลงชาวบ้านบางกลุ่มถึงถิ่นฐานของตนเอง

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

³⁶ สัมภาษณ์ บัญชา ตั้งวงษ์ไชย, ผู้นำตามธรรมชาติชุมชนบ้านแหลมทอง, 6 กันยายน 2547.

³⁷ สัมภาษณ์ คำดี สายแหว, เกษตรกรชุมชนบ้านแหลมทอง, 12 กันยายน 2547.

4.2.2.1 อิทธิพลภายนอกที่ส่งผลกระทบต่อชุมชนในช่วงขยายตัว

การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานทำให้ชุมชนมีการพัฒนาทางวัตถุมากขึ้น เส้นทางการคมนาคมภายในชุมชนสะดวกสบายกว่าเดิมแต่ก็ยังไม่ดีเท่าที่ควร ชุมชนมีถนนเข้าสู่หมู่บ้านในปี พ.ศ. 2529 และได้มีการปรับปรุงถนนอีกครั้งในปี พ.ศ. 2534 และในปีเดียวกันนี้ ไฟฟ้า ได้เข้าสู่ชุมชนช่วงไฟฟ้าเข้าชาวบ้านก็เริ่มเป็นหนี้ มีการใช้อุปกรณ์ไฟฟ้าจำพวกโทรทัศน์ วิทยุ ตู้เย็น ชาวบ้านมีรายจ่ายเพิ่มขึ้น ในขณะที่รายรับลดลง ทำการเกษตรเพิ่มขึ้นแต่ขาดทุน³⁸ ชาวบ้านมีพฤติกรรมกรมการบริโภคอุปโภคที่เปลี่ยนไป ฟังฟังจากภายนอกมากขึ้น สื่อทางวิทยุและโทรทัศน์มีผลทำให้ชาวบ้านอยากได้เงินมากขึ้นกว่าในอดีตทำให้ชาวบ้านต้องทำการเกษตรในลักษณะที่เข้มข้น ชาวบ้านมีวิถีชีวิตที่ซับซ้อนกว่าเดิม อย่างไรก็ตามจากการเป็นหนี้จึงทำให้ชาวบ้านต้องดิ้นรนหาเงินมาใช้หนี้จึงเกิดการทิ้งถิ่นฐานขายที่ดินของตนเองบางรายเปลี่ยนอาชีพจากเกษตรกรไปเป็นกรรมกรและได้อพยพเข้าไปหางานทำในกรุงเทพฯ อาทิ งานก่อสร้าง เย็บผ้า ขนหิน ลูกจ้างในโรงงาน ขายลูกชิ้นเป็นจำนวนมาก

4.2.2.2 มิติการพัฒนามนุษย์ในช่วงขยายตัว

ชุมชนมีสถานที่ในการพัฒนามนุษย์ที่มีบทบาทในช่วงขยายตัวที่สำคัญ คือ โรงเรียนบ้านแหลมทองและวัดแหลมทอง อย่างไรก็ตามการพัฒนาคนของชุมชนทั้งทางด้านจิตใจและการศึกษาของคนภายในชุมชนยังไม่มีความเข้มข้นนัก เนื่องจากทั้งบุคลากรและสถานที่ยังไม่มีความพร้อมโดยวัดและโรงเรียนเพิ่งก่อตั้งแล้วเสร็จในปี พ.ศ. 2523 ทางวัดและโรงเรียนจึงยังต้องการเงินในการพัฒนาและสนับสนุนการดำเนินการในกิจกรรมด้านต่าง ๆ อาทิ การสร้างศาลา สร้างโบสถ์ สร้างห้องน้ำ การพัฒนาบุคลากรของโรงเรียน ทุนการศึกษา รวมถึงการจัดอาหารกลางวันให้แก่เด็ก การพัฒนามนุษย์จึงมีลักษณะการปรับปรุงกิจกรรมต่าง ๆ ให้ดีขึ้นโดยเน้นการสร้างสถานที่ และก่อสร้างสิ่งต่าง ๆ ให้มีความพร้อมแบบค่อยเป็นค่อยไป ในส่วนของการให้ความรู้ การศึกษาภายในโรงเรียน โรงเรียนพัฒนาการศึกษาตามหลักสูตรในระบบของรัฐ โรงเรียนในระบบของรัฐไม่ได้สอนให้เด็กรักอาชีพเกษตรกร สื่อในวิทยุและโทรทัศน์ทำให้เด็กรู้สึกว่าการเกษตรเป็นอาชีพชั้นรองเด็ก ๆ ขาดความภาคภูมิใจในอาชีพของพ่อแม่ตนเอง ตลอดจนโรงเรียนสอนวิชาการแขนงอื่น ๆ ที่อยู่ไกลตัว ไกลออกไปจากวิถีชีวิตของชุมชนเด็กไม่อยากเป็นเกษตรกรจึงไม่เรียนรู้ภูมิปัญญาจากพ่อแม่ที่มีอยู่จึงเรียนต่อไปเรื่อย³⁹ การศึกษา

³⁸ สัมภาษณ์ ยุทธนา พุทธพันธ์, เจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบลโนนก่อ, 10 กันยายน 2547.

³⁹ สัมภาษณ์ สมาน ทองขาว, ครูโรงเรียนบ้านแหลมทอง, 12 กันยายน 2547.

ในระบบของเด็กที่ชุมชนนั้นอยู่ในถิ่นทุรกันดาร ติดชายแดนอีกทั้ง โรงเรียน สื่อการสอนและครูผู้สอนถ้าแข่งขันในทางวิชาการแล้วเด็กที่ชุมชนไม่อาจจะสู้กับเด็กนักเรียนในตัวเมืองได้ เด็กบางคนจบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 แต่ไม่มีงานทำและเด็กหลายคนเรียนไม่จำเป็นต้องออกมาช่วยพ่อแม่ทำมาหากินเพื่อปากท้อง เด็กที่นี้ยากจนมากการศึกษาต่อไปเรื่อย ๆ พ่อแม่ไม่อาจจะรับภาระเรื่องค่าใช้จ่ายไหว ที่สำคัญคือถ้าลูกไม่ออกมาช่วยทำมาหากิน ในยามฉุกเฉินบางครั้งพ่อแม่จะลำบากทันทีคือไม่มีจะกิน การมีอยู่มีกินจึงสำคัญมากสำหรับที่ชุมชน แม้ว่าการศึกษาต่อไปในระดับมัธยมศึกษาของรัฐจะเรียนฟรีแต่ในมุมของชาวบ้านแล้วมีภาระค่าใช้จ่ายเกิดขึ้นตามมามากมาย อาทิค่าเสื้อผ้า ค่าอาหารที่ต้องนำติดตัวไปโรงเรียน เงินสำหรับค่ารถไปกลับ ค่ากิจกรรมที่โรงเรียน ค่าหนังสือ ค่าอุปกรณ์การเรียน เงินสำหรับค่ารถถือว่าเป็นค่าใช้จ่ายที่สูงพอสมควรเพราะโรงเรียนมัธยมอยู่ไกลออกไปจากชุมชน การควบคุมพฤติกรรมของเด็กก็เป็นสิ่งที่ยากขึ้นตามลำดับตามมาเพราะไกลจากผู้ปกครอง ภายหลังเด็กเรียนจบออกมาก็ไม่อยากเป็นเกษตรกร ในที่สุดก็ต้องไปเป็นกรรมกร ทำงานในโรงงานหรืองานรับจ้างอย่างอื่น บางรายก็กลับมาเป็นเกษตรกรและมาตั้งต้นเรียนรู้ภูมิปัญญาจากพ่อแม่กันใหม่ ปัญหาการศึกษาของรัฐที่ไม่สอดคล้องกับชุมชนเป็นปัญหาที่สำคัญมากประการหนึ่งในช่วงขยายตัว ชุมชนสูญเสียเกษตรกรที่มีคุณภาพ แต่ได้เยาวชนที่มีความรู้ในระบบแล้วออกมาเป็นกรรมกรแทน

อย่างไรก็ตามในช่วงขยายตัวชุมชนยังมีจุดแข็งที่สำคัญในหลายด้าน อาทิ วัดแหลมทองซึ่งเป็นศูนย์รวมจิตใจของคนภายในชุมชนมีการพบปะ ชาวบ้านจะนิยมไปทำบุญที่วัดเป็นประจำไม่ขาด ในอีกด้านหนึ่งชาวบ้านได้มีงานทำจากไร่แหลมทองซึ่งเป็นไร่ที่ได้สร้างขึ้นจากผู้นำธรรมชาติ ผู้นำธรรมชาติส่งเสริมการทำเกษตรแบบผสมผสาน และปลูกฝังชาวบ้านให้มีการสร้างปัจจัยสี่ให้พร้อมภายในครัวเรือน ในอีกด้านหนึ่งก็มีหลายครอบครัวเช่นกันที่สามารถเก็บเงินและส่งมาที่บ้านได้แต่ก็ไม่มากนัก ชาวบ้านที่รักครอบครัวจะรีบทำงานและกลับมาเมื่อเห็นช่องทางการทำมาหากินที่หมู่บ้าน อาทิ การทำงานในไร่แหลมทอง งานรับจ้างทั่วไปในหมู่บ้าน เนื่องจากเห็นว่าจะได้มีโอกาสที่จะได้ใกล้ชิดกับครอบครัวของตนเองมากขึ้น

4.2.2.3 มิติการพัฒนาทางสังคม

4.2.2.3.1 การรวมกลุ่มในช่วงชุมชนขยายตัว

ชุมชนบ้านแหลมทองมีการรวมกลุ่มครั้งแรกในปี พ.ศ.2524 เป็นกลุ่มในระดับตำบลชื่อว่า “กลุ่มทำไร่นอกอ” แต่อยู่ในระยะแรกก็ไม่ได้ดำเนินการอะไรมากนัก การรวมกลุ่มเป็นเพียงการจัดตั้งในนาม การมีส่วนร่วมของสมาชิกยังอยู่ในระดับที่ต่ำ จนกระทั่งในปี พ.ศ. 2529 ตัวแทนกลุ่มก็ได้เริ่มส่งปุ๋ยเคมีมาให้สมาชิกในกลุ่ม โดยคำแนะนำและส่งเสริมจากนักวิชาการว่าการทำไร่ควรใส่ปุ๋ยเคมี

ผลผลิตจึงจะดี (กลุ่มจะมีสมาชิกอยู่ 100 กว่าคนทำการส่งปุ๋ยมาครั้งละกว่า 30 ตันแล้วก็มาแบ่งกัน) โดยจะต้องทำสัญญากู้ยืมเงินแล้วจึงเอาปุ๋ยไปพอถึงสิ้นปีจะต้องนำเงินมาใช้ แต่พอถึงกำหนดชาวบ้านหลายรายก็ไม่สามารถนำเงินมาใช้ได้ จึงเป็นจุดเริ่มต้นของหนี้ของชาวบ้านในชุมชนทำอย่างนี้เรื่อยมา จนถึงปี พ.ศ. 2535 ชาวบ้านจำนวนมากไม่มีเงินใช้คืนหนี้มากขึ้น และเสียดอกเบี้ยในแต่ละปีในอัตราที่สูง ชาวบ้านหลายรายจึงหาแหล่งเงินทุนใหม่โดยกู้จากธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์โดยเริ่มกู้ตั้งแต่ปี พ.ศ.2531 และได้เป็นหนี้สะสมเรื่อยมาอีกเช่นกัน

4.2.2.3.2 ผู้นำชุมชนในช่วงขยายตัว

ผู้นำทางการในช่วงขยายตัวไม่มีบทบาทต่อการพัฒนามากนัก เนื่องจากไม่ได้รับการยอมรับจากชาวบ้านอย่างไรก็ตามภายหลังปี พ.ศ. 2535 ได้เกิดจุดเปลี่ยนที่สำคัญต่อชุมชนเนื่องจากผู้นำตามธรรมชาติได้ย้ายเข้ามาสู่ชุมชนซึ่งเป็นถิ่นฐานของภรรยาของผู้นำธรรมชาติ ผู้นำธรรมชาติเป็นผู้ที่มีประสบการณ์และทักษะในชีวิตที่สูง เคยเป็นเจ้าของธุรกิจรถทัวร์สายแรกของเส้นทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เป็นเจ้าของธุรกิจนำเข้าและส่งออก ที่กรุงเทพฯ เป็นเจ้าของโรงงานแพนด้า ไอศกรีม โรงงานผลิตเครื่องสีข้าวไทยชันฟอน จังหวัดอุบลราชธานี เคยเป็นสมาชิกสภาจังหวัดอุบลราชธานีปี พ.ศ. 2523-2526 เป็นเจ้าของร้านอาหารไทย บางกอก-บางกอก และเคยเป็นเจ้าของธุรกิจคอมพิวเตอร์ ที่ประเทศสหรัฐอเมริกา ผู้นำตามธรรมชาติประสบความสำเร็จในชีวิตและธุรกิจอย่างมาก อย่างไรก็ตามท่านได้พบว่าแม้จะมีเงินมาก มีครอบครัวที่อบอุ่นแต่ใจยังไม่พบกับความสันติและอิสระภายในใจตรงกันข้ามมีแต่ความกังวลต่อธุรกิจและต้องใช้ชีวิตที่เร่งรีบแข่งขันตลอดเวลา ต่อมาท่านได้พบพระอาจารย์รัตน์ พระสงฆ์ไทยที่ระหว่างนั้นจำวัดอยู่ที่วัดไทยในอเมริกาโดยบังเอิญ หลังจากนั้นท่านจึงได้ปฏิบัติธรรมในช่วงสั้น ๆ ภายหลังได้ตัดสินใจมาใช้ชีวิตอยู่อย่างเรียบง่ายที่ชุมชนบ้านแหลมทอง และได้ขายธุรกิจทุกอย่างทิ้ง และหันมาทำไร่นาสวนผสมแทน โดยมีชื่อว่าไร่แหลมทอง เป็นไร่ที่ปลอดจากการใช้สารเคมี แนะนำให้ชาวบ้านเลิกใช้ปุ๋ยเคมี ตลอดจนได้ช่วยเหลือทุนการศึกษาเด็กนักเรียนในชุมชน ช่วยเหลือโรงเรียน บริจาคเงินสร้างศาลาวัด สร้างศูนย์จิตใจและสถานที่ปฏิบัติธรรมให้ชุมชน ภายหลังท่านได้เน้นการปลูกฝังจิตใจต่อเด็ก ผู้ใหญ่ รวมถึงคนชราตลอดจนได้ให้ความรู้ต่อชาวบ้าน ในเวลาต่อมาคนภายในชุมชนบ้านแหลมทองได้ให้ความเคารพนับถือเป็นอย่างมาก ชาวบ้านส่วนใหญ่จึงได้เรียกผู้นำตามธรรมชาติว่า “พ่อครู” หรือบางคนก็จะเรียกท่านว่า “อาจารย์” พ่อครูบัญญัติว่าเป็นปราชญ์ชาวบ้านของชุมชนบ้านแหลมทอง เป็นผู้เสียสละและอุทิศตน

ต้องงานพัฒนาของชุมชนเป็นอย่างมาก เป็นตัวอย่างของการ “ให้” และการประพฤติตน เป็นที่ยอมรับ และนับถือของคนทั้งภายในชุมชน และภายนอกชุมชน

อย่างไรก็ตามการเข้ามาของผู้นำชุมชนในช่วงแรกไม่ได้เป็นที่ยอมรับและถูกต่อต้าน ผู้นำชุมชนได้เล่าให้ฟังว่า⁴⁰ “ตอนที่อาจารย์มาใหม่ ๆ อาจารย์ไม่รู้วัฒนธรรมของที่นี่ ก็ถามกรรมการหมู่บ้านว่าที่วัด ที่ชุมชนขาดอะไร คำบอกเล่าขาดศาลาใช้เงินแสนห้า อาจารย์จึงไปหาผ้าป่ามา และก็แห่ผ้าป่าไปที่โรงเรียน ไปที่วัดและจัดอาหารเลี้ยงคนทั้งตำบลแต่ที่ไม่เลี้ยงเหล่า พลังตรงนี้กดดันชาวบ้านเค้ามากเหมือนเป็นจุดประทุ คนที่ติดเหล่าไม่พอใจที่ว่าไม่ยอมเลี้ยงเหล่า แต่วางงานผ้าป่าก็จบไปได้อย่างราบรื่น บุญของคนอีสานในชุมชนที่นี่แต่เดิม “บุญ” นี้ต้องเมตตาต้องเมตตาต้องสนุกสนาน (ชาวบ้านบางกลุ่มจึงไม่พอใจ) แต่วันนั้นพวกกลุ่มแม่บ้านพอรำจากโรงเรียนไปวัด คุณยายบางคนรู้สึกสนุกโดยไม่มีเหล่าก็ได้ เค้าสัมผัสได้ สมัยก่อนถ้าไม่มีเหล่าเค้าไม่กล้าพอน แต่หลังจากงานบุญครั้งนั้น อาจารย์ก็ระวังมากขึ้นอะไรที่เป็นสมมติบัญญัติของเค้าก็อย่าไปทำลาย อาจารย์ก็พัฒนาต่อไปทั้งในส่วนของวัด และโรงเรียน คนที่ติดอบายมุขจะไม่ชอบอาจารย์แต่เค้าก็ไม่เกลียดเรา บางคนพอเห็นอาจารย์บูบ เค้าจะเอาเหล่าช้อนไว้ เขาเป็นว่าเค้าจะกินเหล่าไม่อร่อยทั้ง ๆ ที่ไม่ได้ไปว่าเค้า แต่ลึก ๆ จะทำให้เราเห็นว่าจิตสำนึกของมนุษย์ทุกคนมีอยู่ อย่างไรก็ตามแรงที่อาจารย์ช่วยชาวบ้านพัฒนา ก็ละลายอุณหภูมิตรงนั้นลงไป” การพัฒนาของชุมชนบ้านแหลมทอง วัด และโรงเรียนจึงได้เริ่มต้นขึ้นจากการช่วยเหลือของผู้นำตามธรรมชาติในช่วงแรก อย่างไรก็ตามปัญหาทางสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม ก็ได้เริ่มสะสมขึ้นมาอย่างมากภายในช่วงขยายตัวของชุมชน

4.2.2.3.3 โครงสร้างทางสังคมในช่วงขยายตัว

จำนวนประชากรในชุมชนบ้านแหลมทองได้ขยายตัวเพิ่มขึ้นจาก 60 ครัวเรือนในช่วงบุกเบิกเป็น 120 ครัวเรือนในปี พ.ศ. 2538 ในแต่ละครัวเรือนได้มีการทำเกษตรที่เข้มข้นกว่าเดิมโดยขยายจำนวนไร่ออกไป เช่นเดิมทำอยู่ 20 ไร่ก็ทำไร่เพิ่มมาเป็น 50 ไร่มีทั้งการทำเกษตรบนที่ดินตนเองและการขอเช่าจากผู้อื่น การผลิตในช่วงขยายตัวเป็นการผลิตเพื่อเน้นขาย และมีการลงทุนสูง มีการใช้แรงงานจากภายนอกมากขึ้น คนภายในครอบครัวทำงานหนักกว่าเดิม มีระดับการพึ่งตนเองลดลง และนิยมใช้จ่ายเงินเพื่ออุปโภคบริโภคตลอดจนมีพฤติกรรมบริโภคที่เปลี่ยนไป การตั้งถิ่นฐานของชุมชนชาวบ้านยังรวมตัวกันเป็นกลุ่ม อย่างไรก็ตามตามความเป็นชุมชนลดลง ชาวบ้านในชุมชน

⁴⁰ สัมภาษณ์ บัญชา ตั้งวงษ์ไชย, ผู้นำตามธรรมชาติชุมชนบ้านแหลมทอง, 6 ตุลาคม 2547.

เป็นหนี้มากขึ้นยิ่งทำมากทำหลายเรื่องเป็นหนี้มาก ฐานะของแต่ละครอบครัวยากจนลง ตลอดจนมีความกังวลกับหนี้ที่เกิดขึ้นที่สูงขึ้นกว่าเดิมในทุกปี ความอยู่เย็นเป็นสุขลดระดับลงเมื่อเทียบกับในอดีต ลักษณะการทำเกษตรที่เข้มข้นขึ้นทำให้ชาวบ้านยากจนลงเนื่องจากมีค่าใช้จ่ายที่สูงขึ้น ชาวบ้านต้องการรายได้ที่เป็นตัวเงินเพื่อนำมาใช้หนี้และซื้อปัจจัยสี่ อย่างไรก็ตามในชุมชนไม่มีงานที่สร้างรายได้ ในฤดูแล้งเมื่อว่างจากงานเกษตรชาวบ้านไม่มีงานทำ ในที่สุดชาวบ้านจึงต้องทิ้งถิ่นฐานของตนไปทำงานที่กรุงเทพฯ โดยมากมักจะเป็นเด็กวัยรุ่นกับผู้ใหญ่วัยกลางคน โดยส่วนใหญ่แล้วจะมีอาชีพเป็นกรรมกร อาชีพรับจ้างทั่วไป อาชีพขายลูกชิ้น เป็นต้น การทิ้งถิ่นฐานส่งผลทำให้สถาบันครอบครัวอ่อนแอลงพ่อแม่ไม่มีเวลาให้กับลูก พ่อแม่ทิ้งลูกไว้กับตายาย หรือฝากไว้กับเพื่อนบ้าน คนชราถูกทอดทิ้งไว้ตามลำพัง เด็กต้องอยู่ตามลำพัง หลัจากที่ชาวบ้านได้ทิ้งถิ่นฐานไป ปัญหาอย่างอื่นก็ได้ตามมาอย่างทวีคูณ ปัญหาที่สำคัญที่ตามมาได้แก่ปัญหาการหย่าร้างสาเหตุมาจากระหว่างทำงานคู่สามีภรรยาไม่ได้อยู่ด้วยกัน ต้องอยู่ห่างไกลกัน รวมถึงสภาพความกดดันจากสภาพปัญหาทางเศรษฐกิจ รวมถึงปัญหาที่ชาวบ้านไม่คาดฝันที่เกิดขึ้นคือการติดโรคเอดส์กลับมาของวัยรุ่นบางกลุ่ม และต้องจบชีวิตลง ตลอดจนชุมชนมีความเสี่ยงเกี่ยวกับยาเสพติดมากขึ้น ปัญหาที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งก็คือว่าเด็ก ๆ ที่ชุมชนจะขาดสารอาหาร บ้านที่ครอบครัวอ่อนแอหรือครอบครัวแตกแยกจะพบกับวิกฤตในหลายด้าน เด็กมักขาดความอบอุ่น ว่าเหว่ ขาดที่พึ่งทางจิตใจและคนดูแลเอาใจใส่⁴¹

4.2.2.4 สภาพสิ่งแวดล้อมในช่วงขยายตัว

การเปลี่ยนแปลงแบบแผนการผลิตของชุมชน ส่งผลกระทบต่อชุมชนด้านสิ่งแวดล้อม สภาพแหล่งน้ำและผิวดิน ได้รับผลกระทบจากการทำเกษตรที่ใช้สารเคมีอย่างเข้มข้นในการผลิตทุกขั้นตอน ดินเป็นกรดรุนแรงส่งผลให้พืชและสัตว์ที่อาศัยอยู่ไม่สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ สัตว์บางชนิดเป็นโรคอันเป็นผลมาจากปุ๋ยเคมี และสารเคมี สัตว์จำพวกหนู สัตว์เลื้อยคลาน ไม่สามารถอาศัยอยู่ในท้องนา ท้องไรได้ ส่งผลให้สัตว์จำพวกแมลงมีจำนวนมากขึ้น แหล่งน้ำเริ่มเน่าเสียมากกว่าในอดีต สัตว์น้ำมีจำนวนลดลง ความสมดุลของธรรมชาติและระบบนิเวศน์ถูกทำลาย

จากการที่ใช้สารเคมีในการเพาะปลูกส่งผลให้เกิดปัญหาโรคภัยไข้เจ็บต่อเกษตรกร อันเป็นผลมาจากการฉีดพ่นสารเคมีในระหว่างกระบวนการเพาะปลูก ในอากาศมีมลภาวะจากเครื่องจักร

⁴¹ สัมภาษณ์ พรรณพิมล ครั้งพิบูลย์, ครูประจำศูนย์เด็กเล็กชุมชนบ้านแหลมทอง, 30 กันยายน 2547.

เครื่องไถอันเป็นผลมาจากการเผาผลาญของน้ำมันดีเซล ตลอดจนละอองของสารเคมี ผิวดินและแหล่งน้ำของชุมชนมีสารเคมีตกค้าง และเมื่อมีผลผลิตออกมาชาวบ้านก็ได้บริโภคพืชผลที่มีสารเคมีปนเปื้อน ประกอบกับการที่ชาวบ้านส่วนใหญ่มีฐานะยากจนจึงส่งผลกระทบต่อปัญหาสุขภาพ และปัญหาโรคภัยไข้เจ็บตามลำดับ วิถีชีวิตของชุมชนในช่วงขยายตัวมีลักษณะที่ไม่สอดคล้องกับธรรมชาติ การพัฒนาเทคโนโลยีที่เหมาะสมกับธรรมชาติยังมีอยู่ในระดับต่ำ ตลอดจนมีการจุดไฟเผาป่าเพื่อขยายพื้นที่ทำมาหากินกันมากขึ้น สัตว์ป่าจำนวนมากจึงได้หนีขึ้นภูเขาไป

4.2.2.5 สภาพเศรษฐกิจในช่วงขยายตัว

ชุมชนเริ่มสูญเสียการพึ่งตนเอง วิถีชีวิตและวิถีการผลิตของชุมชนส่วนใหญ่เปลี่ยนแปลงไปจากการผลิตเพื่อยังชีพแบบพอเพียง การใช้แรงงานในครัวเรือนและการแลกเปลี่ยนแรงงานระหว่างเพื่อนบ้านในชุมชนมาเป็นการผลิตอย่างเข้มข้นและใช้เทคโนโลยีจากภายนอกมากขึ้น ทำให้ต้นทุนการผลิตสูง รายได้ไม่เพียงพอกับรายจ่ายระบบเศรษฐกิจมีลักษณะเปิดมากขึ้น ชุมชนได้รับอิทธิพลจากระบบทุนนิยม การผลิตของชาวบ้านในช่วงขยายตัวมีลักษณะขาดทุนต่อเนื่อง เนื่องจากต้นทุนในการผลิตสูง ขั้นตอนในการทำที่ชุมชนมีค่าใช้จ่ายในหลายขั้นตอน อาทิ การทำไร่ปอ มีค่าใช้จ่ายตั้งแต่การจ้างแรงงานในการนับปอ ค่าไถปรับสภาพดิน ค่าจ้างในการปลูก ค่าจ้างในการตัดปอ ค่าจ้างในการเอาปอไปแช่น้ำลอกปอ ล้างปอ ค่าจ้างในการมัดปอ ค่ารถในการขนส่งเพื่อนำไปขาย อย่างไรก็ตาม บางครั้งชาวบ้านถูกโกงตาชั่ง ถูกโกงราคา ประกอบกับราคาของพืชไร่คือปอ และมันสำปะหลังในแต่ละปีไม่มีความแน่นอนชาวบ้านจึงขาดทุนต่อเนื่องการจะทำไร่ ในปีต่อมาชาวบ้านจะกู้เงินเพิ่มขึ้นไปอีก ในหลายครัวเรือนชาวบ้านจะขายวัวควายที่มีอยู่เพื่อนำเงินไปซื้อปุ๋ย เมื่อทำมากขึ้นชาวบ้านกลับขาดทุนมากขึ้น มีหนี้สินเพิ่มขึ้น แต่วัวควายที่มีอยู่กลับลดลงเพราะเอาไปขายนำเงินมาใช้หนี้และใช้จ่ายในครัวเรือน ตลอดจนเด็กที่จบการศึกษาออกมาก็ตกงานไม่สามารถสร้างรายได้ได้และมีทักษะในการทำการเกษตรลดลง ในส่วนของการออมชาวบ้านขาดทักษะในการออมเงินเนื่องจากชาวบ้านไม่มีความรู้และทักษะเกี่ยวกับเรื่องการบริหารเงิน วิถีชีวิตของชาวบ้านอยู่กับการทำการเกษตร และทักษะชีวิตในการอยู่กับธรรมชาติ ชาวบ้านคำนวณต้นทุนในการผลิตได้ไม่ดีพอ ประกอบกับมีพฤติกรรมการบริโภคที่ฟุ่มเฟือย ไม่ได้ปลูกพืชผักสวนครัว และไม่ได้สร้างปัจจัยที่มีความจำเป็นในการดำรงชีวิตไว้เหมือนในอดีต การออมข้าวไว้ในยุ้งฉางมีระดับการออมลดลง

ทุกข์ของชาวบ้านภายในชุมชนในช่วงขยายตัว มีที่มาจาก การเปลี่ยนกระบวนการผลิต จากเดิมที่เน้นการผลิตเพื่อพอกอยู่พอกกิน มาเป็นการผลิตแบบเข้มข้น มีการนำสารเคมีและปุ๋ยเคมีมาใช้ในกระบวนการผลิต ชาวบ้านมีพฤติกรรมกรรมกรบริโภคที่เปลี่ยนแปลงไป ในช่วงขยายตัวชาวบ้านส่วนใหญ่มีทุกข์เพราะเป็นหนี้ ทำให้เกิดความกังวลบางบ้านกินไม่อิ่ม เพราะต้องเอาของไปขายให้ได้เงินมาก่อน แล้วจึงนำเงินมาซื้อกิน สภาพครอบครัวส่วนใหญ่แตกแยก ขาดความอบอุ่น ชาวบ้านละทิ้งถิ่นฐานเพื่อเข้าไปหางานทำในกรุงเทพฯ เพื่อที่จะหาเงินมาใช้หนี้และจับจ่ายใช้สอย วิถีชีวิตของชุมชนได้รับอิทธิพลจากโลกภายนอกมากขึ้น

สรุปปัจจัยที่เป็นข้อจำกัดต่อการพัฒนาที่ยั่งยืนของชุมชนบ้านแหลมทองในช่วงขยายตัว

1. การเปลี่ยนแปลงแบบแผนการผลิตของชุมชน ประกอบกับการใช้เทคโนโลยีที่ไม่เหมาะสมในกระบวนการผลิตของชุมชนส่งผลกระทบต่อชุมชนด้านสิ่งแวดล้อม ทำให้สิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรมลงไปกว่าในอดีต
2. การเปลี่ยนทางด้านสังคมทำให้ระดับความสัมพันธ์ภายในชุมชนลดลง ครอบครัวและชุมชนแตกแยก ชุมชนมีแหล่งอบายมุข มีการระบาดของยาเสพติดและมีการติดโรคภัยไข้เจ็บ
3. อิทธิพลจากกระแสโลกาภิวัตน์ส่งผลกระทบต่อชุมชนทำให้ชุมชนมีลักษณะบริโภคนิยม อันเป็นผลสืบเนื่องมาจากสื่อ และค่านิยมของสังคม ชุมชนเริ่มให้ความสำคัญกับคุณค่าทางวัตถุมากกว่าคุณค่าทางจิตใจ ชาวบ้าน พ่อแม่ ลูกหลานภายในชุมชนละทิ้งถิ่นฐานไปทำงานที่กรุงเทพฯ และภายนอกชุมชน
4. การขาดแหล่งน้ำในการทำเกษตรในฤดูแล้ง เนื่องจากชาวบ้านไม่สามารถสูบน้ำจากตัวเขื่อนสิรินธรขึ้นมาใช้ได้เนื่องจากพื้นที่ของชุมชนบ้านแหลมทองอยู่สูงกว่าเขื่อนสิรินธร ทำให้ฤดูแล้งชาวบ้านมักไม่มีงานทำ พี่ชไร่ พี่ชสวนขาดน้ำ ไม่มีหญ้าเลี้ยงวัวควายในบางเดือน ชุมชนไม่มีระบบชลประทาน
5. ดินขาดความอุดมสมบูรณ์ ดินมีสภาพเป็นกรดจัด และเป็นดินทราย ตลอดจนพื้นที่มีลักษณะขาดพืชคลุมดิน การใช้ปุ๋ยเคมีทำลายผิวดิน สภาพดินเสื่อมสภาพลงไปกว่าเดิมพื้นที่ทำกินส่วนใหญ่แห้งแล้งไม่อุดมสมบูรณ์ ทำให้มีข้อ
6. ผู้นำชุมชนไม่เข้มแข็ง ผู้นำทางการของชุมชนขาดวิสัยทัศน์และไม่เป็นที่ยอมรับเท่าที่ควร ผู้ใหญ่บ้านกับลูกบ้านไม่สามารถแก้ปัญหาทางเศรษฐกิจและสังคมร่วมกันได้

ปัจจัยที่ทำให้ชุมชนบ้านแหลมทองพึ่งตนเองได้ในช่วงขยายตัว

1. มีแหล่งอาหารจากไร่แหลมทอง ซึ่งเป็นไร่ผลไม้ และในอีกส่วนหนึ่งเป็นไร่นาสวนผสม ไร่แหลมทองเป็นไร่ขนาดใหญ่จึงสามารถช่วยเหลือค้ำจุนชุมชนในเรื่องอาหารได้ในระดับหนึ่ง ทำให้ชุมชนบางส่วนสามารถอยู่อย่างพึ่งตนเองได้โดยพึ่งพาจากภายนอกน้อย ใช้แรงงานจากครัวเรือนเป็นหลักไม่ต้องใช้สารเคมีในการเพิ่มผลผลิตทางการเกษตร

2. ชุมชนยังเป็นชุมชนแบบวิถีพุทธชาวบ้านมีพื้นฐานจิตใจที่ดีเอื้ออาหารต่อกัน มีความเห็นอกเห็นใจต่อกัน เพื่อนบ้านยังคงมีการช่วยเหลือแรงงานกันแบบเอาแรงในหลายครัวเรือน มีการแบ่งปันผลไม้และพืชผักสวนครัว

3. ความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติบริเวณริมเขื่อน เนื่องจากยังมีพืชผักจำพวก เห็ด ผักบุ้ง ผักกระเฉดจำนวนมากรวมถึงความอุดมสมบูรณ์ของสัตว์น้ำจำพวกปลา หอย ที่ยังคงมีอยู่บริเวณใกล้กับชุมชน

4. ผู้นำธรรมชาติมีบทบาทต่อการพัฒนาชุมชน ผู้นำธรรมชาติที่เข้ามาสู่ชุมชนบ้านแหลมทองเมื่อปี พ.ศ.2534 ได้มีบทบาทต่องานพัฒนาชุมชน สนับสนุนกิจกรรมของวัด และโรงเรียนชาวบ้านบางส่วนได้ให้การร่วมมือต่อชุมชนมากยิ่งขึ้นประกอบกับมีการสร้างงานที่ชุมชนบ้านแหลมทองบริเวณไร่แหลมทอง ผู้นำธรรมชาติริเริ่มส่งเสริมการทำเกษตรแบบผสมผสาน เน้นให้ชาวบ้านปลูกพืชผลให้ตนเองมีอยู่มีกินเป็นอันดับแรก รวมถึงได้สนับสนุนให้มีการสร้างศูนย์พัฒนาจิตใจไว้สำหรับให้ชาวบ้านได้มาปฏิบัติธรรม แลกเปลี่ยนความคิดเห็น ทศนคติต่อโลกตลอดจนเป็นเวทีสำหรับการพบปะและเป็นสถานที่ชุมนุมของชุมชน

4.2.3 ชุมชนบ้านแหลมทองช่วงการปรับตัว เน้นการพึ่งตนเองและมุ่งสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน (พ.ศ.2538 – ปัจจุบัน)

ผลจากการพัฒนาในช่วงขยายตัว สภาพปัญหาภายในชุมชนได้เพิ่มทวีคูณขึ้น ไม่ว่าจะเป็นปัญหาหนี้สิน ปัญหาการละทิ้งถิ่นฐาน ปัญหาทางการศึกษาและการขาดสารอาหารของเด็ก ปัญหาโรคเอดส์ ปัญหายาเสพติด ปัญหาสิ่งแวดล้อมภายในชุมชนตลอดจนความเสียหายของ ทุเรียน กล้วย กล้วยน้ำว้า อันเป็นผลมาจากการใช้สารเคมี และปุ๋ยเคมี ภายหลังปี พ.ศ. 2538 ชาวบ้านได้เกิดความตระหนัก และได้เริ่มปรับตัวเพื่อการพึ่งตนเองที่ชัดเจนเป็นรูปธรรมและมุ่งเน้นสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน โดยผ่านความร่วมมือระหว่างผู้นำธรรมชาติ ผู้นำทางการ และชาวบ้านภายในชุมชน

โดยในปี พ.ศ. 2538 ชุมชนได้จัดตั้งศูนย์จิตใจขึ้นมาภายในชุมชนซึ่งนับว่าเป็นจุดเริ่มต้นที่สำคัญของการพัฒนามนุษย์ และเป็นการปรับสภาพจิตใจและเตรียมคนให้มีความพร้อมจากนั้นในปี พ.ศ. 2540 ชุมชนสามารถรวมพลังกันก่อตั้งศูนย์การเรียนรู้ชุมชนขึ้นมาเองเป็นแหล่งศึกษาหาความรู้ และเป็นศูนย์กลางของการพัฒนาอาชีพได้สำเร็จ หลังจากสร้างศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเสร็จสิ้น ระดับความเข้มแข็งของชุมชนสูงมาก ผู้นำตามธรรมชาติเป็นศูนย์รวมจิตใจและเป็นพี่เลี้ยงของคนภายในชุมชน ผู้นำตามธรรมชาติเสียสละและอุทิศตนต่องานส่วนรวมตลอดจนได้ให้การสนับสนุนการพัฒนาชุมชนอย่างต่อเนื่อง ชาวบ้านยกย่องให้เป็นปราชญ์ของชุมชน ผู้นำตามธรรมชาติเป็นที่ยอมรับของคนทั่วไปทั้งภายในและภายนอกชุมชน ประกอบกับในปี พ.ศ. 2544 ผู้นำทางการคือผู้ใหญ่บ้าน และผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านเป็นที่ยอมรับของคนในชุมชน อดต. ทั้ง 2 คนซึ่งเป็นตัวแทนของชุมชนบ้านแหลมทอง มีความสามัคคีกันในระดับที่สูงมากต่อกลุ่มผู้นำชุมชนและชาวบ้าน ชาวบ้านเสียสละและช่วยเหลือเกื้อกูลกัน รวมถึงการมีทุนทางวัฒนธรรมเป็นทุนเดิมอยู่แล้วการพัฒนาของชุมชนจึงรวดเร็วไปอย่างรวดเร็วในหลาย ๆ ด้าน⁴² การพัฒนาในช่วงปรับตัวได้มุ่งเน้นการพัฒนาที่สำคัญสรุปได้เป็น 4 ด้านใหญ่ คือ 1.ชุมชนบ้านแหลมทองมีการทำเกษตรแบบไร่นาสวนผสม เน้นการมีอยู่ มีกิน และเน้นการพึ่งตนเองได้ภายในชุมชน 2.ชุมชนบ้านแหลมทองเน้นการเรียนรู้ด้วยการปฏิบัติโดยมีศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเป็นองค์กรที่สำคัญ 3.ชุมชนบ้านแหลมทองมุ่งเน้นการปลูกฝังจิตสำนึกของคนภายในชุมชน โดยมีองค์กรชุมชนที่สำคัญคือ ศูนย์เด็กและศูนย์จิตใจเป็นองค์กรที่สำคัญในการพัฒนา 4.ชุมชนบ้านแหลมทองมีการจัดตั้งองค์กรชุมชนเพื่อการสร้างงาน สร้างรายได้ ให้กับคนภายในชุมชนซึ่งได้แก่กลุ่มแปรรูปผลไม้พื้นเมือง กลุ่มแปรรูปดินลูกรังทำอิฐบล็อก กลุ่มพลังงานธรรมชาติ สร้างความผูกพัน และความรู้สึกเป็นครอบครัวใหญ่ภายในชุมชน ปลูกฝังค่านิยมทำงานเพื่อตนเองและส่วนร่วมชาวบ้านทุกคนจะมีหุ้นอยู่ในงานของตนเอง โดยผลกำไรส่วนหนึ่งจะนำกลับมาพัฒนาชุมชนและเป็นทุนการศึกษาบุตรในอนาคต

4.2.3.1 อิทธิพลภายนอกที่ส่งผลกระทบต่อชุมชนในช่วงปรับตัว

อิทธิพลจากภายนอกส่งผลกระทบต่อการพัฒนาในวิถีทางของชุมชน การพัฒนาของชุมชนยังต้องพึ่งพิงต่อตลาดการค้าภายนอก อาทิ ตลาดรับซื้ออิฐบล็อก ตลาดรับซื้อผลไม้พื้นเมืองแปรรูป ตลาดรับซื้อของกลุ่มพลังงานธรรมชาติ ตลอดจนตลาดรับซื้อน้ำดื่มบรรจุขวดของชุมชนที่จะเกิดขึ้นใน

⁴² สัมภาษณ์ ธานิน มีกังวล, ปลัดอำเภอ ผู้ช่วยฝ่ายป้องกันจังหวัดอุบลราชธานี, 16 กันยายน 2547.

อนาคต อิทธิพลภายนอก ส่งผลกระทบต่อชุมชนตลอดเวลา แม้ว่าชุมชนจะดำรงอยู่ด้วยวิถีทางของชุมชนตนเอง คือการดำรงอยู่ด้วยวิถีธรรม วิถีไทย วิถีพุทธ ในทางปฏิบัติการค้าของกลุ่มต่างๆที่เป็นองค์กรชุมชนหารายได้และสร้างงานของชุมชนไม่ได้มุ่งหากำไรสูงสุด แต่มุ่งการทำให้ทุกคนทุกฝ่ายภายในชุมชนสามารถดำรงอยู่ได้ มีตัวอย่างที่เกิดขึ้น จากกลุ่มแปรรูปดินลูกรังทำอิฐบล็อก ชาวบ้านบางคนทำงานไม่ได้คุณภาพ บางรายชู้งาน แต่ผู้นำกลุ่มก็ยังให้โอกาสนับครั้งไม่ถ้วนให้ครอบครัวนั้นทำงานอยู่ในกลุ่มได้ เพื่อจุดมุ่งหมายในการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมและนำไปสู่การเกิดปัญญาของผู้ทำงาน หากพิจารณาในแง่มุ่งของการบริหารงานสมัยใหม่ ชาวบ้านที่มีพฤติกรรมเช่นนั้นจะต้องถูกให้ออกจากงานไปแล้ว เนื่องจากทำงานไม่มีคุณภาพ เพิ่มต้นทุนให้กับชิ้นงาน กำไรสูงสุดของการประกอบการจะลดลง แต่เป้าหมายของการพัฒนาที่ชุมชนบ้านแหลมทองมีเอกลักษณ์และความแตกต่างออกไป กำไรสูงสุดไม่ใช่เป้าหมายของการพัฒนาชุมชน โดยชุมชนมีการพัฒนามนุษย์และการปลูกฝังจิตสำนึกเป็นเป้าหมายที่สำคัญของชุมชน โดยผู้นำตามธรรมชาติได้อธิบายให้เข้าใจยิ่งขึ้น ดังนี้

“ตัวอย่างการทำงานที่โรงอิฐ ก็เป็นศีล สมาธิ ปัญญา เน้นการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม ถ้าในเชิงธุรกิจก็คงปิดไปนานแล้ว เพราะว่าไม่ได้กำไรอะไรมาก คนพาทำต้องมีศีล สมาธิ ปัญญา และให้โอกาสเค้า คนดูแลต้องเป็นแบบอย่าง เพราะ “ตัวอย่างที่ดีมีมากกว่าคำสอน” พอมีเวลาไม่ค่อย ๗ ซ้อม ซ้อมเข้าไป คือให้เค้าเรียนรู้จากการให้ ก็มีบางส่วนที่โง่งงงานกลุ่ม แต่ถ้าเค้าโง่งงแล้วเราไม่ให้ทำอีก แล้วจะช่วยสังคมได้อย่างไร พอให้เลิกทำแล้วหายโง่งมัย เค้าจะไปโง่งงที่อื่นต่อ เราต้องค่อย ๆ ซ้อมให้ ผู้เริ่มต้นต้องมีขันติ มีเมตตา นี่คือกระบวนการเรียนรู้ เพียงแต่ว่าในกระบวนการเรียนรู้ที่ต้องค่อย ๆ ปรับเปลี่ยน การตั้งกฎเกณฑ์ที่ไม่มีประโยชน์มากนัก คนที่ไม่มีจิตสำนึกต่อหน้าก็จะทำกลับหลังก็จะไม่ทำตาม”⁴³

แม้ว่าจะมีอิทธิพลจากภายนอก ชุมชนยังต้องพึ่งพิงตลาดแต่แนวทางของชุมชนก็มีความชัดเจน คือเน้นการพัฒนามนุษย์ไม่ได้เน้นผลประกอบการ ดำเนินการในลักษณะมุ่งให้ชาวบ้านในชุมชนสามารถมีงานทำ ในช่วงระหว่างที่ว่างจากฤดูปลูก และเก็บเกี่ยวพืชผล ชุมชนพยายามสร้างภูมิคุ้มกันขึ้นมาไม่ให้วิถีชุมชนในชนบทล่มสลาย กล่าวคือการสร้างปัจจัยสี่ให้ถึงพร้อมคือสามารถพึ่งตนเองได้ ชาวบ้านสามารถมีงานทำ ตลอดจนสามารถพัฒนาตนเองจากการดำเนินชีวิตในปัจจุบัน

⁴³ สัมภาษณ์ บัญชา ตั้งวงษ์ไชย ,ผู้นำตามธรรมชาติชุมชนบ้านแหลมทอง, 6 ตุลาคม 2547

ลดแรงต้านจากภายนอกโดยการเตรียมความพร้อมให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้ ประกอบกับการพึ่งตลาดในบ้างด้านทำให้ชุมชนประสบความสำเร็จพอสมควร กล่าวคือ มีอยู่มีกินและมีงานทำภายในชุมชน ชาวบ้านได้อยู่กับลูกเมีย สามารถรวมครอบครัวได้ในบางส่วน อย่างไรก็ตาม ชุมชนยังต้องรับแรงกระแทกจากการพัฒนาจากภายนอกรอบด้าน ทั้งในด้านเศรษฐกิจ การศึกษา กฎหมาย ค่านิยมทางสังคม และรูปแบบทางการเมือง

ชุมชนปฏิเสธการพัฒนาจากภายนอกไม่ได้ ทำได้แต่เพียงการสร้างความเข้มแข็งภายในชุมชนให้มีมากยิ่งขึ้น และจัดหากิจกรรมที่เหมาะสมมาแก้ปัญหาเดิมที่มีอยู่ภายในชุมชน อิทธิพลจากกระแสการพัฒนาภายใต้ทุนนิยมจะกระตุ้นให้เกิดการใช้จ่าย เน้นการบริโภคนิยม กระตุ้นการใช้ทรัพยากร สรรหาแรงงานราคาถูกเพื่อลดต้นทุนการผลิต เพื่อให้ระบบทุนนิยมสามารถดำรงอยู่ได้ ค่านิยมในการใช้สินค้าฟุ่มเฟือย และการเป็นนักบริโภคนิยมก็ได้แพร่ระบาดมาสู่ชุมชนเช่นกัน แรงปะทะระหว่างการพัฒนาที่เน้นการพอกพูนพอกิน กับการเน้นการใช้จ่ายเป็นนักบริโภคนิยมจึงเกิดแรงปะทะกัน สมดุลใหม่ที่เกิดขึ้น จึงขึ้นอยู่กับ สติปัญญาและการรู้เท่าทันของคนภายในชุมชนซึ่งมีระดับแตกต่างกันออกไป

ผลกระทบจากการออกกฎหมาย การออกกฎหมายมีผลกระทบต่อชุมชนทั้งทางตรงและทางอ้อม อาทิการออก พรบ.การศึกษาภาคบังคับ ทางตรงมีผลทำให้เด็ก ๆ ต้องอยู่ในโรงเรียนยาวนานขึ้นผลที่ออกมาก็คือเด็กที่จบออกมาตงานไม่มีงานทำ พ่อแม่ไม่มีใครช่วยทำมาหากิน ในมิติของชนบทที่ห่างไกลความเจริญแล้วการศึกษาไม่ได้ทำให้ชีวิตดีขึ้น การศึกษาในระบบสอนในสิ่งที่อยู่ไกลตัว ไม่สอนในสิ่งที่สอดคล้องกับความต้องการของชุมชน เด็กที่จบออกมาจึงเกียจซาชีพเกษตรกรรมสุดท้ายต้องไปทำงานรับจ้าง เปลี่ยนตนเองจากเกษตรกรมาเป็นกรรมกร ประกอบกับงานในชุมชนไม่มีทำจึงต้องทิ้งถิ่นฐาน ผลกระทบทางอ้อมคือผู้ปกครองมีค่าใช้จ่ายเพิ่มขึ้นรายรับลดลงกล่าวคือสูญเสียบุตรที่เป็นกำลังหลักในการทำมาหากินมีค่าใช้จ่ายในการเดินทางไปศึกษาอยู่นอกชุมชน ไม่สามารถควบคุมพฤติกรรมบุตรเมื่อออกไปเรียนห่างไกลจากชุมชน เด็กได้รับอิทธิพลจากภายนอกอย่างเต็มที่ อาทิ สื่อลามก แหล่งมอมเมา มั่วสุม ร้านเกมส์ ปัญหายาเสพติดเป็นต้น ค่าใช้จ่ายในเรื่องค่าแต่งกาย ค่าหนังสือ ค่ากิจกรรมที่โรงเรียน ตลอดจนการมีค่านิยมในการบริโภคนิยมเพื่ออวดเพื่อนตนเอง การต่อสู้ในเรื่องของแรงปะทะจึงมีอยู่ในหลายมิติ ชุมชนจึงได้ตั้งศูนย์เด็ก ศูนย์จิตใจ และการรวมกลุ่มกันเป็นองค์กรชุมชน เพื่อสร้างแนวรับรองรับแรงกระแทกจากอิทธิพลภายนอกชุมชนที่เป็นปัญหาที่ผ่านมาในอดีต ที่เกิดขึ้นกับชุมชน

ในทางการเมือง การเมืองในระดับตำบลมีความพยายามในการคอร์รัปชัน ชุมชนต้องใช้ตัวแทนอบต.ของตนเข้าไปจัดสรรผลประโยชน์ ในระยะแรกของการสร้างอาคารกลุ่มผลไม้พื้นเมืองแปร

รูปได้รับอนุมัติเงินงบประมาณวงเงิน 1 ล้านบาท แต่ถูกคอรัปชันไป 3 แสนบาท ผู้นำชุมชนจึงคืนเงินทั้งหมดไปยังองค์การบริหารส่วนตำบล เนื่องจากรู้ว่าถูกคอรัปชัน ในที่สุดนายกองค์การบริหารส่วนตำบลนำเงินครบจำนวน 1 ล้านบาทคืนให้เนื่องจากกลัวการตรวจสอบจากสำนักนายกรัฐมนตรีว่ามีโครงการเสนอขอมาแล้วทำไมถึงไม่มีการจัดสร้าง ท้ายสุดจึงได้เงินงบประมาณครบวงเงินหนึ่งล้านบาท การเมืองระดับท้องถิ่นภายนอกชุมชนบ้านแหลมทองมีความตึงเครียดและแรงปะทะอยู่บ้าง แต่จากการที่ในปัจจุบัน ชุมชนมีผู้นำตามธรรมชาติที่เป็นปราชญ์ชาวบ้านมีความรอบรู้ในทุกด้าน ผู้ใหญ่บ้าน และผู้ช่วยผู้ใหญ่รวมถึงตัวแทน อบต.ของชุมชนที่มีความเข้มแข็งจึงทำให้ การพัฒนามีความรวดเร็วมากกว่าในอดีตและลดแรงปะทะที่มาจากอิทธิพลจากภายนอกชุมชน ส่วนการพัฒนาและการให้ความช่วยเหลือที่มาจากหน่วยงานรัฐยังน้อยกว่าที่ควร

อย่างไรก็ตามอิทธิพลจากภายนอกที่กระทบต่อชุมชนก็มีปัจจัยด้านบวก อาทิ กลุ่มญาติธรรมที่มาปฏิบัติธรรมที่ศาลาจิตตานุภาพศูนย์จิตใจของชุมชน มาแลกเปลี่ยนทัศนคติ และหลักการดำเนินชีวิตต่อผู้นำตามธรรมชาติ กลุ่มญาติธรรมมักให้การสนับสนุนการพัฒนาของชุมชน รวมถึงการให้ความรู้เป็นวิทยากรให้ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน และให้การช่วยเหลืออาหารกลางวันต่อเด็ก ๆ ที่ศูนย์เด็ก กลุ่มญาติธรรมมีหลากหลายอาชีพ อาทิ แพทย์ พยาบาล ผู้พิพากษา ทนาย นักธุรกิจ นักศึกษา เกษตรกร รวมถึงเยาวชนจากภายในและนอกชุมชน

4.2.3.2 มิติการพัฒนามนุษย์ของชุมชนในช่วงปรับตัว

ผลจากการพัฒนาในช่วงขยายตัวของชุมชนบ้านแหลมทอง ทำให้สภาพชุมชนอ่อนแอ ครอบคลุม และคนภายในชุมชนอ่อนแอ ชาวบ้านจึงได้รวมตัวกันเพื่อแก้ปัญหาโดยมีผู้นำตามธรรมชาติเป็นแกนนำ หนึ่งการที่จะฟื้นฟูศักยภาพของคนในชุมชนให้สามารถสร้างความเป็นปึกแผ่นในชุมชน มีความเอื้ออาทรช่วยเหลือกันและกัน สามารถจัดการกับปัญหาภายในชุมชนได้ รวมทั้งสามารถรวมพลังกันพัฒนาชุมชนของตนเองได้นั้นจะต้องเป็นพลังที่เกิดขึ้นจากภายในชุมชนเอง ซึ่งมีกลไกที่สำคัญคือ กระบวนการเรียนรู้ในชุมชน ดังนั้นชาวบ้านจึงได้ร่วมกันก่อตั้งศูนย์การเรียนรู้ชุมชน ชุมชนได้ร่วมกันก่อตั้งศูนย์การเรียนรู้ชุมชนสำเร็จเมื่อปี พ.ศ.2540 เป็นองค์กรชุมชนที่มีบทบาทสำคัญต่อการจัดการศึกษา และการสอนอาชีพภายในชุมชน โดยมีชุมชนเองเป็นฐานที่สำคัญในการจัดการศึกษาเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตสำหรับคนภายในชุมชน ซึ่งสอดคล้องต่อรัฐธรรมนูญมาตรา 289 ซึ่งสนับสนุนให้ชุมชนท้องถิ่นสามารถจัดการศึกษาของตนได้ หนึ่งศูนย์การเรียนรู้ที่มีบทบาทต่อการพัฒนามนุษย์ภายในชุมชนในช่วงปรับตัวนี้มีชื่อว่า ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนพลาญช้อย (ศรช.) เป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชน

ที่เกิดขึ้นจากความตระหนัก รับรู้และเห็นคุณค่าการใช้การศึกษาเป็นเครื่องมือในการพัฒนา"คนและชุมชน" โดยเฉพาะการศึกษานอกโรงเรียน (กศน.) ศรช.พลาญช้อย เกิดขึ้นมาเพื่อสร้างโอกาสในการเรียนรู้ในเรื่องเกี่ยวกับการพัฒนาสติปัญญา การพัฒนาอาชีพและการดำรงชีวิต พัฒนาจิตใจแบบบูรณาการโดยยึดหลัก "วิถีพุทธ วิถีธรรม วิถีไทย"เป็นแนวทางหล่อหลอม สร้างคน และชุมชนให้เข้มแข็งและยั่งยืน การบริหารจัดการ ศรช. แห่งนี้ดำเนินการ โดยชุมชน เพื่อชุมชนทุกคน "ทำเพราะธรรม" ทำเพื่อ "ให้" ให้โอกาสกับทุก ๆ คน ที่ต้องการแสวงหา เรียนรู้ เพื่อให้ตนเป็นคนดีของสังคม การศึกษาของชุมชนเน้นการเรียนรู้ด้วยการปฏิบัติที่ชุมชนบ้านแหลมทอง เน้นการสอนให้ผู้เรียน คิดเป็น ทำเป็น และปฏิบัติเป็น เน้นการศึกษาจากการปฏิบัติมากกว่าการท่องจำ เน้นการศึกษาที่ผู้เรียนเรียนรู้ออกไปแล้วสามารถสร้างงานของตนเองได้มากกว่าสอนไปของงานผู้อื่นทำ การสอนเริ่มต้นด้วยความเรียบง่าย จากกิจกรรมที่ทุกคนสามารถลงมือปฏิบัติได้และพอใจที่จะปฏิบัติโดยผู้เรียนจะเป็นผู้เลือกเองว่าชอบในกิจกรรมใด ตัวอย่างกิจกรรม อาทิ การปลูก พริก มะเขือ บวบ การเลี้ยงปลาในกระชัง (จำพวก ปลาน้ำ ปลาไน ปลาตุ๊ก) โดยจะจัดหาพันธ์ปลาให้ส่วนหนึ่ง ผู้เรียนหามาเองส่วนหนึ่ง จากนั้นให้ผู้เรียนทดลองทดสอบดูว่าเป็นอย่างไร สัตว์และพืชมีความเหมาะสมกับพื้นที่และฤดูกาลหรือไม่ ในแต่ละเดือนควรจะปลูกและเลี้ยงอะไรในชุมชน นอกจากนี้ยังมีการปลูกพืชจากพวกสมุนไพร อาทิ ว่าน กระชายดำ ตะไคร้หอม ว่านหางจระเข้ เด็ก ๆ และผู้เรียนจะรู้จักสมุนไพรภายในชุมชนได้เป็นอย่างดี การศึกษาในรูปแบบของการลงมือปฏิบัติส่งผลให้ผู้เรียน คิดเป็นทำเป็น ในพืช สัตว์ และสมุนไพร ภายในชุมชน เด็ก ๆ และชาวบ้านไม่มีวันอดตายเพราะมีอาหารเป็นปัจจัยพื้นฐานสำหรับการดำรงชีวิต การเรียนรู้ของชุมชนขยายผลมากกว่าในอดีต ในปัจจุบันมีการใช้ภูมิปัญญาชาวบ้านเข้ามาช่วยเสริม ในลักษณะช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ชาวบ้านคนไหนมีประสบการณ์เรื่องอะไร ก็จะมาถ่ายทอดความรู้ให้ผู้เรียน ชาวบ้านในชุมชนที่มีความรู้ความชำนาญจะเป็นแกนนำหลักในการถ่ายทอดความรู้ ตัวอย่างเช่น การทอผ้ากบฏ การสานเสื่อ การสานสวิง การทำปุ๋ยหมัก การทำปุ๋ยชีวภาพ การทำน้ำมันไบโอดีเซล การเลี้ยงปลาน้ำจืด การถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น จะทำการสอนที่ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน หรือบางครั้งก็จะสอนที่เวทีให้ความรู้ของชุมชน การเรียนด้วยวิธีการปฏิบัติที่นิยมในชุมชน ในปัจจุบัน อาทิ การทำผลไม้แปรรูป การทำอิฐบล็อก การศึกษาพลังงานธรรมชาติ โดยปกติหากวันไหนเป็นวันหยุดเรียน ผู้เรียนจะออกไปทำงานภายในชุมชนแทน โดยวันจันทร์ถึงศุกร์จะเป็นวันทำงาน และหาเลี้ยงครอบครัวของผู้เรียน ส่วนวันเสาร์และวันอาทิตย์จะเป็นวันการศึกษาเรียนรู้แทน ซึ่งเป็นการเปิดโอกาสให้เด็ก ๆ และผู้เรียนสามารถมีรายได้จากงานที่ทำ ช่วยเหลือตนเองและครอบครัวได้ตลอดจนสามารถศึกษาจากการเรียนด้วยการปฏิบัติได้ตลอดทั้งชีวิต นอกจากนี้การศึกษาที่ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนยังเปิดการเรียนวิชาทั่วไป อาทิ ภาษาอังกฤษ คอมพิวเตอร์ ผู้เรียนสนใจวิชาใด ทางศูนย์

การเรียนรู้จะเชิงวิทยากรมาสอนให้ โดยจะมาจากคนในชุมชน บุคคลภายนอก และจากแต่ละสาขาอาชีพ การศึกษาด้วยการปฏิบัติของชุมชน จะเป็นการเรียนรู้แบบบูรณาการทุกคนมีส่วนร่วมในการปฏิบัติ ตลอดจนสามารถสร้างงานทำได้ภายในชุมชน การเรียนรู้อื่น ๆ ที่สำคัญของศูนย์การเรียนรู้ชุมชนอาทิเช่น การเรียนรู้และปฏิบัติตามพระราชดำรัส การปฏิบัติตามทฤษฎีเกษตรพอเพียง การทำเกษตรแบบไร้นาสวนผสม การจัดทำสวนพุทธธรรม การจัดทำต้นไม้พูดได้ รวมถึงการสอนธรรมเกี่ยวกับการดำเนินชีวิต

นอกจากศูนย์การเรียนรู้ชุมชนแล้ว ชุมชนบ้านแหลมทองยังมีศูนย์จิตใจ และศูนย์เด็กเล็ก เป็นเสาหลักในการพัฒนามนุษย์ โดยมีศูนย์จิตใจทำหน้าที่ขัดเกลาจิตใจผู้ใหญ่และคนชรา ผ่านกิจกรรมที่สำคัญคือการเข้าค่ายอบรม การทำสมาธิ การฟังธรรม การสนทนาธรรม รวมถึงการแลกเปลี่ยนปัญหาและทัศนคติซึ่งกันและกัน ส่วนเด็กเล็กจะมีศูนย์เด็กเป็นสถานที่ที่เด็กจะได้รับการปลูกฝังจิตสำนึกจากคุณครู การพัฒนามนุษย์เป็นสิ่งที่ชุมชนบ้านแหลมทองให้ความสำคัญ ในอดีตเด็ก ๆ ภายในชุมชนประสบกับปัญหาต่าง ๆ มากมาย อาทิ เด็กก่อนวัยเรียนไม่มีผู้เลี้ยงดู เด็กก่อนวัยเรียนไม่มีโอกาสเข้ารับการศึกษ เด็กขาดสารอาหาร เด็กจำนวนมากขาดความอบอุ่น เนื่องจากพ่อแม่แตกแยก สถาบันครอบครัวอ่อนแอ การร่วมแรงร่วมใจกันสร้างศูนย์เด็กภายในชุมชน เป็นก้าวที่สำคัญของการพัฒนาชุมชนบ้านแหลมทอง

แผนภาพที่ 7: แสดงรูปเด็ก ๆ นั่งรับประทานอาหารเช้า ภายในศูนย์เด็กของชุมชน

การสร้างศูนย์เด็กเป็นการมุ่งพัฒนามิติการพัฒนาคน ปลูกฝังให้เด็กเป็นคนดีมีคุณธรรมและที่สำคัญมุ่งสอนให้เด็กรู้จักผิดชอบชั่วดี มากกว่าการมุ่งสอนความรู้ทางวิชาการหรือเร่งเร้าให้เด็กเรียนแบบแข่งขันและเน้นผลการเรียน ตรงกันข้ามเป้าหมายการเรียนที่ชุมชนบ้านแหลมทองเน้นการสอนให้เด็กรู้จักผิดชอบชั่วดี การให้อภัย การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน มากกว่าการเน้นให้เด็กมาเรียนที่โรงเรียนเพื่อหวังความรู้ทางวิชาการ ศูนย์เด็กเป็นทั้งโรงเรียนและเป็นสถานที่ผู้ปกครองได้พบปะกัน เพิ่มสายสัมพันธ์แลกเปลี่ยนและพูดคุยปัญหาของตน โดยส่วนใหญ่แล้วผู้ปกครองเมื่อว่างจากกิจกรรมของตนในแต่ละวัน ก็จะมาช่วยเหลืองานของโรงเรียนที่ศูนย์เป็นประจำ อย่างไรก็ตามศูนย์เด็กเล็ก ยังขาดเงินทุน ในการพัฒนาเนื่องจากในปัจจุบันไม่ได้รับเงินสนับสนุนค่าใช้จ่ายในการดำเนินการจากภาครัฐ ชาวบ้านใช้เงินบริจาคและเงินสนับสนุน จากกลุ่มผู้นำธรรมชาติเป็นเงินทุนในการบริหารจัดการศูนย์เด็ก ในปัจจุบันการพัฒนามนุษย์ของชุมชนดีขึ้นตามลำดับ เนื่องจากศูนย์การเรียนชุมชน และศูนย์เด็กเล็ก มีครูผู้สอนมากยิ่งขึ้น โดยคุณครูเป็นคนภายในชุมชน ที่จบการศึกษากลับมาแล้วมาช่วยทำการสอนทำงานเพื่อชุมชน ส่วนศูนย์จิตใจนั้นมีผู้นำธรรมชาติและผู้ใหญ่บ้านเป็นกำลังหลักในการส่งเสริมและทะนุบำรุงงานของศูนย์จิตใจ การทำงานที่สนับสนุนกันในหลาย ๆ ส่วน ทั้ง ศูนย์การเรียนชุมชน ศูนย์จิตใจ และศูนย์เด็กเล็ก ส่งผลทำให้พฤติกรรม และวิถีการใช้ชีวิตของชาวบ้านดีขึ้น ชาวบ้านมีคุณธรรมและสภาพจิตใจที่ดีงามมากขึ้นกว่าในอดีต⁴⁴ นอกจากนี้ในอนาคตอันใกล้ชุมชนยังมีความพยายามร่วมกันที่จะสร้างศูนย์คนชราขึ้น เพื่อเป็นการดูแลและเอาใจใส่คนชราที่ถูกทอดทิ้ง ให้อารมณ์ดีกว่าตนได้รับความเอาใจใส่เป็นส่วนหนึ่งกับสังคม และชุมชน โดยคนชราจะมีกิจกรรมร่วมกับลูกหลานภายในชุม รวมถึงคนในวัยเดียวกัน ตลอดจนสามารถมีเวลาว่างในการปฏิบัติธรรมได้อีกด้วย อนึ่งศูนย์คนชราของชุมชนบ้านแหลมทองจะต่างจากบ้านพักคนชราทั่วไป เพราะที่ชุมชนคนชราจะดำเนินชีวิตแบบมีชีวิตชีวา ได้อยู่กับลูกหลานและคนในชุมชนเดียวกัน ความอบอุ่นและความเป็นครอบครัวใหญ่จะเกิดขึ้น การที่คนภายในชุมชนได้รับการพัฒนา ทำให้ชุมชนบ้านแหลมทองสามารถขับเคลื่อนกิจกรรมของชุมชนได้ดีกว่าชุมชนใกล้เคียง โดยมีมนุษย์ที่ได้รับการพัฒนาแล้วเป็นกำลังหลัก ในส่วนของชุมชนบ้านแหลมทองมนุษย์ที่ได้รับการพัฒนาและเป็นกำลังหลักที่สำคัญอาทิการทำงานเป็นครูที่ศูนย์การเรียนชุมชน และศูนย์เด็กเล็กของคนในชุมชนที่จบการศึกษาแล้วกลับมาทำงานเพื่อชุมชน คุณปลัดอำเภอได้รับการอบรมจากศูนย์จิตใจแล้วมุ่งมั่นทำงานเพื่อชุมชนบ้านแหลมทองภายหลังได้รับการอบรม ผู้ใหญ่บ้านและชาวบ้านสมาชิกของกลุ่มอาชีพต่าง ๆ ซึ่งเป็นผู้ผ่านการเรียนรู้จากศูนย์การเรียนชุมชนพลานามัยเป็นกำลังหลักที่สำคัญในการพัฒนากลุ่มอาชีพของ

⁴⁴ สัมภาษณ์ ธานี มีกวางล, ปลัดอำเภอ ผู้ช่วยฝ่ายป้องกันจังหวัดอุบลราชธานี, 16 กันยายน 2547

ชุมชนบ้านแหลมทองภายหลังจากการฝึกอาชีพกับศูนย์การเรียนรู้ชุมชน ในส่วนของเด็กเล็กชุมชน สามารถเปลี่ยนพฤติกรรมของเด็กภายในชุมชนจากการที่เป็นเด็กก้าวร้าวให้เป็นผู้มีจิตใจที่ดีงาม มีมารยาทและคุณธรรมอันเป็นผลมาจากการปลูกฝังของคุณครู

4.2.3.3 มิติการพัฒนาทางสังคม

4.2.3.3.1 การรวมกลุ่มและการมีส่วนร่วมของคนภายในชุมชนในช่วงปรับตัว

ภายหลังจากก่อตั้งศูนย์การเรียนรู้ชุมชน การพัฒนาของชุมชนบ้านแหลมทองได้ รุดหน้าไปอย่างมาก ภายในชุมชนเกิดการรวมกลุ่ม การรวมกลุ่มเป็นการรวมพลังของคนภายในชุมชน เพื่อสร้างงานภายในท้องถิ่นของตนเอง โดยอาศัยทรัพยากรภายในท้องถิ่นและการจัดการของคน ภายในชุมชน การรวมกลุ่มที่สำคัญได้แก่ กลุ่มแปรรูปผลไม้พื้นเมืองบ้านแหลมทองกลุ่มพลังงาน ธรรมชาติ กลุ่มแปรรูปดินลูกรัง นอกจากนี้ยังมีการช่วยเหลือร่วมมือกันในลักษณะอื่น อาทิ การอาสา ช่วยเหลืองานของโรงเรียนเพื่อทำอาหารกลางวันให้เด็กภายในชุมชน การสร้างโรงน้ำดื่มภายในชุมชน เป็นต้น การรวมกลุ่มกันในแต่ละกิจกรรมมีความเชื่อมโยงกันอย่างเป็นพลวัตเมื่อมีศูนย์จิตใจเกิดขึ้น ภายในชุมชน ระดับความสัมพันธ์ และระดับความสามัคคีของคนในชุมชนก็สูงขึ้นตามลำดับ เมื่อมี กลุ่มแปรรูปดินลูกรังทำอิฐบล็อกงานพัฒนาในส่วนที่เป็นโครงสร้างถาวรวัตถุที่รุดหน้าเพราะอาศัยอิฐ จากภายในชุมชนที่สร้างมาจากดินลูกรังที่มีอยู่ในชุมชนนำไปสร้าง นำไปช่วยเหลือในกิจการต่าง ๆ อย่างมีความเชื่อมโยง อาทิสร้างโรงน้ำสำหรับกักเก็บน้ำฝนไว้ดื่ม จากอิฐบล็อกประสานก่อรูปขึ้นมา เป็นถังกลมทรงกระบอก นอกจากนี้ยังใช้ในการสร้างเมนเผาศพ สร้างบ้านเรือน อาคารเรียนภายใน ชุมชน รวมถึงการสร้างสำนักงาน ที่เก็บวัสดุและโรงงานของกลุ่มพลังงานธรรมชาติ ส่วนกลุ่มพลังงาน ธรรมชาติจะเน้นการสร้างผลิตภัณฑ์ที่ไม่เป็นผลเสียต่อทรัพยากรธรรมชาติ ถ่านที่ผลิตจากกลุ่ม พลังงานธรรมชาติได้มาจากกระบวนการอบถ่าน ไม่ใช่การเผาถ่านที่ก่อมลภาวะ นอกจากนี้ยังมีการ สกัดน้ำมันหอมระเหย และทาร์ที่เป็นสารก่อมะเร็งออกจากการผลิต วัตถุดิบที่ใช้เผาถ่านเป็นไม้ไผ่ ราก มันสำปะหลัง และไม้ยูคาลิปตัสที่มีอยู่มากในชุมชนและตัวอำเภอสิรินธร ยูคาลิปตัสเป็นไม้โตเร็วตัด 1 หน่อจะแตกถึง 5 หน่อชุมชนสามารถนำมาใช้ได้อย่างยั่งยืน ส่วนกลุ่มแปรรูปผลไม้พื้นเมืองจะใช้ขนุน และมะม่วงเป็นวัตถุดิบซึ่งมีอยู่มากในชุมชน นอกจากนี้ยังมีเป้าหมายการจัดตั้งวิสาหกิจชุมชนและ ขยายเครือข่ายในอนาคตได้แก่การจัดตั้งกลุ่มผลิตปุ๋ยจุลินทรีย์อัดเม็ด การจัดตั้งกลุ่มผลิตน้ำมันไบโอดีเซลซึ่งมีการทำใช้กันอยู่ในปัจจุบันภายในชุมชนโดยได้ใช้กับรถไถ และเครื่องจักรของกลุ่มแปรรูปดิน ลูกรังทำอิฐบล็อก การจัดตั้งกลุ่มผลิตน้ำฝนบรรจุขวด จัดตั้งกลุ่มแปรรูปผลผลิตทางการเกษตร ขนุน

อบกรอบ จัดตั้งกลุ่มเลี้ยงปลากระชังในอ่างเก็บน้ำเขื่อนสิรินธร การรวมกลุ่มนอกจากจะมีผลดีทางเศรษฐกิจแล้วยังส่งผลดีทางด้านสังคมด้วยการรวมกลุ่มทำให้ชาวบ้านมีงานทำและได้กลับมาทำงานใกล้ชิดกับครอบครัวของตนเอง ได้อยู่ใกล้กับลูก ๆ ที่เรียนอยู่ภายในชุมชนการที่ลูก ๆ ได้อยู่ใกล้ชิดกับพ่อแม่ทำให้เด็ก ๆ ได้รับความอบอุ่นเพิ่มขึ้น สถาบันครอบครัว คนและชุมชนมีระดับความเข้มแข็งที่สูง อย่างไรก็ตามในส่วนของ การรวมกลุ่มไร่ปอและไร่มันสำปะหลังมีบทบาทลดน้อยลงไป เนื่องจากประสบกับปัญหาการขาดทุนประกอบกับมีต้นทุนการผลิตที่สูง ในปัจจุบันชาวบ้านนิยมทำไร่ปอและไร่มันในอัตราที่ลดลงเมื่อเทียบกับในอดีต ผลจากการรวมกลุ่มกันส่งผลทำให้ชุมชนบ้านแหลมทองมีความเข้มแข็ง ชาวบ้านมีจิตสำนึกที่ดี ช่วยเหลือร่วมมือร่วมใจต่อกัน

ผู้นำกลุ่มส่วนใหญ่ได้ชี้แจงเพิ่มเติมว่าการที่ชุมชนตั้งกลุ่มขึ้นมา มีหลักการง่าย ๆ ว่า ห้ามคิดเรื่องเงิน คณะกรรมการต้องไม่เน้นเรื่องเงิน หรือมุ่งที่จะเอาเงินเพื่อตนเองเป็นหลัก ผู้นำกลุ่มและคณะกรรมการกลุ่มจะต้องทำเพื่อชาวบ้านก่อน คิดถึงชาวบ้านเป็นอันดับแรก ตลอดจนถึงมุ่งไปที่ประโยชน์และรายได้ของชาวบ้าน ถ้าคณะกรรมการกลุ่มอยากให้กลุ่มเจริญอย่าไปคิดเรื่องเงิน เพราะจะทำให้เกิดความโลภ คณะกรรมการจำเป็นจะต้องเป็นตัวอย่างให้กับคนรุ่นหลังและเยาวชนรุ่นต่อไปของชุมชน⁴⁵ นอกจากนี้การรวมกลุ่มยังได้รับการช่วยเหลือในเรื่องของความรู้จากบุคคลภายนอก และจากกลุ่มญาติธรรมที่มาปฏิบัติธรรมและพบปะผู้นำชุมชนการรวมกลุ่มกันได้ทุกคนต้องรู้จักคำว่า “ให้” ก่อน ตลอดจนถึงการอธิบายถึงแนวทางที่มีร่วมกัน อย่างไรก็ตามก็มีชาวบ้านบางส่วนทำงานอยู่ที่กรุงเทพฯ แต่ในปัจจุบันได้กลับเข้ามาทำงานที่ชุมชนเป็นส่วนใหญ่ ในชุมชนจะมีคุ้มต่าง ๆ ได้แก่ คุ้มทัพวาริน คุ้มสามัคคีพัฒนา คุ้มพลังธรรม คุ้มประชาธิปไตย คุ้มพลังมวลชน มาทำงานภายในกลุ่มโดยคุ้มที่มีการรวมกลุ่มทำงานมากที่สุดคือคุ้มพลังมวลชน หรือเรียกอีกชื่อว่าคุ้มโนนสวรรค์

4.2.3.3.2 ผู้นำชุมชนในช่วงปรับตัว

การพัฒนาชุมชนบ้านแหลมทองหลังปี พ.ศ. 2539 ได้รุดหน้าไปอย่างมาก โดยมีกลุ่มผู้นำชุมชนเป็นกำลังหลักต่อการพัฒนา ผู้นำธรรมชาติอยู่ในฐานะประชาญ์ของชุมชน เป็นที่เคารพและเป็นศูนย์รวมจิตใจของคนภายในชุมชน ทำให้ชุมชนเกิดพลังในการร่วมแรงร่วมใจในการพัฒนา ชาวบ้านมีความเชื่อมั่นในตัวผู้นำ ผู้นำธรรมชาติอยู่ในฐานะที่ปรึกษางานพัฒนาของชุมชน และเป็นกำลังหลักในการพัฒนามนุษย์ ผู้นำธรรมชาติฟ้านักอยู่บริเวณใกล้เคียงของชุมชน ในปัจจุบันทุกเจ็ด

⁴⁵ สัมภาษณ์ ประพันธ์ พุ่มจันทร์, เจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบลโนนก่อ, 4 กันยายน 2547

โมงเช้าของทุกทุกวันผู้นำธรรมชาติจะไปที่ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเพื่อพบปะกับชาวบ้านเพื่อให้ชาวบ้านซักถามและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นตลอดจนให้คำแนะนำ ในเรื่องของการดำรงชีวิต และการทำงานภายในชุมชนผู้นำธรรมชาติเป็นผู้มีปัญหาจากทั้งทางโลกและทางธรรม ชาวบ้านจึงเข้ามาขอคำชี้แนะจากท่านจนเป็นเรื่องปกติของชุมชนบ้านแหลมทอง นอกจากนี้ยังมีคนจากภายนอกเข้ามาขอคำชี้แนะและแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ในปัจจุบันชาวบ้าน และเด็ก ๆ จะเรียกผู้นำธรรมชาติว่า “พ่อครู” ส่วนบางคนจะเรียกว่าอาจารย์ งานบางส่วนมีจุดเริ่มต้นมาจากผู้นำธรรมชาติ อาทิ ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน ศูนย์จิตใจ ส่วนงานพัฒนาบางส่วนก็มาจากการร่วมมือของชาวบ้านและกลุ่มผู้นำ อาทิ โรงกักเก็บน้ำฝน กลุ่มพลังงานธรรมชาติ กลุ่มแปรรูปดินลูกรัง ศูนย์แปรรูปผลไม้พื้นเมือง ศูนย์เด็กเล็กภายในชุมชน เป็นต้นลักษณะเด่นของผู้นำธรรมชาติที่บ้านแหลมทองมี 3 ลักษณะกล่าวคือเป็นผู้นำในเรื่องของทักษะการใช้ชีวิต เป็นผู้นำในการเสริมอาชีพหลักและอาชีพรองให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้โดยมีปัจจัย 4 เป็นพื้นฐาน และเป็นผู้นำในการปลูกฝังจิตสำนึกให้รู้ว่าอะไรควรทำ ไม่ควรทำ ตลอดจนรู้จักรับผิดชอบต่อสังคมผู้นำธรรมชาติเป็นผู้เสียสละและอุทิศตน เป็นตัวอย่างให้แก่คนอื่น ๆ ภายในชุมชนบริจาคที่ดิน เงินส่วนตัว ตลอดอุทิศและเสียสละเวลาทั้งหมดของตนเพื่อชุมชน ซึ่งเป็นสิ่งที่หาได้ยากในชุมชนอื่น

ผู้นำทางการ หรือผู้ใหญ่บ้านคนปัจจุบันเป็นผู้ใหญ่บ้านที่มาจากการเลือกตั้ง เป็นผู้ที่มีความอ่อนน้อมถ่อมตน และเป็นผู้ที่ลูกบ้านให้ความเคารพเมื่อลูกบ้านมีปัญหาจะให้ผู้ใหญ่บ้านเป็นคนตัดสินอย่างไรก็ตามข้อพิพาทที่เกิดขึ้นในชุมชนมีน้อยมาก ผู้นำทางการเป็นผู้มีความขยันขันแข็งและเอาใจใส่ต่องานในความรับผิดชอบของตน สามารถจำชื่อลูกบ้านและจำทุกคนในชุมชนได้หมดตลอดจนมีความสัมพันธ์อันดีต่อผู้นำตามธรรมชาติ และตัวแทน อบต.ของชุมชนบ้านแหลมทองผู้ใหญ่บ้านพูดถึงการทำงานเพื่อชุมชนไว้ค่อนข้างน่าสนใจว่า

“ปัจจุบันงานของทางการมีเยอะมาก เมื่อเทียบกับเมื่อก่อน ส่วนใหญ่จะเป็นงานของกระทรวง และกรมที่ลงมาเช่น งานด้านปกครอง งานด้านสาธารณสุข พอมีอบต. อบต.ก็รับงานพัฒนาไป งานฝ่ายปกครองจะเป็นของผู้ใหญ่บ้าน แต่สุดท้ายก็ต้องไปเสนอ อบต. ให้ อบต.พิจารณา งานบางอย่างก็ไม่สำเร็จผล หาก อบต. ไม่มีจิตสำนึกที่จะพัฒนามันก็เหลวไม่ได้งาน ถ้าอบต. ไหนคิดแต่เรื่องเงิน เรื่องการพัฒนาเนี่ยอย่าไปหวัง หมู่บ้านนี้โชคดีที่ อบต. ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน คุณกันนะ ถ้ามีโครงการอะไร ก็จะเข้ามาปรึกษากันคือจะเป็นกลุ่มผู้ใหญ่บ้าน อบต. หรือชาวบ้านคิดกันมาก่อน อย่างใดอย่างหนึ่งแล้วนำมาถกกันครั้งที่ บางครั้งก็เห็นไม่ตรงกันแต่ก็ฟังกัน อย่างเรื่องการสังเคราะห์ทัศนชรา จะทำอย่างไรให้คนชรามีรายได้ ตอนแรกก็เห็นไม่ตรงกัน สุดท้ายก็จัดสรรตามลำดับ

โดยดูจาก ความยากจน ดูจากอายุ บางปัญหา อบต. ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน จะมาคุยกันที่บ้านผู้ใหญ่บ้าน ถึงดีหนึ่งดีสอง เราโชคดีมากที่มีปัญหาน้อยมากเมื่อเทียบกับชุมชนที่อื่น”⁴⁶

ส่วนตัวแทน อบต. ของชุมชนบ้านแหลมทองทั้งสองคนเป็นผู้มีความเสียสละและอุทิศตนอย่างยิ่ง นอกจากจะเป็นตัวแทน อบต. ของชุมชนแล้วผู้นำชุมชนยังเป็นครูอาสาสอนที่ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน และที่สำคัญยิ่งคือการอาสาขับรถยนต์รับส่งเด็กทั้งเข้าและเย็นมาที่ศูนย์เด็กเล็กของชุมชน ตลอดจนเข้ามาช่วยงานของโรงครัวทำอาหารให้เด็กเด็กภายในชุมชนเป็นกิจวัตรประจำวัน กลุ่มผู้นำชุมชนบ้านแหลมทองมีระดับความเข้มแข็งที่สูงมาก เป็นผู้นำในการเสียสละและอุทิศตนอย่างแท้จริง การพัฒนาของชุมชนจึงรุดหน้าไปอย่างรวดเร็ว

4.2.3.3.3 โครงสร้างทางสังคมในช่วงชุมชนปรับตัว

ผลจากการพัฒนาในช่วยขยายตัวทำให้บางบ้านมีสภาพครอบครัวที่แตกแยก เด็กเด็กถูกทอดทิ้ง เด็กติดโรคภัย ขาดสารอาหารเนื่องจากประสบปัญหาความยากจน ซึ่งเป็นผลพวงจากการพัฒนาที่แล้วมาชุมชนได้รับผลกระทบจากอิทธิพลภายนอกชุมชนอย่างเต็มที่ ภายหลังจากการรวมกลุ่มกันภายในชุมชน ทำให้มีงานทำภายในชุมชน ชาวบ้านมีรายได้จากการทำงานภายในชุมชน คนกลุ่มหนึ่งไม่ต้องละทิ้งถิ่นฐานและครอบครัวของตน ออกไปทำงานภายนอกชุมชนจำนวนคนวัยรุ่น และวัยทำงานภายในชุมชนมีมากขึ้น กว่าในอดีตสถาบันครอบครัวของคนภายในชุมชนดีขึ้น เด็ก ๆ ได้อยู่กับพ่อแม่เมื่อพ่อแม่กลับมาทำงานที่ชุมชน วิถีชีวิตของคนในชุมชนมีระดับความอบอุ่นมากกว่าเดิม ชาวบ้านได้เล่าให้ฟังเกี่ยวกับวิถีชีวิตของตน และการกลับมาทำงานที่ชุมชนไว้อย่างน่าสนใจ ดังนี้

“ บ้านผมอยู่คุ้มโนนสวรรค์ ปัจจุบันผมทำงานอยู่กับกลุ่มแปรรูปดินลูกรัง แต่ก่อนนี้ผมทำไร่มัน และไร่ปอ แต่ตอนนี้หยุดทำแล้ว รอบอ รอบมัน ไม่ไหวเพราะมันไม่มีรายได้ อีกเหตุผลหนึ่งก็คือไม่อยากไปทำงานที่กรุงเทพฯอีก ก่อนหน้านี้เคยไปทำงานที่กรุงเทพฯ แต่ตอนนี้ไม่อยากจากครอบครัวไป รู้สึกคิดถึงลูกคิดถึงเมียลูกผมเพิ่งขบกว่าๆอยู่ที่นี้ได้วันละ 120 บาท อาหารกลางวันฟรีที่กลุ่มจะทำเลี้ยงไว้ให้ที่โรงครัว แต่ถ้าไปกรุงเทพฯได้ 180บาท แต่มีค่าใช้จ่าย ค่าเช่าห้อง 1,500 บาทต่อเดือน ค่าอาหารสามมื้อ คิดดูแล้วอยู่ที่ชุมชนผมคุ้มกว่าและมีความสุขมากกว่า และก็ไม่ต้องซื้อข้าว ไม่

⁴⁶ สัมภาษณ์ อุทิศ พาชอบ ,ผู้ใหญ่บ้านบ้านแหลมทอง , 16 กันยายน 2547

ต้องเสียค่าเช่าบ้าน หาปลาหาผักกินได้ มีเงินเหลือเก็บ นอกจากนี้ถ้าเราจะปลูกปอ ปลูกมันไปด้วยก็ได้ ปลูกเสร็จเวลาที่เหลือก็มาทำงาน”⁴⁷

(นายอนุชา นนท์ศิริ อายุ 24 ปี)

“ผมเรียนจบ ม.3 ก็ได้ออกมาทำงานเลย โชคดีที่มีงานทำในชุมชนและได้เงินด้วย ที่บ้านผมทำสวนยางพาราอีกด้วยเวลว่างผมก็ไปดูแลสวนยาง ผมทำงานกับกลุ่มทำอิฐบล็อกเป็น เพราะเคยไปฝึกเรียนทำอิฐมาจากศูนย์การเรียนรู้ชุมชนผมว่าผมโชคดีที่ได้อยู่กับพ่อแม่”

(นายสุรัชย์ สุโภภาค อายุ 16 ปี)

นอกจากจะได้ทำงานภายในชุมชนแล้วยังมีคนคอยดูแลลูกๆของชาวบ้านที่ทำงานภายในชุมชน ศูนย์เด็กถูกสร้างขึ้นภายในศูนย์การเรียนรู้ชุมชน และมีพื้นที่ใกล้เคียงกับสถานที่ทำงานของพ่อแม่เด็ก ที่ศูนย์เด็กมีคุณครูที่คัดมาจกชาวบ้านภายในชุมชนและคุณครูอาสาที่มาทำงานภายในชุมชนเป็นผู้ดูแล และสอนหนังสือเด็กเล็กอายุ 2-5 ปีให้ ผู้ปกครองจึงหมดห่วงและสามารถทำงานกับกลุ่มอาชีพของตนได้โดยอิสระ ส่วนเด็ก อายุ 7 ปีขึ้นไปก็เข้าเรียนที่โรงเรียนบ้านแหลมทองตามปกติ การทำงานร่วมกันภายในชุมชน การมีรายได้ การได้ทำงานที่มีลูกๆอยู่ใกล้ๆมีคนคอยเลี้ยงดูและสอนหนังสือทำให้ชาวบ้านมีความพึงพอใจมากขึ้น นอกจากนี้ยังสามารถทำการเกษตรของตนได้อีกด้วย ภูมิคุ้มกันใหม่ที่ชุมชนได้ร่วมกันสร้างขึ้นมานี้ ทำให้ชุมชนสามารถลดแรงปะทะจากกระแสการพัฒนาจากภายนอกไปได้ สภาพทางสังคมดีขึ้นมากเมื่อเทียบกับในอดีต คนภายในชุมชนส่วนใหญ่เกิดสันติสุขภายในใจ แม้ว่าฐานะของชาวบ้านภายในชุมชนโดยรวมแล้วจะไม่ร่ำรวยก็ตาม สภาพความเป็นอยู่ภายนอกเราอาจจะยากจน ถ้ามองจากรายได้จะพบว่าไม่สูงนัก แต่ถ้าทางด้านจิตใจแล้วคนส่วนใหญ่มีความสุข จะว่ามีความสุขตามอัตภาพก็ได้ สำหรับชุมชนบ้านแหลมทองการมีคุณภาพชีวิตที่ดีคือการได้อยู่อย่างพอเพียง ไม่มีโรคภัยไข้เจ็บ ครอบครัวอบอุ่น⁴⁸

อย่างไรก็ตามยังมีคนอพยพไปทำงานที่กรุงเทพฯอยู่จำนวนไม่น้อย เพียงแต่มีอยู่ในอัตราที่ลดลง ชุมชนพยายามรักษาลูกหลานที่มีอยู่ให้รักคน ชุมชน และสังคม และพยายามดึงลูกหลานที่สูญเสียไปจากอิทธิพลจากภายนอกให้กลับมาสู่ชุมชน ในอีกด้านหนึ่งปัญหาคนชราถูกทอดทิ้งยังมีอยู่ภายในสังคม

⁴⁷ สัมภาษณ์ อนุชา นนท์ศิริ , เกษตรกรชุมชนบ้านแหลมทอง , 20 กันยายน 2547

⁴⁸ สัมภาษณ์ บัญชา ตั้งวงษ์ไชย ,ผู้นำตามธรรมชาติชุมชนบ้านแหลมทอง , 24 ตุลาคม 2547

ภูมิปัญญาท้องถิ่น

ลักษณะภูมิปัญญาท้องถิ่นของบ้านแหลมทองจะมีลักษณะผสมผสาน และจะมาจากหลายท้องถิ่น รวมถึงมีการประยุกต์องค์ความรู้และรูปแบบบางอย่างขึ้นเป็นเอกลักษณ์ของตนเอง ภูมิปัญญาที่สำคัญของชุมชนบ้านแหลมทองได้แก่ การทอผ้าของกลุ่มสตรีแม่บ้าน ลักษณะการทอผ้าจะเป็นผ้าที่ทอด้วยมือตามบ้านเรือนของตน ซึ่งส่วนใหญ่มักจะทอขึ้นไว้ใช้สอยเองและเป็นของฝากของชุมชน ผ้าที่นิยมทอเช่น ผ้าซิ่น ผ้าขาวม้า ที่ขึ้นชื่อของชุมชนจะเป็นผ้าลายใหม่ ที่ทอจากผ้าฝ้าย แต่จะลงลายผ้าแบบลายผ้าไหมมัดหมี่ ปัจจุบันกำลังออกแบบลายที่จะทอขึ้นเป็นเอกลักษณ์ของชุมชนเอง การจักสาน อาทิการสานกระติบด้วยใบเตย ภูมิปัญญาสมัยใหม่อาทิ การทำน้ำมันไบโอดีเซล ขึ้นมาใช้ภายในชุมชนแทนน้ำมันดีเซล การทำน้ำเอนไซม์เอาไว้ใช้ในการเกษตรแทนการใช้ปุ๋ยเคมีที่ทำลายดิน มีสารพิษตกค้างในน้ำและสร้างมลภาวะในอากาศ ภูมิปัญญาในการทำอิฐบล็อกประสาน การทำถ่านหอม สำหรับวางไว้ในตู้เสื้อผ้า ในรถยนต์ และห้องครัว ซึ่งเป็นการคิดค้นของชาวบ้านชุมชนบ้านแหลมทอง ตลอดจนภูมิปัญญาในการทำขนุนอบกรอบเนกก้อ ซึ่งเป็นสินค้าหนึ่งผลิตภัณฑ์หนึ่งตำบลที่มีชื่อเสียงของจังหวัดอุบลราชธานี ได้รับการรับรองสินค้าคุณภาพระดับ 5 ดาว สามารถส่งขายทั้งในและต่างประเทศ

4.2.3.4 สภาพสิ่งแวดล้อมในช่วงปรับตัว

ความเสียหายที่เกิดขึ้นจากการใช้สารเคมีฉีดพ่นและการใช้ปุ๋ยเคมี ในกระบวนการผลิตได้ทำให้ชาวบ้านเกิดความตระหนักและเห็นความสำคัญของปัญหา ตลอดจนการได้รับคำชี้แนะจากผู้นำตามธรรมชาติและคำแนะนำจากคุณลุงคำดี สายแหว ซึ่งเป็นเกษตรกรไร่สวนผสมดีเด่นและเป็นหมอดินของชุมชน ได้เกื้อกูลต่อชาวบ้านและส่งผลเป็นปัจจัยบวกทำให้สภาพสิ่งแวดล้อมของชุมชนบ้านแหลมทองในช่วงปรับตัวมีสภาพที่ดีขึ้น ผลจากการใช้สารเคมีในช่วงขยายตัวของชุมชนที่ผ่านมาทำให้สภาพดินเสีย ดินเป็นกรดอย่างรุนแรง อีกทั้งทำให้ปู ปลา นา น้ำ ในชุมชนเน่าและเสียหาย ในอากาศมีฝุ่นละอองจากการฉีดพ่น สร้างมลภาวะและทำให้เกิดปัญหาโรคภัยไข้เจ็บ ในปัจจุบันชาวบ้านบางส่วนนิยมพัฒนาที่ดินทำกินของตนให้ดีขึ้น ในเบื้องต้นการพัฒนาที่ดิน ก็คือการทำให้ดินดีขึ้นมีความอุดมสมบูรณ์ขึ้น เมื่อวิเคราะห์สาเหตุแล้วชาวบ้านพบว่าดินเสียมาจากการใช้สารเคมี และใช้ปุ๋ยเคมีในกระบวนการผลิต รวมถึงเป็นที่มาของต้นทุนการผลิต และหนี้สินที่สะสมเพิ่มพูน การใช้ปุ๋ยเคมีที่นิยมแพร่หลายในปัจจุบันมีที่มาจากส่งเสริมของนักวิชาการเกษตรในอดีต ในปัจจุบันชาวบ้านบางกลุ่มได้เปลี่ยนมานิยมใช้น้ำเอนไซม์ น้ำจุลินทรีย์ ปุ๋ยคอก ตลอดจนการปล่อยพืชที่ตายทิ้งไว้ให้ทับถมและให้กลายเป็นปุ๋ยตามธรรมชาติ รวมถึงมีการรักษาสภาพดินและ

แหล่งน้ำให้ดีขึ้นโดยการปลูกหญ้าแฝกไว้รอบบ่อน้ำเพื่อป้องกันการพังทลายของดิน การหยุดใช้ปุ๋ยเคมีทำให้ชาวบ้านสามารถเพิ่มรายรับได้ด้วยวิธีการลดรายจ่าย เนื่องจากชาวบ้านสามารถทำน้ำเอนไซม์ น้ำจุลินทรีย์ และปุ๋ยคอก ได้ด้วยตนเองโดยการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชน นอกจากนี้วิธีที่ใช้บำรุงดินอยู่ในปัจจุบันในอนาคตชุมชนมุ่งหวังที่จะใช้ “อินทรีย์อัดเม็ด” เพื่อให้เกษตรกรนำมาใช้แทนปุ๋ยเคมี เนื่องจากเกษตรกรส่วนใหญ่ยังติดความสะดวกสบาย เมื่อพิจารณาโดยองค์รวมแล้วผืนดินที่ทำการเกษตรเกือบทั้งประเทศกำลังถูกทำลายด้วยสารเคมีและปุ๋ยเคมีอยู่ ตลอดจนถูกปนเปื้อนมายังผลผลิตและส่งผลกระทบต่อปัญหาสุขภาพ การทำอินทรีย์อัดเม็ดมาใช้จะต้องไม่มีราคาแพงเหมือนกับปุ๋ยเคมีในปัจจุบัน และอย่าให้เป็นขององค์การใดองค์การหนึ่งหรือโรงงานใดโรงงานหนึ่ง เพราะจะทำให้มีราคาแพงเหมือนปุ๋ยทั่วไปที่ใช้ในปัจจุบัน ปริมาณการใช้ปุ๋ยชีวภาพในชุมชนยังมีไม่มากนัก มีการใช้ปุ๋ยชีวภาพที่ทำขึ้นใช้เองประมาณร้อยละ 20⁴⁹ ของเกษตรกรภายในชุมชน ผู้นำธรรมชาติและกลุ่มผู้นำชุมชนมีความต้องการที่จะขยายการใช้ปุ๋ยชีวภาพให้แพร่หลายมากยิ่งขึ้นที่ผ่านมา เป็นที่น่าเสียดายมากที่ชาวบ้านมีปุ๋ยคอกที่เกิดจากมูลสัตว์ แต่กลับนำไปขายหรือทิ้งเสียแล้วนำเงินมาซื้อปุ๋ยเคมีที่มีราคาแพงแทน ส่วนสภาพแหล่งน้ำภายในชุมชนมีสภาพดีขึ้น สัตว์น้ำสามารถกลับมาดำรงชีวิตได้อีกครั้ง ภายหลังมีการลดปริมาณการใช้สารเคมี การบริหารจัดการน้ำที่ส่งผลดีต่อดินด้วยคือการที่บ้านไหนมีคอกสัตว์ ให้ทำคอกคว่ำ คอกควายไว้บนที่สูง แหล่งน้ำไปถึงที่ไหนปุ๋ยก็จะไปถึงที่นั่น การบริหารจัดการน้ำบางส่วนที่ไร้แหลมทองมีการใช้กักเก็บสูบน้ำด้วยพลังงานจากลมธรรมชาติดึงน้ำขึ้นมาใช้ แต่โดยภาพรวมทั้งชุมชนแล้วการขาดแคลนน้ำทำการเกษตรยังเป็นปัญหาที่สำคัญ นอกจากนี้การทำลายพืชพืชและการตัดหญ้าอย่างง่ายที่สามารถทำได้ภายในชุมชนคือการเลี้ยงแพะและแกะที่อาศัยไว้ในไร่ของชุมชน ในช่วงปรับตัวของชุมชน ชุมชนนิยมปลูกป่าในวันสำคัญ อาทิวันพ่อ วันแม่ วันสำคัญทางศาสนาโดยจะนิยมปลูกตามสถานที่ที่สำคัญของชุมชน อาทิ วัด โรงเรียน ศูนย์การเรียนชุมชน ถนน ต้นไม้ที่นิยมปลูกได้แก่ ไม้ขี้เหล็ก ไม้มะขาม ไม้ตะแบก ต้นแค ต้นกลุ๊น เป็นต้น

4.2.3.5 สภาพเศรษฐกิจในช่วงปรับตัว

ภายหลังปี พ.ศ.2540 ชุมชนมีการพัฒนาที่สำคัญในหลายด้าน ทั้งศูนย์การเรียนชุมชน ศูนย์เด็กเล็ก ศูนย์จิตใจ ประกอบกับมีการรวมกลุ่มที่สำคัญเป็นองค์กรชุมชน อาทิ กลุ่มพลังงานธรรมชาติ กลุ่มแปรรูปดินลูกรัง กลุ่มแปรรูปผลไม้พื้นเมือง การรวมกลุ่มจัดตั้งเป็นองค์กรชุมชนส่งผลทำให้เกษตรกรมีรายได้เพิ่มขึ้น แทนที่จะพึ่งพิงและรอรายได้จากการขายปอ และมันสำปะหลัง เหมือน

⁴⁹ สัมภาษณ์ คำดี สายแหว, เกษตรกรดีเด่นจังหวัดอุบลราชธานี, 25 กันยายน 2547

ในอดีต การทำไร่ปอและไร่มันในปัจจุบันมีปริมาณลดลงเนื่องจากชาวบ้านประสบปัญหาการขาดทุนต่อเนื่อง ยิ่งทำมากยิ่งขาดทุนมาก ชาวบ้านนิยมทำการเกษตรแบบผสมผสานไว้ในที่ดินของตนเอง แทนที่จะปลูกพืชชนิดเดียวปริมาณมาก ๆ การรวมกลุ่มจัดตั้งองค์กรชุมชนทำให้ตลาดของสินค้าที่ผลิตเปลี่ยนไปไม่ได้ขึ้นอยู่กับพ่อค้าคนกลางมากนักเหมือนในอดีต ในการรวมกลุ่มชาวบ้านส่วนใหญ่จะมีหุ้นอยู่ในกลุ่มของตนเอง และจะมีการปันผลกำไรทุกสิ้นปี นอกจากชาวบ้านจะมีงานทำทุกวันแล้ว ชาวบ้านยังได้ทำงานเพื่อส่วนรวมด้วยเพราะผลกำไรส่วนหนึ่ง จะนำไปพัฒนากิจการของชุมชน (รายละเอียดขององค์กรชุมชนต่าง ๆ จะอยู่ในบทที่ 5) เศรษฐกิจของชุมชนจะพึ่งพิงวัตถุดิบส่วนใหญ่เกือบทั้งหมดภายในชุมชน อาทิ กลุ่มพลังงานธรรมชาติ วัตถุดิบที่ใช้ทำถ่านทั้งหมดจะมาจากชุมชนอันได้แก่ ไม้ยูคาลิปตัส ไม้ไผ่ รากมันสำปะหลัง เป็นต้น กลุ่มแปรรูปดินลูกรัง ทำอิฐบล็อกดินทั้งหมดจะเป็นดินซึ่งมีอยู่ในชุมชน กลุ่มแปรรูปผลไม้พื้นเมือง ทำขนุนอบกรอบขนุนส่วนใหญ่จะเป็นขนุนที่มาจากไร่ที่มีอยู่ภายในชุมชน อย่างไรก็ตามชุมชนจะต้องพึ่งพิงกับตลาดรับซื้อภายนอก สินค้าของชุมชนจำเป็นต้องมีคุณภาพและและมีต้นทุนในการผลิตที่ต่ำ การที่มีทรัพยากรอยู่ในพื้นที่จึงทำให้สินค้าของชุมชนสามารถแข่งขันได้ทั้งตลาดรับซื้อที่มีอยู่ทั้งภายในและภายนอกประเทศ อย่างไรก็ตามเป้าหมายของชุมชนไม่ได้มุ่งเน้นผลกำไร เป้าหมายที่มีอยู่คือการให้คนในชุมชนมีงานทำมากที่สุดเท่าที่จะทำได้ ในปัจจุบันงานในชุมชนสามารถรองรับได้เพียง ร้อยละ 20-30⁵⁰ เท่านั้น เป้าหมายของชุมชนเน้นการปลูกฝังจิตสำนึก จากกิจกรรมที่มีอยู่ภายในชุมชน เน้นการใช้ทรัพยากร และแรงงานภายในชุมชน ตลอดจนอาศัยภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีอยู่

โดยภาพรวมช่วงปรับตัว เป็นช่วงที่ทุกข์ของชาวบ้านภายในชุมชนได้รับการแก้ไขปัญหาร่วมกัน มีผู้นำตามธรรมชาติ และผู้นำทางการเป็นผู้นำในการพัฒนา รวมถึงอาศัยความร่วมมือจากคนภายในชุมชนเป็นสำคัญ ทุกข์ของคนภายในชุมชนที่ชุมชนบ้านแหลมทองได้ร่วมกันแก้ไขปัญหาและดำเนินการแก้ไขปัญหาลงที่ ที่สำคัญได้แก่ ปัญหาการศึกษา ปัญหาสุขภาพ ปัญหาเด็กขาดสารอาหาร ปัญหาเด็กและคนชราถูกทอดทิ้ง ปัญหาครอบครัวแตกแยก ครอบครัวและชุมชนขาดความอบอุ่น วิถีชุมชนล่มสลาย ปัญหาการไม่มีงานทำภายในชุมชน เป็นต้น

⁵⁰ สัมภาษณ์ บัญชา ตั้งวงษ์ไชย , ผู้นำตามธรรมชาติชุมชนบ้านแหลมทอง, 6 ตุลาคม 2547

ปัจจัยที่เป็นข้อจำกัดต่อการพัฒนาที่ยั่งยืนของชุมชนบ้านแหลมทองในช่วงปรับตัว

1. **ปัญหาการขาดแคลนน้ำทำการเกษตรในฤดูแล้ง** จนถึงปัจจุบันปัญหาการขาดแคลนน้ำยังเป็นปัญหาที่มีอยู่ภายในชุมชน ชาวบ้านไม่สามารถดึงน้ำจากในเขื่อนขึ้นมาใช้ได้เนื่องจากยังขาดระบบท่อส่งน้ำ และเครื่องส่งน้ำภายในชุมชน อย่างไรก็ตามชุมชนได้เขียนแผนเสนอขอระบบสูบน้ำโครงการไฟฟ้าระบบท่อส่งเพื่อการเกษตร ไปยังหน่วยงานของกรมชลประทาน เขต 5 จังหวัดอุบลราชธานี ซึ่งอยู่ในระหว่างการดำเนินการ

2. **ปัญหาระบบไฟฟ้าภายในชุมชน** ชุมชนมีปริมาณไฟฟ้าไม่พอใช้ ระบบไฟฟ้าที่ใช้อยู่ในปัจจุบันเป็นระบบ 2 เฟส แต่ชุมชนมีความต้องการใช้ไฟฟ้าในระบบ 3 เฟส ปัญหาไฟฟ้าไม่เพียงพอส่งผลกระทบต่อประสิทธิภาพการทำงานของกลุ่มต่าง ๆ ภายในชุมชน ทำให้การทำงานเกิดความล่าช้าเนื่องจากไฟฟ้าไม่เพียงพอ ทำให้ชุมชนต้องประยุกต์ใช้พลังงานจากเครื่องยนต์แทน

3. **ปัญหาเด็กขาดสารอาหารและคนชราถูกทอดทิ้งภายในชุมชน** ปัญหาเหล่านี้เป็นผลพวงมาจากการพัฒนาในช่วงชุมชนขยายตัว ปัญหาเด็กขาดสารอาหารส่วนหนึ่งได้รับการแก้ไขปัญหาโดยการจัดตั้งศูนย์เด็ก เด็ก ๆ ที่ศูนย์เด็กจะได้รับประทานอาหารกลางวันทุก ๆ วัน อีกทั้งยังได้รับการอบรมเลี้ยงดูและการปลูกฝังจิตสำนึกจากครูที่ชุมชน อย่างไรก็ตามปัญหาคนชราถูกทอดทิ้งยังไม่ได้รับการแก้ไขในปัจจุบันแต่ในอนาคตชุมชนมีแผนที่จะสร้างศูนย์คนชราขึ้น โดยให้คนชรา รู้สึกว่าตนเป็นส่วนหนึ่งของสังคมและชุมชนแหลมทอง มีเพื่อนบ้าน มีสังคม ได้อยู่ใกล้ลูกหลานและเด็ก ๆ ภายในชุมชน สร้างความเป็นครอบครัวใหญ่ภายในชุมชน ตลอดจนมีกิจกรรมที่สร้างสันติสุขภายในใจ มีการพบปะพูดคุย สร้างความอบอุ่น ตลอดจนสามารถปฏิบัติธรรม และอยู่ภายในชุมชนได้อย่างมีความสุข การสร้างศูนย์คนชราเป็นแผนของชุมชนภายในอนาคต

ปัจจัยที่ทำให้ชุมชนบ้านแหลมทองพึ่งตนเองได้ในช่วงปรับตัว

1. **การสร้างปัจจัยสี่ให้มีพร้อมภายในครัวเรือน** จำนวนครอบครัวผู้ทำการเกษตรแบบผสมผสาน มีมากขึ้นในระยะหลัง ข้อดีของการทำเกษตรแบบผสมผสานคือเกษตรกรสามารถพึ่งตนเองได้มากขึ้น ลดการพึ่งพาจากตลาดภายนอก การปลูกพืชชนิดเดียวกันมาก ๆ จะทำให้เกษตรกรขาดความมั่นคง เพราะราคาจะผูกติดกับตลาดเมื่อทุกคนปลูกพืชชนิดเดียวกันมาก ๆ ราคาสินค้าจะถูกกด และเกษตรกรจะมีรายจ่ายในการซื้อสินค้าอุปโภคและบริโภคเกือบทุกชนิด เนื่องจากไม่ได้ปลูกพืชไว้กินเอง ตลอดจนหนี้สินของเกษตรกรเพิ่มขึ้นเนื่องจากเกษตรกรกู้เงินมาเพื่อลงทุนแล้วประสบกับภาวะขาดทุน

2. **การมีผู้นำธรรมชาติและผู้นำชุมชนที่เข้มแข็ง** ชุมชนบ้านแหลมทองมีผู้นำธรรมชาติและผู้นำทางการที่เข้มแข็งมาก อีกทั้งตัวแทน อบต. ทั้ง 2 คนของชุมชนก็เป็นผู้เสียสละและอุทิศตนช่วยเหลืองานของชุมชนโดยไม่เห็นแก่เหน็ดเหนื่อย ผู้นำตามธรรมชาติของชุมชนมีลักษณะพิเศษที่สำคัญ 3 ประการ คือ 1.เป็นผู้นำในเรื่องทักษะของชีวิต 2.เป็นผู้นำในการส่งเสริมอาชีพหลักและอาชีพรองให้ชาวบ้านภายในชุมชนมีอาชีพและสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้โดยมีปัจจัย 4 เป็นพื้นฐาน 3.เป็นผู้นำในการปลูกฝังจิตสำนึก ให้รู้ว่าอะไรควรทำไม่ควรทำ และรู้จักรับผิดชอบต่อตนเอง ครอบครัว ชุมชน และสังคม

3. **การมีศูนย์การเรียนรู้ชุมชน** ทำให้ชุมชนมีสถานที่ในการศึกษาเรียนรู้ ได้ฝึกทักษะอาชีพและเป็นเวทีพบปะและถ่ายทอดองค์ความรู้ของชุมชน ผู้เรียนรู้จะได้รับการถ่ายทอดองค์ความรู้จากการปฏิบัติงานจริง เมื่อเรียนจบออกไปจึงสามารถมีงานทำเนื่องจากผ่านการปฏิบัติงานจริงมาแล้ว ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนพลาญช้อยประสบความสำเร็จอย่างสูงในการสร้างงานและถ่ายทอดองค์ความรู้ที่มีอยู่ภายในชุมชน อีกทั้งยังเป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชนดีเด่น ระดับประเทศปี พ.ศ.2546 ในปัจจุบันเป็นแหล่งศึกษาดูงาน เรียนรู้ของหน่วยงาน องค์กร และบุคคลทุกชนชั้น

4. **การรวมกลุ่มสร้างองค์กรชุมชนเพื่อสร้างงานภายในชุมชน** ทำให้คนภายในชุมชนมีงานทำ ไม่ต้องทิ้งถิ่นฐานไปทำงานที่อื่น ชาวบ้านมีความสุขมากขึ้น คนในครอบครัวได้อยู่ด้วยกันดี ๆ ไม่ถูกทอดทิ้ง สามารถอยู่ด้วยกันเป็นครอบครัวใหญ่เกิดความอบอุ่นภายในครอบครัว ตลอดจนมีสภาพเศรษฐกิจภายในครัวเรือนดีขึ้น การรวมกลุ่มภายในชุมชนเน้นกระบวนการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนอย่างยั่งยืน โดยเน้นการบูรณาการ การมีส่วนร่วมของชุมชนชนบทซึ่งมีความพร้อมในด้านแรงงาน ทรัพยากร ภูมิปัญญาท้องถิ่น ร่วมกับชุมชนเมืองบางส่วนซึ่งมีความพร้อมในด้าน เงินทุน ทักษะ เทคโนโลยีการตลาดในรูปแบบของวิสาหกิจชุมชน ณ ปัจจุบันสามารถลดปัญหาการอพยพทิ้งถิ่นฐานไปขายแรงงาน และสร้างแรงจูงใจให้ราษฎรที่อพยพไปขายแรงงานในเมืองใหญ่ กลับสู่ชุมชนได้จำนวน 31 ครัวเรือน จากจำนวนทั้งสิ้น 151 ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 20.52 มีผู้ได้รับประโยชน์จำนวน 138 ราย จากจำนวนทั้งสิ้น 638 คน⁵¹

5. **การมุ่งใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ภายในชุมชนเป็นวัตถุดิบในการผลิต** ทำให้ชุมชนมีความสามารถในการพึ่งตนเองได้สูง กิจกรรมทุกกิจกรรมภายในชุมชนอาศัยทรัพยากรทั้งหมดที่มีอยู่ภายในชุมชนมาเป็นปัจจัยการผลิตในการสร้างงาน อาทิ กลุ่มแปรรูปดินลูกรังทำอิฐบล็อกใช้ดินลูกรังที่มีอยู่ภายในชุมชนทำอิฐบล็อก กลุ่มพลังงานธรรมชาติ ใช้ไม้ไผ่ และไม่ยุ่งคาลิปดัสที่มีอยู่ภายในชุมชน

⁵¹ สัมภาษณ์ บัญชา ตั้งวงษ์ไชย, ผู้นำตามธรรมชาติชุมชนบ้านแหลมทอง, 6 ตุลาคม 2547

ทำเป็นวัตถุดิบ กลุ่มแปรรูปผลไม้พื้นเมือง ใช้ขนุน และมะม่วงที่มีอยู่ภายในชุมชนนำมาทำเป็นมะม่วงแช่อิ่มและขนุนอบกรอบโนนก่อ ซึ่งในปัจจุบันขนุนอบกรอบโนนก่อ มีชื่อเสียงแพร่หลายมากในจังหวัดอุบลราชธานีและเป็นผลิตภัณฑ์ OTOP ที่ได้รับการรับรองคุณภาพสินค้าระดับ 5 ดาว

6. **การมีศูนย์จิตใจ ศาลาปฏิบัติธรรม วัด และศูนย์เด็กภายในชุมชน** เป็นสถานที่ในการขัดเกลาจิตใจและปลูกฝังจิตสำนึกของคนภายในชุมชน ทำให้ผู้คนมีสติยังคิดในการดำเนินชีวิต และมีทัศนคติที่ถูกต้องต่อการแก้ปัญหาทั้งต่อตนเอง ครอบครัว ชุมชน และสังคม นอกจากนี้การมีศูนย์จิตใจยังทำให้ชุมชนได้รับความร่วมมือจากกลุ่มญาติธรรม ในเรื่องของการให้อภัยความรู้สึมน่าใหม่ ต่องานพัฒนาที่มีอยู่ภายในกลุ่มต่าง ๆ รวมถึงเงินบริจาคสมทบทุนเป็นค่าอาหารกลางวันของศูนย์เด็กภายในชุมชน

7. **คนภายในชุมชนมีความสามัคคีกันในระดับที่สูง** ตลอดจนร่วมแรงร่วมใจให้ความร่วมมือต่องานพัฒนาเป็นอย่างดี มีปัญหาการทะเลาะเบาะแว้งต่อกันในระดับที่น้อยมาก คนที่ชุมชนมีความใจดีเป็นเสน่ห์ มีความสามัคคีต่อกันเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อเพื่อนมนุษย์ มีความปรารถนาดีที่จะช่วยเหลือซึ่งกันและกัน⁵² โดยมีผู้นำธรรมชาติที่เริ่มเป็นผู้ให้ก่อน ชุมชนที่อื่นจะหายากส่วนใหญ่จะเน้นเรื่องกำไร เรื่องการจัดการ นอกจากนี้หน่วยงานราชการของกองทัพภาคที่ 2 ที่ได้เข้ามาสำรวจความสงบเรียบร้อยบริเวณชายแดนพบว่าชุมชนบ้านแหลมทอง มีระดับความสามัคคีภายในชุมชนสูงสุดในอำเภอสิรินธร ตลอดจนไม่มีปัญหาการทะเลาะเบาะแว้ง⁵³

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

⁵² สัมภาษณ์ อนุวัฒน์ วัฒนพิชญากุล, อาจารย์มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี, 24 กันยายน 2547.

⁵³ สัมภาษณ์ อูทิศ พาชอบ, ผู้ใหญ่บ้านบ้านแหลมทอง, 16 กันยายน 2547 .

บทที่ 5

การบริหารจัดการชุมชนบ้านแหลมทองเพื่อการพัฒนาไปสู่ความยั่งยืน

ในบทนี้จะนำเสนอเกี่ยวกับการบริหารจัดการชุมชนของชุมชนบ้านแหลมทองว่า มีลักษณะอย่างไรชุมชนมีองค์กรชุมชนที่สำคัญอย่างไรบ้าง และมีปัจจัยอะไรบ้างที่ทำให้องค์กรชุมชนประสบความสำเร็จ รวมถึงปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาองค์กรชุมชน โดยภาพรวมแล้วลักษณะการบริหารจัดการชุมชนบ้านแหลมทองมีลักษณะที่สำคัญ 4 ประการ คือ

1. ชุมชนบ้านแหลมทองมีการทำเกษตรแบบไร้นาสวนผสม เน้นการมีอยู่ มีกิน และเน้นการพึ่งตนเองได้ภายในชุมชน
2. ชุมชนบ้านแหลมทองเน้นการเรียนรู้ด้วยการปฏิบัติโดยมีศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเป็นองค์กรที่สำคัญ
3. ชุมชนบ้านแหลมทองมุ่งเน้นการปลูกฝังจิตสำนึกของคนภายในชุมชน โดยมีองค์กรชุมชนที่สำคัญคือ ศูนย์เด็กและศูนย์จิตใจเป็นองค์กรที่สำคัญในการพัฒนา
4. ชุมชนบ้านแหลมทองมีการจัดตั้งองค์กรชุมชนเพื่อการสร้างงาน สร้างรายได้ ให้กับคนภายในชุมชนซึ่งได้แก่กลุ่มแปรรูปผลไม้พื้นเมือง กลุ่มแปรรูปดินลูกรังทำอิฐบล็อก กลุ่มพลังงานธรรมชาติ

5.1 ชุมชนบ้านแหลมทองกับการทำเกษตรแบบไร้นาสวนผสม เน้นการมีอยู่ มีกินและเน้นการพึ่งตนเองได้ภายในชุมชน

ในปัจจุบันชุมชนบ้านแหลมทองมีการรณรงค์ให้เกษตรกรมีการทำเกษตรแบบไร้นาสวนผสมเพิ่มขึ้น เพื่อเพิ่มระดับความสามารถในการพึ่งตนเอง ลดการพึ่งพาจากภายนอก ซึ่งจะส่งผลทำให้เกษตรกรภายในชุมชนสามารถลดรายจ่ายภายในครัวเรือน และสามารถเพิ่มผลผลิตภายในครัวเรือนให้มีความหลากหลายมากขึ้นแทนการปลูกพืชชนิดเดียว หากมีการปลูกพืชชนิดเดียวแต่ไม่มีความหลากหลายในปริมาณและพื้นที่จำนวนมากเพื่อหวังประโยชน์ทางธุรกิจ จะทำให้ชาวบ้านไม่มีความมั่นคง เพราะราคาสินค้ามีความแปรปรวน ไม่แน่นอน ในปีใดที่ราคาสินค้าตกต่ำชาวบ้านจะประสบปัญหากับการขาดทุนและมีปัญหาหนี้สินสะสมตามมา ส่งผลทำให้เกษตรกรประสบกับภาวะความยากจน ในกรณีของชุมชนในชนบทการปลูกพืชให้มีความหลากหลาย จะทำให้ชาวบ้านมีความมั่นคง

และสามารถดำเนินชีวิตในชุมชนได้อย่างยั่งยืน มากกว่าการปลูกพืชเศรษฐกิจเพียงชนิดเดียว การปลูกพืชให้มีความหลากหลายไว้บนที่ดินทำกินจะทำให้ระดับความสามารถในการพึ่งตนเองในชุมชนอยู่ในระดับที่สูง ชาวบ้านสามารถเลี้ยงตนเองได้บนพื้นฐานของความพออยู่พอกิน และความประหยัด ส่วนเกินมีเหลือจึงแจกจ่าย หรือทำเพื่อการค้า ข้อดีของการทำไร่นาสวนผสม ภายในชุมชนจะทำให้ชุมชนมีความยั่งยืน และมีความมั่นคงมากขึ้น เนื่องจากภายในชุมชนสามารถผลิตอาหารเองได้โดยไม่ต้องพึ่งพิงจากภายนอก หรือพึ่งพิงในระดับที่ลดลง ในปัจจุบันมีเกษตรกรทำการเกษตรแบบไร่นาสวนผสมในชุมชนบ้านแหลมทองประมาณ 15-20 หลังคาเรือน ในขณะที่เกษตรกรบางส่วนเริ่มนิยมปลูกพืชให้มีความหลากหลายมากยิ่งขึ้น ไร่ที่มีความสำคัญต่อชุมชนบ้านแหลมทองได้แก่ ไร่แหลมทอง ไร่ของลุงคำดี สายแวง

5.1.1 หลักการบริหารการทำไร่นาสวนผสมของชุมชนบ้านแหลมทอง

การทำไร่นาสวนผสมที่ชุมชนบ้านแหลมทองมีหลักที่สำคัญคือ เน้นการปลูกที่พักอาศัยขนาดเล็ก แต่สร้างแหล่งอาหารในพื้นที่ให้มีจำนวนมาก เน้นการปลูกพืช และเลี้ยงสัตว์ให้มีความหลากหลาย ลดการพึ่งตลาดภายนอก โดยหันมาพึ่งตนเองทางด้านอาหาร รวมถึงในกระบวนการเพาะปลูกจะต้องมีวิธีการในการบำรุงรักษาสภาพดิน และแหล่งน้ำ ลดการใช้สารเคมี และปุ๋ยเคมีแล้วหันมาใช้ น้ำหมักเอนไซม์ ปุ๋ยหมัก และการสร้างอินทรีย์วัตถุแทน

5.1.1.1 การใช้หลัก บ้านเล็ก ปลูกใหญ่

การทำไร่นาสวนผสมที่ชุมชนบ้านแหลมทองเน้นการสร้างที่อยู่อาศัยขนาดเล็ก โดยไม่จำเป็นต้องปลูกบ้านให้ใหญ่โตมาก ไม่ต้องกู้หนี้ยืมสินมาปลูก หลักที่สำคัญ คือ เน้นความอุดมสมบูรณ์ของแหล่งอาหาร สร้างปัจจัย 4 ให้มีความถึงพร้อมและสมบูรณ์ ภายในพื้นที่ทำไร่นาสวนผสมจะต้องมีทั้ง “ข้าว ปลูก ปลา หมู เห็ด เป็ด ไก่ พืชผักสวนครัว พืชพันธุ์ธัญญาหาร สมุนไพร และ กระเทียม หรือ บ้าน สร้างเป็นที่อยู่อาศัย”

การทำการเกษตรที่ผ่านมามีปัญหาที่พบก็คือว่า เกษตรกรมุ่งเน้นผลกำไร มีการทำการเกษตรเชิงธุรกิจ เกษตรกรมุ่งที่จะร่ำรวย แต่ว่ามันเป็นการกระทำที่เห็นความจริง เพราะที่ชุมชนบ้านแหลมทอง ได้พิสูจน์ร่วมกันมาแล้วว่ายิ่งทำมากก็ยิ่งขาดทุน ต้นทุนการผลิตสูง รายได้ที่ได้มันไม่คุ้ม ยิ่งทำยิ่งเป็นหนี้ คล้ายกับว่าทำแบบงี้ ๆ ทำเพื่อหาเงินให้ค่าปุ๋ยแล้วเกษตรกรเองก็เป็นหนี้ ที่ชุมชนได้ทำ ได้ทดลอง ได้ทดสอบ มาหลายปีแล้ว แล้วก็ขาดทุนจริง ๆ สำหรับ ที่ชุมชน เกษตรเปลี่ยนแนวคิดกันใหม่ คำว่า รวย คือ การมีหนี้้น้อย หรือไม่มีหนี้ ถ้ามีบ้านใหญ่ แต่เป็นหนี้ เกษตรกรก็จะนอนไม่หลับ

การกุ่มนี้เยี่ยมสินเป็นสิ่งที่ดี หากเอามาอย่าง พอดี พอเพียง พอเหมาะ สิ่งที่เกษตรกรควรทำที่สำคัญอันดับแรกคือการยึดหลักสร้างบ้านหลังเล็ก เน้นการไม่ก่อหนี้ รวมถึงปลูกพืช เลี้ยงสัตว์ให้มีความหลากหลาย เน้นการพึ่งตนเองให้ได้ จากนั้นเมื่อพึ่งตนเองได้แล้วจึงค่อยขยายผลนำไปแจกจ่ายสร้างบุญกุศลและขายตามลำดับ⁵⁴

5.1.1.2 การใช้ภูมิปัญญาในการปลูกข้าว

หลักในการใช้ภูมิปัญญาในการปลูกข้าวคือ ให้มีการปลูกข้าวทั้ง 3 ชนิดในที่นาคือ ข้าวเบา ข้าวกลาง และข้าวหนัก ในปีที่เกษตรกรปลูกข้าวได้ไม่เพียงพอ ได้ผลผลิตไม่ดีเกษตรกรก็จะมีข้าวเบาไว้กินไว้ใช้ก่อน ในปีที่ฝนทิ้งช่วงปลายปี เกษตรกรจะได้ผลผลิตดีทั้งข้าวเบาและข้าวกลาง แต่หากมีฝนตกดีตลอดทั้งปี ชาวบ้านจะได้ผลผลิตข้าวที่ดีทั้ง 3 ชนิดพร้อมกัน ดังนั้นเกษตรกรจึงควรปลูกข้าวทั้ง 3 ชนิดเพื่อประกันการมีข้าวไว้ในยุ้งฉางอย่างไม่ขาดแคลน ส่วนลักษณะการเก็บเกี่ยวจะต้องเก็บเกี่ยวเป็นช่วง ช่วงแรกจะเป็นการเก็บเกี่ยวข้าวเบา ต่อมาอีกระยะจะทำการเก็บเกี่ยวข้าวกลาง ส่วนข้าวหนักจะเก็บเกี่ยวเป็นลำดับสุดท้าย การเก็บเกี่ยวในลักษณะดังกล่าวทำให้เกษตรกรมีเวลาพักผ่อนไปในตัว อย่างไรก็ตามในปัจจุบันเกษตรกรปลูกกันแต่ข้าวหนักเป็นส่วนมาก เวลาเก็บเกี่ยวจึงต้องเกี่ยวพร้อมกันทั้งหมด (ข้าวเบาเป็นข้าวชนิดแรกที่จะทำการเก็บเกี่ยวเร็วกว่าข้าวชนิดอื่น ส่วนมากจะทำการเก็บเกี่ยวหลังจากออกพรรษา ส่วนข้าวกลาง คือ ข้าวที่มีช่วงระยะเวลาการเก็บเกี่ยวอยู่ระหว่างข้าวเบา กับข้าวหนัก ส่วนข้าวหนักก็คือ ข้าวหอมมะลิ 105 หรือ กข 6) เวลาจ้างจึงต้องจ้างแรงงานในช่วงเวลาเดียวกัน ดังนั้น จึงไม่ค่อยมีใครว่างที่จะช่วยเหลือแรงงานซึ่งกันและกัน การทำนาที่จะให้ผลดี นาในแปลงควรจะแบ่งออกเป็น 3 ส่วน เว้นเสียแต่ว่าจะมีพื้นที่ในการทำนาจำกัด การแบ่งพื้นที่ควรแบ่งออกเป็น ปลูกข้าวเบา ข้าวกลาง ข้าวหนัก ในการปักดำนา เมื่อเกษตรกรรู้ว่า แปลงไหนเป็นที่สูง หรือเป็นที่โนน เกษตรกรจะใส่ข้าวเบา แปลงไหนที่ระบายน้ำได้ดี ควรจะใส่ข้าวกลาง ส่วนแปลงไหนที่มีน้ำจำนวนมากเข้าถึงที่นาที่จะใส่ข้าวหนัก แต่ในปัจจุบันที่ดินทั้ง สูง กลาง และต่ำ เกษตรกรส่วนใหญ่จะใส่ข้าวหนักอย่างเดียวจึงทำให้ไม่สามารถมาช่วยกันเก็บเกี่ยวได้ ผลสุดท้ายต้องจ้างแรงงานมีค่าใช้จ่ายเพิ่มขึ้น อย่างไรก็ตามการเอาแรงกัน การช่วยกันลงแขกปลูกข้าว ยังมีอยู่บ้างภายในชุมชนบ้านแหลมทอง แต่ส่วนใหญ่ก็จะเป็นการจ้างงานกันเป็นรายวัน การปลูกข้าวโดยใช้ภูมิปัญญาในการปลูกตามที่กล่าวมายังมีอยู่ในระดับตำบลโดยจะมีอยู่เฉพาะบางครอบครัวที่ปลูกข้าวภายในไร่นาสวนผสมของตนเอง ในปัจจุบันที่ชุมชนบ้านแหลมทอง ชาวบ้านบางส่วนนิยมปลูกข้าวไร่ คือข้าวที่ปลูกโดยไม่ต้อง

⁵⁴ สัมภาษณ์ คำดี สายแวว, เกษตรกรดีเด่นชุมชนบ้านแหลมทอง, 12 ตุลาคม 2547.

อาศัยน้ำ เนื่องจากสภาพดินส่วนใหญ่ของชุมชนบ้านแหลมทองไม่เอื้ออำนวยต่อการปลูกข้าว สภาพดินส่วนใหญ่เป็นดินทราย และดินลูกรัง ตลอดจนเป็นดินที่มีสภาพเป็นกรดสูง

5.1.1.3 การบริหารที่ดินทำกิน

5.1.1.3.1 การปรับสภาพดินให้มีความอุดมสมบูรณ์

ที่ชุมชนสภาพดินส่วนใหญ่เป็นดินทรายและดินลูกรัง และดินมีสภาพเป็นกรดรุนแรง จึงทำให้ไม่เหมาะกับการเพาะปลูก การแก้ไขก็คือ การพยายามเพิ่มวัตถุดิบที่รียให้กับดิน การบำรุงดินง่าย ๆ อย่างหนึ่งก็คือ อย่่าจุดไฟเผาซากปรักหักพัง และซากพืชที่ตายแล้ว ควรปล่อยให้ให้เกิดการทับถม ในปัจจุบันมีได้เดือนในดินอาศัยอยู่จำนวนมาก ซึ่งแสดงถึงความอุดมสมบูรณ์ของดินที่มีมากขึ้น ที่ชุมชนบ้านแหลมทองแต่ก่อนมีการใช้ปุ๋ยเคมี และสารเคมีฉีดพ่นอย่างแพร่หลาย ส่งผลให้มีสารเคมีตกค้างต่อพื้นดิน ผิวน้ำ และแพร่กระจายไปในอากาศ ตลอดจนส่งผลต่อสุขภาพของเกษตรกรทั้งในขณะพ่น และผลจากการรับประทานอาหารที่มีสารเคมีตกค้าง สภาพพื้นดินในอดีต และพื้นดินในปัจจุบันบางส่วน สิ่งมีชีวิตไม่สามารถอาศัยอยู่ได้ ไล่เดือนตายเกลี้ยง รวมทั้งสัตว์ชนิดอื่น ๆ ด้วย แม้แต่ลูกกอนตายเกลี้ยง อันเป็นภาพที่สามารถพบได้ในชุมชนที่มีการใช้ยาฆ่าแมลงและปุ๋ยเคมี ในความเป็นจริงสภาพดินที่ชุมชนไม่ดีเอามาก ๆ ถ้าไม่มีการสร้างวัตถุดิบที่รีย วัตถุดิบที่เรารสร้างให้ดินได้ง่ายที่สุดก็คือซากพืช ซากสัตว์ ทั้งหลาย เวลาตัดพืชไม่ควรเอาโคนของมันออก ควรปล่อยให้มันแตกหน่อขึ้นมาใหม่เมื่อพืชเจริญเติบโตจนพอเหมาะเราก็ตัดกิ่งก้านของมัน ปล่อยให้มันทับถมลงไปเป็นอาหารในดิน นอกจากนี้ควรมีการเลี้ยงสัตว์ไว้บนพื้นที่ทำการเกษตร มูลสัตว์จะเป็นปุ๋ยธรรมชาติ และช่วยบำรุงดิน วิธีบำรุงดินอีกวิธีหนึ่งก็คือการใช้ เอนไซม์ หรือปุ๋ยหมักชีวภาพ ในปัจจุบันชาวบ้านส่วนใหญ่นิยมทำกันแพร่หลายมากขึ้นเนื่องจากสามารถลดต้นทุนในการผลิตของเกษตรกร อย่างไรก็ตามก็ยังมีเกษตรกรส่วนหนึ่งยังใช้ปุ๋ยเคมีอยู่ เนื่องจากเห็นว่ามีความสะดวก และมีความเคยชิน ปุ๋ยหมักชีวภาพ มีผลดีต่อการบำรุงสภาพดิน ช่วยทำให้ดินอุดมสมบูรณ์ขึ้นและเป็นอาหารของพืช ตลอดจนสามารถไล่แมลง และไม่ทำให้สัตว์เสียชีวิต

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แผนภาพที่ 8: รูปภาพแสดงถึงหมักทำปุ๋ยหมักชีวภาพ

สูตรการทำปุ๋ยหมักชีวภาพของชุมชนบ้านแหลมทอง การทำปุ๋ยหมักชีวภาพหรือน้ำเอนไซม์ ชาวบ้านที่ชุมชนบ้านแหลมทองจะใช้เศษอาหารจำพวกผัก ผลไม้ เปลือกมัน น้ำอ้อย น้ำตาล น้ำแกง โดยจะใช้ผักสด 3 ส่วน และน้ำ 5 ส่วน หมักใส่ถังพลาสติกและห้ามใส่ถังเหล็ก

5.1.1.3.2 การบริหารแหล่งน้ำ

เกษตรกรควรมีน้ำกักเก็บไว้ใช้ตลอดปี ควรมีบ่อน้ำภายในพื้นที่ทำกินของตนเองเพื่อรองรับน้ำจากน้ำฝนกักเก็บไว้ใช้ และหากมีแหล่งน้ำที่ไหลผ่านการสร้างแหล่งน้ำควรให้ไหลผ่านคอกวัว คอกควาย เพื่อที่จะได้เป็นปุ๋ยธรรมชาติ น้ำไปถึงไหน ปุ๋ยก็จะไปถึงที่นั่น ที่เป็นพื้นที่ทำการเกษตร เมื่อขุดบ่อน้ำเสร็จควรปลูกหญ้าแฝกเอาไว้ให้รอบ ๆ เพื่อป้องกันการพังทลายของดิน รากของหญ้าแฝกจะช่วยยึดดินบริเวณปากบ่อและคันนาไม่ให้พังทลาย รากของหญ้าแฝกจะหยั่งลึกลงไปได้ถึง 3 เมตร บ่อที่ขุดจะสามารถอยู่ได้นานถ้าเราไม่ใช้หญ้าแฝกช่วยยึดดินอาจจะพังทลายได้ นอกจากนี้ประโยชน์ของหญ้าแฝกเรายังสามารถใช้เกี่ยวเกี่ยวและโยนลงไปบ่อ ทิ้งลงไปเพื่อเป็นอาหารปลาได้อีกด้วย นอกจากนี้ยังมีพืชตระกูลตะไคร้หอม ที่สามารถปลูกไว้สำหรับยึดดิน ในปัจจุบันที่ชุมชนบ้านแหลมทอง การปลูกตะไคร้หอม นอกจากจะเอาไว้ใช้ในครัวเรือนแล้วยังมีประโยชน์ คือสามารถนำมาสกัดน้ำมันจากตะไคร้หอม เพื่อนำไปใช้ในการทำถ่านหอมของกลุ่มพลังงานธรรมชาติภายในชุมชนบ้านแหลม

ทองได้อีกด้วย แหล่งน้ำภายในชุมชนโดยปกติจะขาดช่วง ชาวบ้านจะไม่มีน้ำใช้ในช่วงเดือน เมษายน ถึง มิถุนายน น้ำจะแห้ง ในปัจจุบันชาวบ้านมีความต้องการระบบชลประทานภายในชุมชน เพื่อที่จะใช้ประโยชน์จากแหล่งน้ำได้อย่างเพียงพอตลอดปี ภายในชุมชนมีน้ำจากบางส่วนจาก ภูเขา ไหลผ่านพื้นที่ชุมชนในลักษณะที่สามารถมีการลอกคลองตามธรรมชาติได้เพื่อเป็นสถานที่สำหรับเลี้ยงสัตว์ และเกษตรกรสามารถใช้เป็นแหล่งทำมาหากินได้

5.1.1.3.3 การจัดสรรที่ดินทำกินภายในไร่นาสวนผสม

การจัดสรรที่ดินทำกิน ไม่มีสูตรที่ตายตัวหลักใหญ่ ๆ คือควรปลูกพืชผัก ผลไม้ ให้มีลักษณะผสมผสาน มีพื้นที่สำหรับปลูกข้าว มีแหล่งน้ำและการเลี้ยงสัตว์เป็นหลัก ตัวอย่างการจัดสรรที่ดิน การทำไร่นาสวนผสม พื้นดิน ร้อยละ 30 ปลูกข้าว ร้อยละ 30 ปลูกพืช ผัก ผลไม้ ร้อยละ 30 เลี้ยงสัตว์ และสร้างบ่อน้ำ และอีก ร้อยละ 10 ควรปลูกที่อยู่อาศัย

พืช ผัก ผลไม้ ที่ปลูก เช่น กัญชง มะม่วง ขนุน ฝรั่ง ตะกี้ มะพร้าว มะยม กระเทียม แตงกวา ถั่วฝักยาว ค่ะน้า ผักบุ้ง ผักกระเฉด มะนาว พริก มะกรูด มะเขือพวง กระเพรา โหระพา เห็ด ผักทอง

สมุนไพร อาทิ ฟ้าทลายโจร ชิง ข่า ตะไคร้หอม ว่านหางจระเข้ ว่านต่าง ๆ เป็นต้น

ไม้ยืนต้น อาทิ ไม้ซี้เหล็ก ไม้ยูคาลิปตัส ต้นแค

เลี้ยงสัตว์ อาทิ สุกร เป็ด ไก่ วัว ควาย แพะ ในน้ำมีการเลี้ยง กุ้ง หอย ปู ปลา

5.1.2 คนเป็นเกษตรกรเป็นคนมีบ้านนาญ

การเป็นเกษตรกรไร่นาสวนผสมจะทำให้เกษตรกรเป็นคนมีบ้านนาญ ไม่อดตายไปตลอดชีวิต เนื่องจากได้อาศัยจากพืชผลที่ปลูก แต่ต้องอาศัยการดูแลรักษา พื้นที่การเกษตรของตนควบคู่ไปด้วย ลักษณะบ้านนาญของเกษตรกรก็คือ

5.1.2.1 การมีที่ดินเป็นของตนเอง

การมีที่ดินเป็นของตนเองทำให้เกษตรกรมีอิสรภาพ ไม่ต้องเช่าพื้นที่ของใครอยู่ มีความเป็นไทบนเนื้อที่ของตนเอง เป็นเจ้าของทั้งพื้นดิน พื้นน้ำ และอากาศที่บริสุทธิ์ ตลอดจนมีอำนาจในการจัดการบริหาร และการตัดสินใจ

5.1.2.2 มีบ้านเป็นของตัวเอง

การมีบ้านเป็นของตนเอง ไม่ต้องเสียค่าเช่าบ้าน บ้านเรือนในชุมชนบ้านแหลมทองเป็นบ้านที่ไม่ต้องหวาดระแวง ขโมย และโจรผู้ร้าย เนื่องจากภายในชุมชนไม่ได้มีวัตถุประสงค์ของมีค่า และราคาแพง ชุมชนมีความเป็นอยู่เรียบง่าย อาศัยความอยู่เย็นเป็นสุข

5.1.2.3 มีอาหารที่อุดมสมบูรณ์ มีพืช ผัก ผลไม้ เป็นบำนาญของชีวิต

เกษตรกรควรปลูกต้นไม้ทั้งระยะสั้น ระยะกลาง และระยะยาว เอาไว้

ระยะสั้น คือ อาหารที่เราใช้กินเป็นประจำทุกวัน เช่น ข้าว พืช ผัก ผลไม้

ระยะกลาง ได้แก่ พืช ผัก ผลไม้ ที่มีอายุเป็นรอบปี เช่น กัลฉวย มะละกอ พืช ผัก ผลไม้ จำพวก ไม้ล้มลุก เป็นต้น

ระยะยาว ได้แก่ พืช ผัก ผลไม้ จำพวก ไม้ยืนต้น อาทิ มะม่วง มะขาม ขนุน พืช ผัก ผลไม้ ระยะยาวนี้ จะต้องอาศัยระยะเวลาจนกว่าจะออกผลถึงจะได้กิน ก็คล้าย ๆ กับว่า เกษตรกรมีบำนาญ

วันไหนก็ตามที่เกษตรกรทำงานไม่ไหวก็ยังได้กินหมาก กินผล ของมัน นอกจากนี้ มีเหลือก็ยังสามารรถแจกจ่ายให้กับเพื่อนบ้าน สร้างบุญสร้างกุศลได้อีก อีกทั้งยังยั่งยืนมั่นคงและไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม⁵⁵

แนวความคิดทำไร่นาสวนผสมภายในชุมชนได้ขยายออกไปทำให้ชุมชนมีแหล่งอาหารที่สมบูรณ์มากขึ้นกว่าในอดีต ความอุดมสมบูรณ์ของแหล่งอาหารและการปลูกผลไม้ภายในชุมชน ทำให้ชุมชนมีแหล่งวัตถุดิบ ในการนำพืชผลทางการเกษตรไปแปรรูปรวมถึงการนำทรัพยากรธรรมชาติภายในชุมชนไปเป็นวัตถุดิบในการสร้างงานเพื่อนำไปสร้างงานภายในชุมชน อาทิ การนำผลผลิต จากมะม่วง ขนุน นำไปเป็นวัตถุดิบของกลุ่มแปรรูปผลไม้พื้นเมือง การนำรากมัน ตรีโค้วหอม ต้นยูคา ลิปดัส ไม้ไผ่ นำไปเป็นวัตถุดิบของกลุ่มพลังงานธรรมชาติเพื่อผลิต ถ่านหอม ถ่านบาบีคิว เป็นต้น การนำดินลูกรังภายในชุมชนไปเป็นวัตถุดิบของกลุ่มแปรรูปดินลูกรัง ทำอิฐบล็อกภายในชุมชน นอกจากนี้ยังมีการนำน้ำมันที่เหลือจากการทอดขนุน ของกลุ่มแปรรูปผลไม้พื้นเมืองมาทำเป็นน้ำมันไบโอดีเซล และนำเศษผัก ผลไม้ มาทำ เอนไซม์ นอกจากนี้ การพัฒนาภายในชุมชนส่วนใหญ่ในทุกกิจกรรมจะให้ความสำคัญกับสิ่งแวดล้อม ไม่สร้างมลภาวะ โดยเน้นการอยู่กับธรรมชาติอย่างถ้อยที่ถ้อยอาศัย และมุ่งเน้นการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยเน้นการให้ความสำคัญต่อสภาพพื้นดิน พื้นน้ำและอากาศภายในชุมชน

⁵⁵ สัมภาษณ์ คำดี สายแวว, เกษตรกรดีเด่นชุมชนบ้านแหลมทอง, 12 ตุลาคม 2547 .

โดยลดปริมาณการใช้ปุ๋ยเคมี เพิ่มวัตถุอินทรีย์ และใช้เอนไซม์มากขึ้นตามลำดับ การลดการใช้สารเคมี ในกิจกรรมทางการเกษตรส่งผลดีต่อสภาพแวดล้อมเป็นอย่างมาก สภาพดินและน้ำภายในชุมชน มีความสมบูรณ์มากขึ้น การลดการฉีดพ่น และการเพิ่มปริมาณการใช้ไบโอดีเซลภายในชุมชนส่งผลดีต่อ สภาพอากาศ กล่าวโดยสรุป ทิศทางการพัฒนาของชุมชนในปัจจุบันส่งผลดีทั้งต่อชุมชนและ สภาพแวดล้อมภายในชุมชนมากกว่าในอดีต ในทางเศรษฐกิจมีการพึ่งพาตนเองมากขึ้น และลดการ พึ่งพิงจากภายนอก มีการสร้างองค์กรชุมชนต่าง ๆ เพื่อให้การศึกษาและความรู้ สร้างงานภายในชุมชน รวมถึงแก้ปัญหาต่าง ๆ ที่มีอยู่ภายในชุมชนโดยใช้องค์กรชุมชนเป็นเครื่องมือ

ตัวอย่างไร่นาสวนผสมภายในชุมชนบ้านแหลมทอง ไร่นาสวนผสมของคุณลุงคำดี สายแวว (เกษตรกรดีเด่นของจังหวัดอุบลราชธานี) ในอดีตคุณลุงคำดี สายแวว ได้ทำการเกษตร เพื่อการค้าโดยมีอาชีพทำไร่อยู่ภายในชุมชนบ้านแหลมทองโดยได้ทำมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2525 แต่ก็ ได้ค้นพบว่ายิ่งทำมากเท่าไรก็ประสบกับภาวะ การขาดทุน ทำ 40 ไร่ ก็ขาดทุน 40 ไร่ ทำ 100 ไร่ ปริมาณการขาดทุนก็เพิ่มขึ้นมาอย่างทวีคูณภายหลังจึงได้พบสาเหตุที่แท้จริงของการขาดทุนทุกปี อัน เนื่องมาจากต้นทุนของการผลิตนั้นสูงกว่าราคาสินค้าที่มีอยู่ภายในตลาด ยิ่งทำมากจึงยิ่งสูญเสียที่ดิน และวัวควายที่มีอยู่ เพราะว่าจะต้องนำไปขายสดใช้นี้จากเงินที่กู้ยืมมาลงทุน ตอนทำการเกษตรเพื่อ การค้าคุณลุงเล่าให้ฟังว่า เราได้อยู่ 2 อย่าง คือได้หนี้ กับได้ทำ สรุปได้ว่า ชาวบ้านในชุมชนที่จนกันอยู่ ทุกวันนี้เพราะการลงทุนคุณลุงได้เล่าให้ฟังอย่างน่าสนใจว่า

“วิถีชีวิตของชาวบ้านนี้เค้าอยู่กับการเกษตร ไม่ได้อยู่กับวิถีชีวิตของการบริหารเงินและการ แข่งขัน ถ้าได้มาทบทวนตรงนี้แล้ว เราจะสามารถมากขึ้นได้ถูกทาง และพึ่งตนเองได้ ภายหลังลุงจึงมา ทำเกษตรผสมผสาน ปลูกพืช เลี้ยงสัตว์ ให้มีความหลากหลาย เน้นความมีอยู่ มีกิน ไม่ได้มุ่งเป็นธุรกิจ มากนัก คราวนี้จึงไม่เป็นหนี้ นอนหลับสบาย มีความสุขดี ไม่เดือดร้อน”⁵⁶

พึ่งตนเองได้คืออะไรสำหรับชุมชนคืออะไร คือการที่ชุมชนมีอาหารที่สมบูรณ์ มีแหล่งน้ำ ภายในชุมชน มีอาหารที่สมบูรณ์ คือ มีอาหารคน มีอาหารพืช มีอาหารสัตว์ นอกจากคนต้องมีอาหาร แล้ว สัตว์ และพืชต้องมีอาหารภายในชุมชนด้วย เกษตรกรจะต้องไม่ซื้ออาหารมาจากภายนอก แต่ จะต้องสร้างอาหารคน อาหารพืช อาหารสัตว์ ขึ้นมาจากภายในชุมชนเอง เน้นการพึ่งตนเองเป็น สำคัญ เพราะถ้าเกษตรกรซื้ออาหารมา ใช้จ่ายก็จะเพิ่มขึ้นไปอีก ซึ่งจะไม่ต่างอะไรกับการทำงานเพื่อ

⁵⁶ สัมภาษณ์ คำดี สายแวว, เกษตรกรดีเด่นชุมชนบ้านแหลมทอง, 12 ตุลาคม 2547.

หาเงินให้พวกนายทุน พ่อค้าคนกลาง และพ่อค้าขายปุ๋ยเหมือนในอดีตที่ผ่านมา กล่าวโดยสรุป ชุมชนต้องลดการพึ่งพิงจากภายนอก และเพิ่มการพึ่งพาตนเองให้มากขึ้น

การทำไร่นาสวนผสมของคุณลุงคำดี สายแหว่ ภายหลังจากการทำไร่ปอขาดทุนมาอย่างต่อเนื่อง 4-5 ปีติด คุณลุงคำดี สายแหว่ จึงหันมาทำไร่นาสวนผสม โดยในระยะแรกได้เดินทางไปฝึกอบรมความรู้ที่เกษตรและสหกรณ์จังหวัดอุบลราชธานี ต่อมาได้ลงมือปฏิบัติในปี พ.ศ. 2541 ทำอย่างจริงจังและได้ผลเป็นที่น่าพอใจอย่างยิ่งเดิมที่ที่ดินของคุณลุง เป็นดินทรายและเป็นดินที่มีสภาพเป็นกรดจัด ไม่สามารถปลูกพืชชนิดใดได้ผลดี ปลูกข้าวก็ไม่ขึ้น ส่วนดินที่อุดมสมบูรณ์ ก็ไม่มีเงินซื้อเพื่อนำมาปรับสภาพดิน ดังนั้น คุณลุงจึงต้องต่อสู้กับธรรมชาติอย่างมาก นักพัฒนา และหน่วยงานราชการต่าง ๆ ได้มาตรวจสอบที่พื้นที่ ต่างมีความเห็นว่า ที่ดินผืนนี้ ไม่น่าจะทำการเกษตรได้ อย่างไรก็ตามคุณลุงได้มีความพยายาม และอดทนต่อสู้ เพื่อให้ผืนดินกลับมาสู่ความสมบูรณ์ด้วยการสร้างอินทรีย์วัตถุภายในพื้นดินมาก ๆ ไม่เผาซากไม้ ซากพืช ซากสัตว์ทิ้ง แต่ปล่อยให้ให้เกิดการทับถมจนเป็นอินทรีย์วัตถุ และพยายามตัดกิ่งก้านของพืชที่มีอยู่ให้ปลวกคลุมพื้นดิน ยกเลิกการใช้ปุ๋ยและสารเคมีทุกชนิด การที่พื้นดินมีอินทรีย์วัตถุ มาก ๆ ทำให้พืชหลายชนิดเริ่มมีความสมบูรณ์ และเจริญงอกงามขึ้นมา และเมื่อมีพืชตระกูลถั่ว พืชผักสวนครัว ที่สามารถขึ้นได้ พืชเหล่านั้นเมื่อตายก็จะทับถม ทำให้พื้นดินมีความอุดมสมบูรณ์มากขึ้นเรื่อย ๆ ตามลำดับ ในที่สุด การเพาะปลูกพืชทุกชนิด ก็สามารถทำได้ ทั้ง ๆ ที่ดินในบริเวณนั้นทั้งหมดเป็นดินทราย นักพัฒนาที่ดินเมื่อมาพบก็ตกใจมาก ที่มีดินทรายแต่สามารถปลูกพืชได้ทุกชนิด พื้นที่ของคุณลุงต่อมาจึงได้รับการพัฒนามาตามลำดับ จนในที่สุด เป็นแหล่งศึกษาดูงานของหน่วยงานพัฒนาทางการเกษตรและงานพัฒนาชุมชนอย่างกว้างขวาง ที่ผ่านมามีคุณลุงคำดี สายแหว่ เคยได้รับรางวัลเป็นเกษตรกรดีเด่นของจังหวัดอุบลราชธานี โดยได้รับรางวัลชนะเลิศอันดับที่ 2 ในปี พ.ศ. 2544 รวมถึงได้รับรางวัลชนะเลิศอันดับที่ 1 ในปี พ.ศ. 2545 ของจังหวัดอุบลราชธานี และได้อันดับที่ 5 ของภาคตะวันออกเฉียงเหนือในปีเดียวกัน นอกจากนี้ยังได้ขยายผลและเผยแพร่ ไปให้เพื่อนบ้านภายในชุมชนบ้านแหลมทองอีกประมาณ 20-25 หลังคาเรือน

5.2 ชุมชนบ้านแหลมทองเน้นการเรียนรู้ด้วยการปฏิบัติโดยมีศูนย์การเรียนรู้ชุมชน เป็นองค์ที่สำคัญ

5.2.1 ข้อมูลทั่วไปศูนย์การเรียนรู้ชุมชนพลาญข่อย

สถานที่ตั้งของศูนย์การเรียนรู้ชุมชนพลาญข่อยตั้งอยู่บนพื้นที่ของผู้เฒ่าตามธรรมชาติที่ได้บริจาคให้กับชุมชนเนื้อที่ประมาณ 60 ไร่ ประชาชนสามารถเข้ามาสู่พื้นที่ได้โดยสะดวกสถานที่ตั้งศูนย์

การเรียนรู้ชุมชนผ่านการเห็นชอบจากชาวบ้านและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเป็นศูนย์ที่มีบทบาทต่องานพัฒนาของชุมชนมากที่สุด เพราะเป็นแหล่งให้ความรู้ต่อเยาวชน และคนภายในชุมชน เป็นเวทีในการพบปะ ถ่ายทอดความรู้และภูมิปัญญาของชุมชน ทำให้ คนและชุมชนมีศักยภาพเพิ่มมากขึ้นกว่าในอดีต ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเป็นรากฐานที่สำคัญทำให้เกิดการมีส่วนร่วมและการรวมกลุ่มภายในชุมชน ชุมชนเกิดการรวมกลุ่มทางการอาชีพ เพื่อแก้ไขปัญหาทางเศรษฐกิจ และการรวมกลุ่มเพื่อแก้ไขปัญหาทางสังคมเช่น การก่อตั้งศูนย์เด็ก และการวางแผนในการสร้างศูนย์คนชราในอนาคต

5.2.1.1 ที่มาของศูนย์การเรียนรู้ชุมชน

ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนพลาญช้อยได้ทำการจัดสร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2540 ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนแห่งนี้เป็นสถานที่ที่ทำให้คนภายในชุมชนได้เรียนรู้จากการปฏิบัติจริงและเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการพัฒนาคนและชุมชน ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนพลาญช้อยเกิดขึ้นจากคนภายในชุมชนบ้านแหลมทองได้รวมตัวกันขึ้นมาโดยมีผู้นำตามธรรมชาติเป็นแกนนำในช่วงก่อนปี พ.ศ. 2540 ประกอบกับอาศัยความร่วมมือจากคณะครูธรรมร่วมกับศูนย์บริการการศึกษาออกโรงเรียนอำเภอสิรินธร (ศบอ.) และในเวลาต่อมาจึงได้เปิดเป็นศูนย์การศึกษาออกโรงเรียนในระดับชุมชน โดยมีตัวแทนจากชาวบ้านและผู้ทรงคุณวุฒิจากภายนอกมาเป็นครูผู้สอน ซึ่งทางศูนย์ได้มุ่งเน้นการศึกษาที่เหมาะสมต่อชุมชนท้องถิ่นของตน มุ่งสอนให้ผู้เรียน ให้สามารถคิดเป็น พูดเป็น ทำเป็น ทำการสอนในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น และมัธยมศึกษาตอนปลาย โดยยึดหลัก ผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง จัดการเรียนรู้ตามความต้องการของผู้เรียนและชุมชน ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนแห่งนี้เป็นแรงผลักดันที่สำคัญอย่างมากในการพัฒนาชุมชนบ้านแหลมทอง เนื่องจากสถานที่ดังกล่าวเป็นสถานที่ทำการศึกษาและเรียนรู้ของชุมชน ทำให้ผู้ศึกษาได้ลงมือและลงถูก ได้เรียนรู้จากการปฏิบัติจริง

การบริหารงานของศูนย์การเรียนรู้ชุมชนจะบริหารโดยคนภายในชุมชนเป็นส่วนใหญ่ ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเป็นศูนย์การศึกษาออกโรงเรียนระดับชุมชน ซึ่งสามารถออกวุฒิทางการศึกษาได้ถึงชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 โดยมีการขอจัดตั้งจากการรวมตัวของคนภายในชุมชนที่มีศักยภาพพร้อม ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนที่ชุมชนบ้านแหลมทอง มีชื่อศูนย์การเรียนรู้ชุมชนว่า ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนพลาญช้อย มีคณะกรรมการบริหารและบุคลากรดำเนินการดังนี้

**ตารางที่ 2: แสดงคณะกรรมการบริหารศูนย์การเรียนรู้ชุมชนพลาญข่อย
ชุมชนบ้านแหลมทอง**

ชื่อ / หน่วยงาน	ตำแหน่ง
นายบัญชา ตั้งวงษ์ไชย	คณะกรรมการบริหาร
นายนิคม ทองพิทักษ์ (ผอ.ศนจ.อุบลราชธานี)	คณะกรรมการบริหาร
นายธฤติ ประสานสอน	คณะกรรมการบริหาร
ผู้ใหญ่บ้านบ้านแหลมทอง	คณะกรรมการบริหาร
อบต. โนนก่อ	คณะกรรมการบริหาร
กลุ่มญาติธรรมศูนยจิตใจ	คณะกรรมการบริหาร

**ตารางที่ 3: แสดงบุคลากรผู้ดำเนินการของศูนย์การเรียนรู้ชุมชนพลาญข่อย ชุมชนบ้านแหลม
ทอง**

ชื่อ – นามสกุล / กลุ่ม	ตำแหน่ง
นายสมาน ทองขาว	หัวหน้าศูนย์การเรียนรู้ชุมชน
นางฉวีวรรณ ทองขาว	รองหัวหน้าศูนย์ฝ่ายวิชาการ
นางธัญลักษณ์ ไชยโกฏี	ครูอาสาสมัคร
นายสงคราม เทียงป่า	ครูศูนย์การเรียนรู้ชุมชน
นางสาวพันธทิพย์ บุญดั่ง	ครูวิชาการ
นายคำ ไชคนัก	ครูวิชาการ
นายยุทธนา พุทธพันธ์	ครูวิชาการ
นางสาวพุทธวรรณ ไชคนัก	ครูวิชาการ
นางสาวรื่นฤดี พุทธพันธ์	ครูวิชาการ
นางสาวแซ่ไข เจริญแก้ว	ครูวิชาการ
นายสุระมาตย์ ทองขาว	ครูวิชาการ
ชาวชุมชนบ้านแหลมทอง	ครูวิชาการ
กลุ่มญาติธรรม	ครูวิชาการ

โดยคณะกรรมการ บุคลากร รวมถึงครูผู้สอนส่วนใหญ่ จะเป็นคนภายในชุมชน ที่เสียสละและอุทิศตนทำงานเพื่อชุมชน

5.2.1.2 ลักษณะของศูนย์การเรียนรู้ชุมชน

5.2.1.2.1 ครูศูนย์การเรียนรู้ชุมชน

ครูศูนย์การเรียนรู้ชุมชน เป็นบุคคลที่ได้รับความเห็นชอบจากศูนย์การศึกษาภายนอกโรงเรียนในระดับจังหวัด ครูส่วนใหญ่เป็นคนภายในชุมชนที่เสียสละอุทิศตนทำงานเพื่อส่วนรวม ครูบางรายเป็นทั้งคนขับรถบริการ ส่งเด็กเล็กให้ฟรี เป็น อบต. เป็นชาวไร่ และเป็นครูศูนย์การเรียนรู้ด้วยในเวลาเดียวกัน ระดับการช่วยเหลือกันมีอยู่สูงภายในชุมชน

5.2.1.2.2 การจัดการและบริการสื่อ

เป็นสื่อเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ด้วยตนเองของประชาชนอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต โดยจัดให้บริการสื่อเพื่อตอบสนองการเรียนรู้ของประชาชนกลุ่มเป้าหมายในชุมชนท้องถิ่นซึ่งมีลักษณะหลากหลาย

5.2.1.2.3 การจัดทำข้อมูลชุมชนท้องถิ่น

การจัดทำข้อมูลชุมชนท้องถิ่น เป็นภารกิจที่สำคัญของครูภายในชุมชนและชาวบ้านภายในชุมชน ด้วยการประสานและร่วมมือกับผู้นำชุมชน เครือข่ายต่าง ๆ ในชุมชน เพื่อรวบรวมข้อมูลสำคัญของชุมชน

5.2.1.2.4 การสร้างเครือข่าย

ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเป็นการจัดการศึกษาในชุมชนที่ให้บริการที่หลากหลายการดำเนินการอาศัยชุมชนเป็นฐานใช้ทรัพยากรทั้งหลายในชุมชนเป็นต้นทุน การดำเนินงานของศูนย์การเรียนรู้ชุมชนจึงต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกฝ่ายในชุมชน ทั้งหน่วยงาน ภาครัฐ เอกชนและประชาชน และการสร้างความร่วมมือกับภูมิปัญญาท้องถิ่น การประสานงานกับสถานประกอบการ การดำเนินงานโดยความร่วมมือกับหน่วยงานต่าง ๆ เป็นการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ ทำให้ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเป็นของทุกคนที่จะร่วมกันสร้าง ร่วมกันพัฒนาและร่วมกันใช้บริการ การบริหารจัดการให้มีเครือข่ายแสดงถึงความสมัครสมาน สามัคคี ของคนในชุมชน

5.2.1.2.5 การจัดการศึกษานอกโรงเรียนในชุมชน

การจัดการศึกษาเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับทุกชุมชน แต่ไม่จำเป็นต้องมีรูปแบบและวิธีการในแบบเดียวกัน เนื่องจากสภาพแวดล้อม อาชีพ ความต้องการของประชาชนในชุมชนแตกต่างกัน การจัดการศึกษานอกโรงเรียนในชุมชนจึงต้องมีรูปแบบ เนื้อหาและวิธีการที่หลากหลาย ยืดหยุ่น เปิดโอกาสให้ประชาชนในชุมชนเลือกศึกษาได้ตามความจำเป็นและต้องการ อาทิ การจัดการศึกษานอกโรงเรียนสายสามัญในศูนย์การเรียนชุมชน เป็นการจัดการศึกษาเพื่อให้ประชาชนที่พลาดโอกาสได้มีโอกาสศึกษาหาความรู้ได้เต็มตามศักยภาพของแต่ละบุคคลมีวิถีเรียนหลายวิธีเช่นวิถีเรียนทางไกล วิถีเรียนแบบชั้นเรียนและวิถีเรียนด้วยตนเองซึ่งแต่ละวิถีเรียนมีความแตกต่างกัน ขึ้นอยู่กับสภาพความเหมาะสมและความต้องการของผู้เรียนแต่ละบุคคล

5.2.1.2.6 การจัดการศึกษาอาชีพ

การจัดการศึกษาอาชีพในศูนย์การเรียนชุมชน (ศรช.) เป็นหลักสูตรที่ตอบสนองความต้องการของผู้เรียนและชุมชน ผู้เรียนสามารถวิเคราะห์และตัดสินใจเลือกวิชาชีพตามความสนใจและความถนัดของตนเอง เพื่อให้สามารถสร้างงานและเข้าสู่เศรษฐกิจชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพซึ่งจะเป็นการพัฒนาคุณภาพชีวิตของตนเองครอบครัวและชุมชน กิจกรรมที่เป็นการศึกษาอาชีพในศูนย์การเรียนชุมชน ได้แก่ การจัดกลุ่มสนใจ การสอนอาชีพระยะสั้น และการสอนอาชีพหลักสูตรประกาศนียบัตรอาชีพ

5.2.1.2.7 การจัดการศึกษาตามอัธยาศัย

การศึกษาตามอัธยาศัยเป็นการศึกษาเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต หมายถึงการศึกษาที่เกิดขึ้นจากการเรียนรู้ในวิถีชีวิตต่างๆจากการอยู่ร่วมกันในสังคม ชุมชน การทำงาน ครอบครัวและแหล่งความรู้ ศูนย์การเรียนชุมชนซึ่งเป็นแหล่งบริการความรู้ ข่าวสาร ข้อมูลต่าง ๆ

5.2.1.2.8 การศึกษาตลอดชีวิตในชุมชน

การศึกษาตลอดชีวิตในชุมชน เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นกับคนทุกคนในชุมชนการจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมเป็นสิ่งจำเป็นเพราะการได้รับการฝึก การส่งเสริม การสนับสนุนให้ปฏิบัติกิจกรรมที่เกี่ยวกับการศึกษา และการเรียนรู้อย่างสม่ำเสมอ เป็นการสร้างนิสัยการเรียนรู้ให้เกิดขึ้น มีการศึกษาทุกเรื่อง que เข้ามาเกี่ยวข้องในวิถีชีวิตอยู่ตลอดเวลา

5.2.2 ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเน้นการเรียนรู้ด้วยการปฏิบัติ

การศึกษาของชุมชนเน้นการเรียนรู้ด้วยการปฏิบัติ ที่ชุมชนบ้านแหลมทอง เน้นการสอนให้ผู้เรียน คิดเป็น ทำเป็น และปฏิบัติเป็น เน้นการศึกษาจากการปฏิบัติมากกว่าการท่องจำ เน้นการศึกษาที่ผู้เรียน เรียนรู้ออกไปแล้วสามารถสร้างงานของตนเองได้มากกว่าสอนไปของงานผู้อื่นทำการสอนเริ่มต้นด้วยความเรียบง่าย จากกิจกรรมที่ทุกคนสามารถลงมือปฏิบัติได้และพอใจที่จะปฏิบัติ โดยผู้เรียนจะเป็นผู้เลือกเองว่าชอบในกิจกรรมใด ตัวอย่างกิจกรรม อาทิ การปลูก พริก มะเขือ บวบ การเลี้ยงปลาในกระชัง (จำพวก ปลานู๋ ปลานิล ปลาดุก) โดยจะจัดหาพันธ์ปลาให้ส่วนหนึ่ง ผู้เรียนหาเองส่วนหนึ่งจากนั้นให้ผู้เรียนทดลองทดสอบดูว่าเป็นอย่างไร สัตว์และพืชมีความเหมาะสมกับพื้นที่และฤดูกาลหรือไม่ ในแต่ละเดือนควรจะปลูกและเลี้ยงอะไรในชุมชน นอกจากนี้ยังมีการปลูกพืชจำพวกสมุนไพร อาทิ ว่าน กระจับปี่ ตำลึง หอม ว่านหางจระเข้ เด็กรุ่น และผู้เรียนจะรู้จักสมุนไพรภายในชุมชนได้เป็นอย่างดี การศึกษาในรูปแบบของการลงมือปฏิบัติส่งผลให้ผู้เรียน คิดเป็นทำเป็น ในกิจกรรมที่มีต่อ พืช สัตว์ และสมุนไพรภายในชุมชน เด็กๆและชาวบ้านไม่มีวันอดตายเพราะมีอาหารเป็นปัจจัยพื้นฐานสำหรับการดำรงชีวิต การเรียนรู้ของชุมชนขยายผลมากกว่าในอดีต ในปัจจุบันมีการใช้ภูมิปัญญาชาวบ้านเข้ามาช่วยเสริม ในลักษณะช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ชาวบ้านคนไหนมีประสบการณ์เรื่องอะไร ก็จะมาถ่ายทอดความรู้ให้ผู้เรียน ชาวบ้านในชุมชนที่มีความรู้ความชำนาญจะเป็นแกนนำหลักในการถ่ายทอดความรู้ ตัวอย่างเช่น การทอดผ้ากบฏ การสานเสื่อ การสานสวิง การทำปุ๋ยหมัก การทำปุ๋ยชีวภาพ การทำน้ำมันไบโอดีเซล การเลี้ยงปลานู๋ การถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น จะทำการสอนที่ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน หรือบางครั้งก็จะสอนที่เวทีให้ความรู้ของชุมชน การเรียนรู้ด้วยวิธีการปฏิบัติที่นิยมในชุมชนในปัจจุบัน อาทิ การทำผลไม้แปรรูป การทำอัฐบลิ๊ก การศึกษาการทำถ่านกับกลุ่มพลังงานธรรมชาติ

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แผนภาพที่ 9: รูปแสดงการเรียนรู้ด้วยการปฏิบัติของชาวบ้าน (Learning by Doing)

โดยปกติหากวันไหนเป็นวันหยุดเรียน ผู้เรียนจะออกไปทำงานภายในชุมชนแทน โดยวันจันทร์ถึงศุกร์จะเป็นวันทำงานและหาเลี้ยงครอบครัวของผู้เรียน ส่วนวันเสาร์และวันอาทิตย์จะเป็นวันทำการศึกษาริเริ่มรู้แทน ซึ่งเป็นการเปิดโอกาสให้เด็ก ๆ และผู้เรียนสามารถมีรายได้จากงานที่ทำ ช่วยเหลือตนเองและครอบครัวได้ ตลอดจนสามารถศึกษาจากการเรียนด้วยการปฏิบัติได้ตลอดทั้งชีวิต นอกจากนี้การศึกษาศูนย์การเรียนชุมชนยังเปิดการเรียนวิชาทั่วไป อาทิ ภาษาอังกฤษ คอมพิวเตอร์ ผู้เรียนสนใจวิชาใด ทางศูนย์การเรียนจะเชิญวิทยากรมาสอนให้ โดยจะมาจากคนในชุมชน บุคคลภายนอก และจากแต่ละสาขาอาชีพ การศึกษาศูนย์การเรียนของชุมชน จะเป็นการเรียนรู้แบบบูรณาการทุกคนมีส่วนร่วมในการปฏิบัติ ตลอดจนสามารถสร้างงานทำได้ภายในชุมชนการเรียนรู้อื่น ๆ ที่สำคัญของศูนย์การเรียนชุมชนอาทิเช่น การเรียนรู้และปฏิบัติตามพระราชดำรัส การปฏิบัติตามทฤษฎีเกษตรเกษตรพอเพียง การทำเกษตรแบบไร้นาสวนผสม การจัดทำสวนพุทธธรรม การจัดทำต้นไม้พูดได้ รวมถึงการสอนธรรมะเกี่ยวกับการดำเนินชีวิต

5.2.3 ผู้เรียนได้อะไรจากศูนย์การเรียนชุมชนพลาญข่อย

การมีศูนย์การเรียนชุมชนช่วยให้ผู้เรียนมีความรู้ ได้รับการขัดเกลาจิตใจ และได้รับการปลูกฝังจิตสำนึก เป็นผู้มีความประพฤติและมารยาทที่ดีขึ้น เป็นผู้มีความรู้ มีความสามารถ คำนึงต่อหมู่คณะ

ในทางปฏิบัติผู้เรียนสามารถนำความรู้ที่ได้จากการเรียนด้วยการปฏิบัติ(Learning by doing) และหลักวิชาเช่นพุทธธรรม และหลักเศรษฐศาสตร์พื้นฐานไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ตลอดจนเป็นผู้มีส่วนช่วยต่อการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคมและชุมชนอย่างสมดุล สิ่งที่ผู้เรียนได้จากศูนย์พลาญข่อยผู้เรียนได้สรุปไว้และถูกเก็บบันทึกไว้อย่างน่าสนใจดังนี้⁵⁷

“ สิ่งที่ผมได้รับจากศูนย์การเรียนรู้ชุมชน เริ่มตั้งแต่มีนิสัย การพูด ความประพฤติ รวมทั้งมีมารยาทที่ดีขึ้น ตั้งแต่ก้าวแรกที่เข้ามา ก็ได้แสดงความเคารพคือการไหว้ ต่อคุณครูและผู้ใหญ่เป็นการแสดงถึงความมีมารยาทที่ดีงามต่อผู้ใหญ่ พอถึงเวลากินข้าวก็ได้รับการอบรมให้แสดงความเคารพต่อข้าวและผู้มีบุญคุณ ซึ่งผมไม่เคยทำและเห็นที่ไหนมาก่อน ตอนเย็นก็ได้นั่งสวดมนต์ ไหว้พระ นั่งสมาธิ ทำให้จิตใจสงบ ใจเย็น สุขุม รอบคอบขึ้นตอนนอนก็มีเวลานอน ตอนตื่นก็มีเวลาตื่นทำให้ได้ฝึกฝนตัวเอง ให้เป็นคนตรงต่อเวลา ตอนเช้าก็มีกิจกรรมทำความสะอาด หรือทำหน้าที่เป็นหมู่คณะ ทำให้เกิดความสามารถในกลุ่มและได้ฝึกตัวเองให้เป็นคนมีความรับผิดชอบต่อน้ำที่หรืองานที่ได้รับมอบหมาย สิ่งเหล่านี้คือบางส่วนของที่ได้รับจากศูนย์การเรียนรู้ชุมชน และยังมีอีกบางส่วนที่ยังไม่ได้กล่าวไว้ แต่ก็พอแสดงได้ว่าสิ่งที่ผมได้รับจากศูนย์การเรียนรู้ชุมชนนั้นมากมายเหลือเกิน”

(นายสุวิทย์ โชคนัก)

“ผมได้อะไรจากศูนย์การเรียนรู้ชุมชนพลาญข่อยผมขอสรุปเป็นข้อ ๆ ดังนี้

1. ได้มีโอกาสเรียนหนังสือ หาความรู้ใส่ตัว
2. ได้ทำความดีตอบแทนพ่อครู
3. ได้ทำงานหาเงินช่วยพ่อแม่
4. ได้ไปเที่ยวทัศนศึกษาตามสถานที่ต่าง ๆ
5. ได้คิดเตือนใจจากพ่อครู “อย่าอายทำดี”
6. ได้มีโอกาสทำบุญ ทำกุศล
7. ได้เข้าค่ายอบรม และได้ความรู้เกี่ยวกับภัยร้าย ของยาเสพติดและอื่น ๆ
8. ได้ความอบอุ่นจากพ่อครู และครูทุกคน
9. ได้กำลังใจจากเพื่อน ๆ ทุกคน”

(นายพรชัย ไสดากุล)

⁵⁷ สัมภาษณ์ พุทธวรรณ โชคนัก, ครูศูนย์การเรียนรู้ชุมชนพลาญข่อย, 20 กันยายน 2547.

“ตั้งแต่ผมได้เข้ามาเรียนในศูนย์การเรียนชุมชนพลาญช้อยนี้ ทำให้ผมได้เรียนรู้หลายอย่าง ไม่ว่าจะเป็นเรื่อง การอยู่ร่วมกัน การพัฒนาการดำรงชีวิต ทั้งทฤษฎีและปฏิบัติโดยมีคุณครูทุกท่านที่หยิบยื่น ความรู้ความเข้าใจต่าง ๆ ให้กับพวกเรา โดยเฉพาะพ่อครูท่านได้ทุ่มเททั้งร่างกาย และแรงทรัพย์ สร้าง ศูนย์การเรียนนี้ขึ้นมา ทำให้พวกเราที่เข้ามาเรียนในศูนย์การเรียนนี้ ได้มีโอกาสสร้างฝันตัวเองให้เป็นจริงขึ้นมาได้ ไม่มากก็น้อย ซึ่งแล้วแต่บุคคลจะนำไปประพฤติปฏิบัติ ในชีวิตประจำวันและพยายาม พัฒนาตัวเองไปในลู่วางที่เหมาะสม ผมจะพยายามพัฒนาตัวเองให้เป็นไปในสิ่งที่พ่อครูละครูทุกท่าน ได้อบรมสั่งสมมา จากที่มีน้อย ก็พยายามให้มีมากขึ้น เมื่อมีมากก็จะทำให้ดีที่สุดยิ่ง ๆ ขึ้นไป สรุปแล้ว คือผมได้ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการดำรงชีวิต โดยเฉพาะเรื่องเศรษฐศาสตร์พื้นฐานซึ่งมีความ จำเป็นต่อการดำรงชีวิตในทุกครัวเรือนเป็นอย่างมาก และสิ่งนี้จะสามารถทำให้ฐานะทางครอบครัวดี ขึ้นมาได้ตามลำดับครับ”

(นายก้าพล สายแวว)

“สิ่งที่ผมได้จากศูนย์การเรียนชุมชนสิ่งแรกก็คือ ได้ความรู้ ได้ประสบการณ์ใหม่ ๆ จากเพื่อน และจากการไปเที่ยว ได้ความอบอุ่นและกำลังใจจากเพื่อนได้ธรรมะในการนำทางไปสู่อนาคตที่ สบายงาม ได้ความรู้จากครูบา อาจารย์และเพื่อน ๆ ได้คุณครูที่ดี ๆ ทุ่มเทมากที่สุดให้ได้กระทั่งชีวิต ได้ ความอดทนจากการนั่งสมาธิและได้ปัญญา ทำให้สมองปลอดโปร่งจากการทำวัตรเช้า เย็น ได้ความ สะอาดจิต สะอาดใจ จากการปฏิบัติ ได้ความรู้ที่จะนำไปใช้ในชีวิตรข้างหน้า ได้ห่างไกลยาเสพติด และ อบายมุขต่างๆ ได้ความรักและความเข้าใจจากเพื่อนๆ ซึ่งทำให้เรามีความอบอุ่นมากขึ้น ได้สืบทอด ความรู้จากครูบา อาจารย์ ทุกคนได้หัวใจที่เต็มเปี่ยมไปด้วยความรู้ ที่ทำให้เรามีอนาคตที่สดใสในวัน ข้างหน้า และสิ่งที่สำคัญคือ ได้รับความรู้เรื่องการเกษตรจากพ่อค้า ที่เป็นหลักชีวิตของเราที่ขาดไม่ได้ ครับ”

(นายกิตติ คูหา)

“สิ่งที่หนูได้จากศูนย์การเรียนชุมชนพลาญช้อย สิ่งแรกที่หนูคิดคือ หนูคิดว่าหนูมาเพื่ออะไร หนูมาเพื่อเรียนหนังสือ เพื่อมาเอาความรู้ หนูก็ได้ความรู้ ได้รู้จักเพื่อน ๆ มานอนค้างคืนก็ได้รู้จักกัน อยู่ ร่วมกันที่ดี มีระเบียบวินัย ได้มาเข้าค่ายทุกอาทิตย์ อยู่ที่บ้านได้นอนคนเดียว อยู่ที่นี่ได้นอนหลาย ๆ คน เป็นยังไง พวกเราก็ชอบด้วย ได้เล่นกีฬากับเพื่อน ได้รู้จักความสามัคคี ถ้าไม่มีความสามัคคีก็เล่นไม่ได้ ถ้าเล่นได้ก็ไม่สนุก ไม่เล่นดีกว่า เย็นวันเสาร์ก็ได้มานั่งสมาธิทำจิตใจให้สงบ ได้ล้างช้ำด้วย (ชี้ครั้น ชี้

เหนียว ขี้โกรธ ขี้กังวล ขี้โรค ขี้หลง ขี้บ่น ฯลฯ) ถ้าไม่ได้นั่งสมาธิก็จะมาเป็นพี่เลี้ยงคอยดูแลคนอื่น ๆ หนูก็ได้บุญ ได้มีโอกาสสร้างบารมีด้วย ได้ช่วยเหลือเพื่อน ที่นี่เพียงแค่มาเรียนสองวันต่อสัปดาห์ได้อะไรมากกว่าไปเรียนในระบบตั้งห้าวัน เพื่อนของหนูเล่าให้ฟังว่าบางคนก็หนีโรงเรียน ไม่ชอบวิชาไหนก็หนีหลบไปนอนในห้องสมุด ห้องสมุดเดี๋ยวนี้กลายเป็นห้องนอนของพวกเขาหนีเรียนไปแล้ว ปล่อยเวลาทิ้งไปเปล่า ๆ หนูมาที่ศูนย์การเรียนชุมชนทุกวันเสาร์ อาทิตย์ เพื่อที่จะมารับความรู้จากคุณครู รับสิ่งที่ดีจากคุณครูมาเยอะ มาเข้าค่ายทุกอาทิตย์ เป็นการเตรียมตัวการเข้าค่าย เวลาเราไปที่ไหนหรือไปทัศนศึกษา เราก็ไม่ตื่นเต้น เพราะเราผ่านการอยู่ร่วมกันมาแล้ว ก็จะไม่ลำบากอะไรมากมายที่ศูนย์การเรียนชุมชน มีอะไรหลาย ๆ อย่าง สิ่งดี ๆ ที่อยากให้เรารับไว้ และพวกหนูก็เริ่มที่จะรับมันมาเรื่อย ๆ ไม่ว่าจะมาจากครูบาอาจารย์ หรือจากญาติธรรม ก็ตามเป็นสิ่งที่ดี ๆ ทั้งนั้น ชอบคุณค่ะ”

(นางสาวศิษฐ์ ตั้งวงษ์ไชย)

“ สิ่งที่ได้จากศูนย์การเรียนชุมชนพลาญช้อย คือ ได้เรียนหนังสือ ได้รับความอบอุ่นจากครูและเพื่อน ๆ ทุกคน ทุกคนในศูนย์การเรียนชุมชนให้ความรัก และความสามัคคีต่อกัน เหมือนญาติพี่น้องของตัวเอง คอยช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ในยามมีปัญหา ในยามเพื่อนไม่สบายใจ เวลาว่างทำอะไรทุก ๆ คน ก็ช่วยกันทำจนสำเร็จ ครูสอนให้เรามีความเข้มแข็ง มีความมุ่งมั่นอดทน ทำให้เรามีความกล้าหาญ กล้าแสดงออกในสิ่งที่ถูกต้อง ทำให้เรามีความมั่นใจในตนเอง ตรงต่อเวลา มีระเบียบวินัยมากขึ้น เมื่อขาดตกบกพร่องอะไรครูก็คอยให้คำปรึกษาแนะนำเสมอ และสอนให้เรารู้จักรับผิดชอบ และปฏิบัติหน้าที่ให้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี นอกจากนี้ ศูนย์การเรียนชุมชนพลาญช้อยยังอำนวยความสะดวกสบายให้ทุกอย่างนับตั้งแต่ ที่พัก เสื้อผ้า รองเท้า ถุงเท้า สมุด หนังสือ ปากกา และอีกหลาย ๆ อย่าง ที่ครูได้จัดหาให้แก่ นักเรียน นักศึกษาทุก ๆ คนที่เข้ามาเรียนในศูนย์ การเรียนชุมชนแห่งนี้ ชอบคุณค่ะที่ให้โอกาส ”

(นางสาวพัชรี ศรีวิรัตน์)

“หนูมาอยู่ที่ศูนย์การเรียนชุมชนแห่งนี้ ได้ความรู้มากมาย ได้รู้จักนิสัยเพื่อนด้วยกัน ได้รับความรู้จากพ่อครู รู้จักการป้องกันภัยเสีย จริงอย่างที่พ่อครูพูด คนเรามีแต่หารายได้ ไม่ป้องกันภัยเสีย หนูมาที่นี่ได้รู้จักการให้อภัย ได้รู้จักลักษณะของคนดี มาที่นี่หนูมีแต่ได้ไม่มีเสีย แล้วเราได้ทำอะไรกับศูนย์การเรียนชุมชนบ้าง หนูถามตัวเองเสมอมา”

(เด็กหญิงลำยอง ทองลือ)

“ผมก็ได้ความรู้ ได้ความเมตตา ความผูกพัน ความรักความห่วงใยในเพื่อน ได้รับความอบอุ่น ความกรุณา ความปรารถนาดีจากครูทุกคน ทุกคนให้ความรักความอบอุ่น มีความรัก มีความสามัคคีต่อกัน รักกันเหมือนพี่น้อง ผมมีความสุขมากครับที่ได้มาเรียนที่นี่ ผมจะเรียนให้เก่ง เพราะถ้ามีความรู้แล้วจะทำอะไรก็ไม่ยาก ต้องมีความมั่นใจในตนเอง ต้องอดทนไม่ยุ่งเกี่ยวกับยาเสพติด ผมฝันอยากเป็นทหาร ผมจะต้องทำความฝันให้เป็นจริง มันไม่ยากถ้ามั่นใจ และมีกำลังใจจากเพื่อน ๆ และคุณครู ผมเชื่ออย่างนั้นครับ ขอขอบคุณครับ”

(เด็กชายสมพงษ์ โยธรัมย์)

“หนูได้ความรู้ความสามารถและประสบการณ์ต่าง ๆ มากมายหลายอย่าง เช่นการแสดงออกเมื่อก่อนนี้หนูไม่กล้าแสดงออกเลย แต่เดี๋ยวนี้หนูกล้าแสดงออกไปบ้างแล้ว เพราะครูให้ออกไปแสดงบ่อย ครูดูแลเอาใจใส่ และเป็นกำลังใจให้อย่างดี ตอนหนูเข้าโรงเรียน หนูไม่ค่อยได้แสดงออกเลย แต่หนูมาเข้าที่ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนแห่งนี้ได้แสดงออกบ่อย พ่อครูให้ออกไปพูดเกี่ยวกับเศรษฐศาสตร์พื้นฐาน ตรงนี้หนูชอบมากเลยคะ และตอนนี้หนูก็ทำสมาธิ ออกกำลังกาย เล่นกีฬา ตลอดจนได้เรียนรู้เรื่องราวต่าง ๆ มากมาย”

(เด็กหญิงวาสนา วงศ์นารี)

อนึ่งการศึกษาที่ศูนย์การเรียนรู้ ครูจะสอนให้ผู้ศึกษาทุกคนรักคนและชุมชนของบ้านแหลมทอง สอนให้ผู้เรียนเรียนรู้ในสิ่งที่อยู่ใกล้ตัว ใกล้ชุมชนและครอบครัวตลอดจนสิ่งแวดล้อมที่มีอยู่ภายในชุมชนและหมู่บ้าน ปรัชญาการสอนที่ชุมชนบ้านแหลมทองไม่ได้สอนให้เป็นคนที่ยิ่งใหญ่หรือเป็นคนเก่งที่ต้องมีเงินเดือนที่สูง แต่เน้นการสอนให้เด็กได้รู้จักชีวิต รู้จักตนเอง รู้จักครอบครัว ชุมชนและสังคม เด็กบางกลุ่มจึงมีปณิธานในการที่จะกลับมาเป็นครูที่ชุมชน⁵⁸ หลังจากที่ตนเองจบในชั้นปริญญาตรี ปัจจุบันมีเด็กจากศูนย์การเรียนรู้ชุมชนไปศึกษาต่อในปริญญาตรีจำนวน 9 คน ทั้งในจังหวัดอุบลราชธานี และจังหวัดนครราชสีมา การกลับมาเป็นครูสำหรับเด็กที่นี้คือการได้ทำอาชีพที่มีเกียรติ ได้ขัดเกลาจิตใจ และได้บำเพ็ญประโยชน์

ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนประสบความสำเร็จเป็นอย่างมาก อันเป็นผลมาจากการทำงานร่วมกันของคนภายในชุมชนร่วมกับกลุ่มญาติธรรมโดยมีผู้นำชุมชนเป็นแกนนำหลักในการพัฒนา ช่วยทำให้ชุมชนเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น ชาวบ้านมีความรู้และสามารถนำความรู้ที่ได้มาใช้ภายในชุมชน

⁵⁸ สัมภาษณ์ พิรพันธ์ วรรณลี, ครูอาสาสมัครการศึกษานอกโรงเรียน ศบอ.สิรินธร จ.อุบลราชธานี, 26 กันยายน 2547.

ชุมชนเกิดกิจกรรมในการขัดเกลาผู้เรียนอาทิ ค่ายยาเสพติด ค่ายพัฒนาจิตใจ ตลอดจนเมื่อเรียนจบ ผู้เรียนสามารถนำความรู้ที่ได้มาประกอบอาชีพภายในชุมชน มีงานทำภายในชุมชนโดยไม่ต้องละทิ้งถิ่นฐาน ไม่ต้องละทิ้งครอบครัว

แผนภาพที่ 10: รูปแสดงการทำงานร่วมกันภายในศูนย์การเรียนรู้ชุมชน

การประสบความสำเร็จดังกล่าวภายหลังจึงได้รับการคัดเลือกให้เป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชน ตัวอย่างของจังหวัดอุบลราชธานี และศูนย์การเรียนรู้ชุมชนดีเด่น ระดับเขตการศึกษา 10 ในปี พ.ศ. 2544 และในปี พ.ศ. 2546 ได้รับเลือกเป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชนดีเด่นระดับประเทศ และเป็นแหล่งศึกษาดูงานของชุมชนอื่น ๆ

5.2.4 ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนกับการเปลี่ยนแปลงภายหลังได้รับผลกระทบจากพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และพระราชบัญญัติการศึกษาภาคบังคับ พ.ศ. 2545

แม้ว่าจะเป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชนที่มีศักยภาพและเป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชนดีเด่นระดับประเทศในปี พ.ศ. 2546 แต่ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนก็มีอันต้องปรับเปลี่ยนหน่วยงาน เพราะได้รับผลกระทบจากพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และพระราชบัญญัติการศึกษาภาคบังคับ พ.ศ. 2545 พระราชบัญญัติการศึกษาภาคบังคับ พ.ศ. 2545 กำหนดให้การศึกษาภาคบังคับ

จากเดิม 6 ปีเป็น 9 ปี มีผลใช้บังคับตั้งแต่วันที่ 1 มกราคม พ.ศ.2546 เป็นต้นไป และยกเลิกพระราชบัญญัติประถมศึกษา พ.ศ. 2523 (โดยกฎหมายการศึกษาภาคบังคับฉบับนี้เกิดขึ้นจากหลักการและเหตุผลจากกฎหมายว่าด้วยการศึกษาแห่งชาติพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 มาตรา 17 ที่กำหนดให้มีการศึกษาภาคบังคับเก้าปี โดยให้เด็กซึ่งมีอายุย่างเข้าปีที่เจ็ดเข้าเรียนในสถานศึกษา) ทำให้เด็กที่เคยเรียนในชุมชนเมื่อจบชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ไม่สามารถมาเรียนต่อที่ศูนย์การเรียนชุมชนได้ในระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น ต้องออกไปเรียนที่อื่นภายนอกชุมชน ที่ผ่านมามากมาย ภายใต้มุมชนสามารถมาเรียนต่อชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นกับศูนย์การเรียนชุมชนได้ที่ทันที ภายหลังจากจบชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 สภาพดังกล่าวส่งผลทำให้การศึกษาของเด็กภายในชุมชนบางคนขาดตอน เด็กบางคนไม่มีเงินเรียนก็หยุดเรียนไป จะมาเรียนกับศูนย์การเรียนชุมชนก็ไม่สามารถมาเรียนได้ เพราะนิยามคำว่าการศึกษาภาคบังคับได้เปลี่ยนไป จากเดิมคือต้องจบชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ตามพระราชบัญญัติการศึกษาฉบับเก่าเมื่อปี พ.ศ. 2523 แต่ในปัจจุบันเด็ก ๆ ภายในชุมชนจะต้องจบชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นก่อนถึงจะมาเรียนได้ (เพราะกฎหมายระบุไว้ว่าศูนย์การเรียนชุมชนจะรับได้เฉพาะผู้เรียนที่จบการศึกษาภาคบังคับ)

ผู้นำชุมชนกล่าวว่าเด็กๆของภายในชุมชนต้องจบชั้น ม.3 ก่อนถึงจะมาเรียนที่ศูนย์การเรียนชุมชนได้ หรือต้องมีอายุมากกว่า 16 ปี ส่งผลทำให้เด็กภายในชุมชนต้องไปเรียนชั้น ม.1 ที่อื่นที่ไกลออกไปจากชุมชนและผู้ปกครอง ต้องทิ้งชุมชนไปเรียนที่อื่น และที่สำคัญความรู้ที่ได้รับมาส่วนใหญ่ก็ไม่ใช่ประโยชน์ต่อเด็ก และต่อชุมชน คนภายในชุมชนได้ร่วมกันให้ความเห็นว่า เมื่อเด็กออกไปเรียนภายนอกชุมชน เด็กจะถูกกลืน และควบคุมพฤติกรรมมากขึ้นกว่าเดิม และเมื่อเด็กเรียนจบออกมาแล้วก็ไม่มีการทำ ทำอะไรไม่เป็น บางคนได้งานทำแต่ก็ได้อาชีพที่อื่น ต้องทิ้งชุมชนไป ยิ่งเด็กภายในชุมชนเรียนสูงมากเท่าไรอัตราที่ต้องละทิ้งชุมชนไปทำงานที่อื่นก็มากขึ้นเท่านั้น 2 ปีที่ผ่านมา ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2545 คนภายในชุมชนพยายามแก้ปัญหา โดยการนำเด็กไปฝากเรียนที่อื่นที่ชุมชนมีความเห็นว่าจะได้รับความปลอดภัย อาทิ นำไปฝากที่โรงเรียนแม่ชีที่ปากท่อ ปัญหาที่ผ่านมา เมื่อเด็กบางคนออกไปเรียนที่อื่นแล้วปรากฏว่าได้ตั้งครรภกลับมา ติดโรคร้าย ติดยาเสพติด ชาวบ้านภายในชุมชนมีความเป็นห่วงเป็นอย่างยิ่ง และไม่อยากจะให้เรื่องดังกล่าวเกิดขึ้นกับชุมชน ชุมชนพยายามแก้ปัญหาและหาวิธีป้องกันกับกระแสการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นและกระทบต่อชุมชน

5.2.5 บทวิพากษ์การศึกษาของผู้นำตามธรรมชาติ

ในส่วนนี้จะเป็นการนำเสนอบทวิพากษ์เกี่ยวกับการศึกษาของผู้นำชุมชนบ้านแหลมทองที่ได้ให้ข้อเสนอและแนวคิดไว้อย่างน่าสนใจ ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อการให้หลักคิดเกี่ยวกับการพัฒนาการศึกษาในชนบทและในท้องถิ่น ทั้งวิธีการได้มาซึ่งความรู้และการชี้ปัญหาทางการศึกษาที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน โดยผู้นำตามธรรมชาติ ได้เสนอหลัก ไตรสิกขา คือ ศีล สมถิ ปัญญา ไว้เป็นหลักสำคัญ ทั้งนี้ บทวิพากษ์ที่สำคัญมีดังนี้

“เราพยายามหาวิธีป้องกันสิ่งที่เกิดขึ้นต่อลูกหลานของเรา กฎหมายมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของเรามาก นี่แหละรัฐธรรมนูญบอกว่าจะเปิดโอกาสให้คนในชาติมีสิทธิเลือกในสิ่งที่ตนจะศึกษา แม้แต่ Home school ก็ยังจะให้ แต่ทำไปทำมากกลายเป็นว่ามาลิดรอนสิทธิเดิมที่มีอยู่ซึ่งเป็นสิ่งที่ชุมชนประสบอยู่นี้ ในทางนโยบายให้แต่ในทางปฏิบัติเราได้ถูกลิดรอน บางคนไม่เรียนเลย พอจบ ป. 6 แล้วเค้าก็ออกมา เนื่องจากไม่มีเงินเรียนต่อ แม้ว่ารัฐจะให้เรียนฟรีแต่ก็มีค่าใช้จ่ายในส่วนอื่นที่คนในชนบทไม่สามารถจ่ายได้ได้แก่ ค่าอาหาร ค่าเครื่องแต่งกาย ค่ากิจกรรม และโดยเฉพาะค่าเดินทางที่ต้องไปเรียนยังโรงเรียนมัธยมที่อยู่ห่างไกลไปจากชุมชน เมื่อพ่อแม่ไม่สบายเด็กบางคนต้องช่วยเหลือพ่อแม่ด้วย ที่ผ่านมามีศูนย์การเรียนชุมชนวันเสาร์ อาทิตย์ก็มาเรียน จันทร์ถึงศุกร์ก็สามารถทำงานเลี้ยงพ่อแม่ได้ แต่นักวิชาการไปคิดแบบเหมารวม ไม่เข้าใจชุมชน ไม่เข้าใจจิตวิญญาณชุมชน ไม่เข้าใจถึงความยากจน เนื่องจากประสบการณ์ในการใช้ชีวิตมีมาจากวิถีชีวิตในเมืองและในมิติของชุมชนชนบทแล้วมันไม่ใช่มิติเศรษฐกิจอย่างเดียวที่เกิดปัญหาต่อเด็กในเรื่องค่าใช้จ่าย ปัญหาเรื่องสังคมตอนนี้โรงเรียนมัธยมควบคุมความประพฤติไม่ได้ เด็กทะเลาะถามว่าใครรับผิดชอบชีวิตเค้า เด็กที่ไม่มีเงินก็น้อยเนื้อต่ำใจ ที่นี้ก็ไปหาเงิน เมื่อเพื่อนมีเทคโนโลยีใหม่ก็อยากมี วิถีชุมชนนี้เค้าน่าจะเรียนอยู่ในบ้านเค้า (ควรรู้ในเรื่องชุมชนที่อยู่ รู้ในสิ่งใกล้ตัว ไม่ควรรู้ในสิ่งที่ไกลตัวเกินไป) ไม่ควรละทิ้งเพื่อไปเรียนที่อื่น แล้วพอไปเรียนในเมืองไปเรียนห่างไกลบ้านแล้วเด็กจะเริ่มเกลียดอาชีพเกษตรกร ถูกสอนให้เป็นนักวิชาการแต่หลายคนเรียนไม่จบก็เลยเป็นกรรมกร หลักสูตรที่สอนไม่ได้สอนให้คนรักอาชีพที่มีอยู่ สิ่งเหล่านี้สร้างความเสียหายไปหมด การศึกษาที่แท้จริงจะต้องทำให้คนรักชุมชน และสามารถมีงานทำได้ ไม่ใช่การเรียนเพื่อไปเอาปริญญาแล้วทิ้งชุมชนเพราะที่ชุมชนไม่มีงานทำ แต่ต้องเรียนแล้วกลับมาทำงานที่ชุมชนได้ที่ชุมชนเด็กส่วนหนึ่งที่เคยจบจากที่ศูนย์การเรียนชุมชน กำลังจะจบในระดับปริญญาตรีเด็กที่ได้รับการปลูกฝังที่ดี เค้าจะกลับมาทำงานที่ชุมชนนี่คือสิ่งที่ดีต่อชุมชน แต่ก็ไม่ใช่ว่าจะต้องเรียนสูงๆทุกคน ใครชอบอะไรก็เรียนสิ่งนั้น สิ่งสำคัญคือควรได้ทำงานที่ชุมชน อย่าทิ้งถิ่นฐานครอบครัวไป ตอนนี้ในชุมชนมีรถไถ มีมอเตอร์ไซด์ เค้าก็ไปเรียนเป็นช่างเครื่องก็กลับมาสร้างงาน

ภายในชุมชนและสามารถใช้ชีวิตอยู่ในชุมชนได้ รายได้มากน้อยไม่ใช่สิ่งสำคัญมาก เด็กๆ ต่างจังหวัดส่วนใหญ่ เด็กในชุมชนที่มีความรู้ เรียนจบแล้วก็ไปทำงานอยู่ในกรุงเทพ แล้วก็ไม่ได้กลับมา ที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะเราสอนให้เค้าไม่กลับมา ต้องทิ้งพ่อ ทิ้งแม่ไป โดยสรุปหลักสูตรของประเทศที่เป็นอยู่คือสอนให้คนเรียน **เพื่อไปทำงาน** ไม่ได้สอนเพื่อให้อ่าน **สร้างงาน** ในปัจจุบันนี้ ถ้าหากยอมรับความจริง แต่ละปีมีการรับปริญญาจำนวนมาก และคนที่ไม่มียานทำงานจำนวนหนึ่งก็ไปเรียนปริญญาโทต่อ ในขณะที่หาเงินทำ(เพื่อตั้งเวลา) แล้วก็ต้องใช้เงิน มีค่าใช้จ่าย ปัญหาของชาติก็คือบัณฑิตตกงาน แต่ก็ยังสอนให้คนจบกันมากๆ(มันมีเหตุผลหรือเปล่า) ที่จบการศึกษากันไปแล้วบางคนก็ไม่มียานทำงาน ยังมาสอนให้คนใหม่ไปแย่งงานคนเก่าอีก ที่ถูกต้องคือต้องสอนให้เรียนไปเพื่อไป **สร้างงาน** ไม่ใช่เรียนไปเพื่อไป **ทำงาน** หรือขอยานจากคนอื่นทำ เมื่อมีการสร้างงานจะไม่มีคนตกงานเกิดขึ้น และไม่มีความเป็นที่ จะละทิ้งถิ่นฐานของตนอีกต่อไป ในปัจจุบันไม่มีหลักสูตรที่สอนไปสร้างงาน มีแต่สอนให้ท่องจำแล้วเอาวุฒิสถาบันกลับมา จบปริญญาเอก จบปริญญาโท ก็ยังกลับมาเป็นลูกน้องและ หลายคนก็ไม่กล้าที่จะทำอะไร บางคนทำอะไรไม่เป็น ผู้นำชุมชนได้ยกตัวอย่างกรณีของเจ้าหน้าที่การศึกษานอกโรงเรียนของจังหวัดอุบลราชธานี โดยได้เล่าให้ฟังว่า “เค้าเป็นนักวิชาการส่งเสริมอาชีพ แต่ในปัจจุบันรัฐบาลประเมินให้บุคลากรออก 5 % นักวิชาการส่งเสริมอาชีพ เค้าบอกว่า เค้ากลัวมาก ๆ กลัวที่จะไปทำอาชีพอื่น เพราะเค้าทำไม่เป็น แต่เค้าเป็นนักวิชาการส่งเสริมอาชีพ ฟังแล้วตกใจ” วิชาการกับประสบการณ์จริงนั้นไม่เหมือนกันมีความแตกต่างกัน หลักสูตรส่วนใหญ่สอนให้คนมีลักษณะเป็นแบบนี้ สิ่งที่เค้ากลัวเพราะเกิดมาไม่เคยไปทำเอง จริง ๆ มีแต่ไปสอนคนอื่น เมื่อเค้าไปบอกเกษตรกรเกษตรกรจึงได้รับความเสียหาย เพราะนักวิชาการส่งเสริมอาชีพไม่ได้ผ่านประสบการณ์มาจริง ๆ ความรู้ไม่ได้เกิดขึ้น จริง ๆ เหมือนกับการที่ในปัจจุบันเกษตรกรมาเรียนวิชาทักษะส่งเสริมชีวิตแบบท่องจำแล้วให้กาถูกกาผิดที่ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน ซึ่งไม่น่าจะเกิดประโยชน์อะไร ในความเป็นจริงควรให้ผู้เรียนได้ลองถูกลองผิด ได้เรียนรู้จากการลงมือปฏิบัติจริงแล้วเก็บมาเป็นคะแนนสะสมแต่ที่ใช้วิธีท่องจำในปัจจุบันก็เป็นวิธีที่ทำได้ง่ายและสะดวก แต่การศึกษาคือการเรียนรู้ไม่ใช่การเลียนแบบ ในปัจจุบันการศึกษามีความมุ่งหวังให้ผู้เรียนจบออกมาเป็นคนดี เป็นคนเก่ง เป็นคนมีความสุข แต่ 3 คำนี้แปลว่าอะไร อะไรคือ “ดี เก่ง มีความสุข” คนดีนี่คืออะไร คนดีไม่ใช่ถือศีลก็เป็นคนดี คนถือศีลคือคนไม่ชั่วเพราะว่าไม่ได้ไปเบียดเบียนใคร แต่อย่างไรไม่ใช่คนดี คนดีคือคนให้ได้ รู้จักรับผิดชอบตนเอง ครอบครัวยุ และสังคม บ้านเมือง นี่คือนัยยะของคนดี คนเก่งคือ อะไร คนเก่งไม่ใช่สร้างโน่นสร้างนี่ได้แล้วเรียกว่าคนเก่ง คนเก่งจริง ๆ ต้องสามารถบริหารชีวิตตนเองให้พันทุกข์ได้ ไม่ใช่เก่งแบบด็อกเตอร์เอาไม้กอล์ฟตีเมียตัวเองจนตาย เอาเมียมาแล้วเนื้อ แต่มีตำแหน่งหน้าที่ที่ประสบความสำเร็จ เช่นนี้ไม่เรียกว่าคนเก่ง คนเก่งคือคนที่สามารถบริหารชีวิตตนเองให้พันทุกข์ได้ ที่นี้ความสุขคืออะไร คือความ

สนุกสนานใช่หรือไม่ ความสะดวกสบายใช่หรือไม่ คือความพอใจใช่หรือไม่ ไม่ใช่ เช่นนั้นเป็นเพียงสูง ๆ ดิบ ๆ ความสุขที่แท้จริงคือความไม่มีทุกข์ นี่แหละการศึกษาต้องสอนให้คนแสวงหาหนทางแห่งความ พ้นทุกข์ ไม่ใช่แสวงหาความสุข ควรสอนให้คนในชาติ คิดเป็น ทำเป็น พุดเป็น ในปัจจุบัน คำพูดว่า คน ดี คนเก่ง คนมีความสุข ไม่ได้ผิดแต่อย่างใด แต่มีความเข้าใจผิด และตีความผิด ก็เลยตำริผิด เมื่อตำริ ผิดก็จึงเห็นผิดเป็นชอบ เห็นคำว่า “ดี” ผิด เห็นคำว่า “เก่ง” ผิด เห็นคำว่า “สุข” ผิด นี่คือการเห็นผิด เป็นชอบ ก็เลยตำริไม่ชอบ ว่าครอบครัวเรา ว่าเราทุกคนต้องทำทุกอย่างให้มีความสุข แต่คำว่า สุข ก็ เข้าใจกันไปว่า สุข คือ สะใจ สะดวก สบาย สนุกสนาน สิ่งทีกล่าวนี้ คือ อัตถะ และ พัยัญชนะ ถ้าจิตไม่มีปัญญาแล้ว จะไม่เข้าใจสัจจะธรรม คือ อัตถะ แม้ว่าจะ เป็นภาษาไทยนี้แหละก็จะแปลความหมายกัน ผิด ทีสรุปมาก็เพื่อที่จะให้เข้าใจว่า ถ้าเราตั้งเป้าหมายชีวิตผิด เราก็จะมาจัดหลักสูตรการศึกษาชีวิตผิด การศึกษาที่สอนอยู่ทุกวันนี้ส่วนใหญ่จึงผิด สิ่งที่เป็นอยู่ในปัจจุบันทุกวันนี้ฟุ้งเฟ้อ พุ่มเฟิอย สิ้นค้าไม่มี แม้แต่หนึ่งอย่างที่ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม (ทำลายมาก ทำลายน้อย) เป้าหมายก็เพื่อความร่ำรวย เรา ชอบก็ช่าง ไม่ชอบก็ช่าง แต่เราปฏิเสธทุนนิยมไม่ได้ แต่เราไม่จำเป็นจะต้องไปตามทุนนิยม”⁵⁹

5.2.6 ศูนย์การเรียนชุมชนในอนาคต

ศูนย์การเรียนชุมชนจะมีการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมคือจะทำการสอน ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-6 มาเป็นทำการสอนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4-6 แทนภายใต้ระบบการศึกษานอกโรงเรียน เนื่องจากที่ผ่านมา ศูนย์การเรียนชุมชนได้รับผลกระทบจากพระราชบัญญัติการศึกษาภาคบังคับ พ.ศ. 2545 ในปัจจุบัน ชุมชนอยู่ในช่วงระหว่างการดำเนินการจัดตั้งโรงเรียนเอกชนในรูปแบบของมูลนิธิ สำหรับชั้น มัธยมศึกษาปีที่ 1-3 โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อแก้ไขปัญหาทางการศึกษาและสร้างโอกาสให้เด็ก ๆ สามารถเรียนต่อได้ภายในชุมชน ผู้เรียนสามารถมาเรียนได้โดยไม่เสียค่าใช้จ่าย โดยทางมูลนิธิจะเป็น องค์กรที่จ่ายค่าเล่าเรียนให้ เด็กสามารถเรียนฟรีและมีอาหารกลางวันทานฟรี ตลอดเวลาที่ ทำการศึกษาในระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นที่ชุมชน และเมื่อจบการศึกษาผู้เรียนสามารถต่อ การศึกษาในระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายกับทางศูนย์การเรียนชุมชนพลาญช้อย โดยค่าใช้จ่ายที่ใช้ ในการศึกษาทางโรงเรียนจะได้รับการสนับสนุนจาก มูลนิธิพลาญช้อย ซึ่งประกอบไปด้วยรายได้ที่ มาจากองค์กรชุมชนเพื่อการสร้างงานสร้างรายได้ภายในชุมชน อาทิ กลุ่มแปรรูปผลไม้พื้นเมือง กลุ่มแปรรู ปดินลูกรัง กลุ่มพลังงานธรรมชาติ กลุ่มญาติธรรม เงินรับบริจาครวมถึงรายได้ที่มาจากกิจกรรมของ มูลนิธิ

⁵⁹ สัมภาษณ์ บัญชา ตั้งวงษ์ไชย, ผู้นำตามธรรมชาติชุมชนบ้านแหลมทอง, 6 ตุลาคม 2547.

5.2.7 การจัดตั้งมูลนิธิของชุมชน

การจัดตั้งมูลนิธิมีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นองค์กรสนับสนุนงานพัฒนาทางการศึกษาของเด็กและเยาวชนภายในชุมชน ทั้งทางด้านงบประมาณและด้านจัดการศึกษาภายในชุมชนที่จะมีขึ้นภายในอนาคต ภายใต้ชื่อมูลนิธิพลาญข่อย ซึ่งได้จดทะเบียนเมื่อเดือนกรกฎาคม พ.ศ.2546 โดยมีเป้าหมายในปัจจุบันคือการสร้างโรงเรียนอนุบาล และโรงเรียนมัธยมศึกษาตอนต้นภายในชุมชนบ้านแหลมทอง ชุมชนมีหลักการที่สำคัญโดยการเน้นให้คนภายในชุมชนทำงานเพื่อผลประโยชน์ของส่วนรวมและคำนึงถึงผลประโยชน์ทางการศึกษาของลูกหลานของตนภายในชุมชน

ตารางที่ 4: แสดงแหล่งที่มาของรายได้ของมูลนิธิที่คาดว่าจะได้รับ

แหล่งที่มาของรายได้ของมูลนิธิ	ลักษณะรายได้ที่ได้รับ
1. เงินรายได้จากกิจกรรมของมูลนิธิ	ไม่แน่นอน
2. เงินรายได้จากการบริจาค	ไม่แน่นอน
3. เงินสมทบจากกลุ่มญาติธรรม	ไม่แน่นอน
4. กลุ่มแปรรูปผลไม้พื้นเมือง	ผลกำไรสุทธิร้อยละ 30
5. กลุ่มแปรรูปดินลูกรัง	ผลกำไรสุทธิร้อยละ 30
6. กลุ่มพลังงานธรรมชาติ	ผลกำไรสุทธิร้อยละ 20
7. กิจการโรงน้ำฝน	กิจการอยู่ในระหว่างการดำเนินการ

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 5: แสดงวิวัฒนาการและการเปลี่ยนแปลงทางการศึกษาของชุมชนบ้านแหลมทอง

ระดับการศึกษา/ปีพ.ศ.	ก่อนปี 2522 (ชุมชนช่วงบุกเบิก)	2522-2538 (ชุมชนช่วงขยายตัว)	2538-2545 (ชุมชนช่วงปรับตัว)	2545 -2548 (ชุมชนช่วงปรับตัวหลังปี 2545)	หลังปี 2548 (กำลังดำเนินการ-อาจมีการเปลี่ยนแปลง)
ระดับอนุบาล	ไม่มีภายในชุมชน	ไม่มีภายในชุมชน	ไม่มีภายในชุมชน	ศูนย์เด็กเล็กบ้านแหลมทอง	โรงเรียนอนุบาลเอกชน(มูลนิธิของชุมชนให้การสนับสนุน)
ระดับประถมศึกษา	ศาลากลางหมู่บ้าน	โรงเรียนบ้านแหลมทอง	โรงเรียนบ้านแหลมทอง	โรงเรียนบ้านแหลมทอง	โรงเรียนบ้านแหลมทอง
มัธยมศึกษาตอนต้น	ไม่มีภายในชุมชน	ไม่มีภายในชุมชน	ศูนย์การเรียนชุมชนพลาญช้อย	ไม่มีภายในชุมชน(ศูนย์การเรียนชุมชนไม่สามารถรับผู้เรียนที่อายุต่ำกว่า16ปีมาเรียนได้เนื่องจากพระราชบัญญัติการศึกษาภาคบังคับ พ.ศ. 2545มีผลบังคับใช้	โรงเรียนมัธยมตอนต้นเอกชน(มูลนิธิของชุมชนให้การสนับสนุน)
มัธยมศึกษาตอนปลาย	ไม่มีภายในชุมชน	ไม่มีภายในชุมชน	ศูนย์การเรียนชุมชนพลาญช้อย	ศูนย์การเรียนชุมชนพลาญช้อย	ศูนย์การเรียนชุมชนพลาญช้อย

ปัจจัยภายในชุมชนที่ทำให้ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนมีความเข้มแข็ง

1. ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนมีผู้นำที่เข้มแข็ง

ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนมีผู้นำที่เข้มแข็ง ผู้นำธรรมชาติมีความเอาใจใส่ต่อการศึกษาศึกษาของชุมชน อย่งดียิ่ง เป็นผู้ผลักดันให้มีการสร้างศูนย์การเรียนรู้ชุมชน เสียสละต่อศูนย์การเรียนรู้ชุมชนในลักษณะ อุทิศตนทั้งชีวิต บริจาคเงินทุน บริจาคแรงกายต่องานของศูนย์การเรียนรู้ชุมชน ตลอดจนเป็นกำลัง สำคัญต่องานบริหารของศูนย์การเรียนรู้ชุมชน โดยมีอาจารย์สมาน ทองขาว เป็นหัวหน้าศูนย์การเรียนรู้ ชุมชนสามารถทำการสอน และส่งเสริมแนวทางที่สอดคล้องต่อชุมชน จนศูนย์การเรียนรู้ชุมชนประสบความสำเร็จ และได้รับรางวัลศูนย์การเรียนรู้ดีเด่นในระดับประเทศ รางวัลที่น่าภูมิใจไปกว่านั้นก็คือ ผู้เรียนภายในชุมชนที่จบออกมาเป็นคนมีคุณภาพและสามารถมีงานทำได้ ภายในชุมชนบ้านแหลมทอง

2. การมีส่วนร่วมของคนภายในชุมชน

ชาวบ้านภายในชุมชนมีความสามัคคี ให้การสนับสนุนและส่งเสริมต่อศูนย์การเรียนรู้ชุมชน โดยผู้ที่มีความรู้จะเข้ามาเป็นครูอาสาให้กับศูนย์การเรียนรู้ชุมชน เพื่อสอนในวิชาที่ตนมีความชำนาญ ในเวทีถ่ายทอดความรู้ภายในชุมชนจะมีครูภูมิปัญญาเข้ามาเป็นครูพิเศษสอนความรู้ที่เป็นภูมิปัญญา ของตนให้กับเด็กๆ และผู้เรียนได้มีโอกาสได้เรียนรู้และลงมือปฏิบัติ

3. การมีมูลนิธิพลานุข้อย

การมีมูลนิธิภายในชุมชนช่วยเปิดโอกาสและสร้างรากฐานที่มั่นคงทางการศึกษาในระยะยาว ให้กับเด็กและเยาวชนภายในชุมชน เด็กภายในชุมชนสามารถเรียนได้ภายในชุมชนจนถึงชั้น มัธยมศึกษาตอนปลายโดยไม่ต้องทิ้งถิ่นฐานเพื่อออกไปเรียนหรือทำงานภายนอกชุมชน โดยไม่ต้อง เสียค่าใช้จ่ายใดใด และเมื่อเรียนจบออกมาผู้เรียนก็สามารถมีงานทำภายในชุมชน หรือเป็นผู้คิดเป็น พุดเป็น ทำเป็น สามารถสร้างงานภายในชุมชนและพึ่งตนเองได้ ภายใต้กระบวนการศึกษาเรียนรู้ของ ชุมชน

ปัจจัยภายนอกที่ทำให้ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนมีความเข้มแข็ง

1. การให้การสนับสนุนของกลุ่มญาติธรรม

กลุ่มญาติธรรมให้การสนับสนุนในเรื่องของเงินบริจาคสมทบทุน ในการจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ ชุมชนเป็นเงินประมาณ 1,300,000 บาทถ้วน และช่วยเหลือกิจกรรมของศูนย์การเรียนรู้ชุมชนอย่าง ต่อเนื่องตั้งแต่ปี พ.ศ. 2540 เป็นต้นมา บางรายอาสาช่วยเป็นครูสอนในบางวิชาเพื่อเสริมทักษะความรู้

ให้กับผู้เรียน เช่น วิชาภาษาอังกฤษ วิชาเฉพาะทางของกลุ่มอาชีพ รวมถึงเป็นกำลังใจกับผู้เรียนภายในชุมชน ร่วมแลกเปลี่ยนประสบการณ์ และแนะนำการใช้ชีวิตที่เหมาะสมต่อคนภายในชุมชน ความสัมพันธ์ของกลุ่มญาติธรรมต่อศูนย์การเรียนรู้ชุมชนมีลักษณะเสมือนเป็นคนภายในครอบครัวเดียวกันซึ่งเป็นความสัมพันธ์ในเชิงบวกและส่งผลดีต่อชุมชน

2. ได้รับการสนับสนุนจากศูนย์การศึกษาออกโรงเรียน

ศูนย์การศึกษาออกโรงเรียนได้ให้ความร่วมมือและช่วยเหลือกิจกรรมของศูนย์การเรียนรู้ชุมชนที่ต้องอาศัยความร่วมมือระหว่างศูนย์การเรียนรู้ชุมชนกับศูนย์การศึกษาออกโรงเรียนเป็นอย่างดี ในการก่อสร้างศูนย์การเรียนรู้ในเบื้องต้น ศูนย์การศึกษาออกโรงเรียนจังหวัดอุบลราชธานีได้ให้ความช่วยเหลือทางด้านงบประมาณเป็นเงิน 200,000 บาท อย่างไรก็ตามศูนย์การเรียนรู้ชุมชนมีลักษณะการพึ่งตนเองในเรื่องของงบประมาณ การบริหารจัดการ บุคลากร และครู จากคนภายในชุมชนเป็นส่วนใหญ่มากกว่าการพึ่งพาจากหน่วยงานภาครัฐ

ปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาของศูนย์การเรียนรู้ชุมชน

1. ผลกระทบจากการประกาศใช้พระราชบัญญัติการศึกษาภาคบังคับ พ.ศ. 2545

ผลกระทบจากการประกาศใช้พระราชบัญญัติการศึกษาภาคบังคับ พ.ศ. 2545 ส่งผลให้เด็ก ๆ ภายในชุมชนไม่สามารถเรียนต่อในระดับมัธยมศึกษาตอนต้นกับศูนย์การเรียนรู้ชุมชนได้ ต้องออกไปเรียนในระดับมัธยมศึกษาตอนต้นภายนอกชุมชน ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเป็นองค์กรทางการศึกษาในระดับชุมชนที่ขึ้นตรงต่อศูนย์การศึกษาออกโรงเรียนภายในจังหวัด การประกาศใช้พระราชบัญญัติการศึกษาภาคบังคับ พ.ศ. 2545 ทำให้ต้องยกเลิกกฎหมายการศึกษาภาคบังคับ พ.ศ. 2523 ทำให้มีการศึกษาภาคบังคับจนถึงชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 เมื่อการศึกษาภาคบังคับเปลี่ยนไปทำให้เด็กนักเรียนภายในชุมชนไม่สามารถเรียนต่อในระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นกับศูนย์การเรียนรู้ภายในชุมชนได้อีก จำเป็นจะต้องจบการศึกษาภาคบังคับก่อน นั่นก็คือว่าเด็กนักเรียนภายในชุมชน จำเป็นจะต้องเดินทางออกจากชุมชนเพื่อที่จะไปเรียนต่อในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น อย่างไรก็ตามเด็กบางรายไม่สามารถไปเรียนต่อได้เนื่องจากไม่มีค่าใช้จ่ายในเรื่องของการเดินทาง ค่าอาหาร และค่าหนังสือ ทำให้เด็กบางคนต้องหยุดเรียนและจบเพียงชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 การศึกษาของเด็ก และผู้เรียนภายในชุมชนบางคนจึงขาดช่วงอันเป็นผลมาจากการศึกษาภาคบังคับมีลักษณะเปลี่ยนไป

2. หลักสูตรบางรายวิชาที่ระบบการศึกษานอกโรงเรียนกำหนดไม่มีความสอดคล้องต่อความต้องการของชุมชน

การศึกษาบางรายวิชาอาจมีความจำเป็นและมีความสำคัญยิ่งต่อบางชุมชนแต่ที่ชุมชนบ้านแหลมทองการศึกษาบางอย่างไม่มีความจำเป็น อาทิ วิชาฟิสิกส์ วิชาเคมี วิชาบังคับ วิชาภาษาอังกฤษ ยกตัวอย่างวิชาภาษาอังกฤษ ผู้เรียนไม่มีความจำเป็นที่จะนำมาใช้ในชีวิตประจำวัน ผู้เรียนทั้งหมดมีถิ่นฐานและที่อยู่ติดกับชายแดน กล่าวคือ อำเภอสิรินธร จังหวัดอุบลราชธานี เป็นที่ห่างไกลจากเขตชุมชนเมือง ภาษาที่เหมาะสมที่ควรเรียน ควรเป็นภาษาท้องถิ่น หรือภาษาลาวมากกว่า เนื่องจากมีโอกาสมากกว่าที่จะได้ใช้ในชีวิตประจำวัน รวมถึงนำไปใช้ได้ในการการค้า การติดต่อที่สามารถมีได้กับประเทศเพื่อนบ้าน ซึ่งได้แก่ประเทศลาว ตามตำแหน่งยุทธศาสตร์เชิงพื้นที่แล้วการบังคับให้เรียนภาษาอังกฤษจึงค่อนข้างไม่ได้รับประโยชน์เท่าที่ควร การศึกษาตามหลักสูตรในบางวิชานอกจากจะไม่มีความเหมาะสมและสอดคล้องต่อชุมชนแล้ว ยังทำให้ผู้เรียนเสียเวลาในการประกอบอาชีพของตนเอง ชาวบ้านส่วนใหญ่มีกิจกรรมและงานของตนเองที่จะต้องทำในแต่ละวันและร่วมพัฒนาชุมชนและท้องถิ่นของตน

3. อิทธิพลของการพัฒนาภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์

การพัฒนาภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ด้วยระบบทุนนิยม เป็นแรงดันต่อการพัฒนาทางการศึกษาที่สำคัญของชุมชน ผลพวงของการพัฒนาได้สร้างความเสียหายต่อผู้เรียนโดยเฉพาะเด็กและเยาวชน ส่งผลทำให้เกิดแหล่งเสื่อมโทรม มอมเมา ชักจูง อาทิ สถานบันเทิง ร้านเกมส์ แหล่งค้ายาเสพติด เด็กและเยาวชนหนีเรียน ส่งผลต่อการควบคุมพฤติกรรมที่ทำได้ยากมากขึ้น

4. การขาดเงินทุนในการบริหารจัดการเพื่อขยายกิจกรรมทางการศึกษา

การขาดเงินทุนในการบริหารจัดการเพื่อขยายกิจกรรมทางการศึกษาเนื่องจากในเบื้องต้นการจัดตั้งมูลนิธิพลานุช้อย เพื่อพัฒนาการศึกษาภายในชุมชนเพิ่งเริ่มจัดตั้งในปี พ.ศ. 2547 และกลุ่มต่าง ๆ ที่สร้างงาน สร้างรายได้ให้กับชุมชนบ้านแหลมทองโดยนำเงินส่วนหนึ่งบริจาคเข้ามูลนิธิเพื่อสมทบกองทุนทางการศึกษาของเด็กภายในชุมชนนั้น ชาวบ้านภายในชุมชนได้เริ่มก่อตั้งอย่างเป็นทางการเมื่อ พ.ศ. 2545 ที่ผ่านมามาเท่านั้น เงินทุนของมูลนิธิจึงมีไม่มากเท่าที่ควร การขาดเงินทุนเพื่อขยายกิจกรรมทางการศึกษาจึงยังเป็นปัญหาหนึ่งสำหรับการพัฒนาในระยะเริ่มจัดตั้งมูลนิธิของชุมชน

5.3 ชุมชนบ้านแหลมทองมุ่งเน้นการให้ความรู้และปลูกฝังจิตสำนึกของคนภายในชุมชน

ชุมชนบ้านแหลมทองมุ่งปลูกฝังจิตสำนึก และค่านิยมรักชุมชนบ้านเกิด โดยมีศูนย์เด็ก ศูนย์จิตใจ วัดแหลมทอง เป็นสถานที่ที่สำคัญในการปลูกฝังและขัดเกลาจิตใจของคนภายในชุมชน

5.3.1 ศูนย์เด็กเล็ก

องค์กรชุมชนภายในชุมชนบ้านแหลมทองพยายามสร้างภูมิคุ้มกันให้กับชุมชน โดยการปลูกฝังจิตสำนึก ปลูกฝังค่านิยมที่ถูกต้องในการใช้ชีวิตของคนภายในชุมชนตั้งแต่เด็ก ผู้ใหญ่และคนชรา โดยในปัจจุบันมีศูนย์เด็ก และศูนย์จิตใจเป็นองค์กรชุมชนที่สำคัญที่มีบทบาทต่อกิจกรรมของชุมชนในการบรรลุมรดกประเพณีดั้งกล่าว ในส่วนของศูนย์เด็กนอกจากจะมีประโยชน์ในการขัดเกลาจิตใจของเด็กภายในชุมชนให้เด็กเป็นผู้มีจิตสาธารณะ รัก และผูกพันต่อชุมชน ตลอดจนทำให้เป็นผู้มีความรู้เท่าทันและมีหลักคิดที่ถูกต้องต่อการดำเนินชีวิตประจำวันแล้ว การมีศูนย์เด็กภายในชุมชน ยังเป็นการแก้ปัญหา เด็กขาดความอบอุ่น เด็กถูกทอดทิ้ง และเด็กขาดสารอาหารภายในชุมชนได้เป็นอย่างดี

แผนภาพที่ 11: แสดงภาพของเด็ก ๆ ภายในชั้นเรียนของศูนย์เด็กเล็กภายในชุมชน

“ที่ชุมชนจะเห็นได้ชัดเด็กนักเรียนบางคนไม่มีแม่แต่ข้าวเช้าที่จะกิน เมื่อครูถามเด็กว่าเมื่อเช้าที่บ้านใครไม่มีข้าวกินก็ยังมีเด็กหลายคนยกมืออยู่ ครูจึงต้องจัดหาข้าวเช้าให้เด็ก และเมื่อไปที่บ้านก็

พบว่าไม่ค่อยที่จะมีกินกันจริงๆ พ่อแม่ และผู้ปกครองของเด็กที่ไปทำงานที่กรุงเทพฯ ถ้าเดือนไหนไม่ได้ส่งเงินมา เด็กและคนชราในบางครัวเรือนก็จะไม่มีกินทั้งเดือน”⁶⁰

(นาง พรรณพิมล ครั่งพิบูลย์ ครูศูนย์เด็ก)

สภาพที่เป็นปัญหาเช่นนี้เป็นผลพวงมาจากการพัฒนาภายใต้ระบบทุนนิยม ผู้นำตามธรรมชาติกล่าวเสริมว่า ถ้าเป็นแต่ก่อน หากไม่มีเงินสักบาทก็ยังมีข้าวกิน ลูกเค้าจะมีข้าวกินเนื่องจากทรัพยากรมันสมบูรณ์ แต่ในปัจจุบันเนื่องจากเค้าต้องการวัตถุ เค้าจึงทิ้งครอบครัวเพื่อหาเงิน กลายเป็นว่าชีวิตต้องเนื่องด้วยเงิน ผลจากการทิ้งครอบครัวและทิ้งถิ่นฐาน จึงทำให้เด็กและคนชราภายในชุมชนถูกทอดทิ้ง เด็กขาดความอบอุ่น และขาดสารอาหาร ชุมชนจึงได้ก่อตั้งศูนย์เด็กขึ้นเพื่อแก้ไขปัญหาดังกล่าว

5.3.1.1 ที่มาของการสร้างศูนย์เด็กขึ้นภายในชุมชน

ก่อนปี พ.ศ.2546 ที่ตำบลโนนก่อ มีศูนย์เด็กเล็กอยู่เพียงแห่งเดียวที่บ้านเหล่าคำ โดยศูนย์เด็กที่บ้านเหล่าคำนั้นเป็นศูนย์เด็กนำร่องของตำบลโนนก่อ ได้รับความช่วยเหลือเงินงบประมาณจากกรมพัฒนาชุมชนซึ่งมีการจัดสร้างในปี พ.ศ. 2538 และเป็นศูนย์การเรียนแห่งเดียวของตำบลโนนก่อในขณะนั้น มีครูดูแลนักเรียนจำนวน 2 คน อย่างไรก็ตามหน่วยงานราชการไม่สามารถขยายศูนย์เด็กไปตามหมู่บ้านต่างๆ เนื่องจากงบประมาณไม่พอ ทั้งที่งานศูนย์เด็กมีความจำเป็นต่อชุมชนในชนบทมากที่ชุมชนบ้านแหลมทองชาวบ้านได้เล็งเห็นความสำคัญของการมีศูนย์เด็ก เนื่องจากโดยปกติเด็กเล็กอายุ 2-7 ปีจะอยู่ตามลำพังที่บ้าน พ่อแม่ ผู้ปกครอง จะออกไปทำงานของตนจึงไม่มีใครดูแล เด็กบางรายภายในชุมชนอยู่กับคนเฒ่าคนแก่ บางรายพ่อแม่ฝากไว้กับเพื่อนบ้าน บางรายโชคร้ายถูกทอดทิ้งไว้ในชุมชนไม่มีใครดูแลพ่อแม่แยกทางกันบ้าง พ่อแม่ไปทำงานที่กรุงเทพฯบ้าง เพราะที่ชุมชนเมื่อว่างจากฤดูกาลการเก็บเกี่ยวจะไม่มีการทำ ผู้ปกครองที่ออกไปทำงานทั้งในชุมชนและนอกชุมชนรู้สึกเป็นห่วงและเป็นกังวลต่อความปลอดภัยของลูกหลานตัวเอง จึงได้ปรึกษาหารือกันถึงความเป็นไปได้ในการสร้างศูนย์เด็กขึ้นภายในชุมชนเองโดยไม่ต้องรงบประมาณของรัฐ ผู้ใหญ่บ้านจึงได้ประชุมต่อลูกบ้านเพื่อขอความคิดเห็นและได้มีมติจัดตั้งศูนย์เด็กเล็กขึ้นและได้ทำการเปิดการสอนขึ้นเมื่อต้นปี พ.ศ.2547 รับเด็กเล็กอายุ 2-7 ปีก่อนวัยเรียนชั้นประถมศึกษาโดยแบ่งเป็นสองห้องคือห้องอายุ 2-4 ปี กับห้องอายุมากกว่า 4 ปี ศูนย์เด็กเล็กตั้งอยู่ภายในศูนย์การเรียนชุมชน โดยมีเงินดำเนินการมาจากเงินรายได้ปีผล 20-30%จากกลุ่มอาชีพต่าง ๆ ภายในชุมชนทุก ๆ ปี เงินบริจาคของผู้เฒ่าตามธรรมชาติ

⁶⁰ สัมภาษณ์ พรรณพิมล ครั่งพิบูลย์, ครูศูนย์เด็กเล็กชุมชนบ้านแหลมทอง, 30 กันยายน 2547 .

เงินบริจาคของชาวบ้านและญาติธรรม โดยมีผู้นำตามธรรมชาติเป็นตัวอย่างที่ดีของการจตุรกาย การให้และช่วยเหลืองานของชุมชน และได้ซึมซับไปยังชาวบ้าน ชาวบ้านจึงได้ร่วมแรงร่วมใจโดยพร้อมเพรียงกัน จำนวนเงินที่ได้มาได้จัดสรรให้เป็นเงินที่ใช้ในการบริหารจัดการศูนย์เด็ก เงินค่าอาหารกลางวัน ค่านม ค่าหนังสือ ค่าของใช้และเครื่องเล่นเด็ก ปัจจุบันที่ศูนย์มี คุณครู 3 คน เป็นครูที่มาจากชาวบ้านภายในชุมชน 2 คน และคุณครูอาสาหนึ่งคน คุณครูที่มาจากชาวบ้านภายในชุมชนมาจากการคัดเลือกและได้รับความไว้วางใจจำนวน 2 คนโดยเลือกจากคนที่มีความเหมาะสมทั้งคุณวุฒิและวัยวุฒิมีพฤติกรรมที่ดีคุณครูมีค่าตอบแทน วันละ 100 บาท ทำงานในลักษณะช่วยเหลืองานของชุมชนมากกว่ามุ่งหารายได้ ครูทั้งหมดมีความสุขกับการได้ดูแลเด็กและลูกหลานภายในชุมชน ชาวบ้านรู้สึกดีและอุ่นใจที่มีครูเป็นคนภายในชุมชน กล่าวถามและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นถึงบุตรหลานของตนทำให้ความสัมพันธ์ของชุมชนดีขึ้นและมีลักษณะเป็นครอบครัวใหญ่ นอกจากนี้จะได้มีคุณครูคอยดูแลแล้วเด็กก็ยังได้รับอาหารกลางวัน นม นม และผลไม้รับประทานฟรี ในแต่ละวัน เป็นการช่วยแก้ปัญหาการขาดสารอาหารของเด็กได้ดีอีกทางหนึ่ง เนื่องจากเด็กส่วนใหญ่ของชุมชนเป็นเด็กขาดสารอาหารทานอาหารไม่ครบทุกหมู่มีเพียงเนื้อปลาเป็นอาหารหลัก การทำอาหารกลางวันให้เด็กมาจากการร่วมแรงร่วมใจของคนภายในชุมชน โดยจะมีเวรของกลุ่มแม่บ้านมาทำอาหารให้เด็ก ๆ ในทุก ๆ วัน หยุดเพียงหนึ่งวันคือวันจันทร์ ที่นี้เด็กจะมาโรงเรียนทุกวัน หยุดเพียงวันเดียวเท่านั้นคือวันจันทร์ ในวันเสาร์อาทิตย์เด็ก ๆ จะมาโรงเรียนตามปกติและดูเหมือนว่าเด็ก ๆ ส่วนใหญ่จะพอใจมากกว่าที่วันเสาร์อาทิตย์ก็ได้มาที่โรงเรียนอีก เด็ก ๆ จะมาเรียนในตอนเช้าโดยจะมีรถ รับ-ส่ง รับส่งเด็กทุกคนภายในชุมชนจากชาวบ้านที่อาสาสมัครมาเป็นคนรับส่ง ชาวบ้านเล่าให้ฟังว่ามีอะไรก็ต้องช่วย ๆ กันชุมชนถึงจะดีขึ้นมาได้ ส่วนผู้ปกครองบางคนก็จะมารับกลับด้วยตนเอง เด็กมีความสุขมากที่ได้มาโรงเรียนพร้อมกันในตอนเช้าของแต่ละวัน สังเกตได้จากรอยยิ้มและเสียงหัวเราะและหยอกล้อกันตลอดทาง เด็กทุกคนจะรู้จักบ้านของเพื่อนทุกคนภายในชุมชนเพราะต้องเดินทางไปรับเพื่อนมาโรงเรียนพร้อมกันในระหว่างทางเด็ก ๆ จะพบและได้เห็นความเป็นไปของชุมชนตนเอง ได้เห็นต้นไม้ชนิดต่าง ๆ ทั้งฟ้าบ้านผู้คน ถนนและสอบถามในสิ่งที่ตนไม่รู้กับคุณครูที่จะนั่งไปรับ และส่งด้วยในทุกวันนี้คืออะไร เด็กมีความรู้และพัฒนาการของตนทั้งสิ่งที่พบเห็นทั้งจากที่โรงเรียนและภายนอกชั้นเรียนภายในชุมชนของตน มันทำให้เด็กได้ซึมซับวิถีชีวิตของชุมชน และทำให้รู้สึกว่าคุณครูเค้าอยู่แบบครอบครัวใหญ่ไปและกลับพร้อมกันทุกคน มันวิเศษที่ได้นั่งรถมาโรงเรียนกับเพื่อนทุก ๆ คนพร้อมกัน และทุก ๆ คนมีพ่อแม่เป็นคนภายในชุมชนเหมือนกัน ความรู้สึกเป็นพวกเดียวกันจึงมีสูง คุณครูจะรู้จักบ้าน และพ่อแม่ของเด็กทุกคนภายในชุมชนทำให้ความผูกพันของเด็ก ต่อคุณครู พ่อแม่ ผู้ปกครองจึงมีมากขึ้นตามลำดับสายสัมพันธ์ระหว่าง สถาบันครอบครัว โรงเรียน และชุมชนแน่นแฟ้นยิ่งขึ้น ที่สำคัญที่โรงเรียนแห่งนี้

ผู้ปกครองจะไม่เสียค่าใช้จ่ายใดใดทั้งสิ้น และเมื่อเด็กๆเรียนจบอายุครบ 7 ปีก็จะเข้าเรียนที่โรงเรียนบ้านแหลมทองภายในชุมชนของตนเองในชั้นประถมศึกษาต่อไป ในปัจจุบันมีเด็กที่ศูนย์เด็กทั้งสิ้น 66 คน

5.3.1.2 ชุมชนคาดหวังอะไรต่อศูนย์เด็ก

ที่นี้คุณครูและคนภายในชุมชนคาดหวังว่าขอให้ลูก ๆ ของตนได้เป็นคนดี มีอนาคตที่ดี เพราะรู้ว่าสังคมในปัจจุบันนี้อ่อนแอลงมาก คนที่รู้ไม่เท่าทันจะตกเป็นเหยื่อของสังคม หรือถูกกลืนไปในสังคมที่ไม่ปลอดภัย คำว่าไม่ปลอดภัยนี้ก็เพราะว่าคนในชุมชนมีบทเรียนที่เจ็บปวดนั่นก็คือว่า ลูกหลานของพวกเขาต้องสูญเสียชีวิตจากโรคร้ายบางรายท้องไม่มีพ่อ เด็กที่ออกไปจากสังคมมักจะมีปัญหาชุมชนพยายามสร้างภูมิคุ้มกันให้กับลูกหลานภายในสังคม การไปอยู่ที่อื่นยากต่อการควบคุมพฤติกรรม เด็ก ๆ ต้องการความอบอุ่นความเป็นครอบครัวใหญ่เป็นแนวทางที่ชุมชนเห็นว่ามีประโยชน์จึงได้เร่งสร้าง เร่งกู้วิถีไทยกลับคืนมา ชุมชนรู้ว่าเด็กด้อยโอกาสและขาดสารอาหารการสร้างศูนย์เด็กก่อนวัยเรียนจึงมีประโยชน์มากต่อพัฒนาการของเด็ก การได้รับอาหารที่สมบูรณ์ ตลอดจนได้รับความอบอุ่น การที่เด็กได้อยู่ในที่ที่ปลอดภัยมีคนคอยดูแลในช่วงที่พ่อแม่ออกไปทำงานสิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งที่พึงปรารถนาของผู้ปกครองและชุมชนเพราะเป็นประโยชน์ทั้งต่อผู้ปกครองเองและทั้งต่อตัวเด็ก

ผู้นำชุมชนได้อธิบายว่าเด็กได้รับตรงนี้ดีกว่าไม่ได้รับ ตอนนีชุมชนรอจัดตั้งมูลนิธิของชุมชนให้เสร็จเรียบร้อยเพื่อที่จะทำเป็นโรงเรียนเอกชนของมูลนิธิ โดยมีรายได้มาจากการปันผลจากกลุ่มต่าง ๆ ภายในชุมชนมาสนับสนุนงานของโรงเรียน ในเรื่องอุปกรณ์การเรียน การสอน พาไปทัศนศึกษา พาไปสัมผัสในส่วนที่เด็กควรจะมีโอกาส ความสมบูรณ์ในทุกๆด้านจะได้เกิดขึ้น แล้วก็ไม่ใช่เรื่องของเด็กอย่างเดียวที่ได้ประโยชน์ เมื่อเด็กมาอยู่ที่ศูนย์เด็กพ่อแม่จะมีเวลารว่างในการทำงาน สามารถสร้างรายได้ให้กับครอบครัว มันไม่ได้แก้ปัญหาเรื่องสังคมอย่างเดียว อย่างเด็กได้เรียนหนังสืออาจจะเรียกว่าสามารถแก้ปัญหาสังคม (การที่เด็กได้รับการศึกษามากน้อยเท่าไรนั่นอีกเรื่องหนึ่ง) เรื่องเศรษฐกิจเรื่องปากท้องก็ทำให้พ่อแม่ทำงานได้หมดความกังวลต่อลูกหลานมากขึ้น รวมถึงที่นี้ชุมชนเน้นการปลูกฝังในเรื่องจิตใจด้วย วิชาการเป็นเพียงอันดับรอง ๆ ที่ชุมชนเน้นการปลูกฝังจิตสำนึก ให้รู้จักถูกผิด ครูจะรู้จักเด็กทุกคนเด็กจะรักครู การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมเด็กปลูกฝังเด็กจะทำได้ง่ายที่นี้เด็กจึงได้ทั้ง 3 อย่าง ส่วนพ่อแม่และครอบครัวได้อะไร ในทางเศรษฐกิจพ่อแม่มีโอกาสทำมาหากินมากยิ่งขึ้น สร้างความมั่นคงให้กับครอบครัว ในทางสังคมสามารถสร้างสายใยความสัมพันธ์ต่อเพื่อนร่วมงานและเพื่อนบ้าน ในทางจิตใจ มีวัดแหลมทอง มีศูนย์จิตใจ มีศาลาจิตตานุภาพและผู้นำชุมชน

เป็นที่ยึดเหนี่ยวของจิตใจ เป็นเครื่องอบรมจิตเกิดสันติสุขภายในใจ การสร้างชุมชนจึงต้องเน้นการสร้างคนก่อน แล้วคนนั้นต้องมีจิตสำนึก สามารถรับผิดชอบตนเองแล้วก็สังคม เริ่มจากสังคมครอบครัว สังคมชุมชน สังคมบ้านเมือง

“ถ้าคนคนหนึ่งไม่มีจิตสำนึกแล้ว เอาเงินไปให้เยอะเท่าไร มันทก็ไม่มั่นคง ถ้าคนมีจิตสำนึกจะเอาเงินไปต่อเงิน เงินเป็นเพียงเครื่องมือในการสร้างให้เค้ามั่นคงขึ้น แต่คนไม่มีจิตสำนึกก็เอาเงินลงขวดเหล้า ลงอบายมุขหมด คำว่าสร้างคนอันดับแรกคือการปลูกฝังจิตสำนึก ก็คือการศึกษาเน้นแหละ เพียงแต่ว่าการปลูกฝังที่ผ่านมาไม่ได้เน้นการปลูกฝังจิตสำนึก ไปเน้นการท่องจำวิชาการมากจนเกินไป ในปัจจุบันมีวิชาไหนในยุคนี้ที่เน้นการสร้างจิตสำนึก (ไม่มี) แล้วจะสร้างอย่างไร ก็ต้องสร้างโดยการเรียนรู้โดยการลงมือปฏิบัติจริง Learning by doing ครูที่สอนจะต้องเป็นตัวอย่างที่ดีต่อเด็กด้วยเพราะตัวอย่างที่ดีมีมากกว่าคำสอน”⁶¹

5.3.1.3 ที่ศูนย์เด็กเล็กสอนอะไร

ที่ศูนย์เด็กเล็กการสอนในแต่ละวันจะสอนร้องเพลง สอนวาดรูป ธรรมชาติของเด็กจะไม่มีอะไรมาก ชอบเล่นส่วนมากจะชอบเล่นมากกว่า* ไม่ถึงกับมีการบังคับเพราะความจริงเด็กอายุช่วงอายุ

⁶¹ สัมภาษณ์ บัญชา ตั้งวงษ์ไชย, ผู้นำตามธรรมชาติชุมชนบ้านแหลมทอง, 6 พฤศจิกายน 2547.

* ผศ.ดร.อุษณีย์ อนุรุทวิวงศ์ ผู้เชี่ยวชาญด้านเด็กที่มีความสามารถพิเศษ กล่าวในที่ประชุมเชิงปฏิบัติการ เรื่องการจัดการศึกษาและพัฒนาหลักสูตร สำหรับผู้มีความสามารถพิเศษด้านภาษาและคณิตศาสตร์ระดับประถมศึกษาว่าเด็กแรกเกิดถึงแปดขวบจะมีพัฒนาการทางสมองที่ดีมาก โดยเฉพาะวัยแรกเกิดถึง 3 ขวบนั้นสมองจะมีการพัฒนาสูงมาก ดังนั้นหากได้รับการเลี้ยงดูที่ไม่ดีหรือขาดความเข้าใจจากพ่อแม่ ครู และโรงเรียน ก็จะทำให้ศักยภาพของเด็กในช่วงวัยนี้หดหายไป ตนอยากเห็นครูและผู้บริหารในโรงเรียนมีความเข้าใจเด็กเพราะสิ่งที่เด็กแสดงออกมาบางครั้งเกิดจากรังสีอำมหิตภายในโรงเรียนที่บีบเฉพาะให้เขาต้องเป็นเช่นนั้น ซึ่งทำให้เค้ารู้สึกที่ไม่มีความสุขและไม่สนุกที่จะไปเรียน ไม่รู้สึกปลอดภัยและสุดท้ายเด็กจะมองว่าโรงเรียนเป็นอาณาจักรแห่งความทุกข์ซึ่งเมื่อเป็นเช่นนี้ ก็ถือว่าเป็นการล้มเหลวของการศึกษาไทย หากอยากค้นหาเด็กที่มีความสามารถพิเศษ ทางฝ่ายครูและผู้บริหารโรงเรียน ต้องเข้าใจเกี่ยวกับความสุขของเด็กๆ ให้ได้ก่อนเป็นอันดับแรกเพราะเด็กแต่ละคนมีศักยภาพที่เหลือเชื่อมากทีเดียว แต่ทุกวันนี้การศึกษาไม่ได้เป็นเช่นนั้น นอกจากนี้ยังปฏิบัติกับเด็กเป็นเพียงสัตว์เลื้อยคลานที่ต้องการ แคการกินอิ่ม นอนหลับ ทั้งที่เราควรจะต้องช่วยกันดูแลจิตใจของเด็กด้วย ดังนั้นหากต้องการให้ระบบการศึกษาไทยมีความสำเร็จ เราต้องเปลี่ยนวิธีการประเมิน ไม่ใช่แค่ดูที่คะแนนแต่ควรมีการประเมินว่าเด็กมีความสุขในโรงเรียนหรือไม่ หากเด็กสนใจ รักโรงเรียนและมีใจจดใจจ่อกับโรงเรียนก็สามารถพิสูจน์ได้ว่าเด็กคนนั้นมีความสุข

2-6 ปี เป็นเด็กที่ไม่ต้องการเรียนหนังสือ เป็นเด็กที่ต้องการอยู่อย่างอิสระ ความพร้อมที่แท้จริงคือช่วง 7 ปี ในช่วง 2-6 ปีครูจะให้เพื่อนฐานง่าย ๆ และให้เด็กมีความสุขกับการได้มาโรงเรียน ที่ชุมชนบ้านแหลมทองจะเน้นการดูแลจิตใจเด็กเป็นพิเศษ ซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นต่อเด็กวัยดังกล่าว ที่ศูนย์เด็กความรู้ส่วนใหญ่ที่สอนและปลูกฝังได้แก่ สอนให้สวัสดิ์พ่อ แม่ สอนให้รู้ว่าพ่อแม่เป็นผู้มีพระคุณ ต้องปฏิบัติดีต่อท่าน สอนให้รู้จักตนเอง ให้รู้จักสิ่งของภายในกายตนเอง สอนให้รู้จักเสื้อผ้า รู้จักการแต่งกาย สามารถล้างหน้า แปรงฟัน และหวีผมเอง สอนให้อยู่กันแบบพี่น้องเด็กที่มีอายุมากกว่าจะรักและดูแลน้อง ๆ ช่วยเหลือน้อง ๆ ที่ไม่สามารถแต่งกายตนเองได้ สอนให้รู้จักการกราบการไหว้ สอนให้รู้จักการนั่งสมาธิ มีจิตสาธารณะ มีจิตใจเมตตาต่อตนเองและผู้อื่น ตลอดจนได้รู้ว่าการมาที่ศูนย์นี้มาทำอะไร ต้องวางตัวอย่างไร ต้องวางตัวกับผู้ใหญ่อย่างไร สอนเกี่ยวกับชื่อต้นไม้ ให้เด็ก ๆ ได้เดินท่องเที่ยวและสำรวจธรรมชาติ ให้รู้ว่าต้นไม้อะไร กินได้หรือเปล่า ทำเป็นยาได้หรือเปล่า สอนให้รู้จักยาสมุนไพรธรรมชาติของเด็ก เด็กจะรู้จักสิ่งแวดล้อมต่างๆภายในชุมชนของตนเองสังเกตได้จากทำให้ปั้นดินน้ำมัน เด็กจะปั้นรูปเห็ดเนื่องจากภายในชุมชนมีเห็ดเยอะมาก ปั้นรูปหน่อไม้ รูปงู รูปกระจาดใส่ไข่ รูปทุ่งนา รูปกองฟางข้าว ถ้าเด็กเค้าวาดรูปบ้านก็จะวาดรูปบ้านชั้นเดียว ช่างบ้านจะเป็นต้นไม้ใหญ่ซึ่งเหมือนกับบ้านของตนเอง ที่โรงเรียนสอนให้เรียนรู้ธรรมชาติก็เพราะวิถีชีวิตของเด็กที่ชุมชนต้องอยู่กับธรรมชาติ การนับบวกเลขสามารถเรียนรู้จากธรรมชาติ เช่นมีกี่กิ่ง มีกี่ใบ สองต้นรวมกันได้เท่าไร ยาวกี่เซนติเมตร ที่นี้สอนเด็กแบบเรียบง่ายแต่มีชีวิตชีวา เพราะเด็กยังเล็กอยู่โดยเน้นให้เด็กมีความสุขและสนุกที่ได้มาโรงเรียน

วิธีการเปลี่ยนพฤติกรรมเด็ก คือการค่อยๆซึมซับทีละเล็กละน้อย ค่อย ๆ เปลี่ยนอย่างเป็นขั้นตอน โดยต้องมีความเข้าใจว่าครอบครัวของเด็กส่วนใหญ่ภายในชุมชนไม่แข็งแรง ไม่มีพื้นฐานเด็กมีพฤติกรรมเลียนแบบผู้ใหญ่ ผู้ใหญ่เป็นอย่างไรเด็กจะพยายามเป็นอย่างนั้น เด็กที่ด้อยโอกาสจะพยายามทำตัวเป็นคนสำคัญ เรียกร้องความสนใจว่าตนเก่ง เพื่อที่จะให้คนอื่นมาสนใจเค้า ดังนั้นจึงต้องละลายพฤติกรรมให้รู้จักความเหมาะสม ครูพยายามชี้แจงว่าการทำตัวให้เหนือกว่าคนอื่นพยายามเอาชนะคนอื่น ไม่ใช่สิ่งที่ดีนัก เพื่อนเป็นอย่างไรเราควรเป็นอย่างนั้น แต่ที่เน้นคือเน้นให้เด็กรู้จักการให้ และการเสียสละทั้งต่อตนเองและผู้อื่น คุณครูอธิบายว่าไม่ใช่อยากได้ของสิ่งใดสิ่งหนึ่งก็ไปแย่งเอามา หรือไปขโมยเอามา เราต้องรู้จักแบ่งให้ผู้อื่น อนึ่งการที่ครูเป็นผู้มีจิตสำนึกยิ่งทำให้การปลูกฝังจิตสำนึกของเด็กได้ผลดียิ่งขึ้นไปด้วย

แผนภาพที่ 12: ครูภายในศูนย์เด็กเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมเด็กโดยสอนให้รู้จักแบ่งปันอาหารซึ่งกันและกัน

“ตัวอย่างของเด็ก ๆ เวลาทานอาหารเที่ยง จะมีน้องไก่แจ้คนละ 3 ชิ้น เด็กชายเปียร์กินไปหมดแล้ว แต่เด็กชายอาร์ทเหลืออยู่สองชิ้น อาร์ทแบ่งให้พี่เปียร์ได้มั้ยสักชิ้นหนึ่ง ซึ่งถ้าเป็นแต่ก่อนที่เค้ามาเรียนที่นี่ใหม่ๆ เค้าจะไม่ให้ เค้าบอกว่าของเค้า แต่ปัจจุบันนี้คุณครูค่อยๆ ซึมให้เด็กคือบอกว่า เออ! ลูกเราต้องแบ่งให้เพื่อนนะอีกชิ้นหนึ่ง เด็กจะหยิบให้ทันที ทำไมเค้าถึงหยิบให้ ก็เพราะจิตสำนึก เค้าค่อยๆ ได้รับการปลูกฝัง เพราะว่าเราสอนว่าลูกต้องให้ต้องแบ่งกัน มีอะไรก็ต้องช่วยเหลือกัน เห็นมั๊ย คุณครูแจกขนมก็ยังแจกเท่ากัน แจกนมก็ยังเท่ากัน ให้กัน แบ่งกัน และเท่าเทียมรวมถึงเป็นตัวอย่างของการเสียสละ ตัวอย่างที่ดีสำหรับที่นี่มีค่ามากกว่าคำสอน”⁶²

(นาง พรรณพิมล ครั่งพิบูลย์ ครูศูนย์เด็ก)

5.3.1.4 ศูนย์เด็กกับการพัฒนาจิตใจ

ตัวอย่างเรื่องการพัฒนาจิตใจของเด็กที่ชุมชน คุณครูได้อธิบายว่าเรื่องจิตใจนั้นสำคัญมาก เพราะพื้นฐานของครอบครัวส่วนใหญ่นั้นไม่ดี การพัฒนาจิตใจของเด็กจะมีอยู่ในทุกกิจกรรมที่โรงเรียนแล้วจะมีคุณครูอธิบายสอนเสริม ตัวอย่างการไหว้พ่อแม่ มาจากโรงเรียนเค้าจะไม่ไหว้พ่อแม่

⁶² สัมภาษณ์ พรรณพิมล ครั่งพิบูลย์, ครูศูนย์เด็กเล็กชุมชนบ้านแหลมทอง, 30 กันยายน 2547.

แต่พอถึงโรงเรียนเค้าไหว้คุณครู คุณครูจะสอนว่าคุณครูนี่ยังเป็นอันดับสอง ของลูกนะ แต่อันดับที่หนึ่งคือพ่อแม่ที่บ้าน ก่อนออกจากโรงเรียนเราต้องไหว้พ่อ ไหว้แม่ก่อน ถึงบ้านก็ต้องไหว้พ่อไหว้แม่ คำว่า สวัสดีครับ สวัสดีค่ะ ขอบคุณครับ ขอบคุณค่ะ จะต้องทำให้ได้ทุกคน ซึ่งเด็ก ๆ จะต้องทำทุกวันเป็นการปลูกฝังนิสัยของเด็ก ๆ กิจกรรมการให้เด็กใช้ผ้าผูกต้นไม้ใหญ่ เป็นการแสดงความโอบอ้อม เอื้ออาทร เอื้ออาทร ต่อธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เป็นการปลูกจิตสำนึก ปลูกต้นไม้ ปลูกจิตใจไว้กับสิ่งแวดล้อม เด็กจะมีความรู้สึกรักธรรมชาติ ปลูกฝังความกตัญญูรักและห่วงแหนชุมชน กิจกรรมที่ให้พ่อแม่ผู้ปกครองไปร่วมด้วย การที่ผู้ปกครองใช้มือสัมผัสแสดงความรักต่อเด็กช่วยให้ความสัมพันธ์ภายในครอบครัวดีขึ้น เด็กเกิดความรู้สึกอบอุ่น ที่โรงเรียนเช่นกันครูจะเหมือนแม่คนที่ 2 ของเด็ก มีการสัมผัสตัวเด็ก ๆ กอดเด็กในบางครั้งสายสัมพันธ์ระหว่างคุณครูกับเด็กจะแน่นแฟ้นมาก ในวันศุกร์ที่โรงเรียนจะกำหนดให้ในชั้นเรียนนั่งสมาธิ คุณครูจะพาเด็กในชั้นเรียนปฏิบัติธรรม สวดมนต์ไหว้พระแม่เมตตา นั่งสมาธิ ครูเชื่อว่าจิตใจของเด็กจะสะอาดและบริสุทธิ์เป็นคนใจเย็นเชื่อฟังคำสั่งสอนของผู้ใหญ่ แต่ก็มีเด็กบางคนไม่ชอบเค้าจะล้มตาดูอย่างไรก็ตาม เด็กจะนั่งฟังในสิ่งที่ครูสอน

สิ่งสำคัญที่ชุมชนต้องการปลูกฝังต่อเด็กมากที่สุด

1. การปลูกฝังจิตสำนึกต่อ สังคม ชุมชน ครอบครัวตนเอง และสุดท้ายจะโยนไปถึงชุมชนการพัฒนาคนให้เป็นคนที่มีจิตสำนึกที่ดี มีจิตสาธารณะ ไม่ว่าจะไปอยู่ส่วนไหนจะทำอะไรก็เกิดประโยชน์ต่อตนเองและชุมชนตลอดจนสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ในทุกสภาวะ
2. การมุ่งปรับเปลี่ยนพฤติกรรม ก่อนมาเรียน การเสียสละ การให้ การแบ่งปันจะมีน้อย สาเหตุเนื่องมาจากเด็กส่วนใหญ่ ลำบาก บางคนอดอยาก ความไม่เคยมี ความไม่เคยได้ หากจะเทียบกับเด็กในเมืองก็ถือได้ว่าลำบากมากกว่า แต่ถ้าภายในชุมชนบ้านแหลมทองก็จะแตกต่างกันไม่มากนัก บางคนมีฐานะดีกว่าก็ได้กินขนมบางคนไม่เคยก็ต้องอด เด็กบางรายไม่มีแม่ข้าวเช้าที่ต้องกินก่อนมาโรงเรียน (แล้วเพื่อนจะฉีกฉีกหรือเปล่าให้ข้าว ให้ขนมในตอนเช้ากับบางคน) เด็ก ๆ คนอื่น ๆ จะรู้ว่าเพื่อนยังไม่ได้ทานข้าว เด็ก ๆ จะรีบมาบอกเพื่อให้ครูเตรียมอาหารมาให้ คุณครูได้ชี้ให้เห็นว่านี่คือพฤติกรรมที่เปลี่ยนไปของเด็ก เด็กมีน้ำใจต่อเพื่อน จิตสำนึกที่ดีได้เกิดขึ้นในตัวเด็ก ในระยะแรกเด็กจะไม่ยอม และไม่พอใจคุณครูที่นำอาหารเข้ามาให้เฉพาะเพื่อนบางคน หลังพฤติกรรมเปลี่ยนแปลงเด็ก ๆ จะรีบงมมือครูให้ไปนำอาหารมาให้เพื่อนที่ยังไม่ได้ทานข้าวเช้า เด็ก ๆ พูดว่า “คุณครูเร็วหน่อย คุณครูเร็วหน่อยรีบนำอาหารเข้า รีบนำขนมมาให้เพื่อนเร็ว ๆ” คุณครูกล่าวว่าพฤติกรรมของเด็กเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น เดิมทีเด็กส่วนใหญ่จะก้าวร้าว พูดเสียงดัง ทุบตีเพื่อน

5.3.1.5 ศูนย์เด็กกับการมีส่วนร่วมช่วยพัฒนาเศรษฐกิจ ชุมชน และสังคม

การก่อตั้งศูนย์เด็กขึ้นมาเป็นการแก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชนให้ดีขึ้นอย่างบูรณาการ ชุมชนบ้านแหลมทองสามารถแก้ไขปัญหาสังคมในหลาย ๆ ด้านเริ่มจากปัญหาการขาดความอบอุ่นของเด็กที่ถูกทอดทิ้ง ปัญหาเด็กขาดสารอาหาร ปัญหาเด็กไม่มีคนเลี้ยงดู เด็กไม่ได้รับการศึกษา ซึ่งอาจทำให้เด็กตกอยู่ในภาวะเสี่ยงต่อการเป็นเด็กมีปัญหา เสี่ยงต่อการติดยาเสพติดในอนาคต ได้มาเรียนที่ศูนย์เด็กทำให้เด็กเกิดความอบอุ่น มีความรู้สึกเท่าเทียมกับเพื่อนคนอื่น เพื่อนอาจมีเสื้อผ้าใส่มาโรงเรียนที่ดีกว่าแต่คุณครูจะสอนและปลูกฝังค่านิยมใหม่ให้เด็กว่า

“ลูก เสื้อผ้าไม่สำคัญคนเราสำคัญที่จิตใจ สำคัญที่การกระทำของเรา” คุณครูกล่าวเพิ่มว่า จิตใจของเด็กในช่วงวัยนี้จะบริสุทธิ์ เราสอนอะไรเด็กจะฟัง สอนให้รู้จักการ “ให้” ก็รู้จักการให้ สอนให้เป็นใจก็จะเป็นใจ คนในชุมชนจะให้ความสำคัญต่อศูนย์เด็กมาก ทั้งตัวแทน อบต. ผู้ใหญ่บ้าน และชาวบ้าน เนื่องจากเด็ก ๆ คืออนาคตของชุมชน นอกจากนี้เมื่อเด็กมีพฤติกรรมดีขึ้นก็จะช่วยให้พ่อแม่มีพฤติกรรมที่ดีขึ้นเช่นกัน เด็กบางรายจะขอร้องให้พ่อของตนเลิกเหล้า และไม่ยอมไปซื้อให้อีก เพราะคุณครูบอกว่าผิดกฎหมาย ทำให้คุณพ่อของเด็กยกมือเลิกเหล้าอย่างไม่น่าเชื่อ การที่เด็กมีความสุขช่วยทำให้บรรยากาศภายในครอบครัวมีความสุขมากขึ้นเช่นกัน ผู้นำชุมชนกล่าวว่าเด็ก ๆ นี้แหละคือกำลังหลักของการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้นของชุมชน ไม่ใช่เฉพาะตัวเด็กเอง แต่รวมถึงครอบครัว ชุมชน และสังคมด้วย ในทางเศรษฐกิจการมีศูนย์เด็กช่วยให้พ่อแม่ ผู้ปกครองของเด็ก ภายในชุมชนมีเวลาทำงานมากขึ้น สามารถไปทำงานกับกลุ่มอาชีพต่าง ๆ ภายในชุมชนได้อย่างหมดความกังวลเนื่องจากจะมีคนคอยดูแลบุตรหลานของตนได้เป็นอย่างดี นอกจากนั้นชาวบ้านยังรู้สึกภาคภูมิใจกับงานที่ทำที่ชุมชนเพราะผลกำไรจะนำไปสนับสนุนการศึกษาที่ศูนย์เด็ก และการศึกษาต่อเนื่องในอนาคต เงินที่ได้จากการทำงานส่วนหนึ่งจะเก็บไว้ใช้จ่ายในชีวิตประจำวัน แต่ทุกคนทราบดีว่างานที่ทำอยู่ล้วนเป็นงานที่สร้างอนาคตให้ลูกหลานและชุมชนอย่างเป็นองค์รวม

5.3.1.6 ศูนย์เด็กในอนาคต

ศูนย์เด็กในอนาคตที่ชุมชนบ้านแหลมทอง ชุมชนจะสร้างให้เป็นโรงเรียนเอกชน การสร้างโรงเรียนเอกชนระดับอนุบาลในขณะนี้ยังอยู่ในขั้นตอนของการ ออกแบบแปลนของตึก อาคารเรียนโดยจะทำให้ชุมชนสามารถออกประกาศนียบัตรให้เด็ก ๆ เองได้ซึ่งตามกฎหมายกระทรวงศึกษาธิการ ชุมชนสามารถทำการออกประกาศนียบัตรได้ถึงชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 นอกจากนี้ชุมชนยังมีความพยายามที่จะจัดสร้างโรงเรียนมัธยมขึ้นมาภายในชุมชนในอนาคต เพื่อที่ลูกหลานของตนเองจะได้มีที่

เรียนภายในชุมชน และสามารถดูแลได้อย่างทั่วถึง ไม่ต้องเดินทางหรือทิ้งชุมชนออกไปเรียนที่อื่น อย่างไรก็ตามจะต้องมีครูที่พร้อมและงบประมาณที่พร้อม โดยครูอาจจะมาจากเด็ก ๆ นักเรียนที่กำลังจะจบการศึกษาในระดับปริญญาตรีของชุมชนที่ได้ส่งไปเรียนตามที่ตั้ง ในอนาคตซึ่งมีประมาณ 7-9 คนที่มีความมุ่งมั่นจะกลับมาเป็นครูที่ชุมชน ผู้นำชุมชนได้อธิบายเพิ่มเติมว่าหากสามารถจัดการศึกษาในระดับมัธยมได้ จะทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็งมากขึ้นกว่าเดิมเด็ก ๆ จะเกิดความรู้สึกว่า มีความเป็นครอบครัวใหญ่เกิดขึ้นมาส่งผลให้ความสามัคคีของชุมชนมากขึ้นตามลำดับชุมชน จะสามารถกู้วิถีไทยกลับคืนมาได้อีกครั้ง

ปัจจัยภายในที่ทำให้ศูนย์เด็กภายในชุมชนมีความเข้มแข็ง

1. ผู้นำชุมชนมีความเข้มแข็ง

ผู้ใหญ่บ้านมีความใส่ใจดูแลศูนย์เด็กเล็กเป็นอย่างดีโดยจะมาเยี่ยมเด็กและครูของศูนย์เด็ก อาทิตย์ละไม่น้อยกว่า 4-5 ครั้ง ทำให้ความสัมพันธ์ของครู เด็กเล็ก ผู้ปกครอง และผู้ใหญ่บ้านเป็นไปด้วยดี ระดับความสามัคคีภายในชุมชนมีสูง ตัวแทน อบต. ของชุมชนบ้านแหลมทองหมู่ 2 เป็นผู้มีความเสียสละและอุทิศตนเป็นอย่างยิ่งโดยจะทำการไปรับไปส่งเด็ก ๆ ทุกคน ถึงบ้านในทุก ๆ วัน กลุ่มผู้นำชุมชนมีความมุ่งมั่นต่อการพัฒนาและเป็นผู้ทำงานหนักอยู่เสมอ ผู้นำบางคนต้องทำงานหนักหลายอย่างพร้อมกัน อาทิ ต้องทำงานเป็นทั้งเกษตรกร ตัวแทนอบต. คนทำงานที่โรงครัว ทำหน้าที่ขับรถรับส่งเด็กเล็ก ในทุก ๆ วัน เข้าเย็น ไปจ่ายตลาด ซื้ออาหาร มาให้เด็ก ๆ ที่ตลาดช่องเม็ก(ตลาดบริเวณติดกับชายแดนประเทศลาว) รวมถึงทำงานบริหารให้กับองค์กรชุมชนและกลุ่มต่าง ๆ

2. ครูศูนย์เด็กเป็นผู้มีความเสียสละ

ครูศูนย์เด็กมีจิตวิญญาณแห่งความเป็นครู รักเด็ก และอุทิศตนให้เวลากับเด็กทุกคนอย่างเต็มที่ ที่ศูนย์เด็กครูจะไม่ตีเด็ก แต่จะเน้นการสอนให้รู้จักถูกผิด สิ่งที่ดีควรทำและไม่ควรทำ ให้ความรักและความอบอุ่น เอาชนะใจเด็ก ๆ แทน เด็ก ๆ ที่ศูนย์เด็กจะรักคุณครูมาก คุณครูจะเดินทางไปรับและส่งเด็ก ๆ ถึงที่บ้านทุกคนในทุก ๆ วัน คุณครูมีรายได้เพียง 100 บาทต่อวันเท่านั้น แต่คุณครูก็มีความสุขมากที่ได้ทำงานตรงนี้ ช่วยเหลืองานพัฒนาของชุมชน

3. การมีส่วนร่วมของคนภายในชุมชน

ชาวบ้านจะทำการประชุม แลกเปลี่ยนความคิดเห็น เกี่ยวกับการจัดตั้งศูนย์เด็ก การบริหารงานของศูนย์เด็ก ตลอดจนทำการคัดเลือกสถานที่และกำหนดวันเปิดเรียนของศูนย์เด็กชาวบ้านภายในชุมชนมีส่วนร่วมในการร่วมกันคัดเลือกผู้ที่มีความเหมาะสมมาเป็นครูผู้สอน นอกจากนี้ชาวบ้านแต่ละคนที่มีเวลาว่างจะมาร่วมกันทำอาหารกลางวันให้กับเด็กเล็กที่โรงครัวในทุก ๆ วัน เด็ก ๆ

มีอาหารกลางวันรับประทาน และยังเป็นการเพิ่มระดับความสามัคคีต่อกันของชาวบ้านภายในชุมชน โรงเรียนเป็นที่แห่งการพบปะ สนทนาและถามถึงความเป็นอยู่ซึ่งกันและกัน

ปัจจัยภายนอกที่ทำให้ศูนย์เด็กภายในชุมชนมีความเข้มแข็ง

1. การได้รับเงินบริจาคจากภายนอก

เงินบริจาคที่ศูนย์เด็กได้รับมีทั้งจากกลุ่มญาติธรรมและจากกลุ่มผู้คนประชาชนทั่วไป รวมถึงหน่วยงานราชการต่าง ๆ ที่เดินทางมาศึกษาดูงานที่ชุมชนบ้านแหลมทองและได้ร่วมสมทบทุนเป็นค่าอาหารกลางวัน ค่าหนังสือและอุปกรณ์การเรียน บางรายซื้อขนม นม อาหาร และของเล่นเด็ก บริจาคให้ไว้กับศูนย์เด็ก

ปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาของศูนย์เด็กเล็กภายในชุมชน

1. การขาดแหล่งเงินทุนในการพัฒนาศูนย์เด็ก

เงินทุนในปัจจุบันที่ศูนย์เด็กมีอยู่ ยังมีอยู่ในปริมาณที่จำกัดอีกทั้งยังไม่ได้รับความช่วยเหลือเงินอุดหนุนจากหน่วยงานภาครัฐ ชุมชนมีความคาดหวังที่จะขยายศูนย์เด็กให้เอื้อประโยชน์ต่อเด็ก ๆ ภายในชุมชนให้ได้มากที่สุดและสามารถขยายผลไปยังชุมชนต่างๆ ที่ใกล้เคียงได้ โดยในปี พ.ศ.2547 ทางชุมชนได้จัดตั้งมูลนิธิพลาญช้อยขึ้นมาเพื่อแก้ไขปัญหาการขาดแหล่งเงินทุน อย่างไรก็ตามการก่อตั้งมูลนิธิยังอยู่ในระยะเริ่มต้นเท่านั้น การขาดแหล่งเงินทุนยังเป็นปัญหาที่สำคัญของชุมชน

2. ปัญหาเด็กภายในชุมชนขาดสารอาหาร

เด็กบางคนภายในชุมชนเป็นโรคขาดสารอาหาร ได้รับปริมาณสารอาหารไม่เพียงพอต่อความต้องการ เนื่องจากเด็กถูกทอดทิ้งไว้ภายในชุมชน พ่อแม่มีฐานะยากจน อยู่ในครอบครัวที่มีปัญหาการหย่าร้าง และเด็กขาดความอบอุ่น เด็กที่ขาดสารอาหารจะส่งผลกระทบต่อศักยภาพและพัฒนาการของเด็ก ซึ่งทางศูนย์เด็กจะต้องจัดเตรียมอาหารและเงินงบประมาณไว้เพื่อรองรับความต้องการเด็กและป้องกันไม่ให้เกิดปัญหาเด็กขาดสารอาหาร

5.3.2 ศูนย์จิตใจศาลาจิตตานุภาพ

การมีศูนย์จิตใจภายในชุมชนบ้านแหลมทองถือเป็นลักษณะพิเศษของชุมชน ศูนย์จิตใจถือเป็นศูนย์แรกที่ถูกสร้างขึ้นโดยการสนับสนุนของผู้นำธรรมชาติ โดยมีผู้นำธรรมชาติคอยเป็นที่ปรึกษา นำชาวบ้านและญาติธรรมปฏิบัติธรรม ศูนย์จิตใจถูกสร้างก่อนปี พ.ศ.2540 และได้สร้างขึ้นมาใหม่

ปรับปรุงอีกครั้งให้มีขนาดใหญ่และกว้างขวางกว่าเดิมเพื่อใช้ในการประชุมและจัดกิจกรรมของชุมชน ในปี พ.ศ.2545 โดยมีชื่อว่าศาลาจิตตานุภาพ ศูนย์จิตใจเป็นศูนย์การขัดเกลาจิตใจ ชาวบ้านนิยมมาพบปะ และทำกิจกรรมร่วมกัน รวมถึงแลกเปลี่ยนสภาพปัญหาและขอคำแนะนำจากผู้นำธรรมชาติ เป็นแหล่งของการปลูกฝังจิตสำนึกของทั้งเด็ก และผู้ใหญ่ รวมถึงเป็นที่ประชุมงานราชการของชุมชนในบางโอกาส จัดกิจกรรมส่งเสริมและพัฒนาเยาวชน อาทิ ค่ายด้านยาเสพติด ค่ายเยาวชนปฏิบัติธรรม กิจกรรมอบรมผู้นำหมู่บ้าน เป็นต้น

ศูนย์จิตใจมีศาลาจิตตานุภาพเป็นสถานที่สำคัญสำหรับการนั่งปฏิบัติธรรมและการสนทนาธรรม ศูนย์จิตใจมีลักษณะพิเศษเฉพาะตัวมีลักษณะเป็นสวนป่าและลานพุทธธรรม ชาวบ้านและเด็ก ๆ มักจะมาสนทนาธรรมต่อพ่อครู และร่วมกันบำเพ็ญประโยชน์ ศูนย์จิตใจมีลักษณะแตกต่างจากวัดไม่มีข้อบัญญัติเกี่ยวกับพิธีสงฆ์เนื่องจากเป็นสถานที่ทั่วไปของฆราวาสในการพบปะและแลกเปลี่ยนความคิดเห็น เป็นสถานที่ในการประชุมแลกเปลี่ยนข้อคิดเห็นของผู้ใหญ่บ้านต่อลูกบ้าน เป็นสถานที่ในการประชุมของคณะกรรมการกลุ่ม ศูนย์จิตใจอยู่ภายใต้การดูแลและการบริหารงานของคณะกรรมการชุมชนในรูปแบบของวัฒนธรรมชุมชน ไม่มีกฎบัญญัติที่เคร่งครัดหรือลักษณะการจัดตั้งแบบเป็นทางการ ศูนย์จิตใจอยู่ภายในบริเวณศูนย์การเรียนรู้ชุมชนโดยมีผู้นำตามธรรมชาติทำหน้าที่ในการให้คำปรึกษา ชาวบ้านส่วนใหญ่หากมีเวลาว่างจะมาที่ศูนย์จิตใจเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นต่อผู้นำตามธรรมชาติ เพื่อขอข้อชี้แนะและหลักในการดำเนินชีวิต การประกอบอาชีพ การให้คุณค่าและความตระหนักในการใช้ชีวิตตลอดจนปรัชญาทางศาสนา โดยมีผู้คนที่ทั้งจากภายในชุมชนและภายนอกชุมชนที่นับถือผู้นำตามธรรมชาติเข้าพบเพื่อสนทนาธรรม ตลอดหลายปีที่ผ่านมาจำนวนบุคคลภายนอกที่เข้ามาพบท่านมีจำนวนมากขึ้นจึงเกิดสายสัมพันธ์ระหว่างผู้ที่เข้าพบปะและเกิดกลุ่มญาติธรรมของศูนย์จิตใจที่พลาญช้อยขึ้น ซึ่งในเวลาต่อมาเป็นกำลังสำคัญในการช่วยเหลือ ติดต่อและประสานงานการพัฒนาชุมชนของชุมชนบ้านแหลมทอง โดยญาติธรรมนั้นมาจากหลากหลายอาชีพ อาทิ ผู้พิพากษา ทนายความ แพทย์ ปลัดอำเภอ พยาบาล พ่อค้า นักธุรกิจ ครูอาจารย์ ข้าราชการ นิสิต นักศึกษา พ่อค้า

5.3.2.1 ทำไมชุมชนบ้านแหลมทองต้องมีศูนย์จิตใจ

การมีศูนย์จิตใจสำคัญมากต่อการพัฒนามนุษย์ การพัฒนาไม่ใช่เรื่องของการให้ความรู้เท่านั้นเพราะความรู้ที่ไม่มีปัญญาประกอบนั้นเป็นอันตรายต่อ ครอบครัว ชุมชน และ สังคมมาก ดังนั้นการปลูกฝังจิตสำนึกจึงเป็นรากฐานที่สำคัญของการพัฒนามนุษย์ ผู้นำตามธรรมชาติอธิบายพื้นฐาน

แนวคิดของการมีศูนย์จิตใจว่า ศูนย์จิตใจก็คือการพัฒนาจิต ทำไมเราต้องพัฒนาจิตก็เพราะทุกวันนี้เราไปเจริญการพัฒนาด้านวัตถุมากจนเกินไป ความจริงแล้ววัตถุมีประโยชน์เริ่มจากวัตถุที่ใกล้ตัวเรา ซึ่งก็คือปัจจัยสี่ เริ่มจากอาหารถ้าเราไม่เพาะปลูกเราก็จะไม่มีอาหารกิน จึงต้องมีการเลี้ยงสัตว์ มีการการเพาะปลูกพืช มีการพัฒนาการเกษตรก็เพื่อให้มีอาหาร ที่อยู่อาศัยก็เช่นเดียวกัน ยุคสมัยโบราณนำมาเลี้ยง นำมาตัดเพื่อสร้างที่อยู่อาศัย การพัฒนาเครื่องนุ่งห่ม ก็มาจากภาคเกษตรไม่ว่าจะเป็น การเลี้ยงไหม การเลี้ยงหม่อน ฝ้าย ก็ได้มาจากภาคเกษตร แล้วก็ยารักษาโรค ก็เช่นยาสมุนไพรต่าง ๆ ตามธรรมชาติ รวมถึงอาหารก็เป็นยาหมอด เป็นโยอาหาร เป็นกากอาหาร พระพุทธเจ้าไปตรัสรู้ที่ ปัจจัยพื้นฐานของมนุษย์ สิ่งที่เราพัฒนาเพื่อที่จะรักษาชีวิตคือปัจจัยสี่ มีปัจจัยสี่เป็นที่ตั้ง แต่ในปัจจุบัน การพัฒนาไม่ได้เป็นเช่นนั้น มีการพัฒนาที่เกินความจำเป็นอย่างมากมาย และทำให้ไปทำลายสมดุลของธรรมชาติ สภาพที่อยู่อาศัยแออัดไปแย่งอากาศกันหายใจ ไปแย่งอาหารกัน แย่งและแข่งกันทำมาหากิน หลาย ๆ อย่างจึงเกิดความตึงเครียด จิตใจเริ่มเป็อน รับประทานอาหารนอก มีความกังวล จิตใจจึงเป็อนขึ้นมา เมื่อผู้นำตามธรรมชาติได้สังเกตเห็นความสำคัญจึงได้สร้างศูนย์จิตใจขึ้นมา ผู้นำตามธรรมชาติได้อธิบายเพิ่มเติมว่าที่ศูนย์จิตใจการพัฒนาจิตมีอะไรบ้าง การพัฒนาจิตก็คือศีล สมาธิ ปัญญา การพัฒนาต้องเริ่มต้นจากจิตใจ คนส่วนใหญ่เป็นผู้ไม่มีศีล ก็เพราะว่าจิตนั้นได้เป็อนแล้ว ที่นี้จิตก็ไม่มีปกติ (ศีลแปลว่าความเป็นปกติของจิต) จิตที่ว่าไม่มีปกตินี้ มีความอยาก มีความกังวล ห่วงใย ทำให้บุคคลต่างๆ เกิดความกลัว อยากได้พอไม่ได้ก็ทุกข์ อยากรวยพอไม่รวยก็ทุกข์ เป็นเครื่องบ่งชี้ว่าจิตนั้นเป็อน จิตไม่มีปกติ เนื่องจากจิตถูกปรุงแต่งแล้ว เราจึงต้องทำให้จิตเกิดความเป็นปกติให้ได้มากที่สุด หรือทำจิตให้เกิดศีล ที่นี้การทำสมาธิ ก็คือการทำจิตให้เกิดความสงบนิ่ง เมื่อเราสงบนิ่งแล้วก็จะเกิดสติ ส่วนเวลาที่เราไม่โห เวลาที่เราทะเลาะกันจิตใจของเรานั้นมันขาดสติมันอยู่ภายใต้อารมณ์โมโห มันจะตัดสินใจตามอารมณ์ บางที่ถึงขั้นทำร้ายร่างกายหรือฆ่ากัน เพราะช่วงนั้นมันมีอารมณ์ทำให้จิตใจของเรานั้นไม่สงบนิ่ง ความสงบนิ่งต้องเกิดจากการทำสมาธิ เรามาทำสมาธิกันเพื่อให้เกิดความสงบ ความสงบทำให้เกิดความนิ่ง ความนิ่งทำให้เกิดความเป็นหนึ่งเดียว หรืออาจกล่าวอีกอย่างหนึ่งว่าความเป็นหนึ่งเดียวทำให้เกิดสมาธิ สมาธิทำให้เกิดสติ สติทำให้เกิดปัญญา ตัวอย่างเช่น ช่วงที่เราอารมณ์ร้ายเราจะคิดอะไรไม่ออก เราจะตัดสินใจตามอารมณ์ แต่ถ้าเราไปหลบมุม ไปสงบสติอารมณ์เสียบ้างให้มันเย็นลง ตรงนั้นจะเกิดสมาธิขึ้นมาแล้วก็เกิดความมีสติ พร้อมด้วย ความยังคิดพิจารณาจากเหตุและผลปัญญาจึงเกิด ให้แยกแยะได้ว่าอะไรถูกอะไรผิด อะไรควรไม่ควร ทุกวันนี้เราอารมณ์ดีเราก็พูดดี พออารมณ์ร้ายก็พูดร้าย แสดงว่าขาดสติเป้าหมายของศูนย์จิตใจคือการพัฒนาจิต ปลูกฝังจิตสำนึกและค่านิยมที่ดีงามของคนในชุมชน การมุ่งพัฒนาจิตก็เพราะจิตนี้ถูกครอบงำจากการพัฒนาทางวัตถุมากจนเกินไป แล้วก็มี ความกังวลว่าจะไม่ได้วัตถุนั้น ความกังวลเกิด

จากความอยาก ความอยากตัวนี้เกิดมาจากตัณหา ตัณหาเกิดมาจากกิเลส กิเลสคือความเคยชิน นี่คือเหตุผลว่าทำไมต้องพัฒนาจิต ในช่วงแรกมีการมาปฏิบัติธรรมและพบปะกันที่ศูนย์จิตใจไม่มากนัก แต่เนื่องจากปัญหาภายในชุมชนมีมากขึ้นศูนย์จิตใจจึงมีบทบาทต่อการพัฒนาชุมชนมากขึ้น ตามลำดับ การพัฒนาที่ชุมชนมีคำตอบว่าการพัฒนาต้องเริ่มต้นที่ชุมชนคือเริ่มที่หมู่บ้าน ไม่ควรทิ้งครอบครัวและชุมชน เพราะวิถีไทยนั้นจะล่มสลาย ที่ผ่านมาผู้นำชุมชนได้อธิบายเพิ่มเติมว่า ชุมชนต่างๆหนุ่มสาวเริ่มวิ่งตามเงิน คนแก่ต้องเลี้ยงหลานอยู่ที่บ้าน ครอบครัวเริ่มขาดความอบอุ่น ปัญหาสังคมไม่ว่าจะเป็นเรื่องยาเสพติด เรื่องอบายมุข เรื่องความอบอุ่นของชุมชนเริ่มหายไปเพราะว่า ทุกคนมุ่งสร้างและแสวงหาวัตถุ มีการแก่งแย่งชิงดีชิงเด่น ความอิจฉากันเริ่มเกิดขึ้น ความอบอุ่นแบบวิถีไทยแบบพึ่งพาอาศัยกันเริ่มถูกทำลายไป การตั้งศูนย์จิตใจขึ้นมาภายในชุมชนจึงมีความสำคัญมากเพราะมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไปในทางที่ดีขึ้นของคนภายในชุมชนบ้านแหลมทอง ให้เป็นผู้มีสติ มีความยังคิด ศูนย์จิตใจจึงเป็นแหล่งปลูกฝังจิตสำนึกที่สำคัญของชุมชน นอกจากนี้ยังมีวัดแหลมทอง เป็นอีกสถานที่หนึ่งซึ่งเป็นศูนย์รวมจิตใจของคนภายในชุมชน

5.3.3 ศูนย์คนชรา

ศูนย์คนชราเป็นอีกศูนย์หนึ่งที่ชุมชนมีแผนงานที่จะสร้างขึ้นในอนาคต เป็นงานสำคัญที่ชุมชนให้ความสำคัญไม่น้อยไปกว่าศูนย์เด็กเล็กของชุมชน กลุ่มผู้นำได้ร่วมกันอธิบายว่า คนชราพวกท่านได้เสียสละเพื่อบ้านเมือง เพื่อชุมชนมาตลอด เสียภาษีทั้งทางตรงและทางอ้อมมาตลอดเราไม่ควรทิ้งท่าน ที่สำคัญคนชราภายในชุมชนควรมีปัจจัยสี่ที่สมบูรณ์ คนชราควรมีโอกาสพัฒนาจิตใจในบั้นปลายชีวิต คำต้องมีเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ ทำให้รู้สึกปลอดภัยคลายความยึดมั่นถือมั่น ต้องกล้ารู้ความจริงว่าทุกคนต้องจากโลกนี้ไปอย่างแน่นอน และเมื่อมีเวลาเหลือน้อยการมีที่พึ่งทางใจจะเป็นประโยชน์อย่างยิ่ง ในชุมชนมีปัญหาหลายปัญหา ไม่ใช่เฉพาะเด็กและเยาวชนเท่านั้นคนชราก็มีปัญหา ลูกเต้าต่างคนก็ต่างไป ปัญหาหย่าร้างก็มี หลานก็มี ปัญหาของยายเองก็มี การมีศูนย์คนชราเป็นอีกหนึ่งของความพยายามแก้ปัญหาชุมชน โดยชุมชนพยายามแก้ปัญหาของชุมชนอย่างเป็นองค์รวม ตั้งแต่ เด็ก ผู้ใหญ่ และคนชรา ศูนย์คนชราที่ชุมชนวางแผนเอาไว้มีความแตกต่างกับบ้านพักคนชราของหน่วยงานราชการ เพราะที่นี้จะอยู่แบบครอบครัวใหญ่ไม่ได้จัดคนชราที่ถูกทิ้งไว้ไปอยู่บ้านรวมกัน โดยศูนย์คนชราชุมชนบ้านแหลมทองจะพยายามสร้างความอบอุ่น และสร้างสังคมของคนชราขึ้นมา ในลักษณะครอบครัวใหญ่ของชุมชน มีกิจกรรมทำร่วมกัน ปลูกพืชปลูกผักกับลูกหลานภายในชุมชน สามารถทำการเกษตร ปฏิบัติธรรมนั่งสมาธิสร้างบารมี ไม่ได้มีกติกากฎระเบียบของศูนย์ แต่ให้วิถี

ชีวิตที่สร้างความอบอุ่นแก่จิตใจของคนชรา สามารถมีปฏิสัมพันธ์กับคนทุกวัยภายในชุมชน ทำให้คนชราสามารถเห็นคุณค่าของตน มีชีวิตที่มีชีวิตชีวาและสามารถพบกับสันติสุขภายในจิตใจ โดยศูนย์คนชราจะถูกสร้างขึ้นภายในอนาคตอันใกล้

5.3.4 วัดแหลมทอง

วิถีชีวิตของชาวบ้านที่แหลมทองเป็นคนพุทธ ชาวบ้านตามคุ้มต่างๆในหมู่บ้าน จะไปทำบุญที่วัดแหลมทองทุกวันโดยจะผลัดเปลี่ยนกันไปเป็นกิจวัตรปกติของคนในชุมชน ชาวบ้านจะนิยมทำอาหารของคาวหวาน เพื่อใส่บาตรด้วยตนเอง ไม่นิยมซื้อโดยจะทำการเตรียมของที่ดีที่สุดที่ตนเองมีอยู่เพื่อที่จะถวายพระ ส่วนที่เหลือจากการใส่บาตรชาวบ้านจะนำไปแจกจ่ายเพื่อนบ้าน ในวันพระใหญ่ วันธรรมสวนะ ชาวบ้านจะมาทำบุญใหญ่จากทุกคุ้มทำให้มีผู้คนมีจำนวนมากเป็นพิเศษภายในวัด อย่างไรก็ตามระดับการปฏิบัติภาวนาและการไปวัดเพื่อฟังธรรมและทำบุญของแต่ละคนจะแตกต่างกัน

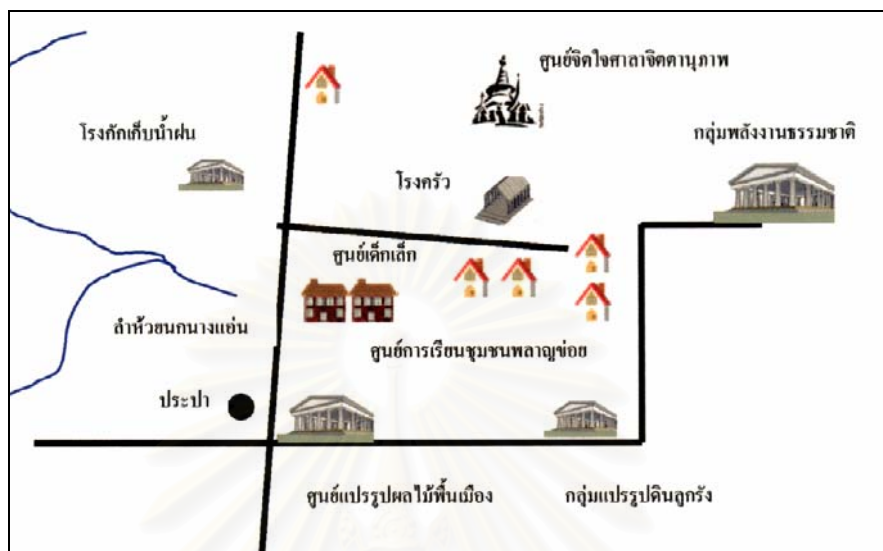
ตารางที่ 6: สรุปองค์การชุมชนที่มีผลต่อการปลูกฝังจิตสำนึกทั้งในปัจจุบันและที่จะมีขึ้นภายในอนาคต

องค์กรชุมชน/หน่วยงาน	มีผลต่อการปลูกฝังจิตสำนึกในปัจจุบัน	มีผลต่อการปลูกฝังจิตสำนึกในอนาคต
ศูนย์เด็กเล็ก	/	/
โรงเรียนบ้านแหลมทอง	/	/
โรงเรียนมัธยมภายในชุมชน		/
ศูนย์คนชรา		/
ศูนย์จิตใจ	/	/
วัดแหลมทอง	/	/

5.4 ชุมชนบ้านแหลมทองมีการจัดตั้งองค์กรชุมชนเพื่อสร้างงาน สร้างรายได้ ให้กับคนภายในชุมชนซึ่งได้แก่กลุ่มแปรรูปผลไม้พื้นเมือง กลุ่มแปรรูปดินลูกรังทำอิฐบล็อก กลุ่มพลังงานธรรมชาติ

ภายในชุมชนบ้านแหลมทองอาชีพของเกษตรกรที่นิยมทำกันมากจากอดีตถึงปัจจุบันคือ การทำไร่ ไร่ที่นิยมทำกันมากคือ ไร่มันสำปะหลัง และ ไร่ปอ โดยมีการปลูกยางพารา และมะเขือพวง เสริมอยู่ในพื้นที่ของชุมชนบางแห่ง ในอีกส่วนหนึ่งของชาวบ้าน ก็คือชาวบ้านที่ทำไร่นาสวนผสม อย่างไรก็ตามการทำเกษตรที่ผ่านมาจากเกษตรกรยังไม่เป็นเกษตรแบบครบวงจร ยังเป็นการทำเกษตรในลักษณะที่พึ่งฤดูกาล และพึ่งธรรมชาติค่อนข้างสูง ชาวบ้านที่ทำไร่ปอ ไร่มันสำปะหลังภายหลังจากการปลูกเสร็จ ที่ผ่านมาจากชาวบ้านจะทิ้งถิ่นฐานและเข้าไปทำงานที่กรุงเทพฯ ฯ เป็นส่วนใหญ่ เพื่อหารายได้เสริม และระยะเวลาในการเก็บเกี่ยวผลผลิตของตน การทำไร่ปอและ สำปะหลัง ไม่ต้องดูแลอะไรมาก เนื่องจากเป็นพืชที่ทนแล้งได้ดี ภายหลังจากปี พ.ศ. 2540 การละทิ้งถิ่นฐานเพื่อเข้าไปหางานทำในกรุงเทพฯ ฯ และที่อื่น ๆ ภายนอกชุมชนได้ลดลงเนื่องจากภายในชุมชนบ้านแหลมทองได้มีการสร้างงานขึ้นมาเป็นลำดับ ส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากการมีผู้นำชุมชนและผู้นำตามธรรมชาติของชุมชนที่เข้มแข็ง ตลอดจนเป็นผลมาจากการที่ชาวบ้านภายในชุมชนรวมตัวกันขอจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ชุมชนภายในชุมชนบ้านแหลมทองขึ้นภายในปี พ.ศ. 2540 ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเป็นศูนย์กลางในการรวมกลุ่มของชาวบ้านทำให้ชุมชน มีพลังในการขับเคลื่อนกิจกรรมต่าง ๆ และในที่สุดสามารถรวมกลุ่มกันจัดตั้งองค์กรชุมชนที่สำคัญในการสร้างงานและสร้างรายได้ภายในชุมชน องค์กรชุมชนที่สำคัญภายในชุมชนบ้านแหลมทองในปัจจุบันได้แก่ กลุ่มแปรรูปผลไม้พื้นเมือง ซึ่งเป็นองค์กรชุมชนในการผลิตขนมอบกรอบ และผลิตไปโอดีเซล กลุ่มแปรรูปดินลูกรังทำอิฐบล็อก และกลุ่มพลังงานธรรมชาติ ซึ่งผลิตถ่าน ถ่านหอม ถ่านบาบีคิว ถ่านอุ่นอาหารหม้อไฟ และผลิตน้ำส้มควันไม้เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีองค์กรชุมชน ที่สำคัญที่มีผลต่อการพัฒนาทางสังคมและการปลูกฝังจิตสำนึกให้คนภายในชุมชน มีจิตสาธารณะ รู้จักการให้และการช่วยเหลือผู้อื่น ได้แก่ศูนย์จิตใจ ศูนย์เด็ก รวมถึงการจัดตั้งมูลนิธิพลังพลาญข่อยซึ่งมีวัตถุประสงค์ในการช่วยเหลือเด็กและเยาวชนภายในชุมชนให้มีโอกาสทางการศึกษา องค์กรชุมชนเหล่านี้ล้วนเป็นองค์กรชุมชนที่สำคัญและมีบทบาทต่องานพัฒนาของชุมชนบ้านแหลมทอง

แผนภาพที่ 13: แสดงที่ตั้งขององค์กรชุมชนต่าง ๆ โดยสังเขป

การสร้างงานภายในชุมชนบ้านแหลมทอง มีลักษณะการรวมตัวเป็นกลุ่มโดยได้รวมกันเป็นกลุ่มอาชีพที่ได้จดทะเบียนรับรองจากสำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอสิรินธร งานของชาวบ้านส่วนใหญ่ชาวบ้านสามารถทำได้ที่บ้านของตนเองและที่ศูนย์กลางของกลุ่มอาชีพต่าง ๆ อาทิ การทอดขนุน การสร้างอิฐบล็อก งานเหล่านี้ชาวบ้านสามารถทำงานได้ที่บ้านของตนเอง การสร้างงานภายในชุมชนบ้านแหลมทองไม่ได้หมายความว่า จะต้องมาสร้างโรงงานใหญ่ ๆ ภายในชุมชน แล้วรวบรวมผู้คนมาแออัดหรือทำงานร่วมกันภายในโรงงานทั้งนี้เนื่องจากวิถีชีวิตของชุมชนในชนบทมีความแตกต่าง จากในเมือง หากมีทุนก็อาจจะทำงานประจำได้ที่ชุมชนบ้านแหลมทองช่วงที่เป็นฤดูทำไร่ เกษตรกรก็จะทำไร่หรือบางรายก็จะทำนาทำสวนของตนเองที่มีอยู่ ส่วนในช่วงที่เป็นฤดูกาลเก็บเกี่ยวเกษตรกรก็จะทำการเก็บเกี่ยวพืชผลนั้นด้วยตนเอง การสร้างงานภายในชุมชนนั้นมุ่งเน้นการสร้างอาชีพเพื่อเสริมรายได้ให้คนภายในชุมชนจากช่วงเวลาว่างของเกษตรกรที่ว่างเว้นจากการปลูกและการเก็บเกี่ยวผลผลิตให้มีความเหมาะสม แต่ทั้งนี้ไม่ได้มุ่งสร้างอุตสาหกรรมและธุรกิจการค้าใหม่ เพื่อเปลี่ยนวิถีชีวิตของเกษตรกรหรือชุมชน เพราะการทำเช่นนั้นเกษตรกรจะกลายเป็นกรรมกรตามอย่างสภาพที่เป็นอยู่โดยทั่วไปในปัจจุบัน ซึ่งมีลักษณะไม่เหมาะกับชุมชนไทย ที่ชุมชนบ้านแหลมทอง เกษตรกรจะมีวิถีชีวิตแบบกลีกรวมเหมือนเก่า เพียงแต่ว่าการรวมกลุ่มอาชีพเพื่อสร้างงานของชุมชนนั้นจะมาช่วยส่งเสริมช่องว่างที่มีอยู่ และแก้ไขสภาพปัญหาเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมภายในชุมชน อีกทั้งยังเป็นการส่งเสริม

คุณภาพชีวิตและลดอัตราการทิ้งถิ่นฐานของคนภายในชุมชน ในปัจจุบันสภาพการณ์ที่เป็นอยู่ของคนไทยโดยทั่วไป คือ มีลักษณะเป็นอุตสาหกรรมภายใต้ระบบทุนนิยม ส่งผลทำให้ผู้คนต้องละทิ้งการทำเกษตร ชาวบ้านต้องละทิ้งถิ่นฐานเข้าไปขายแรงงาน ในระบบการศึกษา เด็ก นักเรียน นิสิต นักศึกษาที่จบออกมา ไม่มีงานทำภายในชุมชนเนื่องจากความรู้และสิ่งที่เรียนมาเป็นสิ่งที่อยู่ไกลตัว และ ไกลออกไปจากชุมชน เมื่อเรียนจบจึงไม่อาจทำงานภายในชุมชนได้ ในที่สุดจึงต้องออกไปทำงานภายนอกชุมชน อาจกล่าวได้ว่า ระบบการศึกษา มีส่วนทำให้ชุมชนสูญเสียคนมีความรู้และออกไปทำงานภายนอกชุมชน นอกจากนี้ ระบบทุนนิยมยังส่งเสริมให้มีการแข่งขัน วิถีชีวิตแบบเดิมภายในชุมชนในชนบทจึงได้ถูกทำลายลงไป ปัญหาเด็กถูกทอดทิ้ง ปัญหาเด็กขาดสารอาหาร ปัญหาเด็กขาดความอบอุ่น ปัญหาคนชราถูกทอดทิ้งไว้ในชุมชน หนุ่มสาวหนีเข้าเมือง ปัญหายาเสพติด ปัญหาโสเภณี ยังเป็นสิ่งที่สามารถพบเห็นได้โดยทั่วไป

ในปัจจุบันวิสาหกิจชุมชนของชุมชนบ้านแหลมทองมีลักษณะพยายามปรับตัวให้เข้ากับวิถีชีวิตของชุมชน แทนที่การทำให้วิถีชีวิตชุมชนต้องมาปรับตัวเข้ากับอุตสาหกรรม หรือรูปแบบทางเศรษฐกิจ แล้วละทิ้งอาชีพเกษตรกรที่มีอยู่ของตน โดยกลุ่มอาชีพที่มีความสำคัญต่อการสร้างงานสร้างรายได้ในปัจจุบันได้แก่ กลุ่มแปรรูปผลไม้พื้นเมือง กลุ่มแปรรูปดินลูกรังทำอิฐบล็อก และกลุ่มพลังงานธรรมชาติ

5.4.1 องค์กรชุมชนประเภทสร้างงาน สร้างรายได้ ภายในชุมชนบ้านแหลมทอง

กลุ่มที่ 1 กลุ่มแปรรูปผลไม้พื้นเมือง

กลุ่มแปรรูปผลไม้พื้นเมือง เป็นองค์กรชุมชนกลุ่มแรกภายในชุมชนบ้านแหลมทองที่เกษตรกรได้รวมตัวกันขึ้น เพื่อการพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจของชุมชน โดยชุมชน และเพื่อชุมชน ตลอดจนได้มีการขยายผลทั้งทางด้าน เศรษฐกิจ สังคม การเมือง สิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรม โดยมีลักษณะเป็นการพัฒนาการแบบบูรณาการและสร้างพื้นฐานที่ครบวงจรให้กับคนภายในชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนต่อไปในอนาคต

แผนภาพที่ 14: แสดงสมาชิกของกลุ่มแปรรูปผลไม้พื้นเมือง

5.4.1.1 ที่มาของกลุ่มแปรรูปผลไม้พื้นเมือง

เนื่องจากชุมชนบ้านแหลมทองมีสวนผลไม้และไร่นาสวนผสมจำนวนมาก จากไร่แหลมทอง ไร่ของคุณลุงคำดี สายแวว ผลิตจากไร่จำนวนมาก ที่ผ่านมาไม่สามารถระบายสินค้าออกสู่ตลาดและไม่สามารถใช้ประโยชน์จากพืชผลทางการเกษตรให้เกิดประโยชน์สูงสุด ประกอบกับภายในชุมชนไม่ค่อยมีการจ้างงาน ชาวบ้านจึงไม่ค่อยมีรายได้เมื่อว่างเว้นจากฤดูกาลเก็บเกี่ยวผลไม้ที่มาจากแหล่งต่าง ๆ คือ ขนุนและมะม่วง มีเหลืออยู่มากในแต่ละปี ชาวบ้านจึงมีความต้องการที่จะแปรรูปผลไม้ที่ตนมีอยู่เพื่อเป็นการเพิ่มรายได้ให้กับครัวเรือน จากสภาพปัญหาดังกล่าว ในปี พ.ศ.2544 คุณไชย เจริญแก้ว ซึ่งเป็นตัวแทนของชุมชนบ้านแหลมทอง จึงได้เดินทางไปดูการแปรรูปผลไม้เพื่อทำขนุนอบกรอบที่จังหวัดชลบุรีว่ามีลักษณะการแปรรูปขนุนในลักษณะใดและมีวิธีการอย่างไร เพื่อที่จะนำความรู้ที่ได้มาแปรรูปผลไม้ภายในชุมชน ของตนที่มีอยู่ ภายหลังจากการไปดูงานที่จังหวัดชลบุรีมาแล้ว จึงได้กลับมาที่ชุมชนบ้านแหลมทอง และได้ลงมือปฏิบัติ จนในที่สุดสามารถคิดค้นการทำขนุนอบกรอบในแบบฉบับของชุมชนบ้านแหลมทอง

“ที่มาของการทำขนุนอบกรอบ ก็เพราะว่าป่าได้ไปดูการทำขนุนที่จังหวัดชลบุรี ตอนนั้นเรารู้มาว่า ที่จังหวัดชลบุรีเขาทำขนุนอบกรอบ เราก็ไปดูแบบว่าเขาทำกันอย่างไร ก็พบว่าเขาจะทำแบบผานยาว ๆ จะผ่าขนุนแบบผ่าครึ่งแล้วเอาเมล็ดออก แล้วเอาเม็ดใส่ให้เป็นแผ่นบาง ๆ จากนั้นจึงนำไปทอดแล้วก็นำไปอบ ทีนี้ที่ชุมชนเราก็มาเริ่มลองลงมือทำดู ปรากฏว่ามันทำไม่เป็น ขนุนจะแตกเป็นเศษ มัน

จะหักๆแล้วก็ไม่สวย จึงเริ่มทำและทดลองใหม่ในหลายๆวิธี พอทำเป็นชิ้นที่ใหญ่ขึ้น มันก็แข็ง ทีนี้จึงลองแผ่นกลมๆ ซึ่งต้องหั่นทั้งเม็ดแล้วลองทอดดู ปรากฏว่าไม่แตกและได้รสชาติที่ดีที่สุด หลังจากลองทำมาทุกวิธี เนื่องจากเป็นชิ้นขนุนที่บาง สามารถทนต่อความชื้นและรักษาความกรอบตลอดจนรสชาติเอาไว้ได้ดีที่สุด⁶³

(คุณไชย เจริญแก้ว)

หลังจากที่ได้สูตรขนมอบกรอบที่ดีที่สุดแล้ว ชาวบ้านจึงได้รวมกลุ่มกันขึ้นและหาแหล่งเงินทุนในการดำเนินกิจการของกลุ่ม โดยผลิตภัณฑ์ของกลุ่มที่จะทำในช่วงเริ่มต้น คือการนำผลไม้ที่มีอยู่มาแปรรูป ที่สำคัญคือ ขนุนอบกรอบและมะม่วงแช่อิ่ม

5.4.1.2 การพัฒนาและขยายตัวของกลุ่มผลไม้แปรรูปพื้นเมืองชุมชนบ้านแหลมทอง

ภายหลังจากที่กลุ่มได้ประชุมกันในเบื้องต้นว่ากลุ่มจะทำการแปรรูปผลไม้ที่สำคัญ 2 ชนิด คือ ขนุนและมะม่วง จากนั้นจึงได้เตรียมเงินทุน ในการจัดหาเครื่องมือ อาทิ เครื่องหั่น ตู้อบ เครื่องบรรจุ และฉีกผลิตภัณฑ์ ทางกลุ่มจึงได้ระดมเงินทุนมาจากการขายหุ้นให้กับสมาชิกของกลุ่มในอัตราหุ้นละ 100 บาท และผู้นำชุมชนได้เขียนโครงการขอเงินสนับสนุนไปยังโครงการพัฒนาเศรษฐกิจระดับชุมชน ภายใต้แผนงานด้านชุมชนในจำนวนเงิน 1 ล้านบาท ปรากฏว่าได้รับอนุมัติโครงการแปรรูปผลไม้พื้นเมืองจากรัฐบาลตามที่กลุ่มเสนอไป ในปีพ.ศ. 2545 การดำเนินกิจการของกลุ่มจึงสามารถขับเคลื่อนและรุดหน้าไปได้เป็นอย่างดี โดยทางกลุ่มได้ผลิตสินค้าภายใต้ชื่อผลิตภัณฑ์ว่า “โนนก่อ” ตามชื่อตำบลของชุมชน

5.4.1.3 การบริหารงานของกลุ่มผลไม้แปรรูป

การบริหารงานของกลุ่มผลไม้แปรรูปทางกลุ่มจะบริหารตามระเบียบข้อบังคับว่าด้วยการบริหารดำเนินกิจการกลุ่มแปรรูปผลไม้พื้นเมืองบ้านแหลมทอง พ.ศ.2545 โดยมีรายละเอียดที่สำคัญดังนี้

⁶³ สัมภาษณ์ ไชย เจริญแก้ว, ผู้ดูแลศูนย์ผลไม้พื้นเมืองแปรรูปชุมชนบ้านแหลมทอง, 25 กันยายน 2547.

สถานที่ตั้งกลุ่ม

สถานที่ตั้งกลุ่ม กลุ่มแปรรูปผลไม้พื้นเมืองบ้านแหลมทอง ตั้งอยู่หมู่ที่ 2 ตำบลโนนก่อ อำเภอสิรินธร จังหวัดอุบลราชธานี

วัตถุประสงค์ของกลุ่มผลไม้แปรรูป

1. เพื่อส่งเสริมการแปรรูปผลไม้พื้นเมือง ซึ่งมมากในท้องถิ่นและเพื่อให้เกิดรายได้แก่ครอบครัวเกษตรกรที่มีไม้ผลและเป็นการป้องกันการเอาเปรียบของพ่อค้าคนกลาง ในช่วงฤดูกาลผลผลิตล้นตลาด และเป็นการสร้างงานในท้องถิ่น
2. เพื่อเป็นการรวมกลุ่มของเกษตรกร รวมกันผลิต รวมกันซื้อ รวมกันขาย และรวมกันร่วมหุ้น
3. เพื่อแปรรูปผลไม้พื้นเมืองในท้องถิ่นให้เป็นสินค้าที่มีคุณภาพออกสู่ตลาดและเป็นการสร้างโครงการนำร่องในท้องถิ่น
4. เพื่อร่วมมือช่วยเหลือซึ่งกันและกัน อำนวยผลประโยชน์แก่สมาชิกและส่วนรวม

การดำเนินงาน

1. การดำเนินงานของกลุ่มต้องทำธุรกิจแปรรูปผลไม้พื้นเมือง ให้เป็นผลิตภัณฑ์ เป็นในรูปแบบลักษณะต่าง ๆ เพื่อเป็นสินค้าออกจำหน่าย
2. การลงลายมือชื่อเพื่อดำเนินกิจการของกลุ่มและแทนกลุ่มในกิจการซึ่งกลุ่มที่ข้อผูกพันเกี่ยวกับบุคคลภายนอก ให้ประธานกรรมการ หรือรองประธานกรรมการหรือเลขานุการ หรือผู้จัดการปฏิบัติหน้าที่แทนกลุ่มในการลงชื่อในเอกสารทั้งปวงได้
3. การบัญชีกลุ่มให้กลุ่มจัดทำบัญชีตามหลักของกลุ่มที่เห็นว่าเหมาะสม วันสิ้นปีทางบัญชีของกลุ่มให้สิ้นสุด ณ วันที่ 1 ธันวาคม ของทุกปี

ทุนและหุ้น

1. กลุ่มอาจหาทุนเพื่อดำเนินงานของกลุ่มตามวัตถุประสงค์ ดังต่อไปนี้
 - 1.1 การออกหุ้นของสมาชิก
 - 1.2 การสะสมเงินสำรองและทุนอื่น ๆ
 - 1.3 การรับเงินอุดหนุนหรือทรัพย์สินที่มีผู้ยกให้
2. การถือหุ้นกลุ่มกำหนดอัตราหุ้นของกลุ่มไว้หุ้นละ 100.00 บาท และสมาชิกสามารถถือหุ้นในกลุ่มได้ไม่เกินคนละ 20 หุ้น

สมาชิกกลุ่ม

1. สมาชิก คือ ผู้ลงชื่อสมัครเป็นสมาชิกกลุ่ม
2. ผู้ที่เป็นต้องเป็นผู้ที่คณะกรรมการตรวจสอบคุณสมบัติตามที่กลุ่มกำหนด

คุณสมบัติของสมาชิก

1. ผู้ที่จะเป็นสมาชิกกลุ่ม ต้องมีบ้านเรือนอยู่ในท้องที่ดำเนินงานของกลุ่มหรืออยู่ที่การวินิจฉัยของคณะกรรมการ
2. เป็นผู้ซื่อสัตย์ ขยันขันแข็งในการประกอบอาชีพและรู้จักประหยัด

การประชุม

1. การประชุมให้คณะผู้จัดตั้งกลุ่มนัดสมาชิกมาประชุม เพื่อเลือกตั้งคณะกรรมการดำเนินการ และมอบหมายการทั้งปวงให้คณะกรรมการดำเนินการ การประชุมครั้งต่อไปให้คณะกรรมการดำเนินการ เรียกประชุมสมาชิกอย่างน้อยปีละ 1 ครั้ง
 2. การแจ้งกำหนดการประชุมเมื่อมีการประชุมให้คณะกรรมการกลุ่มมีหนังสือแจ้งวัน เวลา สถานที่ และเรื่องที่ประชุมให้สมาชิกทราบล่วงหน้าอย่างน้อย 7 วัน
 3. อำนาจหน้าที่ของที่ประชุมที่ประชุมกลุ่มมีอำนาจหน้าที่พิจารณาวินิจฉัยเรื่องต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นของกลุ่ม ซึ่งรวมทั้งในข้อต่อไปนี้
 - 3.1 พิจารณาถอดถอนและเลือกตั้งคณะกรรมการดำเนินการ
 - 3.2 พิจารณาอนุมัติการจัดสรรกำไรสุทธิประจำปีของกลุ่ม
 - 3.3 พิจารณาอนุมัติค่าจ้างหรือค่าตอบแทน
 - 3.4 รับทราบรายงานประจำปีแสดงผลการดำเนินงานของกลุ่ม

คณะกรรมการดำเนินการ

1. คณะกรรมการดำเนินการให้ที่ประชุมเลือกตั้งสมาชิกเป็นกรรมการดำเนินการขึ้นคณะหนึ่ง มีจำนวนไม่เกิน 15 คน ประธานกรรมการคนหนึ่ง เลขานุการคนหนึ่ง และ/หรือเหรัญญิกคนหนึ่ง คณะกรรมการดำเนินการ อาจมอบหมายให้กรรมการดำเนินการคนใดเป็นผู้ปฏิบัติหน้าที่แทนประธานกรรมการหรือรองประธานกรรมการ หรือเลขานุการ หรือเหรัญญิก แล้วแต่กรณีเมื่อผู้ดำรงตำแหน่งนั้น ไม่อาจปฏิบัติหน้าที่ได้
 2. อำนาจหน้าที่ของคณะกรรมการดำเนินการ

2.1 ประธานกรรมการมีอำนาจหน้าที่ เป็นประธานในที่ประชุม สมาชิกและประชุม คณะกรรมการดำเนินการและดูแลการประชุมดังกล่าวให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อย

2.2 ดูแลการดำเนินงานทั่วไปของกลุ่มให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของกลุ่ม

2.3 ลงลายมือชื่อในเอกสารต่าง ๆ ในนามของกลุ่ม ตามที่กำหนดไว้ในข้อบังคับและ ดำเนินการอื่น ๆ ตามที่คณะกรรมการมอบหมายภายใต้ระเบียบข้อบังคับของกลุ่ม

2.4 รองประธานกรรมการปฏิบัติการในอำนาจหน้าที่ของคณะกรรมการ แทนประธาน กรรมการเมื่อประธานกรรมการไม่อยู่หรือไม่อาจปฏิบัติหน้าที่ได้หรือตำแหน่งว่างลง และปฏิบัติการ ตามที่ประธานกรรมการมอบหมาย

2.5 เลขานุการมีอำนาจหน้าที่จัดทำรายงานการประชุม ดูแลรักษาเอกสาร แจกจ่ายประชุม ดำเนินการอื่น ๆ ตามที่คณะกรรมการดำเนินการมอบหมายให้ภายใต้ระเบียบข้อบังคับของกลุ่ม

2.6 เภรณญิกมีอำนาจหน้าที่ ควบคุมดูแลตรวจสอบการรับ - จ่าย และเก็บรักษาเงิน และ ทรัพย์สินของกลุ่มให้เป็นไปด้วยความถูกต้องและเรียบร้อย และดำเนินการอื่น ๆ ตามที่คณะกรรมการ มอบหมาย ภายใต้ระเบียบข้อบังคับของกลุ่ม

3. คณะกรรมการดำเนินการเป็นผู้ดำเนินกิจการและเป็นผู้แทนกลุ่มในกิจการที่เกี่ยวข้องกับ บุคคลภายนอก คณะกรรมการดำเนินการจะมอบหมายให้กรรมการคนหนึ่งหรือหลายคนทำการแทนก็ได้ การมอบหมายให้กรรมการคนใดหรือหลายคนทำการแทนคณะกรรมการดำเนินการในกิจการที่ เกี่ยวข้องกับบุคคลภายนอก ต้องบันทึกไว้ในรายงานการประชุมพร้อมกับให้ประธานกรรมการทำเป็น หนังสือแต่งตั้งไว้เพื่อเป็นหลักฐานด้วย

ในการดำเนินกิจการ คณะกรรมการต้องปฏิบัติให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ หลักการกลุ่ม ระเบียบข้อบังคับและมติที่ประชุม เพื่อให้เกิดผลดีต่อกกลุ่ม ทั้งนี้ด้วยความซื่อสัตย์สุจริต และระมัดระวัง รักษาผลประโยชน์ของกลุ่ม ซึ่งรวมทั้งข้อต่อไปนี้

3.1 ดำเนินการในเรื่องรับสมาชิกและให้สมาชิกลงลายชื่อในทะเบียนสมาชิก

3.2 กำหนดและดำเนินการเกี่ยวกับการประชุม และรายงานผลการดำเนินงานของกลุ่มต่อที่ ประชุม

3.3 เสนอการจัดสรรกำไรสุทธิประจำปีต่อที่ประชุม

3.4 ดูแลสมุดบัญชี เอกสารต่าง ๆ และอุปกรณ์ดำเนินงานของกลุ่ม

3.5 พิจารณาดำเนินการแต่งตั้งและกำหนดค่าตอบแทนแก่พนักงานของกลุ่ม

3.6 พิจารณาดำเนินการเรื่องวัตถุประสงค์ที่รับชื่อจากสมาชิกหรือบุคคลภายนอกเพื่อนำมา แปรรูป

3.7 พิจารณาดำเนินการจัดซื้อเครื่องมือ เครื่องจักรกล เกี่ยวกับการผลิต หรืออาคารโรงงาน
กลุ่ม

3.8 ดำเนินการในเรื่องมองอำนาจให้กรรมการดำเนินการคนใดคนหนึ่งหรือหลายคน
ดำเนินการแทนกลุ่ม

3.9 กำหนดระเบียบต่าง ๆ ของกลุ่ม

3.10. ดูแลที่ดิน สำนักงาน อาคาร อุปกรณ์ และทรัพย์สินต่าง ๆ ของกลุ่ม

รายงานการประชุม

ในการประชุมสมาชิก หรือการประชุมคณะกรรมการดำเนินการ หรือประชุมกรรมการอื่น ๆ นั้น ต้องให้
ผู้เข้าประชุมลงลายมือชื่อพร้อมบันทึกเรื่องที่พิจารณาวินิจฉัยทั้งสิ้นไว้ในรายงานการประชุม และให้
ประธานในที่ประชุมกับกรรมการดำเนินการหรือกรรมการอื่น ๆ อีกคนหนึ่งที่เข้าประชุม ลงลายมือชื่อ
ไว้เป็นสำคัญ

ตารางที่ 7: แสดงคณะกรรมการกลุ่มแปรรูปผลไม้พื้นเมือง

ลำดับที่	ชื่อ - สกุล	บ้านเลขที่	ตำแหน่ง
1	นายคำดี สายแวว	61	ประธานกลุ่ม
2	นายยุทธนา พุทธพันธ์	62	รองประธานกลุ่ม
3	นางประพันธ์ พุ่มจันทร์	204	เลขานุการ / ประชาสัมพันธ์
4	นางสาวพุทธวรรณ ไชคนัก	59/1	เหรัญญิก
5	นางสาว รื่นฤดี พุทธพันธ์	62	กรรมการกลุ่ม
6	นายอุทิศ พาชอบ	82	กรรมการกลุ่ม

ตารางที่ 8: แสดงคณะกรรมการที่ปรึกษาของกลุ่มแปรรูปผลไม้พื้นเมือง

ลำดับที่	ชื่อ - สกุล	ตำแหน่ง
1	อาจารย์บัญชา ตั้งวงษ์ไชย	ประธานที่ปรึกษา
2	นางสาวแซ่ไข เจริญแก้ว	ที่ปรึกษา
3	นายธวัชชัย รังคะวิภา	ที่ปรึกษา
4	นางสาววนิดา महाดำรงกุล	ที่ปรึกษา

ตารางที่ 8 (ต่อ)

ลำดับที่	ชื่อ-สกุล	ตำแหน่ง
5	นายศุภฤกษ์ สนิทวงศ์ ณ อยุธยา	ที่ปรึกษา
6	นางลลิตวรรณ ประดับแก้ว	ที่ปรึกษา
7	นายสมาน ทองขาว	ที่ปรึกษา

ลักษณะเด่นของการบริหารงานของชุมชนบ้านแหลมทอง จะมีการแต่งตั้งผู้มีความรู้และคุณวุฒิจากภายนอกชุมชน ให้เป็นคณะกรรมการที่ปรึกษาของกลุ่ม อาทิ คุณธวัชชัย รังคะวิภา ซึ่งเป็นผู้ที่มีความรู้ทางด้านการบริหาร จบการศึกษาในระดับปริญญาโท และเป็นผู้มีทักษะและประสบการณ์ในการบริหารงาน คุณศุภฤกษ์ สนิทวงศ์ ณ อยุธยา เป็นผู้มีความรู้ทางด้านการบริหารงานธุรกิจ จบการศึกษาระดับปริญญาโททางการบริหารงานธุรกิจ และประกอบอาชีพธุรกิจส่วนตัว ส่งผลให้งานของกลุ่มสามารถพัฒนาไปได้อย่างรวดเร็ว คณะกรรมการมีทั้งคนที่มาจากภายในชุมชนและภายนอกชุมชน ซึ่งมาช่วยเหลืองานของชุมชน บุคคลบางกลุ่ม เป็นญาติธรรมกับชุมชน โดยชอบเดินทางมาที่ศูนย์จิตใจของชุมชน ตลอดจน มาพบปะและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในการดำเนินชีวิตกับผู้นำตามธรรมชาติของชุมชน และเมื่อทางชุมชนได้รวมกลุ่มกันขึ้น จึงได้แสดงความช่วยเหลือเป็นที่ปรึกษาของกลุ่ม ตลอดจนให้ความรู้ต่อชุมชน คณะกรรมการบางส่วนที่เคยอยู่ภายนอกชุมชน ในเวลาต่อมาได้ย้ายเข้ามาอยู่เป็นสมาชิกใหม่ของชุมชนบ้านแหลมทอง เพราะมีความยินดีและความพอใจกับแนวทางการพัฒนาและวิถีชีวิตของชุมชน ทำให้ชุมชนได้คนที่มีความรู้ เข้าสู่พื้นที่ของชุมชน (ทั้งที่เดิมที่กลุ่มคนผู้มีความรู้เหล่านี้ ก็มีฐานะทางเศรษฐกิจที่ดีถึงดีมาก)

กำไรสุทธิประจำปีและการปันผลให้แก่สมาชิก

การจัดสรรกำไรสุทธิประจำปีเมื่อสิ้นปีทางบัญชี และได้ปิดบัญชีตามระเบียบของกลุ่ม ปรากฏว่ากลุ่มมีกำไรสุทธิให้จัดสรรเป็นเงินสำรองอย่างน้อยร้อยละ 15 ของกำไรสุทธิกำไรสุทธิประจำปีที่เหลือจากการจัดสรรเป็นทุนสำรอง ที่ประชุมจัดสรรได้ดังต่อไปนี้

1. ปันผลตามหุ้นให้แก่สมาชิกในอัตราไม่เกินร้อยละห้าของกำไรสุทธิ
2. ปันผลเฉลี่ยคืนตามส่วนธุรกิจในอัตราไม่เกินร้อยละห้าของกำไรสุทธิ
3. โบนัสคณะกรรมการในอัตราร้อยละสี่สิบของกำไรสุทธิ
4. เป็นทุนสะสมเพื่อการพัฒนากิจการกลุ่ม เพื่อบริการส่วนรวม เพื่อศึกษาอบรมในอัตราไม่เกินร้อยละ 30 ของกำไรสุทธิ

5. เป็นทุนรักษาระดับเงินปันผลตามหุ้นและปันผลตามส่วนธุรกิจ (ในส่วนของกำไรสุทธิ)

ในปัจจุบันชุมชนรอบกรอบนอกของชุมชนบ้านแหลมทอง เป็นชนมชนเคี้ยวที่มีชื่อเสียงมากชนิดหนึ่งของจังหวัดอุบลราชธานี ตลอดจนได้รับการรับรองสินค้าคุณภาพระดับ 5 ดาวของสินค้า OTOP ส่งขายทั้งในประเทศและกำลังขยายตลาดในต่างประเทศ

5.4.1.4 ขั้นตอนการทำขบวนการโดยสังเขป

เตรียมขบวนการที่จะออกผลตามธรรมชาติในช่วงเดือน ธันวาคม – เมษายน โดยขบวนการจะออกผลมากที่สุดในเดือน มีนาคม – เมษายน ชาวบ้านจะเตรียมขบวนการไว้ให้พร้อม ชาวบ้านจะแบ่งการทำงานกันออกเป็น 2 กลุ่ม

กลุ่มที่ 1 แผนกผ่าน ทำงานผ่านขบวนการ จากนั้นนำมาหั่นแล้วก็คัดคุณภาพของขบวนการที่หั่นแล้ว จากนั้นจึงนำไปทอด โดยกลุ่มที่ 1 นี้ส่วนใหญ่จะทำงานอยู่ที่บ้านหรือสถานที่พบปะของชุมชน

กลุ่มที่ 2 นำขบวนการที่ทอดเสร็จแล้ว มาที่ศูนย์แปรรูปผลไม้พื้นเมืองเพื่อนำไปอบไล่น้ำมันปรุงรส จากนั้นจะทิ้งเอาไว้ แล้วทำการบรรจุหีบห่อ

5.4.1.5 รายได้ของสมาชิก

สมาชิกแต่ละรายจะมีรายได้เป็นวัน วันละ 100 บาท โดยจะไปเรื่อยๆ จนกว่าขบวนการที่มีอยู่จะหมด เพราะขบวนการจะมีระยะเวลาในการสุกไม่พร้อมกัน ส่วนช่วงไหนไม่มีขบวนการก็ไม่มีงานทำ ส่วนใหญ่ชาวบ้านจะทำงานที่บ้านของตนเองหรือบางครั้งก็มาทำที่ศูนย์แปรรูป นอกจากเงินที่ได้รับวันละ 100 บาทจากกลุ่มแล้ว ชาวบ้านจะได้รับอาหารกลางวัน 1 มื้อจากการทำงานของกลุ่มอาชีพ

5.4.1.6 แหล่งที่มาของวัตถุดิบ

แหล่งที่มาของขบวนการและมะม่วงจะมาจากไร่แหลมทองและไร่คุณลุงคำดี สายแวงและไร่ต่างๆภายในชุมชน ตลอดจนชุมชนใกล้เคียง ในอนาคตหากขยายกิจการของกลุ่มชุมชนจะออกไปรับซื้อขบวนการจากจังหวัดใกล้เคียงที่มีราคาถูกเพื่อนำมาเป็นวัตถุดิบในกิจกรรมการผลิตของกลุ่มต่อไป

5.4.1.7 น้ำมันไบโอดีเซลสินค้าที่เป็นผลพลอยได้จากการผลิต (By product)

นอกจากกลุ่มแปรรูปผลไม้พื้นเมืองจะผลิตขนุนอบกรอบ และมะม่วงแช่อิ่ม ทางกลุ่มยังสามารถผลิตน้ำมันไบโอดีเซล ไว้ใช้กับเครื่องยนต์ดีเซลและงานของกลุ่มพลังงานธรรมชาติ และกลุ่มแปรรูปดินลูกรัง โดยใช้ น้ำมันที่เหลือจากการทอดขนุนมาเป็นวัตถุดิบในการผลิตน้ำมันไบโอดีเซล

การทำน้ำมันไบโอดีเซลที่ชุมชนบ้านแหลมทอง

การทำน้ำมันไบโอดีเซลโดยสังเขป การทำน้ำมันไบโอดีเซลจะต้องเตรียมสิ่งที่สำคัญดังต่อไปนี้

ตารางที่ 9: แสดงส่วนผสมในการทำน้ำมันไบโอดีเซล

วัตถุดิบที่ใช้	จำนวนต่อกิโลกรัม	ที่มาของวัตถุดิบ
น้ำมันพืช	22.5	น้ำมันที่เหลือจากการทอดขนุน
แอลกอฮอล์	4.5	ซื้อจากแหล่งภายนอก
โซดาไฟ	0.150	ซื้อจากแหล่งภายนอก

แผนภาพที่ 13: แสดงสถานที่ที่ชุมชนเคยใช้เป็นที่สาธิตการทำน้ำมันไบโอดีเซล

ในการทำน้ำมันไบโอดีเซลเราจะต้องเอาน้ำไปต้มในน้ำเดือดๆก่อน จากนั้นนำไปใส่ภาชนะไว้ โดยจะต้องมีเครื่องวัดอุณหภูมิ น้ำมันที่ตั้งค้างทิ้งไว้จะต้องไม่เกิน 110 'c และค้างทิ้งไว้จนอุณหภูมิ

เหลือ 70 'c ในช่วงที่รออุณหภูมิลดลงให้นำแอลกอฮอล์กับโซดาไฟมาผสมกันให้เข้ากันจากนั้นจึงนำมาผสมกับน้ำมันในขณะที่ผสมอุณหภูมิห้ามต่ำกว่า 65 'c มิฉะนั้นจะต้องนำไปเพิ่มอุณหภูมิใหม่ เพราะน้ำมันจะเกาะตัวตกผลึกอยู่ด้านล่างจะทำการผสมไม่ได้ ในช่วงที่มีอุณหภูมิ 70 'c จะต้องนำมาผสมพร้อมกันและคนไปเรื่อยๆภายในครึ่งเดียวและคนไปในทิศทางเดียวกันโดยใช้ไม้ไผ่ หลังจากนั้นน้ำมันจะเริ่มเปลี่ยนสีกลายเป็นสีน้ำตาลเข้มถึงเข้มที่สุด จากนั้นจึงปล่อยให้ทิ้งไว้หนึ่งคืนโดยปิดภาชนะทิ้งไว้ พยายามอย่าให้อากาศเข้าไปเพราะน้ำมันจะแข็งตัวจากนั้นจึงนำมาบรรจุเกลลอน

ตารางที่10 : แสดงตลาดรับซื้อสินค้าของกลุ่มแปรรูปผลไม้พื้นเมืองในปัจจุบัน

แหล่งรับซื้อ/สินค้า	ขนุนอบกรอบ	มะม่วงแช่อิ่ม	ไปโอดีเซล
สหกรณ์ ธกส. จ.อุบลราชธานี	/		
ห้างร้านภายใน จ.อุบลราชธานีและ กทม.	/	/	
ที่ศูนย์แปรรูปผลไม้พื้นเมืองชุมชนบ้านแหลมทอง	/	/	/
ตลาดในต่างประเทศ(อยู่ในช่วงการดำเนินการ)	/		

ขนุนอบกรอบโนนก่อ (Nonko Crisp Jackfruit)

ขนุนอบกรอบโนนก่อไม่มีคลอเลสเตรอล มีไขมันต่ำ ผ่านการทดสอบตามหลักโภชนาการขององค์การอาหารและยา และสถาบันวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ขนุนปลูกด้วยระบบอินทรีย์มีโรงงานและกระบวนการผลิตมาตรฐาน GMPในปัจจุบันได้รับความนิยมจากในและต่างประเทศ ขนาดบรรจุ 1 ซอง 25 กรัม ราคา10 บาท 7 บาท, 12 ซอง (1 ห่อ) มีสองราคาคือ 120 บาทกับ 90 บาท และขนาด 1 กิโลกรัม (48 ซอง) มีสองราคาคือ 480 บาทกับ 350 บาท

ปัจจัยภายในที่เสริมสร้างความเข้มแข็งของกลุ่มผลไม้พื้นเมืองแปรรูป

1. ผู้นำกลุ่มและคณะกรรมการบริหารกลุ่มผลไม้พื้นเมืองแปรรูปมีความเข้มแข็ง

ผู้นำกลุ่มและคณะกรรมการบริหารกลุ่มผลไม้พื้นเมืองแปรรูปมีความเข้มแข็ง เป็นผู้มีความรู้ทางการบริหารและเป็นผู้มีความชำนาญเฉพาะด้าน ประธานกลุ่มคือคุณลุงคำดีสายแหวเป็นผู้มีความรู้และความชำนาญเกี่ยวกับการเกษตรเป็นอย่างดี เป็นผู้ให้ความรู้เกี่ยวกับการทำเกษตรและเป็นหมอดินของตำบล นายยุทธนา พุทธิพันธ์ ซึ่งเป็นรองประธานกลุ่มและเป็นตัวแทน อบต. ของบ้านแหลมทอง ในตำบลโนนก่อมีส่วนสำคัญในการเขียนโครงการขอเงินงบประมาณจากรัฐบาล ทำให้ทาง

กลุ่มสามารถจัดตั้งศูนย์แปรรูปผลไม้พื้นเมืองของชุมชนและสามารถทำให้การผลิตสินค้าของชุมชนสามารถดำเนินการได้อย่างรวดเร็ว

2. การมีแหล่งวัตถุดิบภายในชุมชน

แหล่งวัตถุดิบของกลุ่มแปรรูปผลไม้พื้นเมืองเกือบทั้งหมดมาจากภายในชุมชน โดยทางกลุ่มจะรับซื้อขนุนและมะม่วงจากไร่แหลมทอง ไร่คุณลุงคำดี สายแวง ไร่คุณบรรพต เขื่อนแก้ว โดยหากต้องการเพิ่มปริมาณการผลิตก็จะรับซื้อมาจากชุมชนใกล้เคียง อาทิบ้านพลาญชัย บ้านป่าเลา รวมถึงอำเภอใกล้เคียงคือ อำเภอกันทรวิชัย อำเภอน้ำยืน จังหวัดอุบลราชธานี การมีแหล่งวัตถุดิบภายในชุมชนช่วยลดต้นทุนในการผลิตและได้ใช้ประโยชน์ผลไม้ที่มีอยู่ภายในชุมชนให้เกิดความคุ้มค่าต่อหน่วยสูงสุด ตลอดจนเป็นการสร้างงานสร้างรายได้ภายในชุมชน

3. การมีส่วนร่วมของชาวบ้านภายในชุมชน

กลุ่มแม่บ้านมีความกระตือรือร้นในกิจการของกลุ่ม ตั้งแต่การออกไปศึกษาดูงานการทำงานนอกรอบที่จังหวัดชลบุรี การรวมกันจัดตั้งกลุ่มผลไม้แปรรูปของชุมชนขึ้น รวมถึงการร่วมกันคิดค้นสูตรการทำขนุนอบกรอบของตนเอง

ปัจจัยภายนอกที่เสริมสร้างความเข้มแข็งขององค์กรชุมชน

1. การได้รับเงินสนับสนุนจากรัฐบาล

การได้รับเงินสนับสนุนจากรัฐบาลตามโครงการพัฒนาเศรษฐกิจระดับชุมชนจำนวน 1 ล้านบาททำให้ทางกลุ่มสามารถมีเงินทุนในการสร้างศูนย์แปรรูปผลไม้พื้นเมือง การจัดซื้อเครื่องมือ อุปกรณ์ต่างๆ ที่ใช้ในกระบวนการผลิต และค่าใช้จ่ายในการดำเนินงาน ช่วยให้งานของกลุ่มสามารถพัฒนาได้อย่างรวดเร็ว อย่างไรก็ตามในปัจจุบันทางกลุ่มยังขาดเงินทุนในการขยายกิจการของกลุ่ม

2. การได้รับความช่วยเหลือจากกลุ่มญาติธรรมภายนอกชุมชน

กลุ่มญาติธรรมจากภายนอกชุมชนมีส่วนช่วยเหลือต่อการพัฒนาของกลุ่ม อาทิ การอาสาให้ความช่วยเหลือทางด้านความรู้ต่อการบริหารงาน การเป็นกรรมการที่ปรึกษา การหาตลาดระบายสินค้า รวมถึงการออกแบบบรรจุภัณฑ์สินค้าให้กับทางกลุ่มแปรรูปผลไม้

ปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาของกลุ่มผลไม้พื้นเมืองแปรรูป

1. ปัญหาการเมืองท้องถิ่น

เนื่องจากในระยะแรกเงินทุนที่จะนำมาสร้างอาคารศูนย์ผลไม้พื้นเมืองแปรรูปนั้น รัฐบาลได้อนุมัติเงินทุนผ่านมายังองค์การบริหารส่วนตำบลโนนก่อ ทางนายกบริหารส่วนตำบลโนนก่อได้ขอแบ่ง

เงินจากกลุ่มแปรรูปผลไม้พื้นเมืองไปส่วนหนึ่งทำให้เงินที่ได้ไม่ครบ 1 ล้านบาทผู้นำตามธรรมชาติซึ่งมีประสบการณ์ทางการเมืองมาก่อนทราบดีว่า น่าจะมีการณ์คอร์รัปชั่นเกิดขึ้นและได้มีความเห็นคัดค้าน เพราะเงินได้ถูกอนุมัติมาจากโครงการพัฒนาเศรษฐกิจระดับชุมชน จำนวน 1 ล้านบาทเต็มจึงได้ยื่นคำขาดว่าหากนายกองค้การบริหารส่วนตำบลนำเงินมาให้ไม่ครบ 1 ล้านบาทที่ชุมชนบ้านแหลมทองก็จะไม่รับเงิน ทำให้ทาง อบต. โนนก่อ กลัวการถูกตรวจสอบ ภายหลังจึงนำเงินมาให้กลุ่มแปรรูปผลไม้พื้นเมืองของชุมชนบ้านแหลมทองจนครบจำนวน 1 ล้านบาท ทำให้ทาง อบต. โนนก่อ ไม่สามารถคอร์รัปชั่นเงินจำนวนนี้ได้ การบริหารงานจาก อบต. ไม่สามารถสนับสนุนการพัฒนาของกลุ่มเท่าที่ควรมีเพียงตัวแทนอบต. จากชุมชนบ้านแหลมทองเท่านั้นที่มีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาของกลุ่ม

2. ขาดเงินทุนในการขยายผลกิจการของกลุ่ม

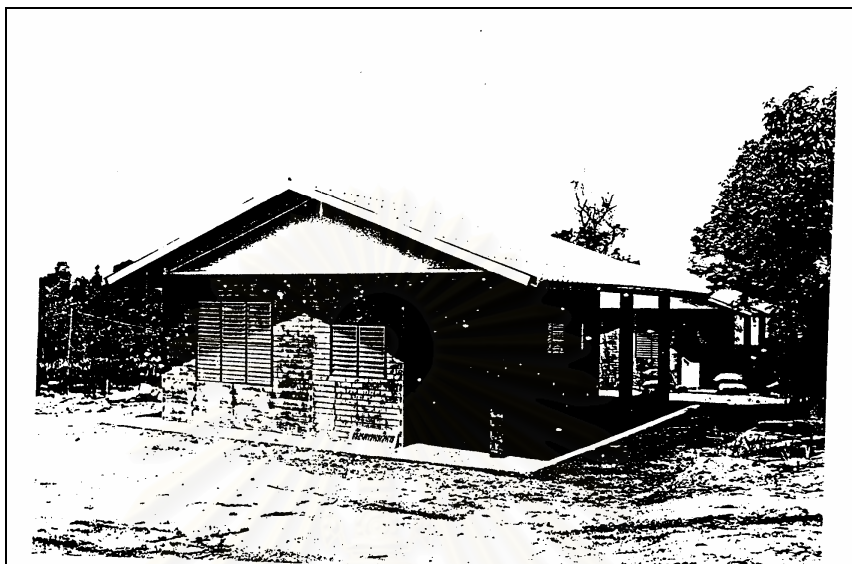
แม้ว่าในปัจจุบันขบวนการของชุมชนจะได้รับความนิยมและมีคุณภาพเป็นสินค้า OTOP ระดับ 5 ดาว อย่างไรก็ตามทางกลุ่มยังไม่มีเงินทุนมากพอที่จะขยายงานของกลุ่มให้ได้มากไปกว่าที่ผ่านมา เมื่อมีรายได้ทางกลุ่มจะแบ่งและปันผลกำไรให้กับสมาชิกจึงไม่มีเงินทุนสำรองสำหรับการขยายผลของงานภายในชุมชนให้มากขึ้น ทั้งนี้เมื่อวิเคราะห์สภาพทางการตลาดแล้ว สินค้าของกลุ่มสามารถเพิ่มปริมาณการผลิตได้ หากมีเงินทุนในขนาดที่ทางกลุ่มยังสามารถขยายกิจการของกลุ่มได้ ทั้งภายในชุมชนและชุมชนข้างเคียง นอกจากนี้งานของกลุ่มยังมีข้อดีคือสามารถทำงานที่บ้านได้

5.4.2 องค์การชุมชนประเภทสร้างงาน สร้างรายได้ชุมชนบ้านแหลมทอง

กลุ่มที่ 2 กลุ่มแปรรูปดินลูกรัง

กลุ่มแปรรูปดินลูกรังเป็นกลุ่มที่ชาวบ้านได้รวมตัวกันขึ้นมาเมื่อ พ.ศ. 2545 โดยชาวบ้านส่วนใหญ่ในการร่วมตัวสร้างกลุ่มทั้งหมดจะเป็นกลุ่มพ่อบ้าน ภายในชุมชนบ้านแหลมทอง กลุ่มแปรรูปดินลูกรังจะนำดินลูกรังภายในชุมชนมาแปรรูปเป็นอิฐบล็อก เพื่อจำหน่ายและทำไว้ใช้ภายในชุมชน กลุ่มแปรรูปดินลูกรังเป็นองค์การชุมชนในลักษณะกลุ่มอาชีพที่จดทะเบียนภายใต้การรับรองจากสำนักงานพัฒนาชุมชน การจัดตั้งกลุ่มแปรรูปดินลูกรังมีประโยชน์ต่อทั้ง ครอบครัว ชุมชน และสังคม ในปัจจุบันชาวบ้านแหลมทองสามารถใช้ประโยชน์จากอิฐบล็อกได้อย่างแพร่หลาย อาทิ การสร้างบ้าน สร้างโรงเรียน สร้างโรงเก็บหินลูกรัง ที่กักเก็บน้ำฝน โรงถ่านเป็นต้น ที่สำคัญผลกำไรที่ได้จากกลุ่มแปรรูปดินลูกรังจำนวนร้อยละ 30 จะนำเข้าสู่สมทบทุนกองทุนเพื่อการศึกษาของเด็ก ๆ ภายในชุมชนบ้านแหลมทอง และเพื่องานพัฒนาของชุมชนสืบไป

แผนภาพที่ 15: แสดงอาคารภายในชุมชนที่สร้างขึ้นจากอิฐบล็อก

5.4.2.1 ที่มาของการจัดตั้งกลุ่มแปรรูปดินลูกรังของชุมชนบ้านแหลมทอง

ที่มาของการจัดตั้งกลุ่มแปรรูปดินลูกรังเป็นผลมาจากการจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเมื่อปี พ.ศ. 2540 ซึ่งภายในศูนย์การเรียนรู้ชุมชนจะมีการเรียนการสอนการทำอิฐบล็อกจากการลงมือปฏิบัติจริง มีผู้เชี่ยวชาญภายในชุมชนสามารถสอนการทำอิฐบล็อกประสาน ทำให้ชาวบ้านส่วนใหญ่ในชุมชนสามารถทำอิฐบล็อกกันได้ และมีความชำนาญในการทำอิฐบล็อกในที่สุด ประกอบกับสภาพพื้นที่ของชุมชนส่วนใหญ่มีดินเป็นดินลูกรังและมีดินทราย การทำอิฐบล็อกจึงทำได้ง่ายขึ้นไม่ต้องไปซื้อดินและทรายมาจากที่อื่น สามารถนำดินที่มีอยู่ภายในชุมชนมาทำอิฐบล็อกได้ทันที ในการทำอิฐบล็อกจึงสามารถลดต้นทุนไปได้มากเมื่อเทียบกับที่อื่น เมื่อชาวบ้านสามารถรวมกลุ่มกันได้แนวคิดการรวมกลุ่มกันทำอิฐบล็อกภายในชุมชนจึงเกิดขึ้น โดยในการรวมกลุ่มกันครั้งแรกสมาชิกของกลุ่มแปรรูปดินลูกรังบ้านแหลมทองมีสมาชิกจำนวนทั้งสิ้น 38 คน มีนายพูลสวัสดิ์ พุทธิพันธ์ เป็นประธานกลุ่ม และมีครูอนงค์ อติตครูการศึกษาออกโรงเรียนเป็นผู้ดูแลและทำการสอนงานทำอิฐบล็อกของกลุ่ม และมีนายบัญชา ตั้งวงษ์ไชยเป็นที่ปรึกษาของกลุ่มแปรรูปดินลูกรัง

5.4.2.2 การบริหารงานของกลุ่มแปรรูปดินลูกรังบ้านแหลมทอง

การบริหารงานของกลุ่มแปรรูปดินลูกรังทางกลุ่มจะบริหารตามระเบียบข้อบังคับว่าด้วยการบริหารดำเนินกิจการกลุ่มแปรรูปดินลูกรังบ้านแหลมทอง พ.ศ.2546 โดยมีรายละเอียดที่สำคัญดังนี้

สถานที่ตั้งกลุ่ม

สถานที่ตั้งกลุ่ม กลุ่มแปรรูปดินลูกรังบ้านแหลมทอง ตั้งอยู่หมู่ที่ 2 ตำบลโนนก่อ อำเภอสิรินธร จังหวัดอุบลราชธานี

วัตถุประสงค์ของกลุ่มแปรรูปดินลูกรัง

1. เพื่อเป็นการสร้างงานขึ้นภายในชุมชน และเพิ่มรายได้ให้กับเกษตรกรตลอดจนนำผลกำไรที่ได้ส่วนหนึ่งไปพัฒนางานของชุมชนในด้านอื่นๆ และสมทบกองทุนเพื่อการศึกษาของเด็กภายในชุมชน
2. เพื่อแปรรูปดินลูกรังให้เป็นสินค้าที่มีคุณภาพออกสู่ตลาดและเป็นการสร้างโครงการนำร่องในท้องถิ่น

รายชื่อคณะกรรมการกลุ่มแปรรูปดินลูกรัง บ้านแหลมทอง

ตารางที่ 11: แสดงคณะกรรมการดำเนินงานกลุ่มแปรรูปดินลูกรัง

ลำดับ	ชื่อ-สกุล	ตำแหน่ง
1.	นายพูลสวัสดิ์ พุทธิพันธ์	ประธานกลุ่มฯ
2.	นายบัญญัติ สายแวง	รองประธานกลุ่มฯ
3.	นายบรรเทิง พุ่มจันทร์	ประชาสัมพันธ์กลุ่มฯ
4.	นายสุธมาตย์ ทองขาว	เลขากลุ่มฯ
5.	นายวิทยา พาชอบ	เหรัญญิกกลุ่มฯ
6.	นายสมพร ดวงแสง	กรรมการกลุ่มฯ
7.	นายวีระพันธ์ ยอดสิงห์	กรรมการกลุ่มฯ

ตารางที่ 12: แสดงคณะกรรมการที่ปรึกษากลุ่มแปรรูปดินลูกรัง

ลำดับ	ชื่อ-สกุล	ตำแหน่ง
1.	อ.บัญชา ตั้งวงษ์ไชย	ประธานที่ปรึกษากลุ่มฯ
2.	นายอุทิศ พาชอบ	ที่ปรึกษากลุ่มฯ
3.	นายคำ ไชคนัก	ที่ปรึกษากลุ่มฯ
4.	นายยุทธนา พุทธพันธ์	ที่ปรึกษากลุ่มฯ
5.	นางประพันธ์ พุ่มจันทร์	ที่ปรึกษากลุ่มฯ

ระเบียบว่าด้วยคณะกรรมการกลุ่ม

คณะกรรมการกลุ่มแปรรูปดินลูกรังจะต้องมีคณะกรรมการอย่างน้อย 5 – 7 คน และกรรมการที่ปรึกษาไม่จำกัดจำนวน เพื่อการดำเนินงานของกลุ่มระเบียบกลุ่มแปรรูปดินลูกรัง ที่คณะกรรมการกลุ่มร่างขึ้นนี้ให้ใช้บังคับได้ตั้งแต่วันที่ 26 พฤษภาคม พ.ศ. 2546 เป็นต้นไป

ระเบียบว่าด้วยสมาชิก

สมาชิกกลุ่มแปรรูปดินลูกรัง ระเบียบนี้ให้รับสมาชิกได้ทั่วไป และผู้ที่สมัครสมาชิกกลุ่มฯ จะต้องเสียค่าสมัครคนละ 20 บาท ถือหุ้นอย่างน้อยคนละ 1 หุ้น แต่ต้องไม่เกิน 5000 หุ้น

ระเบียบว่าด้วยการถือหุ้น

คณะกรรมการกลุ่มแปรรูปดินลูกรัง กำหนดให้สมาชิกกลุ่มถือหุ้นกลุ่มฯ หุ้นละ 100 บาท ต่อหนึ่งหุ้น อย่างน้อยหนึ่งหุ้น แต่ไม่เกิน 5000 หุ้น

การดำเนินกิจกรรมกลุ่มแปรรูปดินลูกรัง

ให้คณะกรรมการดำเนินงานของกลุ่ม ทำงานมติที่ประชุมและเปลี่ยนแปลงได้ตามเหตุและปัจจัยในสภาวะนั้นๆ

ระเบียบว่าด้วยการบัญชีและตรวจสอบ

คณะกรรมการกลุ่มจึงออกระเบียบกลุ่มฯ ดังนี้ คือ ให้คณะกรรมการกลุ่มผู้รับผิดชอบเรื่องบัญชีและทำเป็นปัจจุบันและแจ้งให้คณะกรรมการทราบอย่างน้อยเดือนละหนึ่งครั้งเพื่อสรุปผลการดำเนินงานในที่ประชุมใหญ่ เพื่อสรุปผลการดำเนินงานต่อไป

เปรียบเทียบว่าด้วยการจัดสรรกำไรของกลุ่ม

เปรียบเทียบว่าด้วยการจัดสรรกำไรของกลุ่มกำหนดการจัดสรรไว้ดังนี้

1. ปันผลตามหุ้นร้อยละ 20
2. ทุนดำเนินการร้อยละ 20
3. สมทบกองทุนเพื่อการศึกษาศูนย์การเรียนรู้ชุมชนพลาญข่อยร้อยละ 30
4. โบนัสคณะกรรมการร้อยละ 20
5. โบนัสพนักงานร้อยละ 10

แผนภาพที่ 16: แสดงลักษณะก่อนอิฐบล็อกของกลุ่มแปรรูปดินลูกรัง

5.4.2.3 ลักษณะการทำงานที่โรงอิฐของกลุ่มแปรรูปดินลูกรังทำอิฐบล็อก

ในปัจจุบันโรงอิฐมีคนงานทำประจำประมาณ 15- 20 คนต่อวันโดยจะเริ่มทำงานตั้งแต่ 8.00 - 17.00 น. ชาวบ้านส่วนใหญ่จะขับรถมอเตอร์ไซด์มาทำงาน บางรายก็ขับรถไถนา มา โดยบางรายจะแวะส่งลูกที่ศูนย์เด็กก่อนที่จะไปทำงานในทุกเช้า ในแต่ละวันชาวบ้านจะได้พักเที่ยงหนึ่งชั่วโมง โดยจะรับประทานอาหารเที่ยงพร้อมกันที่โรงครัวของชุมชน การทำงานที่โรงอิฐจะมีครูรงค์ (นายจำนงค์ ลาละบุตร) เป็นหัวหน้างานคอยดูแล เพื่อตรวจสอบคุณภาพงานของกลุ่ม งานบัญชี และงานบริหารบุคคล รวมถึงเป็นผู้รับคำสั่งซื้อจากลูกค้า ครูรงค์เล่าให้ฟังว่างานของกลุ่มที่จริงก็ไม่มีอะไรมาก ทุกคนรู้ว่าเรากำลังทำงานเพื่อชุมชนกันอยู่ไม่ใช่งานของคนใดคนหนึ่งดังนั้นกติกาสอดคล้องในการทำงานจึงเรียบง่าย ไม่เคร่งครัดเหมือนงานของบริษัท ในการทำงานที่กลุ่มแปรรูปจะต้องทำงานทีละ 2 คน ทำเป็นคู่คู่ละ 2 คนถ้าคู่ใครไม่มากก็ไม่ต้องทำถือว่าเป็นการฝึกวินัยและการทำงานเป็นทีม ในการทำงานจะต้องเน้นการรักษาเครื่องมือ เวลาทำเสร็จจะต้องล้าง เช็ด ทำความสะอาด เครื่องอัดอิฐบล็อกจะมีทั้งหมด 6 เครื่องและจะต้องใช้คนคุมเวลาทำงานทั้งหมด 12 คนส่วนคนงานที่เหลือจะทำ

หน้าที่ กวาดหิน ฉาบหิน และบดหิน ทุกคนจะต้องตั้งใจทำงานเพราะว่างานนี้ไม่ใช่ของใครแต่ว่าเป็นของชุมชนและของลูกหลานทุกคน ปัญหาที่พบบ่อยในปัจจุบันก็คือว่าเวลาฝนตกชาวบ้านจะทำงานกันไม่ได้เพราะหินที่ใส่จะไม่แห้งและหินจะไม่มีสี ทำให้ขาดหินในการผลิตเพราะหินจะเปียกน้ำฝน การทำงานที่ชุมชนจะไม่มีบทลงโทษ ใครขาดบ่อยๆก็ไม่ใช่ไรเพราะคิดค่าจ้างเป็นรายวันวันละ 120 บาท พร้อมอาหารกลางวันฟรี 1 มื้อที่กลุ่มแม่บ้านได้ทำและจัดเตรียมไว้ให้ที่โรงครัวภายในศูนย์การเรียนรู้ชุมชน เท่าที่ทำงานภายในชุมชนมาก็ไม่มีใครขาดงานโดยไม่มีเหตุจำเป็นและยังมีคนงานอยู่ครบตั้งแต่ก็สร้างกลุ่มมาตั้งแต่ก่อสร้างกลุ่มมา มีผลทำให้ชาวบ้านที่ออกไปทำงานที่กรุงเทพฯกลับมาทำงานที่ชุมชนมากขึ้นโดยให้เหตุผลว่าอยากกลับมาอยู่กับครอบครัวและการออกไปทำงานภายนอกชุมชนไม่มีเงินเหลือเก็บเนื่องจากมีค่าครองชีพที่สูง

“แต่ก่อนผมรับจ้างทำงานอยู่ที่กรุงเทพฯ ๗ เป็นลูกจ้างขายของตอนนั้นไปทำงานกับแฟน ปัจจุบันผมทำอยู่กับกลุ่มแปรรูปดินลูกรัง ทำมาได้ 1 เดือนแล้ว ที่กลับมาเพราะอยากมาอยู่กับลูก ผมมีลูก 2 คน เรียนอยู่ที่ศูนย์เด็กของชุมชน รู้สึกดีใจที่บ้านของตนเองมีงานทำ อยู่ที่บ้านมันใกล้ลูกใกล้แฟน ตอนทำงานอยู่ที่กรุงเทพฯ ๗ มันมีค่าใช้จ่ายเยอะมาก ทั้งค่าบ้าน ค่าน้ำ ค่าไฟ ค่าอาหาร อยู่ที่นี้ผมอยู่ได้เพราะว่าสามารถลดค่าใช้จ่ายได้เยอะ”⁶⁴

(นายหนูกร สลัดทุกข์ อายุ 27 ปี)

“แต่ก่อนผมทำไร่มันสำปะหลัง แล้วก็รับจ้างทั่วไปที่กรุงเทพฯ ๗ ถ้าทำประจำทำงานกับกลุ่มที่ชุมชนจะดีกว่า เพราะที่กรุงเทพฯ ๗ มีค่าใช้จ่าย เช่น ค่าอาหาร ค่าที่พัก อยู่ที่นี้ผมมีที่หากิน มีบ้าน มีลูก มีเมีย ก็พอไปได้ ผมมีลูก 3 คนอยู่โรงเรียนบ้านแหลมทอง”⁶⁵

(นายสมเดช บรรรเวียงทอง อายุ 38 ปี)

ขั้นตอนการทำอิฐบดบล็อกโดยสังเขป คือจะต้องนำหินลูกรังไปตากให้แห้ง เมื่อตากแห้งแล้วก็นำมาบด ผสมกับส่วนผสมต่าง ๆ คือ ปูน ทราย หินละเอียด หินหยาบ และน้ำ เมื่อส่วนผสมต่าง ๆ ผสมกันจนได้ที่แล้วก็จะนำไปบด อัดตามชนิดบล็อกที่ได้ทำขึ้นมาตามความต้องการ

⁶⁴ สัมภาษณ์ หนูกร สลัดทุกข์, เกษตรกรชุมชนบ้านแหลมทอง, 26 กันยายน 2547

⁶⁵ สัมภาษณ์ สมเดช บรรรเวียงทอง, เกษตรกรชุมชนบ้านแหลมทอง, 26 กันยายน 2547

ตารางที่ 13: แสดงส่วนผสมการทำอิฐบล็อกของชุมชนบ้านแหลมทอง

ส่วนผสม	อัตราส่วน
ปูน	3
ทราย	6
หินละเอียด	9
หินหยาบ	4
น้ำ	พอประมาณให้ส่วนผสมทั้ง 4 เข้ากัน

เครื่องมือที่ใช้ในการผลิตอิฐบล็อกประสาน

1. เครื่องทำอิฐบล็อกตัวตรง
2. เครื่องทำอิฐบล็อกตัวโค้ง
3. เครื่องทำอิฐบล็อกตัวหนอนขนาด 2 ก้อน
4. เครื่องโม้หิน
5. เครื่องแยกหิน
6. รางอิฐบล็อก
7. ที่เก็บอิฐบล็อก

เครื่องมือที่ใช้ในการทำตัวแบบของอิฐบล็อกในปัจจุบัน มี 6 เครื่องกล่าวคือ เป็น บล็อกตัวตรง 4 เครื่อง บล็อกตัวโค้ง 1 เครื่อง และบล็อกตัวหนอน 1 เครื่อง ซึ่งจะใช้ทำแบบต่าง ๆ ของอิฐบล็อกดังนี้

ตารางที่ 14: แสดงตัวแบบของอิฐบล็อกลักษณะต่างๆ

ตัวแบบของอิฐบล็อก	ใช้ผลิตอิฐบล็อก
บล็อกตัวตรง	อิฐบล็อกตัวตรง อิฐบล็อกตัวครึ่ง อิฐบล็อกตัวยู
บล็อกตัวโค้ง	อิฐบล็อกตัวโค้ง
บล็อกตัวหนอน	อิฐบล็อกตัวหนอน

บล็อกจากตัวตรงจะสามารถทำการผลิตอิฐบล็อกจากออกมาได้ 3 แบบ คือ อิฐบล็อกจากตัวตรง อิฐบล็อกจากตัวโค้ง อิฐบล็อกจากตัวยู ส่วนบล็อกจากตัวโค้ง และบล็อกจากตัวนอนจะผลิตอิฐบล็อกจากออกมาได้แบบเดียว คือ อิฐบล็อกจากตัวโค้ง กับ อิฐบล็อกจากตัวนอน

เครื่องมือบางชนิดได้มีการประยุกต์ใช้มาจากเครื่องมือทางการเกษตรของชาวบ้านอาทิ เครื่องบดอาหารปลา ได้ถูกนำมาประยุกต์ทำเป็นเครื่องแยกหิน และเครื่องอัดหิน รวมถึงเครื่องอัดถ่าน ของกลุ่มพลังงานธรรมชาติ ในปัจจุบันเครื่องมือที่ใช้เริ่มมีปัญหา จากการดำเนินงาน คือ มีไฟฟ้าใช้ไม่เพียงพอ และมีปัญหาเกี่ยวกับการปฏิบัติงาน ทางกลุ่มแปรรูปดินลูกรังจึงได้สร้างโรงแยกหินขึ้นต่างหาก โดยนำอิฐบล็อกจากชุมชนสามารถสร้างขึ้นมาเองนำไปสร้างส่วนบริเวณที่เป็นโรงอิฐเดิมจะทำการสำหรับทำการอัดอิฐบล็อกจากเพียงอย่างเดียวเพราะปัญหาที่ผ่านมาคือ ได้มีเศษดินเข้าไปในเครื่องแยกหินทำให้เครื่องได้รับความเสียหาย เพราะฉะนั้นทางกลุ่มจึงได้สร้างโรงแยกหินแยกออกไป สำหรับปัญหาเรื่องไฟฟ้าไม่เพียงพอ ทางกลุ่มแก้ปัญหาโดยใช้เครื่องยนต์ไถนาทำงานแทน โดยได้ใช้น้ำมันไบโอดีเซลที่ทำจากกลุ่มแปรรูปผลไม้พื้นเมืองมาใช้ในกระบวนการผลิต รวมถึงรถที่ใช้ขนดินลูกรังและรถคูโบต้าที่ใช้ภายในงานของกลุ่มก็จะใช้น้ำมันไบโอดีเซลที่ชุมชนทำขึ้นมาเอง

5.4.2.4 ตลาดในการรับซื้ออิฐบล็อกจาก

แหล่งรับซื้ออิฐบล็อกจากในปัจจุบันจะมีทั้งหน่วยงานเอกชน หน่วยงานราชการ และประชาชนทั่วไป โดยส่วนใหญ่จะสั่งซื้อเพื่อนำไปสร้างอาคารสำนักงาน และสร้างบ้านเรือน ผู้ซื้อส่วนใหญ่จะมาติดต่อกับตัวแทนของกลุ่มแปรรูปดินลูกรังเองโดยตรงที่ชุมชน หรือสั่งซื้อที่เบอร์โทร 07-0727288 หรือแฟกซ์ มาที่ 045-242776

ราคาผลิตภัณฑ์ที่จำหน่ายอยู่ในปัจจุบัน

ตารางที่ 15: แสดงราคาของอิฐบล็อกจากแต่ละชนิดที่จำหน่าย

ชนิดอิฐบล็อกจาก	ราคาต่อก้อน (บาท)
อิฐบล็อกจากตัวตรง	5
อิฐบล็อกจากโค้ง	11
อิฐบล็อกจากตัวนอน	8

ปัจจัยภายในที่เสริมสร้างความเข้มแข็งขององค์กรชุมชน

1. ผู้นำกลุ่มและคณะกรรมการบริหารกลุ่มแปรรูปดินลูกรังมีความเข้มแข็ง

ผู้นำกลุ่มและคณะกรรมการบริหารกลุ่มแปรรูปดินลูกรังมีความเข้มแข็ง โดยมีนายพูลสวัสดิ์ พุทธิพันธ์ เป็นประธานกลุ่ม ประธานกลุ่มเป็นผู้มีความรับผิดชอบเสียสละและอุทิศตนช่วยเหลืองานของกลุ่มเป็นอย่างดี อีกทั้งเป็นผู้มีความรู้ความสามารถทางงานช่าง สามารถดูแลเครื่องมือของงานต่างๆกลุ่มภายในชุมชน ส่วนงานทางด้านการบริหารจะมีครูณรงค์ (นายจำนงค์ ลาละบุตร) เป็นหัวหน้างานคอยดูแล และมีผู้นำธรรมชาติเป็นที่ปรึกษาของกลุ่มชาวบ้านจะให้ความเคารพท่านมาก

2. มีทรัพยากรภายในชุมชน

วัตถุดิบส่วนใหญ่ที่ใช้ในกระบวนการผลิตอิฐบล็อกประสาน ทางกลุ่มสามารถหาได้ภายในชุมชน เนื่องจากเป็นทรัพยากรที่มีอยู่แล้วภายในท้องถิ่น อาทิ หินลูกรัง หินหยาบ หินละเอียด ทราย เป็นต้น

3. การมีส่วนร่วมของคนภายในชุมชน

ในปัจจุบันทางกลุ่มมีสมาชิกทั้งสิ้น 33 คน ชาวบ้านทั้งหมดเป็นผู้ชายโดยจะมาทำงานที่โรงอิฐบล็อกประสานในแต่ละวันประมาณ 20 คน ส่วนชาวบ้านผู้หญิงที่เป็นแม่บ้านจะมาช่วยกันทำอาหารที่โรงครัวเพื่อจัดเตรียมอาหารกลางวันไว้ให้กับสมาชิกของกลุ่ม ระดับการมีส่วนร่วมของชาวบ้านมีอยู่ในระดับที่สูง ไม่มีชาวบ้านคนใดลาออกจากงานและขาดงานโดยไม่มีเหตุจำเป็น นอกจากนี้ยังเป็นกลุ่มอาชีพที่สามารถพึ่งตนเองได้สูง โดยมีคณะกรรมการและสมาชิกทั้งหมดเป็นคนภายในชุมชน

ปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนางานของกลุ่ม

1. ชุมชนมีปริมาณการผลิตที่จำกัด

กลุ่มแปรรูปดินลูกรังไม่สามารถผลิตอิฐบล็อกได้เพียงพอต่อความต้องการของผู้ซื้อ ทำให้ผู้ซื้อจะต้องรอคิวในการสั่งซื้ออิฐบล็อกจากชุมชน ปริมาณการผลิตมีอยู่ค่อนข้างจำกัด โรงอิฐบล็อกประสานของชุมชนเป็นโรงอิฐขนาดย่อม มีพนักงานอยู่ประมาณ 15 – 20 คน

2. ปริมาณไฟฟ้าไม่เพียงพอต่อการผลิต

งานของกลุ่มไม่สามารถใช้พลังงานจากไฟฟ้า เนื่องจากไฟฟ้าที่มีใช้ภายในชุมชนไม่เพียงพอต่อการผลิตและเป็นไฟฟ้าชนิด 2 เฟส ซึ่งทางกลุ่มแปรรูปดินลูกรังต้องการไฟฟ้าชนิด 3 เฟสมาใช้ ในปัจจุบันทางกลุ่มจึงได้ใช้เครื่องยนต์ไถนาประยุกต์มาเป็นแหล่งพลังงานแทน

3. ปัจจัยสภาพอากาศ

หากฝนตกทางกลุ่มแปรรูปดินลูกรังจะต้องหยุดงาน ชาวบ้านไม่สามารถทำงานได้ เนื่องจากขาดหิน ในการผลิตจะต้องนำหินไปตากให้แห้งสนิทเสียก่อนจึงจะสามารถทำงานได้ อิทธิพลของสภาพอากาศจึงมีผลต่อการทำงานของกลุ่ม

5.4.3 องค์กรชุมชนประเภทสร้างงาน สร้างรายได้ชุมชนบ้านแหลมทอง

กลุ่มที่ 3 กลุ่มพลังงานธรรมชาติ

กลุ่มพลังงานธรรมชาติเป็นกลุ่มที่เพิ่งถูกจัดตั้งอย่างเป็นทางการของชุมชนบ้านแหลมทอง โดยทางกลุ่มได้เริ่มมีการค้นคว้าและทดลองการผลิตของกลุ่ม เมื่อเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547 ในปัจจุบันกลุ่มพลังงานธรรมชาติอยู่ในระหว่างการดำเนินงานทดลองและทดสอบคุณภาพของสินค้า กลุ่มพลังงานธรรมชาติเป็นกลุ่มที่มีจำนวนสมาชิกมากที่สุด คือ มีสมาชิกจำนวน 113 คน ระดมทุนในลักษณะการขายหุ้นให้กับสมาชิก ในอนาคตอันใกล้นี้คาดว่าจะสร้างงานประจำในคนภายในชุมชน ได้ประมาณ 30 คน โดยมีสินค้าที่ชุมชนสามารถผลิตได้ในเบื้องต้นแล้ว ดังนี้ คือ ถ่านตัด ถ่านอัดก้อน สำหรับทำถ่านบาบี้ควิ ถ่านหอม สำหรับใช้ปรับอากาศในรถยนต์ ตู้เสื้อผ้า ห้องครัว ห้องน้ำ ถ่านอุ่นอาหารที่ใช้กับหม้อไฟ และน้ำส้มควันไม้ ซึ่งถือเป็นผลิตภัณฑ์ที่เป็นผลพลอยได้จากขบวนการถ่าน การเกิดขึ้นของกลุ่มพลังงานธรรมชาติ เป็นผลมาจากการพัฒนาอย่างบูรณาการของชุมชนบ้านแหลมทอง โดยการนำอิฐบล็อกที่ได้ มาจากกลุ่มแปรรูปดินลูกรังทำอิฐบล็อกมาทดลอง ทดสอบการทำเตาอบ ความร้อน ว่าสามารถทนต่อความร้อนได้สูงหรือไม่ เมื่อพบว่าสามารถทนต่อความร้อนได้สูง ทางกลุ่มจึงได้ประยุกต์ทำเป็นเตาอบถ่าน ช่วยให้ชาวบ้านสามารถขยายลักษณะงานภายในชุมชนให้มีความหลากหลายมากขึ้น นอกจากนี้รายได้จากกลุ่มพลังงานธรรมชาติจำนวนร้อยละ 20 จะนำไปสมทบทุนมูลนิธิพลาญช้อย เพื่อนำไปพัฒนาการศึกษาของเด็ก ๆ ภายในชุมชนและงานพัฒนาทางด้านอื่น ๆ ของชุมชนต่อไป

5.4.3.1 ที่มาของกลุ่มพลังงานธรรมชาติ

ที่มาของกลุ่มพลังงานธรรมชาติมีที่มาจากกรณีที่ชุมชนบ้านแหลมทอง ได้นำอิฐบล็อกที่มีอยู่ภายในชุมชนมาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด นอกจากอิฐบล็อกจะนำไปสร้างบ้าน สร้างที่กักเก็บน้ำฝน สร้างโรงน้ำ สร้างโรงหิน สร้างเมนเผาศพ สร้างอาคารเก็บวัสดุได้แล้ว ก็พบว่า อิฐบล็อกสามารถทนความร้อนได้สูง สามารถนำมาสร้างเป็นเตาอบถ่านได้อีก ในที่สุดจึงได้ทำการออกแบบการอบถ่านที่

เหมาะสมขึ้น และเริ่มต้นทำการค้นคว้าทดลองผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ ขึ้นมาตามลำดับ โดยมีนายอุทิศ พาชอบผู้ใหญ่นำเป็นผู้นำในการทำงานของกลุ่ม และมีนายธวัชชัย รังคะวิภา เป็นผู้ดูแลในการทดลองการทำถ่าน คุณธวัชชัย รังคะวิภา เป็นผู้มีความชำนาญและมีความรู้เฉพาะทางเป็นอย่างดี ตลอดจนเป็นผู้มีความเสียสละและอุทิศตน มีน้ำใจในการช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ทำให้งานของกลุ่มพัฒนาขึ้นมาในระดับที่น่าพอใจ เดิมที่คุณธวัชชัย รังคะวิภา มีกิจการของตัวเองอยู่ที่กรุงเทพฯ ๙ อย่างไรก็ตามเมื่อ 3-4 ปีก่อนเคยได้เดินทางมาที่ชุมชน และในเวลาต่อมาได้ตัดสินใจย้ายครอบครัวมาใช้ชีวิตอยู่ที่ชุมชนบ้านแหลมทองเนื่องจาก ชอบบรรยากาศและแนวทางการพัฒนาของชุมชน ประกอบกับมีความศรัทธา และเคารพในตัวผู้นำธรรมชาติมาก ในปัจจุบันคุณธวัชชัย รังคะวิภา ถือได้ว่าเป็นคนสำคัญคนหนึ่งในงานพัฒนาของกลุ่มพลังงานธรรมชาติ

แผนภาพที่ 17: แสดงการเผาถ่านของกลุ่มพลังงานธรรมชาติ

การเผาถ่านเป็นงานที่ชาวบ้านทุกคนสามารถทำได้ และชุมชนมีความต้องการที่จะสร้างงานภายในชุมชนมากยิ่งขึ้น ประกอบกับได้มีการสำรวจตลาดในการรับซื้อทั้งในและต่างประเทศแล้วพบว่าผลิตภัณฑ์จากถ่านยังมีความต้องการอยู่มาก การรวมกลุ่มจัดตั้งเป็นกลุ่มพลังงานธรรมชาติ จึงเกิดขึ้นในเวลาต่อมา โดยได้ขอจัดตั้งเป็นกลุ่มอาชีพอย่างเป็นทางการจากสำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอสิรินธร เมื่อวันที่ 20 เมษายน พ.ศ. 2547 (เป็นกลุ่มอาชีพที่มีจำนวนสมาชิกมากที่สุด)

ทำไมที่ชุมชนบ้านแหลมทองถึงได้คิดถึงเรื่องการทำถ่านขึ้น สาเหตุเนื่องมาจากว่าทั้งรอบตัว และรอบบริเวณชุมชนบ้านแหลมทอง และภายในชุมชนใกล้เคียงรวมถึงตัวอำเภอสิรินธรมีการปลูกไม้ยูคาลิปตัสจำนวนมาก ภายในหมู่บ้านมีไม้ไผ่และรากมันสำปะหลัง ไม้ชนิดต่าง ๆ เหล่านี้ เป็นไม้ที่เหมาะสมกับการนำมาอบทำถ่านอย่างมาก ในปัจจุบันชาวบ้านส่วนใหญ่ยังทำมันสำปะหลัง เวลาตัดมันสำปะหลังก็จะมีรากเหง้ากองอยู่จำนวนมาก ชุมชนจึงได้นำไม้เหล่านี้มาใช้เป็นวัตถุดิบในการผลิต

“ที่นี้เหง้ามันสำปะหลังชาวบ้านจะนำไปทิ้ง ไม่ได้นำไปใช้ประโยชน์ ส่วนไม้ไผ่ก็มีอยู่มาก ไม้ยูคาลิปตัสในอำเภอสิรินธรมีเป็นพัน ๆ ไร่ ที่อื่นยังต้องวิ่งมาซื้อยูคาลิปตัสที่นี้เลย เมื่อวัตถุพร้อม คนพร้อม กลุ่มพลังงานธรรมชาติก็เกิดขึ้นมา”⁶⁶

(คุณธวัชชัย รังคะวิภา)

5.4.3.2 เตาถ่านที่ชุมชนบ้านแหลมทองไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม

เตาถ่านที่ชุมชนบ้านแหลมทองมีลักษณะพิเศษคือ ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อมเนื่องจากเป็นเตาอบชนิดที่ทำให้เกิดการเผาไหม้ที่สมบูรณ์ และสามารถแยก “ทาร์” ซึ่งเป็นสารก่อมะเร็งออกจากกระบวนการผลิตได้ และไม่ปล่อยควันโขมงออกสู่ชั้นบรรยากาศตัวแทนชุมชนของกลุ่มพลังงานธรรมชาติได้อธิบายให้ฟังว่า เตาที่ใช้ในการทดลองมี 2 ตัว คือ เตาขนาด 0.4 ตัน กับขนาด 1 ตัน เตาที่ใช้จะอยู่จะมีลักษณะเป็นรูป สีเหลี่ยมเปิดด้านบน โดยที่ด้านบนจะมีฝาเหล็ก เตาที่ใช้จะเป็นเตา 2 ชั้น และจะมีทรายอยู่ตรงกลาง ระหว่าง 2 ชั้น สาเหตุที่ทำเป็น 2 ชั้นเพราะว่า เคยได้ทดลองทำเตาชั้นเดียวมาแล้วปรากฏว่ามันจะแตกง่าย ภายหลังจึงได้ทำเป็นเตา 2 ชั้น ปรากฏว่าได้ผลที่ดีมาก และหากเตาเกิดแตกในระหว่างที่ทำการเผา ทรายที่อยู่ตรงกลางก็จะลงไปกลบทำให้เตาตัวนั้นไม่เสียไม้ ถ้าเผาแล้วเตาเกิดแตกโดยไม่มีวิธีป้องกัน เตาตัวนั้นจะเสียไม่ทั้งหมดที่ใส่ลงไป

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

⁶⁶ สัมภาษณ์ ธวัชชัย รังคะวิภา, กรรมการฝ่ายผลิตกลุ่มพลังงานธรรมชาติชุมชนบ้านแหลมทอง,

แผนภาพที่ 18: แสดงเตาที่ใช้ในการเผาถ่านของกลุ่มพลังธรรมชาติ

เตาที่ใช้ของกลุ่มจะไม่เหมือนเตาของชาวบ้านทั่วไปเตาที่ใช้ันี้เรียกว่าเตาอบ คำว่าอบ หมายความว่า เวลาเผาจะทำการปล่อยเฉพาะความร้อนเท่านั้นที่ไหลจากส่วนที่หนึ่งไปยังส่วนที่สอง ของเตา โดยชาวบ้านจะไม่เอาเปลวไฟหรือดุ้นไฟเข้าไปติดไฟข้างใน อย่างที่ทำการเผาอยู่โดยทั่วไป การเผาโดยทั่วไปจะได้ผลเพียง 40 เปอร์เซ็นต์ เวลาเปิดเตาออกมาจะพบว่าไม้ได้กลายเป็นขี้เถ้า มากกว่าครึ่งหนึ่ง ในขณะที่การอบถ่านของกลุ่มนี้จะใช้ความร้อนสูงถึง 250-280 องศาเซลเซียส แล้ว ไม้จะเริ่มติดไปด้วยตัวของมันเอง ไม้ที่ใส่ ไม้ใหญ่จะอยู่ด้านหน้า ไม้เล็กจะอยู่ด้านหลัง ส่วนที่หนึ่งจะเป็นปากเตา ส่วนที่สองจะเป็นตัวเตา ส่วนที่สามจะเป็นปล่องออกซึ่งทำจากสแตนเลส สิ่งที่ถูกปล่อยออกมาจากปล่องก็คือ น้ำส้มควัน ไม้การผลิตจึงต้องปิดเตา ทั้งนี้เพื่อให้เกิดการเผาไหม้ที่สมบูรณ์ เมื่อการเผาไหม้เสร็จสิ้นจะต้องรอให้ถ่านภายในเตาเย็นตัวลง โดยจะใช้เวลาประมาณ 3 วัน เตาที่ใช้ อยู่นี้เผาอยู่ที่อุณหภูมิสูงมากและใช้เวลายาวนาน ซึ่งตรงกันข้ามกับเวลาที่ชาวบ้านเผา เพราะใช้เวลา สั้นและอุณหภูมิต่ำกว่า ความบริสุทธิ์ของถ่านที่ออกมาจากเตาของชุมชนจึงมีความบริสุทธิ์สูงกว่า และสามารถแยกน้ำมันนํ้าที่ เป็นสารก่อมะเร็งในอาหารได้ทั้งหมด นี่คือนวัตกรรมของเตาของกลุ่ม พลังงานธรรมชาติที่แตกต่างจากที่ชาวบ้านทั่ว ๆ ไปทำ เตาที่ใช้ยู่นี้ตั้งแต่เริ่มเผาจนเอาถ่านออกมา ใช้ เวลา 7-8 วัน

5.4.3.3 เครื่องมือที่ใช้ในการผลิตถ่านของกลุ่มพลังงานธรรมชาติ

เครื่องมือที่ใช้ในการผลิตถ่านของกลุ่มพลังงานธรรมชาติมาจากเครื่องมือเครื่องใช้ที่มีอยู่ภายในชุมชนมาจากการดัดแปลงเครื่องมือเครื่องใช้บางชนิดเพื่อประยุกต์ให้เหมาะสมกับลักษณะงานของการทำถ่าน อาทิ เครื่องอัดถ่านมาจากการประยุกต์ใช้จากเครื่องอัดอิฐบล็อก โรงเตาอบ และตัวเตาอบใช้วัสดุที่ทำมาจากกลุ่มแปรรูปดินลูกรังทำอิฐบล็อก อย่างไรก็ตามเครื่องมือบางชนิดหากทางกลุ่มไม่สามารถทำขึ้นเองหรือประยุกต์ได้ก็จะต้องซื้อ อาทิ เครื่องบรรจุภัณฑ์ เป็นต้น

ตารางที่ 16: แสดงเครื่องมือที่ใช้ในการผลิตถ่านของกลุ่มพลังงานธรรมชาติ

เครื่องมือ	ที่มาของเครื่องมือ
เลื่อยวงเดือน	มีอยู่ภายในชุมชน
รอกยก	มีอยู่ภายในชุมชน
เครื่องบดถ่าน	ประยุกต์มาจากเครื่องบดปลา
เครื่องผสมถ่าน	ประยุกต์มาจากเครื่องมือที่มีอยู่ภายในชุมชน
เครื่องไฮโดรริกอัดถ่าน, เครื่องบรรจุภัณฑ์	สั่งซื้อจากภายนอกชุมชน

ผลิตภัณฑ์ของกลุ่มพลังงานธรรมชาติชุมชนบ้านแหลมทอง

1. ถ่านหอม (Nonko Scented Charcoal)
2. ถ่านบาบีคิว (Nonko Barbeque Briquets)
3. ถ่านอุ่นอาหารที่ใช้กับหม้อไฟ (Warming Charcoal)
4. ถ่านโบราณ (Nonko Old Fashioned Charcoal)
5. ถ่านเพาะชำ (Organic Potting Media)
6. น้ำส้มควันไม้

แผนภาพที่ 19: แสดงการบรรจุหีบห่อถ่านโนนก่อในรูปแบบต่างๆ

5.4.3.4 รายละเอียดสินค้าของชุมชนที่สำคัญมีดังนี้

ถ่านหอม (Nonko Scented Charcoal)

ถ่านหอมของชุมชนบ้านแหลมทองเป็นถ่านหอมรายแรกของประเทศ โดยประยุกต์ภูมิปัญญาของการทำถ่านเข้ากับเครื่องหอมของไทย จำพวกสมุนไพร นำไปหมักเข้าด้วยกัน อาทิ พิมเสน การบูร น้ำมันยูคาลิปตัส ตะไคร้หอม ให้ถ่านที่ความหอมและมีประโยชน์การใช้งานมากยิ่งขึ้น

ประโยชน์ของถ่านหอม

1. เมื่อยังมีความหอม ใช้ดับกลิ่นตู้เสื้อผ้า ปรับอากาศภายในรถยนต์ ปรับอากาศภายในห้องครัว ปรับอากาศภายในห้องน้ำ
2. เมื่อหมดความหอม นำไปใช้เป็นถ่านให้ความร้อนในการหุงต้ม นำไปดูดซับกลิ่นในตู้เย็น หรือในที่อับชื้น

การบรรจุภัณฑ์ของถ่านหอมในปัจจุบันได้นำไปบรรจุกับชิ้นงานประดิษฐ์ของชาวบ้านที่ตัดเย็บผ้า นำมาตกแต่งชิ้นถ่านให้มีความสวยงามและดึงดูดมากยิ่งขึ้น สามารถกระจายรายได้ไปยังชาวบ้านที่สามารถตัดเย็บผ้าสำหรับทำบรรจุภัณฑ์ถ่านหอม

ถ่านอุ่นอาหารที่ใช้กับหม้อไฟ(Warming Charcoal)

ถ่านอุ่นอาหารที่ใช้กับหม้อไฟเป็นถ่านที่นำเอทิลแอลกอฮอล์ไปผสมบริเวณจุดศูนย์กลางของถ่าน ข้อดีของการใช้เอทิลแอลกอฮอล์ คือจะไม่ทำลายระบบหายใจ และช่วยหล่อไฟทำให้ถ่านติดไฟได้ง่าย เมื่อทิ้งไว้สักพักแอลกอฮอล์จะได้รับความร้อนและเริ่มหมดแต่ถ่านจะเริ่มติดแทนเพียงหนึ่งก้อนเพื่อจุดไฟ ใช้กับน้ำที่อุณหภูมิ 15-18 องศา น้ำจะเพิ่มปริมาณความร้อนเป็น 43 องศา ซึ่งเป็นอุณหภูมิที่เหมาะสมต่อการอุ่นอาหาร คือไม่ถึงกับเดือดแต่ยังคงรักษาระดับความร้อนของอาหารให้อุ่นต่อไปได้

แผนภาพที่ 20: แสดงถ่านอุ่นอาหารที่ใช้กับหม้อไฟ

ประโยชน์ของถ่านที่ใช้กับหม้อไฟ คือ ใช้อุ่นอาหาร และไม่มีควันไฟ

ถ่านบาร์บีคิว (Nonko Barbeque Briquets)

ถ่านบาร์บีคิวเป็นถ่านอัดแท่งอัดก้อนมีรูปร่าง และขนาดที่เหมาะสมต่อการนำไปใช้งาน ตลอดจนมีการออกแบบผลิตภัณฑ์ให้สามารถทำการขนส่งได้สะดวก ถ่านธรรมดาโบราณ 50 กิโลกรัมกับถ่านอัดแท่ง 50 กิโลกรัมถ่านอัดแท่งอัดก้อนจะมีปริมาตรที่น้อยกว่า การขนส่งจึงสะดวกกว่า บรรจุภัณฑ์ของถ่านอัดแท่งอัดก้อนจะมีทั้งแบบที่เป็นกล่อง และแบบคล้ายกับถุงซั๊กฟอก นอกจากนี้ถ่านของกลุ่มจะไม่ใส่ผงกันชื้น เพื่อที่จะให้ผลิตภัณฑ์มีลักษณะเป็นธรรมชาติมากที่สุด

ประโยชน์ถ่านบาร์บีคิว ให้ความร้อนในการ ปิ้ง ย่าง อาหารจำพวกบาร์บีคิว ติดไฟง่ายและไม่มีควัน

ถ่านเพาะชำ (Organic Potting Media)

ถ่านเพาะชำเป็นผลิตภัณฑ์กระถางต้นไม้ที่ทำจากถ่าน การผลิตยังอยู่ระหว่างการทดลองของกลุ่ม โดยที่ประเทศไทยจะนิยมทำกระถางต้นไม้จากถ่านจำนวนมาก จะนำไปปลูกต้นไม้จำพวกตะบองเพชร (Cactus) ซึ่งเหมาะที่จะขายส่งไปยังชุมชนเมืองตลาดยังมีความต้องการอยู่มาก การทำกระถางต้นไม้จากถ่านจะผสมขี้วัว ไข่ไก่ และถ่านบดลงไป ลักษณะตัวกระถางจะไม่มีรู สิ่งที่จะต้องทำคือนำกระถางไปแช่น้ำ แล้วกระถางจะนิ่มแต่ไม่เละ และไม่แตก จากนั้นเอาเมล็ดหยอดลงไปผสมกับดินละเอียดทำการรดน้ำภายใน 2 สัปดาห์ที่ต้นไม้ก็จะงอกออกจากเมล็ดมาแล้วรากก็จะแทงออกมา

ประโยชน์ของถ่านเพาะชำ ใช้สำหรับเพาะเมล็ด ใช้ในการปลูกต้นไม้ การใช้ถ่านเพาะชำง่ายและสะดวกในการเพาะชำกล้าพืช ไม่มีสารเคมี มีสารอาหารและสารป้องกันแมลงที่เป็นอินทรีย์ สะดวกในการดูแลและการนำกล้าพืชปลูกไม่มีเศษวัสดุเหลือใช้ที่เป็นมลภาวะ หนีบห่อสะดวกในการพกพาและการจัดเก็บ

น้ำส้มควัน

น้ำส้มควันเป็นสารประกอบที่หลั่งออกมาจากกระบวนการผลิต โดยจะต้องหมักทิ้งไว้ 45 วันถึงจะนำมาใช้ประโยชน์ได้

แผนภาพที่ 21: แสดงทาร์ และน้ำส้มควันที่สกัดได้จากกระบวนการผลิต

ประโยชน์ของน้ำส้มควัน ทางด้านการเกษตรคือสามารถไล่แมลงและช่วยปรับสภาพดินโดยเฉพาะดินที่เป็นด่าง น้ำส้มควันจะทำให้ดินร่วนซุยขึ้น (เป็นวิธีที่ใช้ธรรมชาติสร้างความสมดุลให้กับธรรมชาติ) โดยเกษตรกรจะใช้ผสมกับน้ำ ซึ่งจะใช้น้ำส้มควันเพียงร้อยละ 2-5 แล้วใส่สารจับใบจำพวก

สบู่จากนั้นจึงนำไปฉีดพ่นเพื่อไล่แมลง แต่ไม่ได้ฆ่าแมลง แมลงหลาย ๆ ชนิดค่อนข้างจะไม่ชอบกลิ่นของน้ำส้มควัน น้ำส้มควันไม่มีพิษกับคน ไม่ทำลายสภาพแวดล้อมทางอากาศแต่ยังช่วยปรับสภาพผิวดินได้ดีอีกด้วย นอกจากนี้ยังสามารถใช้ทาเปลือกไม้ เพื่อให้มีความคงทนและแข็งแรง

5.4.3.5 ผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมจากการผลิตถ่านของชุมชน

5.4.3.5.1 เป็นการพัฒนาพลังงานธรรมชาติอย่างยั่งยืน โดยการนำไม้จากการปลูกป่าทดแทน คือ ไม้ยูคาลิปตัส ไม้ไผ่ซึ่งมีอยู่ในท้องถิ่น และตัวของต้นไม้เองมีคุณสมบัติเด่นคือ ยิงตัดก็ยิ่งเพิ่มจำนวน และสิ่งที่เกษตรกรไม่ได้ใช้ประโยชน์ คือ รากมันสำปะหลัง ซึ่งเกษตรกรส่วนใหญ่ จะเผาทิ้งหลังเก็บเกี่ยวผลผลิตนำมาผสมกัน ผลิตเป็นถ่านอัดก้อนโนนก่อ

5.4.3.5.2 สตาร์ทเตอร์ (STARTER) ตัวเริ่มไฟ หรือฉนวนไฟ เป็นสิ่งประดิษฐ์ที่ติดไฟง่ายให้เปลวไฟนาน ความร้อนสูง เมื่อจุดแล้วไม่ก่อกมลภาวะ เพราะผลิตจากวัสดุธรรมชาติทั้งสิ้น ไม่ได้เจือปนสารเคมี

5.4.3.6 รายได้ของเกษตรกรที่ทำงานกับกลุ่มของพลังงานธรรมชาติ

ชาวบ้านส่วนใหญ่ที่ทำงานอยู่กับกลุ่มพลังงานธรรมชาติจะเป็นสมาชิกที่ถือหุ้นกับกลุ่ม การทำงานของกลุ่มนอกจากจะทำงานเพื่อส่วนรวมแล้วยังนำรายได้สมทบเข้ากับมูลนิธิของชุมชนเพื่อช่วยเหลือการพัฒนาและการศึกษาของเด็กภายในชุมชน การทำงานที่กลุ่มพลังงานธรรมชาติชาวบ้านจะมีรายได้วันละ 120 บาท มีอาหารกลางวันทานฟรีที่โรงครัวของชุมชน (โดยจะมีกลุ่มแม่บ้านผลัดเวรกันมาทำอาหารที่โรงครัว)

5.4.3.7 การบริหารงานกลุ่มพลังงานธรรมชาติ

การบริหารงานของกลุ่มพลังงานธรรมชาติทางกลุ่มจะบริหารตามระเบียบข้อบังคับว่าด้วยการบริหารดำเนินกิจการกลุ่มพลังงานธรรมชาติ พ.ศ.2547 โดยมีรายละเอียดที่สำคัญดังนี้

สถานที่ตั้งกลุ่ม

สถานที่ตั้งกลุ่ม กลุ่มแปรรูปดินลูกรังบ้านแหลมทอง ตั้งอยู่หมู่ที่ 2 ตำบลโนนก่อ อำเภอสิรินธร จังหวัดอุบลราชธานี

วัตถุประสงค์ของกลุ่มพลังงานธรรมชาติ

1. เพื่อเป็นการสร้างงานขึ้นภายในชุมชน และเพิ่มรายได้ให้กับเกษตรกรตลอดจนนำผลกำไรที่ได้ส่วนหนึ่งไปพัฒนางานของชุมชนในด้านอื่นๆ และสมทบกองทุนเพื่อการศึกษาของเด็กภายในชุมชน
2. เพื่อผลิตถ่านอัดก้อนในนกอที่มีคุณภาพดีและพร้อมที่จะแข่งขันในตลาดทั้งในประเทศและต่างประเทศ
3. สามารถใช้ทรัพยากรภายในชุมชนในเชิงอนุรักษ์และก่อประโยชน์สูงสุด

ตารางที่ 17 : แสดงรายชื่อคณะกรรมการกลุ่มพลังงานธรรมชาติ

ลำดับที่	ชื่อ-สกุล	ตำแหน่ง
1.	นายอุทิศ พาชอบ	ประธานกลุ่มฯ
2.	นายคำ ไชคนัก	รองประธานกลุ่มฯ
3.	นายธวัชชัย รังคะวิภา	กรรมการฝ่ายผลิต
4.	นางลลิตวรรณ ประดับแก้ว	กรรมการฝ่ายการตลาด
5.	นายวชิรศักดิ์ ภาณุมนต์วาที	กรรมการฝ่ายการเงิน
6.	นางนงนุช ตียะรัตน์กุล	กรรมการฝ่ายตรวจสอบ
7.	นายยุทธนา พุทธพันธ์	กรรมการเลขานุการ

ตารางที่ 18 : แสดงรายชื่อคณะกรรมการที่ปรึกษากลุ่มพลังงานธรรมชาติ

ลำดับที่	ชื่อ-สกุล	ตำแหน่ง
1.	อ.บัญญัติ ตั้งวงษ์ไชย	ประธานที่ปรึกษา
2.	นายแพทย์กัลป์ ปิติกุลตั้ง	ที่ปรึกษา
3.	ท่านผู้พิพากษา กวีพจน์ สุรนิจ	ที่ปรึกษา
4.	นายแพทย์สุธี พิสิฐพยัคฆ์	ที่ปรึกษา
5.	นางศิริพรรณ ศักดาทร	ที่ปรึกษา

ตารางที่ 18 : แสดงรายชื่อคณะกรรมการที่ปรึกษากลุ่มพลังงานธรรมชาติ

ลำดับที่	ชื่อ-สกุล	ตำแหน่ง
6.	นายศุภฤกษ์ สนิทวงศ์ ณ อยุธยา	ที่ปรึกษา
7.	นายธานิน มีกิ่งवाल	ที่ปรึกษา
8.	น.ส.วนิดา มหาดำรงกุล	ที่ปรึกษา
9.	นางโหวาท ศิวะสมบุรณ์	ที่ปรึกษา
10.	นายทองเอก หล่อวินิจันท์	ที่ปรึกษา
11.	นางกัญฉวัล สุตบรรทัด	ที่ปรึกษา
12.	นายปรีดา วัชรจิตต์กุล	ที่ปรึกษา
13.	นางดวงกมล พันธุ์นิกุล	ที่ปรึกษา
14.	นายคำดี สายแวว	ที่ปรึกษา
15.	นางประพันธ์ พุ่มจันทร์	ที่ปรึกษา
16.	นายสมาน ทองขาว	ที่ปรึกษา
17.	นายจำนงค์ ลาละบุตร	ที่ปรึกษา
18.	นางแซ่ไซ เจริญแก้ว	ที่ปรึกษา
19.	นายพูลสวัสดิ์ พุทธพันธ์	ที่ปรึกษา
20.	นายบัญชา สายแวว	ที่ปรึกษา
21.	นายสมพร ดวงแสง	ที่ปรึกษา
22.	นางสาวพุทธวรรณ โชคนัก	เหรัญญิก

ระเบียบว่าด้วยคณะกรรมการกลุ่ม

คณะกรรมการกลุ่มพลังงานธรรมชาติจะต้องมี คณะกรรมการดำเนินงานอย่างน้อย 5 - 7 คน และ กรรมการที่ปรึกษา ไม่จำกัดจำนวน ระเบียบกลุ่มพลังงานธรรมชาติ ที่คณะกรรมการร่างขึ้นนี้ให้ใช้บังคับ ได้ตั้งแต่วันที่ 11 เมษายน พ.ศ.2547

ระเบียบว่าด้วยสมาชิก

สมาชิกกลุ่มพลังงานธรรมชาติ ระเบียบนี้ให้รับสมาชิกได้ทั่วไปและไม่จำกัดอายุ ผู้ที่จะสมัครเป็นสมาชิกกลุ่ม จะต้องเสียค่าสมัครคนละ 20 บาท และถือหุ้นอย่างน้อย 1 หุ้น แต่ไม่เกิน หนึ่งหมื่น หุ้น

ระเบียบว่าด้วยการถือหุ้น

คณะกรรมการกลุ่มพลังงานธรรมชาติ กำหนดให้สมาชิกทุกคนที่สมัครเป็นสมาชิกกลุ่ม ๕ ถือหุ้นในกลุ่ม ๕ หุ้นละ 100 บาท อย่างน้อย 1 หุ้น แต่ไม่เกิน 10,000 หุ้น ตามระเบียบของคณะกรรมการกลุ่ม ๕ ที่ร่างขึ้น การดำเนินกิจกรรมกลุ่ม ให้คณะกรรมการดำเนินงานของกลุ่ม ๕ ทำตามที่มติที่ประชุม และเปลี่ยนแปลงได้ตามเหตุและปัจจัยในสภานั้น ๆ

ระเบียบว่าด้วยการบัญชีและการตรวจสอบ

ให้คณะกรรมการกลุ่มผู้รับผิดชอบการทำบัญชีให้ทำบัญชีให้เป็นปัจจุบัน และแจ้งคณะกรรมการดำเนินงานทราบอย่างน้อย เดือนละ 1 ครั้ง เพื่อสรุปผลการดำเนินงานและเสนอต่อที่ประชุมใหญ่ในการต่อไป

ระเบียบว่าด้วยการเงินและการใช้จ่ายเงิน

ให้คณะกรรมการใช้จ่ายเงินกลุ่มได้โดยจะต้องมีใบสั่งจ่ายของกลุ่มที่ทำขึ้น และมีลายมือชื่อของประธานคณะกรรมการเป็นผู้อนุมัติ การได้มาของเงินที่มีผู้สนับสนุนหรือเงินโครงการต่าง ๆ ที่ช่วยเหลือมา ถ้ามีให้ถือว่าเป็นเงินของกลุ่มการใช้จ่าย การใช้จ่ายจะต้องมีใบสั่งจ่ายทุกครั้ง และใบสั่งจ่ายนั้น ๆ จะต้องมียกมือชื่อประธานกรรมการเซ็นอนุมัติทุกครั้ง

ระเบียบว่าด้วยการจัดสรรกำไรของกลุ่ม

คณะกรรมการกลุ่มพลังงานธรรมชาติ กำหนดการ จัดสรรกำไรสุทธิของกลุ่ม ๕ ไว้ดังนี้
 1. ปีผลตามหุ้นร้อยละ 20
 2. ทุนดำเนินงานร้อยละ 20
 3. สมทบกองทุน เพื่อการศึกษาของศูนย์การเรียนรู้ชุมชน พลาญข่อยร้อยละ 20
 4. โบนัสคณะกรรมการร้อยละ 20
 5. โบนัสพนักงานร้อยละ 20

5.4.3.8 ประโยชน์ที่ได้รับจากการใช้ถ่านของชุมชน

เมื่อยังไม่ได้ใช้ถ่านของชุมชน

1. เสียค่าใช้จ่ายกับปริมาณการใช้พลังงานไฟฟ้าและแก๊สธรรมชาติ เพื่อการประกอบอาหารในแต่ละปีมีจำนวนมหาศาล
2. ทรัพยากรป่าไม้ถูกทำลาย
3. ระบบนิเวศวิทยา ได้รับผลกระทบจากการตัดไม้ทำลายป่า
4. ถ่านไม้ที่ได้ไม่มีคุณภาพพอที่จะจำหน่ายได้ในราคาสูง
5. ปัจจุบันการผลิตถ่านไม้ของประเทศ ไม่สามารถจำหน่ายในตลาดต่างประเทศ แต่ต้องสั่งซื้อเข้ามาจำหน่ายทำให้ขาดดุลการค้าโดยไม่สมควร

หลังจากที่ได้ใช้ถ่านของชุมชน

1. สามารถลดปริมาณการใช้พลังงานไฟฟ้าและแก๊สธรรมชาติ เพื่อการประกอบอาหารในแต่ละปีได้ จำนวนมหาศาล
2. อนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ และใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่าสูงสุด
3. ระบบนิเวศวิทยา จะได้เริ่มฟื้นตัวขึ้น เนื่องจากประชาชนจะปลูกต้นไม้เศรษฐกิจเพิ่มขึ้น
4. ถ่านอัดก้อนในอนาคตที่ได้มีคุณภาพดีพร้อมที่จะแข่งขันในตลาดทั้งในประเทศและต่างประเทศ

ปัจจัยภายในที่เสริมสร้างความเข้มแข็งของกลุ่มพลังงานธรรมชาติ

1. ผู้นำกลุ่มและคณะกรรมการบริหารกลุ่มพลังงานธรรมชาติมีความเข้มแข็ง

โดยมีผู้ใหญ่บ้านนายอุทิศ พาชอบเป็นผู้นำของกลุ่ม มีนายคำ ไชคนัก ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านและมีนายยุทธนา พุทธพันธ์ ตัวแทน อบต.ของชุมชนบ้านแหลมทอง เป็นกำลังสำคัญของกลุ่มพลังงานธรรมชาติ นอกจากนี้การได้นายธวัชชัย รังคะวิภา มาช่วยดูแลการผลิตยังเป็นการเสริมสร้างให้องค์กรชุมชนมีความเข้มแข็งเพิ่มขึ้น

2. การมีส่วนร่วมของคนภายในชุมชน

การมีส่วนร่วมของชาวบ้านภายในชุมชน มีส่วนเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับกลุ่มพลังงานธรรมชาติ ชาวบ้านส่วนใหญ่เป็นสมาชิกของกลุ่มพลังงานธรรมชาติ (มีสมาชิกจำนวน 113 คน) ทำให้งานของกลุ่มสามารถดำเนินการและพัฒนาไปได้ นอกจากนี้ยังมีกลุ่มแม่บ้านภายในชุมชนอาสา มาทำอาหารให้คนงานของกลุ่มได้ทานในตอนเที่ยงในลักษณะหมุนเวียนกันมาทำ

3. การมีทรัพยากรที่ใช้ในการผลิตภายในชุมชน

วัสดุที่ใช้ในการผลิต ต้นไม้ไผ่ ต้นไม้ยูคาลิปตัส และรากมันสำปะหลังเป็นสิ่งที่มียู่จำนวนมากภายในท้องถิ่น ทำให้มีความสะดวกต่อการขนส่ง และช่วยลดต้นทุนการผลิต

ปัจจัยภายนอกที่เสริมสร้างความเข้มแข็งของกลุ่มพลังงานธรรมชาติ

1. การมีตลาดรองรับการผลิต

สินค้าของกลุ่มพลังงานธรรมชาติ มีตลาดรองรับทั้งในและต่างประเทศ ถ่านที่กลุ่มผลิตได้เป็นถ่านที่มีคุณภาพสูงไม่ทำลายทรัพยากรป่าไม้ ถ่านไม้ที่ผลิตขึ้นผลิตจากวัสดุธรรมชาติ 100 % ไม่ก่อมลภาวะต่อสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะไม่มีน้ำมันทาร์ไม้ ซึ่งเป็นสารก่อมะเร็งเกิดขึ้นในขณะติดไฟ ถ่านไม้ที่ผลิตขึ้นไว้ควั่น ติดไฟง่าย ให้เปลวไฟ และมีความร้อนสูง โดยแหล่งตลาดรับซื้อที่สำคัญได้แก่ ร้านอาหาร และโรงแรม ภายในจังหวัด อุบลราชธานี มุกดาหาร และแหล่งรับซื้อในต่างประเทศ

2. การได้รับความช่วยเหลือจากกลุ่มญาติธรรมภายนอกชุมชน

กลุ่มญาติธรรมจากภายนอกชุมชนมีส่วนช่วยเหลือต่อการพัฒนาของกลุ่ม อาทิ การอาสาให้ความช่วยเหลือทางด้านความรู้ต่อการบริหารงาน การสมัครเป็นสมาชิกของกลุ่ม การเป็นกรรมการที่ปรึกษา การหาตลาดระบายสินค้า รวมถึงการออกแบบบรรจุภัณฑ์สินค้าให้กับทางกลุ่มแปรรูปผลไม้

ปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนางานของกลุ่มพลังงานธรรมชาติ

1. การช่วยเหลือจากระบบราชการยังมีอยู่ในระดับที่ต่ำ

หน่วยงานราชการได้เข้ามาดูงานของกลุ่มหลายครั้ง แต่ก็ยังไม่ได้มีการช่วยเหลือเท่าที่ควรเป็นเพียงแต่การเดินทางมาดูงานเท่านั้น ในความเป็นจริงแล้วงานของกลุ่มพลังงานธรรมชาติเกิดขึ้นจากการมีส่วนร่วมของคนภายในชุมชนไม่ได้เกิดจากการส่งเสริมของหน่วยงานราชการ งานของกลุ่มหากมีการช่วยเหลือกลุ่มอาชีพอย่างจริงจัง จะเป็นประโยชน์ต่องานพัฒนาของกลุ่มพลังงานธรรมชาติได้อย่างมาก

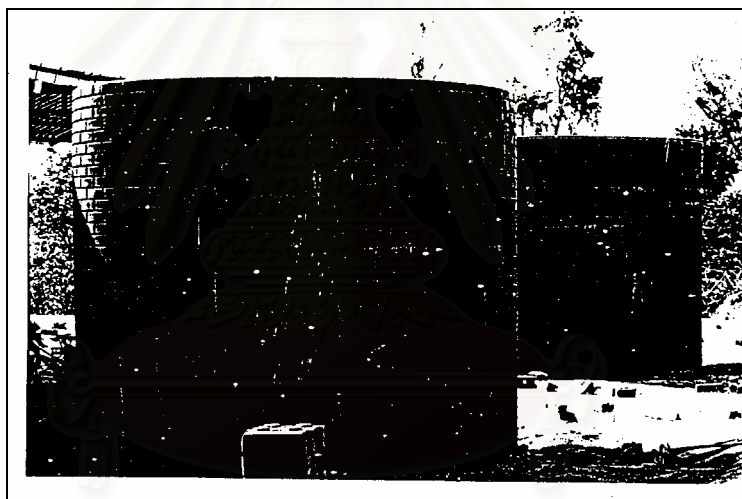
2. ปัญหาในการดำเนินการการผลิต

กลุ่มพลังงานธรรมชาติงานยังอยู่ในระหว่างดำเนินการ งานของกลุ่มยังไม่มีชัดเจนนัก เนื่องจากเพิ่งก่อตั้งในปี พ.ศ. 2547 ปัญหาอื่น ๆ ที่มี อาทิ กลุ่มไม่มีรถขนาดใหญ่เพื่อขนวัตถุดิบคือ ไม้ยูคาลิปตัส ในปัจจุบันอยู่ในระหว่างการติดต่อขอซื้อรถบรรทุกเพื่อนำมาขนวัตถุดิบสำหรับใช้ในการผลิต

5.4.4 กลุ่มผลิตน้ำฝนบรรจุขวด

กลุ่มผลิตน้ำฝนบรรจุขวดยังอยู่ในระหว่างการเตรียมความพร้อมในปัจจุบันยังไม่สามารถผลิตได้ สถานที่ตั้งของโรงกักเก็บน้ำฝนอยู่หน้าบริเวณทางเข้าศูนย์การเรียนรู้พลาญข่อย ตั้งอยู่หมู่ที่ 2 ตำบลโนนก่อ อำเภอสิรินธร จังหวัดอุบลราชธานี ในปัจจุบันโรงน้ำฝนได้สร้างไปแล้วในบางส่วน การจัดสร้างโรงน้ำฝนขึ้น ก็เพราะภายในชุมชนสามารถผลิตอัฐบล็อคได้ ชุมชนสามารถสร้างถังกักเก็บน้ำฝนขึ้นมาเองได้โดยใช้ต้นทุนที่ต่ำ ที่ชุมชนในช่วงฤดูฝนจะมีปริมาณน้ำฝนในปริมาณมาก ที่ผ่านมาก็คือปล่อยน้ำฝนทิ้งไปโดยไม่ได้ใช้ประโยชน์อย่างเต็มที่ที่ชุมชนก็เลยคิดว่าควรสร้างถังกักเก็บน้ำฝนทรงกระบอกที่ผลิตจากอัฐบล็อคขึ้นมาไว้เพื่อกักเก็บน้ำฝน อย่างน้อยก็กักเก็บไว้ดื่มภายในชุมชน ปัญหาในปัจจุบันของโรงกักเก็บน้ำฝนคือการขาดเงินทุนในการซื้อเครื่องกรอง

แผนภาพที่ 22: แสดงลักษณะถังกักเก็บน้ำฝน

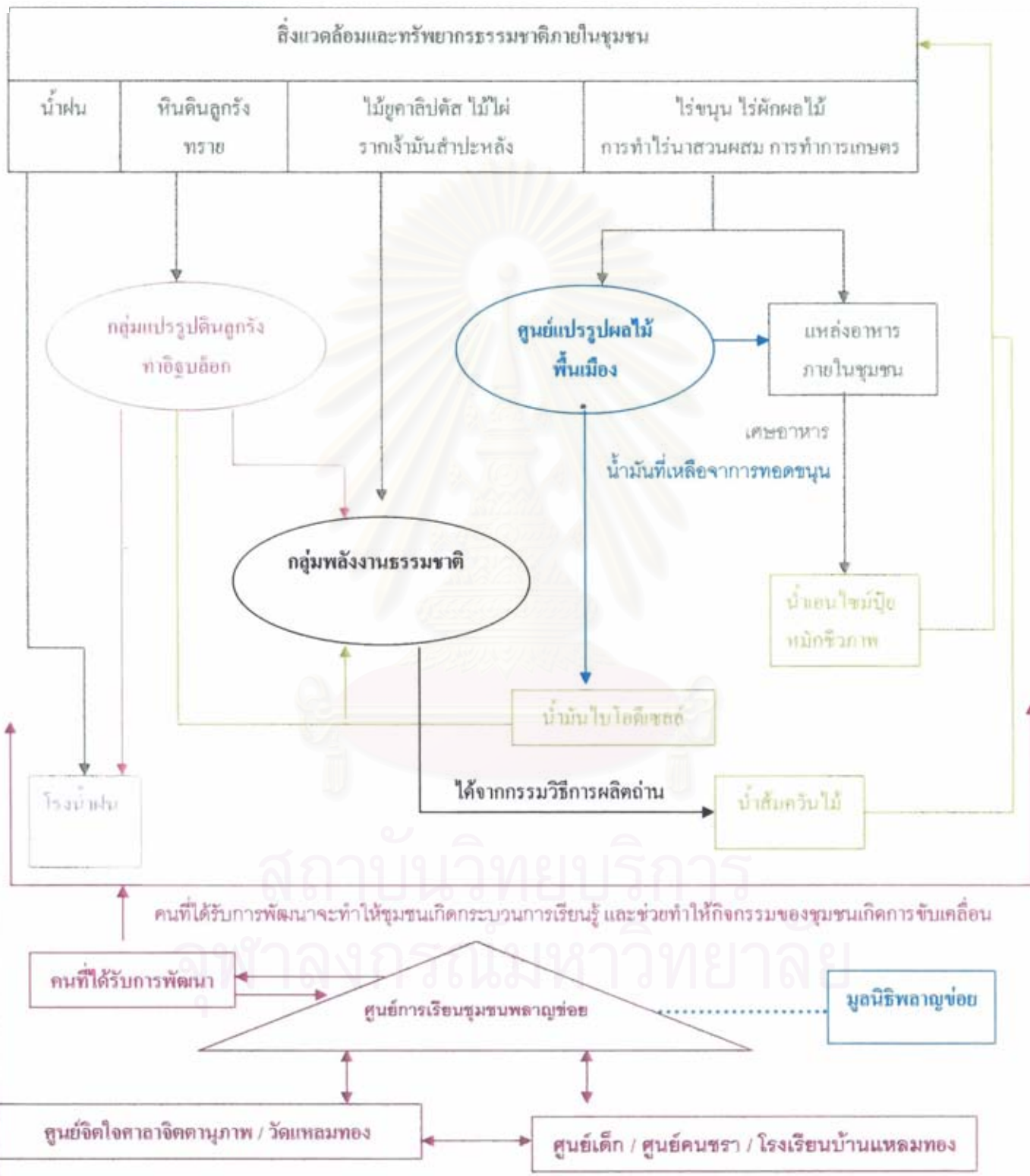
ในอนาคตชุมชนบ้านแหลมทองมีเป้าหมายในการผลิตน้ำฝนบรรจุขวด เพื่อออกจำหน่าย คุณสมบัติของน้ำฝนของชุมชนบ้านแหลมทองมีลักษณะสะอาด บริสุทธิ์ โดยได้ถูกส่งไปวิจัยที่หน่วยงานวิจัยตรวจสอบคุณภาพของน้ำฝน (วว.) จังหวัดอุบลราชธานีแล้วพบว่ามีความบริสุทธิ์สามารถใช้ดื่มได้ ถ้าบรรจุขวดทำการฆ่าเชื้อก็จะได้รับการรับรองและมีเครื่องหมาย อย. และสามารถนำมาออกจำหน่ายได้ อย่างไรก็ตามในปัจจุบันชุมชนได้สร้างโรงน้ำไว้เพื่อใช้ดื่มภายในชุมชนเท่านั้น ยังไม่สามารถทำการจำหน่ายจึงยังไม่สามารถสร้างรายได้ให้กับชาวบ้านภายในชุมชน

5.5 ชุมชนบ้านแหลมทองมีลักษณะการพัฒนาอย่างบูรณาการ

โดยภาพรวมแล้วลักษณะการบริหารจัดการชุมชนบ้านแหลมทอง มีลักษณะที่สำคัญ 4 ประการ คือ 1.ชุมชนบ้านแหลมทองมีการทำเกษตรแบบไร้นาสวนผสม เน้นการมีอยู่ มีกิน และเน้นการพึ่งตนเองได้ภายในชุมชน 2.ชุมชนบ้านแหลมทองเน้นการเรียนรู้ด้วยการปฏิบัติ โดยมีศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเป็นองค์การที่สำคัญ 3.ชุมชนบ้านแหลมทองมุ่งเน้นการปลูกฝังจิตสำนึกของคนภายในชุมชน โดยมีองค์กรชุมชนที่สำคัญคือ ศูนย์เด็ก ศูนย์คนชราและศูนย์จิตใจ เป็นองค์การที่สำคัญในการพัฒนา 4.ชุมชนบ้านแหลมทองมีการจัดตั้งองค์กรชุมชนเพื่อการสร้างงาน สร้างรายได้ ให้กับคนภายในชุมชน ซึ่งได้แก่กลุ่มแปรรูปผลไม้พื้นเมือง กลุ่มแปรรูปดินลูกรังทำอิฐบล็อก กลุ่มพลังงานธรรมชาติ รวมถึงกลุ่มผลิตน้ำฝนบรรจุขวด (อยู่ระหว่างดำเนินการ) ลักษณะพิเศษที่สำคัญประการหนึ่งในการพัฒนาของชุมชนบ้านแหลมทองก็คือว่า ชุมชนมีลักษณะการพัฒนาอย่างบูรณาการในทุก ๆ กิจกรรมและในทุก ๆ องค์การชุมชน (ดูแผนภาพที่ 23: แสดงการจัดการชุมชนของชุมชนบ้านแหลมทองในลักษณะการพัฒนาอย่างบูรณาการ ประกอบ) กล่าวคือ ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนพลาญข่อย ศูนย์จิตใจศาลาจิตตานุภาพ ศูนย์เด็ก และศูนย์คนชรา มีการทำงานอย่างเชื่อมโยงกัน คนที่ผ่านการอบรมจากศูนย์จิตใจ จะเป็นคนที่มีความพร้อม มีสภาพจิตใจที่พร้อม สามารถเรียนรู้และลงมือปฏิบัติ ในกระบวนการศึกษาและการงานอาชีพได้ดียิ่งขึ้น ในส่วนของศูนย์เด็ก เด็กและเยาวชน จะได้เข้าร่วมในกิจกรรมบำเพ็ญประโยชน์ ได้เข้าค่ายอบรม ได้ฝึกสมาธิ และเมื่อเด็กและเยาวชนได้เจริญวัยขึ้น ก็สามารถเข้ามาทำการเรียนรู้ได้กับศูนย์การเรียนรู้ชุมชนอีกต่อหนึ่ง โดยการพัฒนาทางการศึกษามีเงินสนับสนุนมาจาก เงินรายได้จากกลุ่มอาชีพต่างๆ เงินสนับสนุนจากผู้นำตามธรรมชาติ รวมถึงเงินสนับสนุนจากกลุ่มญาติธรรม โดยเงินสนับสนุนทั้งหมดในปัจจุบัน จะมีมูลนิธิพลาญข่อยเป็นผู้ดูแล ชาวบ้านภายในชุมชนที่มีความรู้ และเป็นคนผู้มีความรู้จะมีส่วนสำคัญ ในกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน อาชีพและกิจกรรมภายในชุมชนที่สำคัญได้แก่ การทำไร่ผลไม้มั การทำไร่นาสวนผสม กลุ่มพลังงานธรรมชาติ กลุ่มแปรรูปดินลูกรังทำอิฐบล็อก กลุ่มแปรรูปผลไม้พื้นเมือง ทั้งนี้ในแต่ละกิจกรรมการผลิตจะมีการเชื่อมโยงซึ่งกันและกัน

ลักษณะการเชื่อมโยงของแต่ละกิจกรรมภายในชุมชนบ้านแหลมทอง อาทิ ชุมชนทำการกักเก็บน้ำฝนซึ่งโรงกักเก็บน้ำฝน และถังกักเก็บน้ำฝนทำมาจากอิฐบล็อก อิฐบล็อกได้มาจากกลุ่มแปรรูปดินลูกรัง โดยที่กลุ่มแปรรูปดินลูกรังใช้วัตถุดิบจาก หิน ดิน ลูกรัง ดินแดงและทราย ซึ่งเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ภายในชุมชน นอกจากนี้อิฐบล็อกที่ได้จากกลุ่มแปรรูปดินลูกรัง ชุมชนยังได้นำไปสร้าง อาคาร โรงเก็บวัสดุ และเตาถ่านของกลุ่มพลังงานธรรมชาติ ซึ่งการผลิตถ่านของกลุ่มพลังงานธรรมชาตินั้น เน้นการใช้วัตถุดิบที่มีอยู่ภายในชุมชน อันได้แก่ ไม้ยูคา ไม้ปัดส ไม้ไผ่ และ

แผนภาพที่ 23: แสดงการจัดการชุมชนของชุมชนบ้านแหลมทองในลักษณะการพัฒนา
อย่างบูรณาการ

การพัฒนาคนในส่วนต่างๆ ทั้งในด้านความรู้จากการศึกษา รวมถึงการปลูกฝังจิตสำนึก และการพัฒนาจิตใจของคนภายในชุมชน เมื่อคนได้รับการพัฒนาเป็นคนที่มีความรู้ และมีจิตใจที่ซื่อแล้ว คนภายในชุมชนที่มีคุณภาพจะเป็นพลังขับเคลื่อนชุมชน

รากเหง้ามันสำปะหลัง ชุมชนมีการใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่า และยั่งยืน ชาวบ้านทำการปลูกต้นไม้ทดแทนหลังจากทำการตัดไม้ยูคาลิปตัส ออกจากกระบวนการผลิตถ่านของชุมชน จะได้ถ่านที่ไร้ควัน และเป็นถ่านที่ปราศจากสารก่อมะเร็ง ทั้งนี้เพราะเตาถ่านของชุมชนเป็นเตาถ่านที่เผาไหม้สมบูรณ์ และสามารถสกัดทาร์ ซึ่งเป็นสารก่อมะเร็งออกมาได้ รวมถึงยังสามารถสกัดน้ำส้มควันไม้ได้จากกระบวนการผลิต น้ำส้มควันไม้มีประโยชน์ต่อการบำรุงดินและสามารถไล่แมลงได้โดยการนำไปผสมน้ำผสมสารจับใบแล้วทำการฉีดพ่น น้ำส้มควันไม้ที่ผสมน้ำแล้วจะไม่ฆ่าแมลงแต่จะช่วยให้แมลงและมีผลช่วยให้ดินร่วนซุย ในกระบวนการเกษตรชุมชนจะได้ผลผลิตคือขนุน มะม่วง และผลไม้ชนิดอื่นๆ จากไร่ ผลไม้ที่ได้โดยเฉพาะขนุน ชุมชนจะนำไปใช้เป็นวัตถุดิบของกลุ่มแปรรูปผลไม้พื้นเมือง ส่วนน้ำมันที่เหลือจากการทอดขนุน ชุมชนจะนำไปผลิตเป็นน้ำมันไบโอดีเซล ซึ่งน้ำมันไบโอดีเซลที่ได้จากกลุ่มแปรรูปผลไม้พื้นเมืองนี้ จะนำไปใช้ในกระบวนการผลิตของกลุ่มพลังงานธรรมชาติ และกลุ่มแปรรูปดินลูกรัง อีกทีหนึ่ง ในอีกทางหนึ่งเศษอาหารที่มีอยู่ภายในชุมชน ชุมชนจะนำไปทำเป็น น้ำเอนไซม์ปุ๋ยหมักชีวภาพ เพื่อใช้แทนปุ๋ยเคมีในกระบวนการทางการเกษตร อย่างไรก็ตามยังพบการใช้ปุ๋ยเคมีในกระบวนการทางการเกษตรในหลายครัวเรือน การใช้ปุ๋ยชีวภาพ น้ำหมักเอนไซม์ ปุ๋ยอินทรีย์ และการสร้างอินทรีย์วัตถุในพื้นที่ทำกินยังอยู่ในช่วงรณรงค์และขยายผล หนึ่งในลักษณะการพัฒนาของชุมชนบ้านแหลมทอง โดยภาพรวมแล้ว จึงมีความเชื่อมโยง มีความเป็นองค์รวม ทั้งในส่วนที่เป็นองค์กรชุมชน ในส่วนที่เป็นกิจกรรมของชุมชน รวมถึงวิถีการดำรงชีวิตของคนภายในชุมชนที่อยู่กับธรรมชาติอย่างถ้อยทีถ้อยอาศัย มีความสอดคล้อง และมีแนวโน้มไปสู่การสร้างความสุขในทุกระดับของชุมชน

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 6

อภิปรายผล สรุปและข้อเสนอแนะ

ในบทสุดท้ายนี้เนื้อหาจะประกอบไปด้วยการอภิปรายผลการศึกษาที่ได้จากข้อค้นพบทั้งหมด การอภิปรายผลการศึกษาเชื่อมโยงกับแนวคิด ทฤษฎีและวรรณกรรมที่สำคัญ รวมถึงกำหนดรูปแบบ ลักษณะการบริหารจัดการชุมชนที่ได้จากข้อค้นพบ จากนั้นจะเป็นการสรุปผลเพื่อตอบคำถาม การศึกษา โดยเนื้อหาของการสรุปผลจะประกอบไปด้วย 1.สรุปลักษณะการพัฒนาไปสู่ความยั่งยืน ของชุมชนบ้านแหลมทอง ซึ่งเป็นการแสดงลักษณะภาพรวมของการพัฒนาของชุมชนบ้านแหลมทอง กิจกรรมและองค์กรชุมชนที่ใช้เป็นเครื่องมือ 2.สรุปปัจจัยที่สนับสนุนและปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อการ พัฒนาขององค์กรชุมชนที่สำคัญ ภายในชุมชนบ้านแหลมทอง 3.สรุปปัญหาของชุมชนบ้านแหลม ทองและลักษณะแนวทางแนวทางการแก้ไขปัญหาของชุมชน และ 4.สรุปปัจจัยที่มีผลต่อระดับการ ประสบความสำเร็จและปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาของชุมชนบ้านแหลมทอง ในส่วนท้ายสุด ของบทนี้ จะเป็นการนำเสนอข้อเสนอแนะโดยแบ่งเป็น 2 ส่วน คือข้อเสนอแนะต่อชุมชนและ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

6.1 อภิปรายผล

การพัฒนาของชุมชนในช่วงบุกเบิก (ปี พ.ศ. 2518-2522) อาจกล่าวได้ว่าชุมชนบ้านแหลมทองสามารถพึ่งตนเองได้ในระดับหนึ่ง อย่างไรก็ตามคนภายในชุมชนในช่วงบุกเบิกยังไม่เกิดกระบวนการเรียนรู้ ชาวบ้านภายในชุมชนยังรู้ไม่เท่าทันการเปลี่ยนแปลงอันเป็นผลมาจากอิทธิพลภายนอกที่หลั่งไหล กระทบเข้ามาสู่ชุมชน ปัจจัยที่สำคัญที่ทำให้ชุมชนไม่เกิดการเรียนรู้ในช่วงบุกเบิกก็เพราะว่า ชุมชนขาดสถานที่ในการศึกษาหาความรู้ ขาดผู้นำทางปัญญาและผู้นำในการพัฒนา การขาดผู้นำมีผลทำให้ชุมชนไม่สามารถรวบรวมพลังภายในชุมชน ส่งผลทำให้ระดับความสามัคคี และระดับการรวมกลุ่มเพื่อพัฒนาชุมชนของคนภายในชุมชนจึงมีอยู่ในระดับต่ำ การขาดผู้นำทางปัญญา และขาดระบบในการศึกษาหาความรู้ทางสังคม ในช่วงบุกเบิกนี้เองมีผลทำให้สภาพพฤติกรรมและสภาพจิตใจของคนภายในชุมชน ถูกหล่อหลอมไปตามวิถีชีวิตประจำวันของชุมชน แม้จะไม่มีกระบวนการเรียนรู้ ไม่มีผู้นำทางปัญญา ไม่มีผู้นำในการพัฒนา และมีลักษณะการรวมกลุ่มกันใน

ระดับต่ำ แต่ด้วยวิถีชีวิตของชุมชนแต่ดั้งเดิมชาวบ้านมีลักษณะการใช้ชีวิตที่เรียบง่าย และมีความสอดคล้องกับธรรมชาติและทรัพยากรภายในชุมชน ชาวบ้านในช่วงบุกเบิกไม่มีกิจกรรมใดในการทำมาหาเลี้ยงชีพที่ทำลายทรัพยากรธรรมชาติ มีเพียงการจุดไฟเผาป่าหญ้าคาเพื่อเพิ่มพื้นที่ทำกินและจับสัตว์ป่าเท่านั้น ทำให้สภาพของผิวดิน แหล่งน้ำและสภาพอากาศ รวมถึงพืชพันธุ์ต่างๆ ยังมีความสมบูรณ์อยู่มาก ในทางเศรษฐกิจ ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้จากทรัพยากรภายในชุมชนที่มีอยู่ ชุมชนมีการแลกเปลี่ยนอาหารระหว่างชุมชน อาทิ การแลกเปลี่ยนข้าว ที่ตำบลอื่น คือ ตำบลโนนกลาง วิถีชุมชนในช่วงบุกเบิกนี้ ชุมชนสามารถอยู่กับสิ่งแวดล้อมได้อย่างสอดคล้อง

การขาดผู้นำทางปัญญา การขาดผู้นำในการพัฒนา การที่ชุมชนไม่มีกระบวนการเรียนรู้ภายในชุมชน ทำให้คนในชุมชนไม่สามารถเปลี่ยนแปลงระดับพฤติกรรม จิตใจ และปัญญาของคนให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น การที่ชุมชนขาดกระบวนการเรียนรู้ ทำให้คนภายในชุมชนเป็นผู้ที่ไม่เท่าทันการเปลี่ยนแปลง การพัฒนาของชุมชนภายหลังปี พ.ศ. 2522 ซึ่งเป็นการพัฒนาในช่วงขยายตัวของชุมชน (พ.ศ. 2522-2538) ได้เกิดปัญหาต่าง ๆ ขึ้นมาภายในชุมชน อันเป็นผลจากการที่ชุมชนไม่มีกิจกรรมและวิธีการในการรองรับสภาพปัญหา แม้ว่าภายหลังปี พ.ศ. 2522 ชุมชนจะสร้างวัดและโรงเรียนขึ้นมาภายในชุมชน แต่อิทธิพลจากภายนอกได้เข้าสู่ชุมชนในหลาย ๆ ด้านเช่นกัน วิถีชีวิตของคนภายในชุมชนในช่วงขยายตัวมีลักษณะรุกรานธรรมชาติมากขึ้น เกษตรกรส่วนใหญ่เปลี่ยนแปลงแบบแผนการผลิตจากเดิม คือการทำอยู่ทำกินมาเน้นการทำกรเกษตรเพื่อขายจำนวนมากทั้งในเชิงปริมาณผลผลิตและพื้นที่การผลิต โดยเน้นการผลิตพืชชนิดเดียวจำนวนมากทำให้เกษตรกรเกิดความเสี่ยงในการผลิต เนื่องจากมีความจำเป็นต้องพึ่งพิงตลาดจากภายนอกแทนการพึ่งพิงตนเองอย่างแต่ก่อน ในปีใดหากราคาในท้องตลาดผันผวนเกษตรกรจะได้รับผลกระทบต่อการทำมาหาเลี้ยงชีพทันที อีกทั้งไม่สามารถพึ่งตนเองได้อย่างแต่ก่อนที่ปลูกพืชไว้อย่างหลากหลาย การปลูกพืชไว้อย่างหลากหลายไว้ในที่ดินทำกิน จะทำให้เกษตรกรสามารถพึ่งตนเองได้ทางด้านอาหาร ในอีกทางหนึ่งการเปลี่ยนแปลงแบบแผนการผลิตจากเดิมมีผลต่อสภาพแวดล้อมภายในชุมชน ชุมชนมีรูปแบบการพัฒนาที่ไม่เอื้อต่อการใช้ทรัพยากรภายในชุมชน การทำการเกษตรในช่วงขยายตัว สภาพแหล่งน้ำภายในชุมชนเน่าเสีย ดินเสื่อมสภาพ สิ่งมีชีวิตในดินไม่สามารถอาศัยอยู่ได้ สัตว์ที่อาศัยอยู่ในท้องนา อาทิ สัตว์เลื้อยคลาน งู หนู ไม่สามารถอาศัยอยู่ในท้องนาได้ เกษตรกรได้รับสารพิษ และมีผลต่อสุขภาพ สาเหตุเนื่องมาจาก การใช้สารเคมีและปุ๋ยเคมีในกระบวนการการผลิต โดยเกษตรกรภายในชุมชนมีความเข้าใจว่า การใช้ปุ๋ยเคมีจะมีผลในการเพิ่มประสิทธิภาพและประสิทธิผลในการผลิต ทั้งนี้เพราะว่าที่ผ่านมาได้มีหน่วยงานของรัฐและนักวิชาการในอดีต ได้รณรงค์การใช้ปุ๋ยเคมีผ่านหน่วยงานทางการเกษตรและเผยแพร่เข้าสู่ชุมชน ความผิดพลาดประการหนึ่งที่รุนแรงและเป็นจุดเริ่มต้นปัญหา

ต่าง ๆ ของชุมชนก็คือ การเปลี่ยนแปลงรูปแบบการผลิตนี้เอง ทั้งนี้การเปลี่ยนแปลงแบบแผนการผลิตไปสู่การผลิตแบบเข้มข้น ได้ทำให้เกษตรกรเป็นหนี้จากการสั่งซื้อปุ๋ยและการขาดทุนจากการผลิต ในความเป็นจริงการทำไร่ของชุมชนบ้านแหลมทองเมื่อคำนึงถึงต้นทุนในการผลิตกับค่าตอบแทนที่เกษตรกรจะได้รับ ภายหลังจากเสร็จสิ้นกระบวนการทั้งหมด

ข้อค้นพบที่สำคัญและเป็นประโยชน์มากต่อเกษตรกรประการหนึ่งก็คือว่า เกษตรกรไม่มีทางได้กำไรจากการผลิต กล่าวคือยิ่งทำมากยิ่งขาดทุนมาก อันเป็นผลมาจากราคาในท้องตลาดที่กำหนดราคาพืชไร่ จำพวก ปอ และมันสำปะหลัง ต่ำจนเกินไป เกษตรกรบางกลุ่มเมื่อขาดทุนจากการผลิตในทุก ๆ ปี จึงเกิดกระบวนการเรียนรู้ เงื่อนไขสำคัญประการหนึ่งที่ต้องทำความเข้าใจก็คือว่า วิถีชีวิตของเกษตรกรแต่เดิมไม่ได้เกี่ยวกับการบริหารเงิน เกษตรกรจึงขาดทักษะในการบริหารเงิน ขาดการคำนวณต้นทุนและกำไร จากกิจกรรมทางการเกษตรในรอบปีการผลิต ทั้งนี้เพราะวิถีชีวิตแต่เดิมของเกษตรกรอยู่แบบพอมีพอกินไม่ได้มุ่งเน้นการผลิตเพื่อขาย ผลจากการขาดทุนจากกระบวนการผลิตทำให้เกษตรกรต้องดิ้นรนเพื่อหาเงินมาใช้คืน ซึ่งแหล่งที่มาของรายได้ของเกษตรกรนั้นก็ผูกไว้กับตลาดจากภายนอกมากจนเกินไป ในปีใดที่ราคาผลผลิตไม่ดีเกษตรกรก็จะได้รับผลกระทบทันที

ในอีกทางหนึ่งการขยายตัวของการพัฒนาในทางวัตถุและทางโครงสร้างสาธารณูปโภค ได้เข้ามาสู่ชุมชน ชุมชนมีไฟฟ้า ถนน และเครื่องใช้ไฟฟ้าทำให้ชุมชนมีรายจ่ายเพิ่มขึ้น อันเป็นผลจากการที่ชุมชนมีลักษณะเป็นสังคมเปิดมากขึ้น ทั้งนี้ทำให้ชาวบ้านต้องเร่งหาเงินมากขึ้นเป็นสองเท่าตัว กล่าวคือ รายจ่ายใหม่ที่เพิ่มขึ้นบวกกับหนี้สินเดิมที่มีอยู่ จำนวนหนี้สินได้เพิ่มจำนวนมากขึ้นในแต่ละปี ประกอบกับการทำไร่ปอ ไร่มันสำปะหลัง และการหาจับปลาเพื่อขายภายในชุมชนเป็นเพียงสองช่องทางเท่านั้นที่จะได้เงินมาเป็นรายได้ในการใช้จ่าย การที่ไม่มีงานทำภายในชุมชนและการที่มีจำนวนประชากรเพิ่มมากขึ้นในแต่ละปีทำให้คนภายในชุมชนบ้านแหลมทองไม่มีทางเลือก และเริ่มละทิ้งถิ่นฐาน ละทิ้งครอบครัว และชุมชน เพื่อเข้าไปหางานทำในกรุงเทพมหานคร และในตัวเมืองใหญ่

การทิ้งถิ่นฐานเป็นต้นตอที่สำคัญประการหนึ่งของปัญหาอื่น ๆ ภายในชุมชนบ้านแหลมทอง ในช่วงขยายตัว นั่นก็คือปัญหาการหย่าร้าง ภายหลังจากฝ่ายชายและฝ่ายหญิงได้ละทิ้งถิ่นฐานเพื่อหางานทำ เมื่อทิ้งชุมชนไปนานครอบครัวจึงขาดความอบอุ่น ความไม่เข้าใจและขัดแย้งได้เกิดขึ้นภายในครอบครัว ปัญหาการหย่าร้างได้กลายมาเป็นปัญหาที่สำคัญที่เกิดขึ้นในการพัฒนาของชุมชนในช่วงขยายตัวส่งผลทำให้เด็กและคนชราถูกทอดทิ้ง เด็กภายในชุมชนไม่ได้รับความเอาใจใส่ เด็กและคนชราภายในชุมชนขาดความอบอุ่น ในทางโภชนาการเด็กภายในชุมชนเป็นผู้ขาดสารอาหาร วิถีชีวิตของคนภายในชุมชนมีทำที่ที่จะล่มสลาย

ในช่วงที่ชุมชนขยายตัว (พ.ศ. 2522 -2538) จะพบว่าชุมชนขาดความยั่งยืนในทุกมิติ สิ่งที่เห็นได้ชัดก็คือว่า อิทธิพลจากภายนอกได้เข้ามาสู่ชุมชนอย่างเต็มที่ เมื่อเปรียบเทียบกับการพัฒนาในช่วงบุกเบิกของชุมชน (พ.ศ. 2518-2522) อันเป็นผลสืบเนื่องมาจากการพัฒนาทางวัตถุ ภายใต้กระแสทุนนิยมที่เจริญมากขึ้น การพัฒนาในช่วงขยายตัวนี้ ชุมชนยังไม่สามารถปรับตัวได้ ทั้งนี้เพราะรูปแบบและระบบการศึกษาหาความรู้ และระบบการพัฒนามนุษย์ภายในชุมชนนั้นยังไม่มี กระบวนการเรียนรู้จึงไม่เกิด ส่งผลทำให้ระดับพฤติกรรม จิตใจ และปัญญาของคนภายในชุมชนเป็นไปในเชิงลบ ชุมชนไม่สามารถรับแรงกระแทก จากการเปลี่ยนแปลงทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อมได้ การพัฒนาในช่วงขยายตัวจึงไม่มีความยั่งยืน และมีความเป็นไปในเชิงทำลายสภาพแวดล้อม ข้อได้เปรียบของการพัฒนาในช่วงขยายตัวเมื่อเปรียบเทียบกับช่วงบุกเบิกก็คือ การพัฒนาในช่วงขยายตัวมีสถานที่ในการศึกษาหาความรู้ ภายในชุมชนมีโรงเรียนและวัด อย่างไรก็ตาม การศึกษาภายในชุมชนบ้านแหลมทองที่ได้มาจากโรงเรียนและวัดนั้นยังไม่สามารถเกิดภูมิปัญญา และการปรับตัวเพื่อต้านอิทธิพลการพัฒนาในระบบทุนนิยมที่เน้นการบริโภคนิยม และการพัฒนาทางด้านวัตถุได้ ทำให้ชุมชนได้รับอิทธิพลจากกระแสโลกาภิวัตน์อย่างเต็มที่ ปัญหาชุมชน ปัญหาสังคม และปัญหาเศรษฐกิจ และปัญหาสิ่งแวดล้อม ได้แพร่สะพัดเข้าสู่ชุมชนอย่างหนักในช่วงหลังปี พ.ศ. 2525 ซึ่งเป็นช่วงปีดังกล่าวมีการทำการเกษตรแบบเข้มข้น หนึ่งในปัจจัยที่เป็นจุดเปลี่ยนอย่างยิ่งในการพัฒนาในช่วงขยายตัวก็คือว่า ในปี พ.ศ. 2535 เป็นปีที่ผู้นำตามธรรมชาติได้เข้ามาสู่ชุมชน ผู้นำตามธรรมชาติเป็นผู้ที่มีทักษะและประสบการณ์ชีวิตสูง ผู้นำตามธรรมชาติเป็นพลังสำคัญต่อการพัฒนาชุมชนในระยะยาว จากการเข้ามาสู่ชุมชนของผู้นำตามธรรมชาติทำให้ชุมชนมีการพัฒนาที่เปลี่ยนแปลงไปในเชิงบวก ผู้นำตามธรรมชาติพยายามเข้าไปส่งเสริมและพัฒนาในกิจกรรมต่าง ๆ ของวัด และโรงเรียนให้เกิดความสมบูรณ์พร้อมเป็นอันดับแรกจากนั้นได้ให้การสนับสนุนกิจกรรมภายในชุมชนเรื่อยมา อาทิ กิจกรรมตามวันสำคัญทางศาสนา กิจกรรมการปลูกต้นไม้ ประเพณีและพิธีกรรมต่าง ๆ ภายในชุมชน การทอดผ้าป่า หาเงินสนับสนุนทำนุบำรุง กิจกรรมการงานของสาธารณประโยชน์ การมีกิจกรรมมากขึ้น ทำให้คนภายในชุมชนได้รับการกระตุ้น และมีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน ความสัมพันธ์ของคนภายในชุมชนจึงแน่นแฟ้นยิ่งขึ้น และทำให้เกิดพลังในการขับเคลื่อนรวมตัวและรวมกลุ่มกันในกิจกรรมการงานพัฒนาของชุมชน ในกิจกรรมสาธารณประโยชน์ และกิจกรรมส่งเสริมอาชีพทั้งต่อตนเอง และต่อชุมชนสังคม

ภายหลังปี พ.ศ.2538 (พ.ศ.2538- ปัจจุบัน ชุมชนบ้านแหลมทองช่วงปรับตัว) ชุมชนได้มีการปรับตัวเพื่อแก้ไขสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นในช่วงขยายตัวอย่างเป็นรูปธรรมมากขึ้น ภายหลังเกิดพลังภายในชุมชน ชุมชนได้สร้างศูนย์จิตใจศาลาจิตตานุภาพขึ้นมาโดยมีผู้นำตามธรรมชาติเป็นแกนนำหลัก นอกจากนี้กลุ่มผู้นำของชุมชนได้มีการวางแผนในการสร้างศูนย์การเรียนรู้ภายในชุมชนโดยได้รับ

ความร่วมมือจากผู้นำชุมชน ชาวบ้าน กลุ่มญาติธรรม รวมถึงศูนย์การศึกษาออกโรงเรียน เพื่อสร้างศูนย์การเรียนชุมชนขึ้นมา ในที่สุดชุมชนสามารถสร้างศูนย์การเรียนชุมชนขึ้นมาได้สำเร็จในปี พ.ศ. 2540 ซึ่งมีลักษณะพิเศษที่สำคัญคือ มีครูและบุคลากรเกือบทั้งหมดเป็นคนภายในชุมชนรวมถึงมีอาคารและสถานที่ที่เป็นของชุมชน การศึกษาที่ศูนย์การเรียนภายในชุมชนเน้นการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับทรัพยากรที่มีอยู่ภายในชุมชน และสอนอาชีพที่จบออกมาแล้วผู้เรียนสามารถทำงานภายในชุมชนได้ การสร้างศูนย์จิตใจขึ้นมาในปี พ.ศ. 2538 เป็นสิ่งสำคัญมาก เพราะมีผลต่อการพัฒนามนุษย์ภายในชุมชนอย่างแท้จริง กิจกรรมของศูนย์จิตใจมีผลต่อการปลูกฝังจิตสำนึกและการพัฒนาจิต รวมถึงขัดเกลาจิตใจได้อย่างดีเยี่ยม เมื่อใจของคนได้ถูกฝึกจากกิจกรรมของศูนย์จิตใจ ชาวบ้านที่เข้าร่วมกิจกรรมกับศูนย์จิตใจ คือการภาวนา การนั่งสมาธิ การสนทนาธรรม การดูแลอุทยานพุทธธรรม การบำเพ็ญประโยชน์ การเข้าค่ายฝึกอบรม รวมถึงการนั่งปฏิบัติธรรม และสนทนาธรรมในช่วงเย็นของทุกวัน เป็นกิจวัตรประจำวัน ชาวบ้านที่เข้าร่วมกิจกรรมของศูนย์จิตใจของชุมชนอย่างสม่ำเสมอ ลักษณะพฤติกรรมและสภาพจิตใจของผู้ที่ได้ผ่านกิจกรรมของศูนย์จิตใจ มีการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น มีสภาพจิตใจที่ดีงาม มีลักษณะการใช้ชีวิตและการตัดสินใจที่ถูกต้องมากยิ่งขึ้น สภาพพฤติกรรมดังกล่าวสามารถเห็นได้ในเชิงประจักษ์ และเป็นรูปธรรม คือการเลิกเหล้า เลิกบุหรี่ และที่สำคัญ บุคคลผู้ที่ได้รับการอบรมจากศูนย์จิตใจในเวลาต่อมาได้กลายมาเป็นผู้มีส่วนช่วยเหลือ ช่วยคิด ช่วยสร้างสรรค์ ร่วมแรงเป็นพลัง ในกิจกรรมการงานสาธารณประโยชน์ของชุมชนได้ดียิ่งขึ้น การที่คนจำนวนหนึ่งได้ผ่านกิจกรรมของศูนย์จิตใจส่งผลในเชิงบวกต่อการพัฒนาของชุมชนบ้านแหลมทอง กล่าวคือ ชุมชนมีคนที่พร้อม ชุมชนได้คนที่มีคุณภาพ มีสภาพจิตใจที่สามารถแยกแยะถูก ผิด ดี ชั่ว ได้ การมีคนที่พร้อมนี้เป็นลักษณะเฉพาะของชุมชนบ้านแหลมทอง อาจกล่าวได้ว่า ชุมชนบ้านแหลมทองมีวิถีชีวิตที่เป็นวิถีพุทธในชีวิตประจำวัน ซึ่งเป็นสิ่งที่ทำได้ยากสำหรับวิถีชีวิตของชาวบ้านในชุมชนอื่น ๆ ในปัจจุบัน การมีคนที่พร้อมนี้เองเป็นเหตุผลที่ทำให้การพัฒนาภายหลัง พ.ศ. 2540 ของชุมชนบ้านแหลมทองเกิดความต่อเนื่อง ที่ผ่านมากการแก้ไขปัญหาภายในชุมชนในอดีตไม่สามารถเกิดขึ้นได้ เพราะชุมชนไม่มีผู้นำทางปัญญาภายในชุมชน การขาดผู้นำทางปัญญาภายในชุมชน ทำให้ชุมชนขาดพลังในการเปลี่ยนแปลง และปรับตัวเพื่อแก้ไขสภาพปัญหา การพัฒนาในช่วงปรับตัวนี้ การที่ชุมชนได้ก่อตั้งศูนย์การเรียนภายในชุมชนขึ้นมาในปี พ.ศ. 2540 การมีศูนย์การเรียนชุมชนถือเป็นเสาเอกของการพัฒนาเพราะเป็นแหล่งเพาะปัญญา และเพิ่มศักยภาพของคนในชุมชนไปสู่การพัฒนา ทำนุบำรุง และแก้ไขปัญหาในแต่ละส่วนของชุมชน เมื่อคนในชุมชนมีความรู้ได้รับการศึกษาในสิ่งที่เหมาะสมต่อคนและทรัพยากรภายในชุมชน การเปลี่ยนแปลงในเชิงบวกจึงเกิดผลต่อสังคม นับตั้งแต่มีการก่อตั้งศูนย์การเรียนชุมชนขึ้นมา

ลักษณะที่สำคัญของชุมชนก็คือ การมีเอกลักษณ์ในวิถีแห่งการเรียนรู้ นั่นก็คือการเน้นการเรียนรู้ด้วยวิธีลงมือปฏิบัติจริงเป็นหลัก แทนการท่องจำ ทั้งนี้เพื่อให้ผู้ศึกษาได้รู้แจ้งในการปฏิบัติ การลงมือปฏิบัติในกิจกรรมต่าง ๆ จะทำให้ผู้เรียนเป็นผู้คิดเป็น พุดเป็น ทำเป็นจากกิจกรรมนั้น ๆ ผู้เรียนจะเกิดประสบการณ์จากการเรียนรู้ ผู้เรียนที่จบออกมาจากศูนย์การเรียนรู้ชุมชนจึงไม่ตงงาน ในทางตรงข้ามกลับสามารถสร้างงานให้เกิดขึ้นภายในชุมชน อย่างไรก็ตามปัจจัยภายนอกชุมชน อาทิ พ.ร.บ. การศึกษาภาคบังคับ พ.ศ. 2545 ได้ทำให้ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเกิดการปรับตัวและเปลี่ยนแปลงรูปแบบทางการศึกษา ชุมชนพยายามหาแนวทางที่เหมาะสมในการแก้ไขปัญหา ผลกระทบของ พ.ร.บ. การศึกษาภาคบังคับ พ.ศ. 2545 ทำให้เด็กภายในชุมชนไม่สามารถศึกษาต่อในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น กับศูนย์การเรียนรู้ชุมชนได้ ชุมชนจำเป็นต้องหาทางออกในการส่งลูกหลานของตนไปเรียนยังโรงเรียนมัธยมศึกษาตอนต้นภายนอกชุมชนที่เหมาะสม และเป็นอันตรายต่อบุตรหลานของตน น้อยที่สุด คำว่า “อันตราย” นี้ หมายความว่าไม่ถูกกลืนและถูกสังคมนอก ทำลาย และ ทำร้ายอย่างที่ผ่านมา อาทิ การติดโรคร้ายแรง การติดยาเสพติด และการตั้งครุฑ เป็นต้น ความหมายในการปรับตัวของชุมชนบ้านแหลมทองนั้นมีลักษณะที่ให้ความหมายถึง การสร้างแนวรับจากกิจกรรมต่าง ๆ ภายในชุมชนที่เหมาะสม เพื่อลดแรงกระแทกจากภายนอกชุมชน โดยอาศัยการหาวิธีการและจัดกิจกรรมที่เหมาะสมขึ้นภายในชุมชนเพื่อรองรับ ที่สำคัญได้แก่ ความพยายามในการก่อตั้งโรงเรียนมัธยมขึ้นมาเองในอนาคต โดยไม่ต้องรอความช่วยเหลือ และการจัดสรรให้ของภาครัฐที่ยังมาไม่ถึงชุมชน หรือในอีกทางหนึ่งคือการศึกษาความเป็นไปได้ในการช่วยเหลือจากภาครัฐ แล้วนำมาดำเนินการก่อตั้งเอง ซึ่งในปัจจุบันปฏิบัติการต่าง ๆ นี้ ยังอยู่ในระหว่างการดำเนินงาน และศึกษาความเป็นไปได้

ลักษณะเฉพาะอีกประการหนึ่งของชุมชนบ้านแหลมทองก็คือ การมีกลุ่มผู้นำชุมชนที่รู้เท่าทันโลกภายนอก ผู้นำตามธรรมชาติ ผู้นำทางการ รวมถึงตัวแทน อบต. ของชุมชนบ้านแหลมทอง ส่วนใหญ่ เป็นผู้มีความรู้ทั้งทางโลกและทางธรรม มีกิจกรรมที่ทำร่วมกัน ทั้งกิจการส่วนตัว กิจกรรมสาธารณประโยชน์ รวมถึงกิจกรรมทางศาสนาที่ร่วมกันสวดมนต์และนั่งสมาธิร่วมกันในทุกเย็น บุคคลผู้ได้รับการฝึกฝนและขัดเกลาจิตใจอยู่เสมอ ความโกรธและความขัดแย้งทั้งต่อตนเอง และต่อส่วนรวมย่อมเกิดขึ้นได้ยาก จากสภาพความเป็นไปดังกล่าวส่งผลทำให้ระดับความสามัคคีในหมู่คณะของคนในชุมชนจึงอยู่ในระดับที่สูงมาก กิจกรรมทางศาสนาของคนในชุมชนที่ศรัทธาใจมีผลในเชิงบวกต่อชาวบ้าน ชาวบ้านมีการทะเลาะเบาะแว้งกันน้อยมาก จากการสำรวจระดับความขัดแย้งของหน่วยงานราชการ อาทิ หน่วยงานตำรวจตระเวนชายแดนที่เข้ามาสำรวจดูแลความเรียบร้อย บริเวณชายแดนประเทศไทย-ลาว นั้นก็ได้พบว่าชุมชนดังกล่าวไม่มีระดับการทะเลาะเบาะแว้ง ถึงมีอยู่ใน

ระดับที่ต่ำมาก ในอีกทางหนึ่งแม้ชุมชนจะมีกิจกรรมที่เพิ่มรายได้ให้กับชาวบ้านจากกลุ่มอาชีพต่าง ๆ ภายในชุมชน เพื่อสร้างรายได้ในแต่ละครัวเรือน ในความเป็นจริง “ความโลภ” มีความเป็นไปได้สูงที่จะเกิดขึ้นต่อคนภายในชุมชน และนำไปสู่ความขัดแย้ง แต่การมีต้นทุนวัฒนธรรมทางศาสนา การที่ชาวบ้านมีวัดและศูนยจิตใจเป็นเครื่องยึดเหนี่ยว กิจกรรมทางศาสนาได้ขัดเกลา และกล่อมเกลาจิตใจไปในทางที่สมดุล “ความโลภ” จึงได้ช่องทางที่จะเกิดขึ้นได้น้อย อย่างไรก็ตามหากกิจกรรมและต้นทุนทางวัฒนธรรมที่มีอยู่นี้ลดลงก็มีความเป็นไปได้สูงว่า ความขัดแย้งอันเนื่องมาจากผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจภายในชุมชน อาจจะมีระดับสูงขึ้นมา ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับเหตุ และปัจจัยที่จะเกิดขึ้นในแต่ละช่วงเวลาเป็นสำคัญ ข้อได้เปรียบประการหนึ่งของชุมชนบ้านแหลมทองหากนำไปเปรียบกับชุมชนอื่น ก็คือว่า ชุมชนมีกลุ่มญาติธรรมจากภายนอกเข้ามาช่วยเหลือ และสนับสนุนการพัฒนาของชุมชน อาทิ การให้คำแนะนำ และการมีส่วนร่วมในการบริหารของกลุ่มอาชีพต่าง ๆ การเข้ามาของกลุ่มญาติธรรมนั้นส่งผลในเชิงบวกต่อการพัฒนาของชุมชน ญาติธรรมส่วนใหญ่ศรัทธาและเลื่อมใสผู้นำตามธรรมชาติมาก บุคคลภายนอกบางคนที่เป็นญาติธรรม จึงได้ย้ายถิ่นฐานเข้ามาประกอบอาชีพและดำรงวิถีชีวิตภายในชุมชน ทำให้ชุมชนบ้านแหลมทองได้คนที่มีความรู้ความสามารถเข้ามาสู่ชุมชนและเป็นพลังที่สำคัญในการพัฒนา ในส่วนต่าง ๆ ของชุมชน ในอีกทางหนึ่ง หากขาดกลุ่มบุคคลจากภายนอกที่มีความรู้ความสามารถเข้าสู่ชุมชนนี้ การพัฒนาของชุมชนในปัจจุบันอาจจะชะงักตัวลง อย่างไรก็ตาม ชุมชนบ้านแหลมทองยังมีจุดแข็งเพราะมีการพัฒนาคนให้เป็นผู้มีความรู้และมีประสบการณ์จากการทำงานจากศูนย์การเรียนรู้ชุมชนอย่างสม่ำเสมอภายในชุมชน ชุมชนมีครูซึ่งเป็นคนจากในชุมชนเอง ระดับการพึ่งตนเองได้จึงยังมีอยู่ ถึงแม้ว่าในอนาคต กลุ่มผู้มีความรู้จะย้ายออกจากชุมชนไปก็ตาม อนึ่งการมีศูนย์การเรียนรู้ชุมชนที่เน้นการเรียนรู้ด้วยการลงมือปฏิบัติจริง การมีครูผู้สอนภายในศูนย์การเรียนรู้ชุมชนที่อุทิศตนเพื่อชุมชน การมีกลุ่มผู้นำชุมชนในช่วงปรับตัวที่เข้มแข็ง การให้การสนับสนุนจากกลุ่มญาติธรรม รวมถึงการที่คนภายในชุมชนมีความสามัคคีต่อกันมีผลทำให้ชุมชนเกิดพลังในการพัฒนามากยิ่งขึ้นตามลำดับ ชุมชนเกิดการรวมกลุ่มกันในการสร้างงาน สร้างอาชีพภายในชุมชน ทำให้ชาวบ้านมีรายได้เพิ่มขึ้น การมีรายได้จากกลุ่มอาชีพ ได้ช่วยแก้ปัญหาให้กับเกษตรกรภายในชุมชนทั้งในระยะสั้นและระยะยาว ระยะสั้นคือการมีเงินรายได้ไว้สำหรับจับจ่ายใช้สอยรวมถึงชำระหนี้ที่ติดตัวมาจากการพัฒนาในช่วงขยายตัว ระยะยาวผลกำไรจากกิจกรรมของกลุ่มอาชีพจะนำไปเป็นเงินสมทบทุนกิจการของมูลนิธิภายในชุมชน ที่มีวัตถุประสงค์ขึ้นเพื่อส่งเสริมกิจกรรมทางการศึกษาของเด็กและเยาวชนภายในชุมชน

การลำดับเหตุผลการพัฒนาในช่วงการปรับตัวของชุมชน จะพบว่าชุมชนมีการวางแผน มีการลงมือปฏิบัติจริง มีความชัดเจนในการพัฒนาและแก้ไขปัญหาภายในชุมชนได้อย่างน่าสนใจ กล่าวคือ

ชุมชนเริ่มต้นที่การเตรียมคนให้มีความพร้อมโดยการสร้างศูนย์จิตใจไว้ภายในชุมชน เพื่อทำการขัดเกลาจิตใจและปลูกฝังค่านิยมในการใช้ชีวิตที่ถูกต้องเป็นอันดับแรก จากนั้นชาวบ้านได้รวมพลังกันทำการก่อตั้งศูนย์การเรียนรู้ชุมชนขึ้นไว้ภายในชุมชนและหมู่บ้านของตนเอง การมีศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเปรียบเสมือนการติดอาวุธทางปัญญา และเพิ่มพูนความรู้ให้กับคนภายในชุมชน รวมถึงสามารถมีอาชีพและทำงานภายในชุมชนได้ ด้วยความสอดคล้องกับทรัพยากรและศักยภาพที่มีอยู่ ข้อดีของการมีอาชีพเสริมจากกลุ่ม ต่าง ๆ ภายในชุมชน ชาวบ้านไม่ต้องละทิ้งอาชีพเกษตรกร คือการปลูกข้าวและทำไร่ที่มีอยู่เดิมลงไป ชาวบ้านสามารถมีวิถีชีวิตที่สอดคล้องต่อธรรมชาติที่มีอยู่ภายในชุมชน ชาวบ้านสามารถเป็นเกษตรกรและทำงานเสริมกับกลุ่มอาชีพต่าง ๆ ภายในชุมชนได้ โดยไม่ต้องละทิ้งอาชีพเกษตรกร แล้วเข้าไปเป็นกรรมกรในกรุงเทพมหานครและตามหัวเมืองใหญ่ในช่วงที่เว้นว่างจากฤดูกาลเก็บเกี่ยวผลผลิต เกษตรกรสามารถใช้ชีวิตอยู่กับครอบครัว โดยไม่ต้องทิ้งบุตรและภรรยา รวมถึงคนชราไว้ที่ชุมชนอย่างที่เคยเป็นมาในช่วงของการพัฒนาของชุมชนในช่วงขยายตัว การได้มีอาชีพเสริมทำ ได้ช่วยทำให้ชาวบ้านสามารถกู้วิถีชุมชนแบบเดิมกลับมา ครอบครัวมีความอบอุ่นมากขึ้น เกิดเป็นครอบครัวใหญ่และครอบครัวขยาย เด็กและคนชราไม่ต้องรู้สึกเหงา ว้าเหว และถูกทอดทิ้ง นอกจากนี้การรวมกลุ่มกันสร้างอาชีพภายในชุมชน ยังช่วยให้ชุมชนเกิดความสามัคคีและเกิดพลังในการทำงานเพื่อชุมชน

ลักษณะการรวมกลุ่มอาชีพต่าง ๆ ของชุมชนบ้านแหลมทอง เน้นการใช้ทรัพยากรภายในชุมชนให้เกิดประโยชน์สูงสุด คุ่มค่าและยั่งยืนที่สุด อาทิ กลุ่มพลังงานธรรมชาติ มีวัตุดิบที่ใช้คือไม้ไผ่และไม้ยูคาลิปตัส เมื่อตัดไม้ภายในชุมชนแล้วเกษตรกรจะทำการปลูกทดแทน กลุ่มแปรรูปดินลูกรัง ชาวบ้านใช้ดินลูกรัง ดินแดง และ ดินทราย เป็นวัตถุดิบในการผลิต กลุ่มแปรรูปผลไม้พื้นเมืองชาวบ้านใช้วัตถุดิบจากไร่นาสวนผสม ไร่ผลไม้ อาทิ ขนุน มะม่วง ซึ่งเป็นผลไม้ที่ให้ผลในทุกปี การใช้ทรัพยากรในลักษณะดังกล่าวจึงมีลักษณะยั่งยืน ในส่วนของสภาพดินน้ำ และอากาศภายในชุมชนก็มีสภาพที่ดีขึ้นตามลำดับ เนื่องจากเกษตรกรหันมาทำไร่นาสวนผสมมากขึ้น รวมถึงมีการใช้น้ำมันเอนไซม์ การใช้ปุ๋ยอินทรีย์ การสร้างอินทรีย์วัตถุให้พื้นดินแทนการใช้สารเคมีและปุ๋ยเคมีมากขึ้นกว่าในอดีต อย่างไรก็ตามเกษตรกรจำนวนหนึ่งภายในชุมชนยังนิยมใช้ปุ๋ยเคมี และสารเคมีในกระบวนการผลิตของกิจกรรมทางการเกษตรอยู่ ทั้งนี้เป็นเพราะความเคยชินและปุ๋ยเคมีนั้นสามารถนำมาใช้ในกระบวนการผลิตได้โดยสะดวก

หนึ่ง ในช่วงปรับตัวการแก้ไขปัญหาของชุมชน มีลักษณะเป็นแบบค่อยเป็นค่อยไป การพัฒนาที่สำคัญในช่วงปรับตัว คือการให้ความสำคัญกับการพัฒนาคนในทุกกิจกรรมและทุกเพศทุกวัย ไม่เฉพาะวัยรุ่นและวัยทำงานเท่านั้น ชุมชนได้ให้ความสำคัญกับเด็กและคนชรา นอกจากนี้จะมีศูนย์การ

เรียนชุมชนและศูนย์จิตใจแล้ว ภายในชุมชนบ้านแหลมทองยังมีศูนย์เด็กเล็กที่เกิดขึ้นมาจากการจัดตั้งของคนภายในชุมชนเอง ซึ่งเป็นเครื่องบ่งบอกถึงการพึ่งตนเองได้ของชุมชน โดยไม่ต้องรอการช่วยเหลือจากรัฐที่ยังไม่สามารถขยายศูนย์เด็กเล็ก และโรงเรียนอนุบาลเข้ามาสู่ชุมชนและหมู่บ้านได้อย่างทั่วถึง การมีศูนย์เด็กเล็กภายในชุมชนบ้านแหลมทองมีประโยชน์และมีความสำคัญอย่างมาก ทั้งนี้เพราะเด็กเล็กบางคนเป็นเด็กที่ถูกทอดทิ้ง เด็กบางคนอยู่ในครอบครัวที่ย่ำแย่ เด็กขาดสารอาหารและความอบอุ่น สภาพปัญหาดังกล่าว เป็นผลสืบเนื่องมาจากการพัฒนาในช่วงขยายตัวของชุมชน การมีศูนย์เด็กเล็กได้ช่วยแก้ไขปัญหเหล่านี้เป็นอย่างมาก เด็กที่มาที่ศูนย์เด็กเล็กจะรู้สึกอบอุ่นมีครูและมีเพื่อน การมาโรงเรียนทำให้เด็กมีสังคมใหม่ รวมถึงทำให้เด็กมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น เด็กมีโอกาสได้รับประทานอาหารที่ดี ตลอดจนได้รับการอบรม และปลูกฝังจิตสำนึกจากครูที่ศูนย์เด็กภายในชุมชน กิจกรรมการศึกษาที่ศูนย์เด็กได้ส่งผลในเชิงบวกให้เด็กเกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม และสภาพจิตใจไปในทางที่ดีขึ้น ที่สำคัญครูจะสอน และชี้แนะแนวทางการประพฤติ ปฏิบัติตนที่ถูกที่ควรให้กับเด็กเล็กในแต่ละคน เด็กเกิดการเรียนรู้ในการอยู่ร่วมกัน มีการให้และแบ่งปัน การเรียนที่ศูนย์เด็กชุมชนบ้านแหลมทองมุ่งเน้นการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมเด็ก เน้นการปลูกฝังจิตสำนึกมากกว่าการมุ่งเน้นในเชิงวิชาการ การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของเด็กที่ศูนย์เด็กนั้นได้ผลดียิ่ง เด็กที่ก้าวร้าวในช่วงแรกภายหลังจากการมาที่ศูนย์เด็กอย่างสม่ำเสมอมีพฤติกรรมเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น ศูนย์เด็กเล็กของชุมชนบ้านแหลมทองเปรียบเสมือนโรงซักผ้าขาวที่เพื่อนให้กลับมาบริสุทธิ์และสะอาดอีกครั้ง เด็กที่ชุมชนจะรักคุณครูมากทั้งนี้เพราะวิถีชีวิตของคุณครูและเด็กเป็นหนึ่งเดียวกัน ตั้งแต่เช้าจนถึงเย็นคุณครูมีความใกล้ชิดและผูกพันกับเด็กมาก นั่งรถไปรับและส่งเด็ก ๆ ในทุกวัน กิจกรรมของศูนย์เด็กได้เพิ่มความสามัคคีให้กับชุมชนและหมู่บ้านมากยิ่งขึ้น ผู้ปกครอง ครู และ เด็ก เป็นที่รู้จักซึ่งกันและกัน ความผูกพันจึงแน่นแฟ้นยิ่งขึ้น ความผูกพันที่ดีและกิจกรรมภายในโรงเรียนมีส่วนช่วยพัฒนาพฤติกรรมจิตใจและปัญญาของเด็กเป็นอย่างมาก ซึ่งเด็กเหล่านี้จะเป็นกำลังและพลังที่สำคัญในการพัฒนาในอนาคต

การพัฒนาของชุมชนบ้านแหลมทองโดยศูนย์เด็ก นอกจากจะมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมเด็กเองแล้ว เด็ก ๆ ยัง เป็นกำลังสำคัญในการเปลี่ยนพฤติกรรมของพ่อ แม่ และผู้ปกครอง ในการส่งเสริมและสนับสนุนให้เลิกเหล้าและบุหรี่ ในส่วนของพ่อ แม่และผู้ปกครองจากเดิมที่มีความกังวลในเรื่องของหนี้สินและการประกอบอาชีพ ในปัจจุบันชาวบ้านคลายกังวล เนื่องจากชาวบ้านมีงานทำภายในชุมชน ชาวบ้านได้ใกล้ชิดกับลูก ตลอดจนมีคนเลี้ยงดูลูกให้และมีสถานที่ให้ลูกของตนเรียน การที่บุตรหลานของตนมีพฤติกรรมเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น มีผลทำให้พ่อแม่และผู้ปกครองมีความสุขยิ่งขึ้นไปด้วย รวมไปถึงครอบครัว ชุมชนและสังคมก็ดีขึ้นตามลำดับ

นอกจากผู้ใหญ่ เด็กและเยาวชนจะได้รับการพัฒนาแล้ว ชุมชนยังวางแผนที่จะสร้างศูนย์คนชราขึ้นมาในอนาคตอันใกล้นี้ โดยมุ่งหวังการแก้ไขปัญหาคคนชราถูกทอดทิ้งที่มีอยู่ภายในชุมชน ลักษณะพิเศษของศูนย์คนชราที่พลาญช้อย คือความเป็นครอบครัวใหญ่ภายในชุมชนมีลักษณะแตกต่างจากสถานที่บ้านพักคนชราทั่วไป ภายในชุมชนคนชราจะมีกิจกรรมร่วมกันกับเด็กและผู้ใหญ่ กิจกรรมต่าง ๆ จะทำให้คนชราเห็นคุณค่าในการมีชีวิต และรู้สึกว่าเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนและสังคม ที่ยิ่งไปกว่านั้นคือการได้ปฏิบัติธรรม และได้ตระหนัก รับผิดชอบต่อความสำคัญของการมีชีวิตอยู่เพื่อสร้างบารมีและปฏิบัติภาวนาในช่วงสุดท้ายที่สำคัญของชีวิต ซึ่งเป็นแง่มุมที่สำคัญยิ่งในทางพระพุทธศาสนา โดยภาพรวมชุมชนได้แก้ไขปัญหาอย่างครบวงจร ทั้งเด็ก ผู้ใหญ่ และคนชรา (ในส่วนของคนชรายังอยู่ในช่วงของการดำเนินการ) ชุมชนเน้นการพัฒนาที่มุ่งเน้นการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมจิตใจ และปัญญา เมื่อคนมีความพร้อม ชุมชนได้จัดเตรียมเครื่องมือที่มีประสิทธิภาพไว้ นั่นก็คือศูนย์การเรียนรู้ชุมชนที่ทำให้คนภายในชุมชนสามารถเรียนรู้ด้วยการปฏิบัติจริง เห็นแจ้งจริง และมีประสบการณ์จริง อันเป็นความรู้และความเชื่อที่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงสรรเสริญและตรัสไว้ในกาลามสูตร 10 จากการศึกษาที่ชุมชนมีคน เครื่องมือ และวิธีการที่พร้อมและถูกต้อง คำว่าวิธีการที่ถูกต้องนี้คือ การมีวิธีการได้มาซึ่งความรู้และปัญญาที่ถูกต้อง วิธีการที่ว่านี้คือ การเรียนรู้ด้วยการปฏิบัติ คนที่พร้อมในที่นี้คือคนที่ผ่านการอบรมและขัดเกลาจิตใจจากศูนย์จิตใจของชุมชน เครื่องมือที่พร้อมนี้ ในที่นี้คือศูนย์การเรียนรู้ชุมชน ศูนย์เด็ก ศูนย์คนชรา และศูนย์อาชีพอันเกิดจากการรวมกลุ่มต่าง ๆ ภายในชุมชน ปัจจัยอื่น ๆ อาทิ การมีวิถีชีวิตที่สอดคล้องกับธรรมชาติ มีการใช้ทรัพยากรภายในชุมชนในเชิงอนุรักษ์และยั่งยืน มีการปรับเปลี่ยนวิธีการผลิตและเทคโนโลยี ให้เหมาะสมกับสภาพการณ์ ลดการพึ่งพิงจากภายนอก เน้นการสร้างปัจจัยการผลิตและเป็นเจ้าของปัจจัยการผลิต การใช้ภูมิปัญญาของคนภายในชุมชน รวมถึงการรวมกลุ่มกันในทางอาชีพ มีผลช่วยให้การพัฒนาของชุมชนสมบูรณ์ยิ่งขึ้น หนึ่งในปัจจัยที่สำคัญยิ่ง คือการมีผู้นำตามธรรมชาติภายในชุมชนผู้เป็นปราชญ์ มีส่วนสำคัญอย่างยิ่งต่อการพัฒนาเพราะท่านเป็นผู้นำทางปัญญา และเป็นแกนนำหลักในการส่งเสริมกิจกรรมการงานสาธารณะของชุมชนตั้งแต่ปี พ.ศ. 2535 เป็นต้นมา อีกทั้งการมีกลุ่มผู้นำชุมชนในปัจจุบันที่เสียสละและอุทิศตนมีส่วนสำคัญยิ่งทำให้การพัฒนาของชุมชนก้าวหน้าขึ้นไปตามลำดับ มีผลทั้งในการแก้ไขปัญหามีอยู่และนำไปสู่ความยั่งยืนของชุมชนในด้านต่าง ๆ

นอกจากคนภายในชุมชนมีความพร้อม ชุมชนมีเครื่องมือและวิธีการที่ถูกต้องและเหมาะสมแล้ว ชุมชนยังมีลักษณะการพัฒนาในเชิงบูรณาการ และมีความเป็นองค์รวมสูง ชุมชนมีการบูรณาการในส่วนของการพัฒนาคนและมีการบูรณาการระหว่างกิจกรรมต่าง ๆ ภายในชุมชน (ดูแผนภาพที่ 24 ประกอบ) สำหรับมิติการพัฒนาคน ชุมชนมีศูนย์การเรียนรู้ชุมชน ศูนย์จิตใจ วัดแหลมทอง

โรงเรียนบ้านแหลมทอง และศูนย์เด็ก รวมถึงศูนย์คนชราที่จะมีขึ้นในอนาคต ทำหน้าที่เป็นองค์กรหลักในการให้ความรู้ ปลูกฝังจิตสำนึก ชัดเจนและพัฒนาจิตใจของคนภายในชุมชน เมื่อคนได้รับการพัฒนาเป็นคนที่มีความรู้และมีจิตใจที่ดีงาม คนที่ได้รับการพัฒนาจะทำให้ชุมชนเกิดกระบวนการเรียนรู้ และช่วยทำให้กิจกรรมของชุมชนเกิดการขับเคลื่อน กิจกรรมของชุมชนบ้านแหลมทองมีลักษณะบูรณาการ ชุมชนใช้ทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในชุมชน ในกิจกรรมต่าง ๆ อาทิการทำน้ำเอนไซม์ ปูหมักชีวภาพจากเศษอาหาร เศษอาหารมาจากแหล่งอาหารภายในชุมชนที่มาจากไร่ นา สวนผสม ไร่ขุ่น ไร่ผักผลไม้ และจากกิจกรรมทางการเกษตรเป็นแหล่งอาหารที่สำคัญของชุมชน ภายหลังจากการทำน้ำหมักเอนไซม์แล้ว น้ำหมักเอนไซม์จะนำไปใช้ในกิจกรรมทางการเกษตรอีกต่อหนึ่ง อีกประการหนึ่งผลผลิตจากไร่ขุ่น และไร่ผลไม้ ชุมชนจะนำไปใช้เป็นวัตถุดิบที่ใช้ในกิจกรรมของศูนย์แปรรูปผลไม้พื้นเมือง และน้ำมันที่เหลือจากการทอดขุ่น ชุมชนจะนำไปผลิตน้ำมันไบโอดีเซล ซึ่งจะมีประโยชน์ต่อการนำไปใช้ในกระบวนการผลิตของกลุ่มพลังงานธรรมชาติ และกลุ่มแปรรูปดินลูกรังทำอิฐบล็อก โดยกลุ่มแปรรูปดินลูกรังทำอิฐบล็อกจะใช้วัตถุดิบจากหิน ดินแดง และทรายภายในชุมชนเป็นวัตถุดิบ ผลผลิตที่ได้จากกลุ่มทำอิฐบล็อกสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้อีกต่อหนึ่งอย่างมากมาย อาทิ การผลิตถังและ โรงกักเก็บน้ำฝน โรงกักเก็บวัสดุของกลุ่มแปรรูปดินลูกรัง การนำไปสร้างเป็นเตาเผาถ่าน และ อาคารของกลุ่มพลังงานธรรมชาติ ในอีกส่วนหนึ่ง ในกระบวนการผลิตถ่านจากกลุ่มพลังงานธรรมชาติชุมชนจะได้น้ำส้มควันไม้ ซึ่งสามารถนำไปใช้ประโยชน์ในกิจกรรมทางการเกษตร กล่าวคือ นำไปใช้ในการฉีดพ่น ไล่สัตว์ และ ไล่แมลง ในไร่ของเกษตรกรได้อีกด้วย กิจกรรมที่เกิดขึ้นนี้อาศัยคนที่มีความพร้อม อาศัยเครื่องมืออันได้แก่องค์กรต่างๆ รวมถึงวิธีการที่เหมาะสมและถูกต้องในรูปแบบของชุมชนเอง(กล่าวคือมีความเป็นวิถีพุทธ และวิถีไทย) ส่งผลทำให้กิจกรรมต่าง ๆ ภายในชุมชนมีลักษณะในเชิงบูรณาการและเป็นองค์รวม

อย่างไรก็ตาม ในปัจจุบันการแก้ไขปัญหาของชุมชนบ้านแหลมทองยังไม่สามารถทำได้ทั้งหมด การสร้างอาชีพภายในชุมชนยังทำได้ประมาณ 30-40 ครัวเรือนจากทั้งหมดครัวเรือนทั้งหมด151 ครัวเรือน ชุมชนยังอยู่ในช่วงของการปรับตัว ขยายผล และยังคงต้องต่อสู้จากแรงต้าน จากกระแสโลกาภิวัตน์ที่ส่งผลกระทบเข้ามาสู่ชุมชนอยู่ตลอดเวลา การพัฒนาไปสู่ความยั่งยืนในทุกมิติของชุมชนยังมีอีกหลายด้านที่รอการพัฒนาเพิ่มเติมยิ่งขึ้น ปัญหาของชุมชนในปัจจุบัน ชุมชนยังขาดเงินทุนในการพัฒนาศูนย์เด็ก และการพัฒนาการศึกษาของเยาวชนในระยะยาว ในแง่มุมมองของอาชีพบางกลุ่มอาชีพยังต้องพึ่งพิงตลาดจากภายนอกอยู่มาก อาทิ กลุ่มพลังงานธรรมชาติ ในระยะยาวการพัฒนาจะนำไปสู่ความยั่งยืนยิ่งขึ้น หากชุมชนสามารถรักษาวิถีของชุมชน ในแง่มุมมองของการพัฒนามนุษย์ ที่มุ่งเน้นการชัดเจนจิตใจ การให้ความสำคัญกับการอบรมบ่มนิสัย รวมถึงการมุ่งปลูกฝังจิตสำนึกของ

คนภายในชุมชนเอาใจใส่ได้ในทุกกิจกรรม และทุกเพศทุกวัย รวมถึงการที่เยาวชนรุ่นต่อไปของชุมชนสามารถก้าวขึ้นมาเป็นผู้นำทางปัญญาและผู้นำในการพัฒนารุ่นต่อไป ได้อย่างสมบูรณ์และสมดุล ทั้งมิติ เศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม หากเป็นเช่นนี้ ชุมชนบ้านแหลมทองน่าจะยังคงรักษาพลวัตของการพัฒนาไปสู่ความยั่งยืนได้อย่างสมเหตุสมผล ภายใต้การเผชิญวิกฤติการเปลี่ยนแปลงและอิทธิพลจากทั้งภายในและภายนอก ภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ ในทางตรงข้ามหากชุมชนไม่สามารถรักษาต้นทุนทางวัฒนธรรมที่มีอยู่ และวิถีชีวิตของชุมชนแบบเดิมเอาไว้ได้ ชุมชนจะไม่สามารถรับแรงกระแทกที่เข้าสู่ชุมชน ส่งผลทำให้ระดับการพัฒนาไปสู่ความยั่งยืนของชุมชนจะลดต่ำลงไปตามลำดับตามสภาพเงื่อนไข ตามเหตุและปัจจัยที่ส่งผลกระทบเข้าสู่ชุมชน

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

6.1.1 อภิปรายผลการศึกษาเชื่อมโยงกับแนวคิด ทฤษฎีที่สำคัญ

ในส่วนนี้จะเป็นการกำหนดรูปแบบการพัฒนาไปสู่ความยั่งยืน ของชุมชนบ้านแหลมทอง เพื่อทำการเชื่อมโยงไปสู่ แนวคิด ทฤษฎี และวรรณกรรมที่สำคัญ ที่ได้ทบทวนเอาไว้ก่อนทำการศึกษา อาทิ แนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืนของพระธรรมปิฎก ตัวแบบการพัฒนาของสัญญา สัญญาวิวัฒน์ เป็นต้น ทั้งนี้เพื่อชี้ให้เห็นถึงความสอดคล้อง และความแตกต่างที่ได้จากผลของการศึกษาจากกรณีของชุมชนบ้านแหลมทอง เปรียบเทียบและเชื่อมโยงกับแนวคิดต่าง ๆ ข้อค้นพบที่น่าสนใจมีดังนี้

6.1.1.1 รูปแบบการพัฒนาของชุมชนบ้านแหลมทอง

ข้อค้นพบจากการศึกษา สามารถนำมากำหนดรูปแบบการพัฒนาของชุมชนบ้านแหลมทองได้ดัง แผนภาพที่ 24 จากตัวแบบการพัฒนาของชุมชนบ้านแหลมทองสามารถอธิบายได้ว่า การที่อิทธิพลภายนอกชุมชน ภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ได้ส่งผลกระทบต่อมิติชุมชน ทั้งเชิงบวกและเชิงลบ ได้เป็นต้นตอของทั้งปัญหาและการพัฒนาทาง เศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมของชุมชน แรงปะทะและแรงกระแทกจากโลกาภิวัตน์ที่มีต่อชุมชนได้นำไปสู่การปรับตัวของชุมชน โดยที่การปรับตัวของชุมชนบ้านแหลมทองนั้นชุมชนเริ่มต้นจาก มิติการพัฒนามนุษย์ โดยการสร้างศูนย์จิตใจก่อนเป็นอันดับแรก ซึ่งอาจสรุปได้ว่า

ขั้นที่ 1 คือการเตรียมคนให้มีความพร้อม ส่งเสริมให้คนภายในชุมชนมีทัศนคติและสภาพจิตใจที่พร้อมและดีงาม **เครื่องมือในขั้นที่ 1 นี้คือ** ศูนย์จิตใจ วัด ศูนย์เด็กเล็ก และศูนย์คนชรา ส่วนวิธีการ คือ ศิล สมาธิ ปัญญา

ขั้นที่ 2 คือการติดอาวุธทางปัญญาให้กับคนที่มีความพร้อม ซึ่งต่อเนื่องจากขั้นที่ 1 โดยการรวมกลุ่มกันสร้างศูนย์การเรียนรู้ชุมชนขึ้นภายในชุมชน ทำให้คนภายในชุมชนเป็นผู้มีความรู้ภายใต้ระบบการศึกษาที่สอดคล้องกับชุมชน ในที่สุดส่งผลให้เป็นผู้มีอาชีพ ชาวบ้านมีรายได้ รวมถึงสามารถทำงานได้ภายในชุมชนโดยไม่ต้องละทิ้งถิ่นฐานเพื่อออกไปหางานทำ แต่สามารถสร้างงานขึ้นมาทำเองได้ภายในชุมชน **เครื่องมือในขั้นที่ 2 นี้คือ** ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน วิธีการ คือ การเรียนรู้ด้วยการปฏิบัติ(Learning by doing) มากกว่าการท่องจำ รวมถึงการใช้หลักศิลป สมาธิ ปัญญา

ขั้นที่ 3 คนที่มีความพร้อมและมีความรู้ความสามารถเป็นพลังในการพัฒนาชุมชนด้านต่าง ๆ **เครื่องมือในขั้นที่ 3 ที่สำคัญได้แก่** ศูนย์ทางอาชีพต่างๆ อาทิ กลุ่มแปรรูปผลไม้พื้นเมือง

แผนภาพที่ 24: แสดงรูปแบบการพัฒนาไปสู่ความยั่งยืนของชุมชนบ้านแหลมทอง

กลุ่มพลังงานธรรมชาติ กลุ่มแปรรูปดินลูกรัง ทั้งนี้รวมถึงศูนย์เด็ก และศูนย์คนชราที่เกิดขึ้นในภายหลัง เพื่อแก้ไขปัญหาของชุมชน กิจกรรมการพัฒนาด้านอื่นๆ ที่สำคัญ อาทิ การทำไร่นาสวนผสม การสร้างปัจจัยสี่ภายในชุมชนให้สมบูรณ์โดยเน้นการรักษาสภาพแวดล้อมไปในตัว **วิธีการในการพัฒนาของชุมชนบ้านแหลมทอง คือ ไม่เน้นด้านรายได้มากนัก เน้น สุข ทุกข์ ของคนภายในชุมชนเป็นหลัก** เน้นการทำเกษตรเพื่อชีวิต มีใช้เพื่อธุรกิจ เน้นการทำมาหากิน มีใช้ทำมาหาขาย ทำมาหากินมีกินแน่นอน ทำมาหาขายมีขายแน่นอน แต่จะมีเหลือกินหรือไม่อยู่ที่ขายแล้วมีกำไรหรือเปล่า ถ้าไม่มีกำไรก็ต้องกู้หนี้ยืมสินมาซื้อกิน เน้นการดำรงชีวิตแบบครอบครัวใหญ่เพื่อสร้างความอบอุ่นภายในชุมชน ยึดหลักร่วมแรงร่วมใจสามัคคี หลีกเลี่ยงการใช้สารเคมี รวมถึงหลักเรียนรู้ด้วยการปฏิบัติ และ ศิล สมาธิ ปัญญา

ขั้นที่ 4 เป็นผลมาจากขั้นที่ 1,2 และ 3 ทำให้การพัฒนาในด้านต่าง ๆ ทั้ง มิติการพัฒนา มนุษย์ สังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม ของชุมชนบ้านแหลมทองมีการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น ตามลำดับ คน ครอบครัว ชุมชน และสังคม มีความอบอุ่น และเปลี่ยนท่าทีจากการที่ชุมชนจะล่มสลายมาเป็นชุมชนที่เข้มแข็ง

ขั้นที่ 5 คือการนำไปสู่การเป็นชุมชนที่เข้มแข็ง ชุมชนสามารถพึ่งตนเอง และมีกระบวนการเรียนรู้ภายในชุมชน ตลอดจนสามารถปรับตัวและแก้ไขปัญหาภายในชุมชนได้โดยอาศัย ภูมิปัญญา เครื่องมือ และวิธีการได้มาซึ่งความรู้ที่ถูกต้อง อันจะนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนของชุมชน

จุดเด่นและลักษณะการพัฒนาของชุมชนบ้านแหลมทอง ไม่ได้มุ่งเน้นที่การทำให้คนภายในชุมชนร่ำรวยมากยิ่งขึ้น ไม่ใช่ลักษณะของการเปลี่ยนคนจนให้เป็นคนรวย ประเด็นที่สำคัญจึงไม่ใช่การมุ่งเน้นไปที่การเพิ่มรายได้เท่านั้น ลักษณะพิเศษของชุมชนบ้านแหลมทองก็คือการเน้นที่การปรับสภาพจิตใจให้เป็นผู้ที่มีความพร้อม มีความรู้และมีสภาพจิตใจที่ดีงาม เน้นสุข ทุกข์ ของคนภายในชุมชน หลักประการใหญ่ของชุมชนหากจะว่าไปแล้วก็คือ การเน้นสภาพจิตใจโดยให้ความสำคัญไปที่ สุข ทุกข์ ของคนภายในชุมชนเป็นหลัก ทั้งนี้ผู้นำตามธรรมชาติของชุมชนได้กล่าวเอาไว้ที่น่าสนใจว่า “จน แปลว่า ไม่มี มีใช้ทุกข์ รวย แปลว่า มีเยอะ มีใช้สุข” ส่วนจุดด้อยของชุมชนคือชุมชนยังอยู่ในช่วงระหว่างการพัฒนา ชุมชนบ้านแหลมทองยังขาดเงินทุน และยังมีข้อจำกัดในการขยายผลการพัฒนาให้ไปสู่ชุมชนใกล้เคียง

6.1.1.2 อภิปรายรูปแบบการพัฒนาของชุมชนบ้านแหลมทองเชื่อมโยงกับแนวคิดการพัฒนายั่งยืน ของพระธรรมปิฎก

ข้อค้นพบที่ได้จากการศึกษาชุมชนบ้านแหลมทองนับเป็นการได้มาซึ่งภูมิปัญญาของชุมชนที่มีคุณค่ายิ่ง ชาวบ้านสามารถทำนุบำรุงชุมชนของตนเอง ด้วยความสมบูรณ์ สมดุล และมีความเป็นองค์รวมอย่างมาก เมื่อนำข้อค้นพบจากการศึกษาไปเชื่อมโยงกับแนวคิดของ พระธรรมปิฎก จะพบว่า มีความสอดคล้องกันมาก กล่าวคือ ได้มุ่งเน้นมิติการพัฒนามนุษย์เป็นหลัก ซึ่งเป็นแนวทางการพัฒนาที่มีมุมมองเพิ่มเติมไปจาก แนวคิดการพัฒนายั่งยืนที่คณะกรรมการโลกว่าด้วยสิ่งแวดล้อมและการพัฒนาเสนอเอาไว้ซึ่งได้ให้ความสำคัญเฉพาะ การพัฒนาทางเศรษฐกิจ และการพัฒนาทางนิเวศวิทยา อีกแนวคิดหนึ่งคือ แนวคิดการพัฒนายั่งยืนขององค์การยูเนสโก ได้เน้นมิติการพัฒนาทางด้านวัฒนธรรม โดยให้ความสำคัญกับการพัฒนามนุษย์ และให้คุณค่าทางวัฒนธรรมรวมอยู่ในกิจกรรมทางเศรษฐกิจ สังคม และการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อม อย่างไรก็ตามแนวคิดขององค์การยูเนสโกยังไม่มีความเด่นชัดและให้ความสำคัญกับมิติการพัฒนามนุษย์ได้เท่ากับแนวคิดของพระธรรมปิฎก ที่ได้เน้นลงไปในระดับ พฤติกรรม จิตใจ และปัญญา

โดยสรุป แนวคิดการพัฒนายั่งยืนของพระธรรมปิฎกได้แบ่งการพัฒนาออกเป็น 2 ระบบคือ 1. ระบบการพัฒนามนุษย์ (พฤติกรรม จิตใจ ปัญญา) เมื่อมนุษย์ได้รับการพัฒนาแล้วก็นำมาเป็นแกนกลางในการพัฒนาระบบการพัฒนายั่งยืน 2.ระบบการพัฒนายั่งยืน ประกอบไปด้วย มนุษย์ สังคม ทรัพยากรธรรมชาติ และเทคโนโลยี เมื่อพิจารณาแล้วจะพบว่าระดับการวิเคราะห์ของกรณีศึกษาของชุมชนบ้านแหลมทอง กับแนวคิดของพระธรรมปิฎกจะแตกต่างกัน อย่างไรก็ตามโดยรวมแล้วทั้งสองแนวคิดมีความสอดคล้องต่อกันเป็นอย่างมาก ในเรื่องมิติการพัฒนามนุษย์ และที่สำคัญข้อค้นพบจากการศึกษาในครั้งนี้ของชุมชนบ้านแหลมทองเป็นการเพิ่มน้ำหนักให้กับแนวคิดการพัฒนายั่งยืนของพระธรรมปิฎก ซึ่งทำให้แนวคิดดังกล่าวสามารถมองเห็นได้ในเชิงประจักษ์ และมีลักษณะในการพัฒนาที่เป็นรูปธรรม ซึ่งไม่ได้แสดงลักษณะที่เป็นรูปธรรมไว้ในแนวคิดการพัฒนายั่งยืนของพระธรรมปิฎก ดังนั้นลักษณะการพัฒนาที่เป็นรูปธรรมนี้จึงเป็นสิ่งที่ได้เพิ่มเติมขึ้นจากการศึกษาในครั้งนี้ ซึ่งช่วยเติมเต็ม ตอกย้ำ และสนับสนุนแนวคิดการพัฒนายั่งยืนของพระธรรมปิฎกให้มีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้นในเชิงประจักษ์

6.1.1.3 อภิปรายรูปแบบการพัฒนาของชุมชนบ้านแหลมทองเชื่อมโยงกับตัวแบบการพัฒนา ของ สัจญญา สัจญญาวิวัฒน์

ตัวแบบการพัฒนา ของ สัจญญา สัจญญาวิวัฒน์ กับรูปแบบการพัฒนาของชุมชนบ้านแหลมทองมีลักษณะใกล้เคียงกัน กล่าวคือจากตัวแบบการพัฒนา ของ สัจญญา สัจญญาวิวัฒน์ มีเป้าหมายสูงสุดของการพัฒนาคือ คน โดยทำให้ คน เป็น คนที่มีการพัฒนาใน 3 ลักษณะคือ ความรู้ ความชำนาญอาชีพ ความชำนาญในการดำรงชีวิตในสังคม และความเป็นผู้มีคุณธรรม ซึ่งมีความสอดคล้องต่อรูปแบบการพัฒนาของชุมชนบ้านแหลมทองอย่างมาก รวมถึงมีวิธีการพัฒนาที่คล้ายกัน คือ การให้การศึกษา อย่างไรก็ตามก็มีข้อแตกต่างกันกล่าวคือ วิธีการศึกษาของชุมชนบ้านแหลมทองมีเอกลักษณ์เฉพาะ เน้นการศึกษาด้วยการลงมือปฏิบัติแทนการศึกษาด้วยการท่องจำ และมีศูนย์จิตใจปรับสภาพจิตใจคนภายในชุมชนให้มีความพร้อม ชุมชนบ้านแหลมทองไม่มีนักวิจัย และนักพัฒนา แต่อาศัยกลุ่มคนภายในชุมชนเป็นผู้พัฒนาเอง และมีการพัฒนาอย่างเป็นองค์รวม ซึ่งมีความแตกต่างกับแนวคิด ของสัจญญา สัจญญาวิวัฒน์ บางประเด็นแต่หากมองโดยภาพรวมแล้วจะพบว่ามีความสอดคล้องกันอย่างมาก

6.1.1.4 อภิปรายรูปแบบการพัฒนาของชุมชนบ้านแหลมทองเชื่อมโยงกับแนวคิดการพัฒนาของนักทฤษฎีกลุ่ม กองทุน ดัก ฮัมมาส์คโโจลด์

รูปแบบการพัฒนาของชุมชนบ้านแหลมทองกับแนวคิดการพัฒนาของ นักทฤษฎีกลุ่ม กองทุน ดัก ฮัมมาส์คโโจลด์ มีความแตกต่างกันในระดับของหน่วยการวิเคราะห์ ทั้งนี้เพราะแนวคิดการพัฒนาของนักทฤษฎีกลุ่ม กองทุน ดัก ฮัมมาส์คโโจลด์ ต้องการอธิบายการพัฒนาในระดับระหว่างประเทศ ระดับประเทศ และระดับท้องถิ่น ส่วนการพัฒนาของชุมชนบ้านแหลมทองใช้อธิบายการพัฒนาชุมชนในท้องถิ่น ส่วนลักษณะแนวคิดที่สอดคล้องกันมีดังนี้คือ เน้นการพัฒนาในเรื่องความต้องการขั้นพื้นฐานของคน เป็นการพัฒนาจากการริเริ่มและการดำเนินการจากภายใน เป็นการพัฒนาที่ยึดหลักการพึ่งตนเอง และเป็นการพัฒนาที่สอดคล้องกับสภาพแวดล้อม

6.1.1.5 อภิปรายรูปแบบการพัฒนาของชุมชนบ้านแหลมทองเชื่อมโยงกับแนวคิดขบวนการวัฒนธรรมชุมชนท้องถิ่น ของ ฉัตรทิพย์ นาถสุภา

แนวทางที่จะทำให้ขบวนการวัฒนธรรมชุมชนนำไปสู่การพัฒนาแบบไม่ทำลายล้างชุมชน นั้น ฉัตรทิพย์ นาถสุภาได้เสนอทางออกไว้ 6 แนวทางคือ

- (1) ต้องเน้นการพัฒนาแบบกลุ่ม การร่วมมือช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

(2) ต้องเน้นการสร้างจิตสำนึกแบบชุมชนให้เกิดขึ้น โดยเน้นวัฒนธรรมหมู่บ้าน ประวัติศาสตร์หมู่บ้านเป็นต้น

(3) มีกระบวนการการผลิตซ้ำหรือต่อยอดจิตสำนึกแบบชุมชน ผ่านปัญญาชนหมู่บ้าน นักวิชาการในเมือง เป็นต้น

(4) มีการรวมกลุ่ม รวมตัวของชาวบ้านในรูปของการจัดองค์กร เช่น สหกรณ์

(5) มีการประสานทางวัฒนธรรมระหว่างหมู่บ้านกับหมู่บ้าน และระหว่างหมู่บ้านกับ กลุ่มคนอื่นๆ ในสังคมและต่างสังคม

(6) ชุมชนต้องมีความสัมพันธ์และใกล้ชิดกับธรรมชาติ

ข้อค้นพบจากการศึกษารูปแบบการพัฒนาของชุมชนบ้านแหลมทองได้สนับสนุน แนวทางที่จะทำให้กระบวนการวัฒนธรรมชุมชนนำไปสู่การพัฒนาแบบไม่ทำลายล้างชุมชน เกือบทั้งหมด ทุกประเด็น ยกเว้นข้อ 5 คือ การประสานทางวัฒนธรรมระหว่างหมู่บ้านกับหมู่บ้าน ซึ่งชุมชนบ้าน แหลมทองมีอยู่ แต่มีอยู่ในลักษณะจำกัดยังไม่มีความเด่นชัดนัก

6.1.1.6 อภิปรายรูปแบบการพัฒนาของชุมชนบ้านแหลมทองเชื่อมโยง กับแนวคิดการพึ่งตนเองของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงให้ความหมายของการพัฒนา ไว้ว่าหมายถึง การทำให้ ก้าวหน้า การพัฒนาประเทศก็คือการทำให้บ้านเมืองมั่นคง มีความเจริญ ชีวิตของแต่ละคนมีความ ปลอดภัย มีความเจริญ มีความสุข ความเจริญหรือการพัฒนามี 2 ประเภท คือการพัฒนาทางวัตถุกับ การพัฒนาทางจิตใจ การพัฒนาทางวัตถุอาศัยวิชาการทางด้านวิทยาศาสตร์ ส่วนการพัฒนาทาง จิตใจอาศัยศิลปะ ศิลธรรมจรรยา เป็นปัจจัยสำคัญ ซึ่งการพัฒนาทั้งสองประเภทนี้ไม่สามารถแยก ออกจากกันได้ เพราะต่างก็มีความสำคัญ จึงต้องทำการพัฒนาไปพร้อมๆ กัน ส่วนจุดมุ่งหมายของการ พัฒนา คือ ต้องสร้างพื้นฐานความพอมีพอใช้ ให้ประชาชนสามารถพึ่งตนเองได้ก่อน จึงค่อยสร้าง เสริมความเจริญก้าวหน้าในระดับที่สูงขึ้นไป โดยใช้วิธีการและอุปกรณ์ที่ประหยัดแต่ถูกต้องตามหลัก วิชา เป้าหมายของการพัฒนา คือ การมีเศรษฐกิจแบบพอเพียง (Self – Sufficient Economy) เพื่อให้ ชุมชนเข้มแข็ง พึ่งตนเองได้และพร้อมที่จะรับความเจริญจากโลกภายนอก โดยการพยายามพึ่ง ตัวเอง ช่วยตัวเองให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ให้ “พอมี พอกิน” โดยเฉพาะอาหารและที่อยู่อาศัยส่วนที่ ไม่สามารถผลิตเองได้ก็แลกเปลี่ยนและซื้อจากภายนอกบ้าง แต่ควรซื้อและใช้จากของที่ผลิตได้ใน ท้องถิ่นหรือในประเทศให้มากที่สุด ก่อนนี้ให้น้อยที่สุด มีชีวิตความเป็นอยู่ที่เรียบง่ายและพอใจในสิ่งที่

ได้รับมาโดยชอบธรรม ไม่ฟุ้งเฟ้อฟุ่มเฟือย หรือมีรายจ่ายไม่เกินรายรับ โดยสรุป เป้าหมายทฤษฎีการพึ่งตนเองพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว คือการมีเศรษฐกิจพอเพียง ด้วยการพึ่งตนเอง ช่วยตนเอง ให้มีชีวิตความเป็นอยู่แบบพออยู่พอกิน ซึ่งจะทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็งและประสบความสำเร็จในการพัฒนา เช่นการพัฒนาเทคโนโลยีใหม่ๆที่เกื้อกูลและไม่ทำลายธรรมชาติ เทคโนโลยีที่ประหยัดพลังงาน หรือใช้พลังงานอย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนได้ในที่สุด โดยสรุปพระองค์ทรงให้ความสำคัญกับมิติจิตใจ คือเน้น ทุกข์ สุข และการพึ่งตนเองได้เป็นหลัก ลักษณะแนวคิดของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มีลักษณะที่สอดคล้องและไปในทางเดียวกันกับแนวทางการพัฒนาของชุมชนบ้านแหลมทอง

6.1.1.7 อภิปรายข้อค้นพบจากการศึกษาการพัฒนาของชุมชนบ้านแหลมทอง เชื่อมโยงกับข้อค้นพบจากการศึกษาจากงานของ พรเพ็ญ ทับเปลี่ยน เรื่องเศรษฐกิจชุมชนในกระแสทุนนิยม

พรเพ็ญ ทับเปลี่ยน ได้ศึกษาเรื่องเส้นทางเศรษฐกิจชุมชนในกระแสทุนนิยม โดยทำการศึกษาชุมชนนาโเส ซึ่งเป็นชุมชนที่เกิดจากการรวมตัวกันของครัวเรือนชาวนาบ้านโสกชุมพูน โดยมีโรงสีนาโเสเป็นองค์กรทางเศรษฐกิจของชุมชนและเป็นศูนย์กลางการพัฒนาของชุมชน ผลกระทบจากการพัฒนาภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ ทำให้เกิดคำถามว่าชุมชนจะดำเนินต่อไปอย่างไรภายใต้โครงสร้างเศรษฐกิจแบบทุนนิยมที่เป็นอยู่ จากการศึกษาพบว่าชุมชนมีการปรับตัวและสร้างวิถีทางที่สอดคล้องต่อชุมชนขึ้นมา อาทิ กระบวนการสร้างจิตสำนึกชุมชน กระบวนการสร้าง ถ้ายทอด และสืบทอดอุดมการณ์การพัฒนา การจัดระเบียบบรรทัดฐานการพัฒนา การจัดระเบียบความสัมพันธ์ในกระบวนการพัฒนา และกลไกการผลิตซ้ำกับความยั่งยืนของการพัฒนา นอกจากนี้จากการศึกษาครั้งนี้ได้ทำให้มองเห็นภาพวิถีชุมชนอย่างน้อย 3 ภาพ คือ 1.วิถีชีวิตที่พึ่งพิงทุนนิยมแบบเต็มที 2. การสร้างกลไกต่างๆ ขึ้นมาเองเพื่อที่จะสามารถดำรงชีวิตอยู่ในวิถีการผลิต 3. ดำรงชีวิตแบบพอเพียงโดยไม่พึ่งพิง โดยวิถีชีวิตในอดีตเป็นตัวแบบหรือแนวทาง เมื่อนำข้อค้นพบจากการศึกษาการพัฒนาของชุมชนบ้านแหลมทอง เชื่อมโยงกับข้อค้นพบจากการศึกษาจากงานของ พรเพ็ญ ทับเปลี่ยน เรื่องเศรษฐกิจชุมชนในกระแสทุนนิยมจะพบว่าข้อค้นพบของชุมชนบ้านแหลมทองจะมีลักษณะการบูรณาการและมีความเป็นองค์รวมมากกว่าทั้งในมิติการพัฒนามนุษย์ เศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อม ในอีกด้านหนึ่งสิ่งที่ได้ยืนยันตรงกันจากข้อค้นพบจากทั้งสองกรณีก็คือว่า **ชุมชนจะต้องมีกระบวนการสร้างจิตสำนึกชุมชน** ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญมากสำหรับการพัฒนาชุมชน

6.1.1.8 อภิปรายข้อค้นพบจากการศึกษาการพัฒนาของชุมชนบ้านแหลมทอง เชื่อมโยงกับข้อค้นพบจากการศึกษาจากงานของ พรพิไล เลิศวิชา ที่ได้ศึกษาชุมชนลุ่มน้ำไชยา-พุมเรียง

ในการอภิปรายข้อค้นพบจากการศึกษาการพัฒนาของชุมชนบ้านแหลมทองเชื่อมโยงกับข้อค้นพบจากการศึกษาจากงานของ พรพิไล เลิศวิชา ที่ได้ศึกษาชุมชนลุ่มน้ำไชยา-พุมเรียง ผู้ศึกษาจะทำการอภิปรายเฉพาะประเด็นที่เกี่ยวข้องกันเท่านั้น ทั้งนี้เพราะมีหลายประเด็นที่มีความแตกต่างกันมาก ประเด็นที่น่าสนใจที่ได้ยกเอามาอภิปรายก็คือว่า ข้อค้นพบจากการศึกษาทำให้มองเห็นภาพที่ว่าเยาวชนลุ่มน้ำไชยา-พุมเรียง ไม่ได้ให้ความสำคัญกับอาชีพเกษตรกรรมอีกต่อไป ทั้งนี้เป็นเพราะหลักสูตรจากรัฐบาลกลางสอนในสิ่งที่อยู่ใกล้ตัว ไม่ได้สอนในสิ่งที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของผู้เรียน สอนให้เด็กเกลียดเกษตรกรรมในทางอ้อมเพราะระบบการศึกษาสอนให้เด็กมองออกไปไกลจากชุมชนของตนเอง และเมื่อเรียนจบออกมาก็ไม่มีงานทำภายในชุมชน ทำให้ต้องทิ้งชุมชนไปในที่สุด พรพิไล เลิศวิชา ได้กล่าวว่าการศึกษามีการจัดการให้สอดคล้องกับท้องถิ่นเป็นสิ่งที่ดี มากกว่าการเรียนการสอนจากส่วนกลางที่สอนให้คนทั้งประเทศเรียนรู้ในสิ่งเดียวกัน ในหลักสูตรเดียวกัน แต่มีการเรียนการสอนสิ่งที่อยู่ใกล้ตัว และองค์ความรู้จากท้องถิ่นและชุมชนของผู้ที่ศึกษาในปริมาณจำกัด จากข้อค้นพบดังกล่าวเมื่อทำการเชื่อมโยงไปยังข้อค้นพบ จากการศึกษาการพัฒนาของชุมชนบ้านแหลมทอง ในมิติของการศึกษาก็จะพบว่ามีความสอดคล้องกัน กล่าวคือการศึกษาภายใต้ระบบของรัฐได้ทำให้เด็กไม่ยอมมีอาชีพเกษตรกรรม การศึกษาในระบบสอนในสิ่งที่อยู่ใกล้ตัวและไม่มีความสอดคล้องต่อชุมชน รวมถึงเป็นการกระตุ้นให้คนภายในระบบการศึกษาทิ้งชุมชนไปทั้งทางตรงและทางอ้อม อีกทั้งบางรายเมื่อจบการศึกษาออกมาก็ตกงานไม่มีงานทำ หรือมีงานทำก็เป็นงานที่ไม่อาจทำได้ภายในชุมชน อย่างไรก็ตามการแก้ปัญหาของชุมชนบ้านแหลมทองก็สามารถสำเร็จผลด้วยดีโดยการตั้งศูนย์การเรียนชุมชนขึ้นมา เพื่อให้ความรู้ และสร้างอาชีพที่มีความสอดคล้องต่อชุมชน ดังนั้น ข้อเสนอที่ได้มีการยืนยันจากการศึกษาทั้งสองชิ้นก็คือว่า การพัฒนาการศึกษาควรกำหนดหลักสูตรการศึกษาให้เหมาะสมกับท้องถิ่นส่งเสริมการพัฒนาเกษตรกรรมให้ดียิ่งขึ้นไม่ควรสอนในสิ่งที่ไกลและแยกออกไปจากชุมชน เพราะจะทำให้คนที่ได้รับความรู้ที่ไม่สอดคล้องกับชุมชนทิ้งชุมชนไปในที่สุด

6.1.1.9 อภิปรายข้อค้นพบจากการศึกษาการพัฒนาของชุมชนบ้านแหลมทอง เชื่อมโยงกับข้อค้นพบจากการศึกษาจากงานของ นภาพรณ์ หะวานนท์ ที่ได้ทำการศึกษาวิจัย โครงการพัฒนาดัชนีชี้วัดความเข้มแข็งของชุมชน โดยเลือกศึกษาจากชุมชน 9 แห่ง ที่มีลักษณะแตกต่างกัน

ข้อค้นพบที่น่าสนใจและได้ยืนยันผลการศึกษาที่ตรงกันก็คือว่า ระบบความสัมพันธ์ภายในชุมชนได้เปลี่ยนไป เพราะเกษตรกรได้มีระบบการผลิตที่เข้มข้นและมุ่งเน้นกำไรเป็นสำคัญ ตลอดจนเป็นเหตุให้เกิดปัญหาหนี้สินตามมา ข้อค้นพบที่สำคัญอีกประการของ นภาพรณ์ หะวานนท์ ก็คือว่า การศึกษาในระบบโรงเรียน กระตุ้นให้คนเรียนเพื่อต่อยอดมากขึ้น การเปลี่ยนแปลงตรงนี้ทำให้ชุมชนเปลี่ยนไป จากเดิมที่ผลิตเพื่อบริโภคเอง ก็มาผลิตเพื่อขายให้คนอื่นแล้วตนเองก็ไม่ได้บริโภคในสิ่งที่ตนผลิต ทั้งนี้สาเหตุก็คือว่าระบบการศึกษาที่ได้เข้าไปสู่ชุมชน มีความแตกต่างจากระบบความรู้ที่ชุมชนเคยมีมาก่อน ซึ่งเป็นระบบความรู้เพื่อการทำมาหากินและการอยู่ภายในชุมชน แต่ระบบโรงเรียนไม่ได้สอนเรื่องการทำมาหากินให้กับชุมชนอีกต่อไป เป็นระบบการศึกษาที่แยกออกมาจากชุมชน โดยสรุป สิ่งที่ถูกค้นพบที่ นภาพรณ์ หะวานนท์ กล่าวไว้ก็คือว่ามีการเปลี่ยนแปลง 2 ส่วนคือ ระบบความสัมพันธ์เปลี่ยนไป เพราะการผลิตเพื่อกำไร ทำให้ระบบที่เคยพึ่งพากันลดน้อยลง และที่สำคัญต้องพึ่งพาดตลาดภายนอกสูงมาก อีกส่วนคือเรื่องระบบความรู้ สรุปได้ 3 ประการ คือ 1) ความรู้ใหม่ที่เกิดขึ้นโดยเฉพาะที่ผ่านระบบโรงเรียน ไม่ได้ตอบสนองต่อการดำรงชีวิตของชาวบ้าน 2) ระบบความรู้เก่า หรือภูมิปัญญาที่ชุมชนเคยสั่งสมมาเป็นเวลานานไม่ได้รับการปรับปรุงให้สอดคล้องกับสังคมใหม่ และ 3) การบูรณาการความรู้เก่ากับของใหม่ไม่เกิดขึ้น และสิ่งที่เกิดขึ้นที่ตามมาก็คือ ความอ่อนแอของชุมชน กลายเป็นชุมชนแห่งความเสี่ยงในทุกเรื่อง เสี่ยงว่าจะผลิตได้ผลหรือไม่ จะมีคนซื้อหรือไม่ จะมีของให้บริโภคหรือไม่ นอกจากนี้ยังได้ลดอำนาจอิสระในการแก้ปัญหาตนเอง และทำให้ชุมชนต้องพึ่งพิงภายนอกมาก ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์และการใช้พลังสร้างสรรค์ของมนุษย์ก็ถูกกดทอนลง จากผลการศึกษาของ นภาพรณ์ หะวานนท์ เมื่อนำมาเชื่อมโยงกับข้อค้นพบจากการศึกษาที่ชุมชนบ้านแหลมทองจะพบว่าสามารถนำข้อสรุปทั้ง 2 ส่วน และในส่วนที่ 2 ทั้ง 3 ประการมาอธิบายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นกับชุมชนบ้านแหลมทองในช่วงขยายตัวได้เช่นกัน อย่างไรก็ตามในช่วงปรับตัวของชุมชน ชุมชนบ้านแหลมทองได้ทำการแก้ปัญหาในเรื่องระบบความสัมพันธ์ และระบบความรู้ที่เปลี่ยนไปโดยใช้ องค์การชุมชนที่มีบทบาทสำคัญ คือศูนย์จิตใจ และศูนย์การเรียนชุมชนมาเป็นเครื่องมือในการเปลี่ยนระบบความรู้ภายในชุมชนให้มีความสอดคล้องต่อชุมชน ทั้งนี้โดยการเน้นการเรียนรู้ด้วยการปฏิบัติอันเป็นวิธีการได้มาซึ่งความรู้ที่ส่งผลดียิ่งต่อชุมชน ชุมชนมีการปรับปรุงระบบความรู้และบูรณาการกิจกรรมต่างๆภายในชุมชนได้เป็นอย่างดี รวมถึงมีลักษณะการพัฒนาที่มีความ

เป็นองค์รวมสูง ทำให้ชุมชนสามารถวิวัฒน์ตัวเองไปสู่แนวทางที่ทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็งและยั่งยืนมากยิ่งขึ้น

6.1.1.10 อภิปรายข้อค้นพบจากการศึกษาการพัฒนาของชุมชนบ้านแหลมทอง เชื่อมโยงกับการนำไปใช้ประโยชน์

การนำข้อค้นพบจากการศึกษาการพัฒนาของชุมชนบ้านแหลมทองไปใช้ประโยชน์นั้น ไม่อาจจะลอกเลียนแบบรูปแบบการพัฒนาทั้งหมดได้ ทั้งนี้เนื่องจากชุมชนในแต่ละแห่งมีลักษณะและเอกลักษณ์เฉพาะตัว รวมถึงมีลักษณะบริบททางสังคมและสภาพแวดล้อมที่มีความแตกต่างกันออกไป อย่างไรก็ตามแนวทางหรือนำองค์ความรู้ที่ได้ไปใช้ประโยชน์อาจเริ่มต้นจากการศึกษาจากชุมชนนั้นๆ ว่า อะไรคือพลังของชุมชน ที่มีอยู่ภายในท้องถิ่นและศึกษาแนวทางในการสร้างพลังภายในท้องถิ่นว่ามีการเกิดขึ้นและดำรงอยู่ได้อย่างไร ทั้งนี้พลังชุมชนอาจจะมีอยู่ในรูปของ ผู้นำตามธรรมชาติ ความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน ทูตทางวัฒนธรรม หรือรูปแบบความสัมพันธ์หรือผูกพันในลักษณะใดลักษณะหนึ่ง ข้อค้นพบที่ได้จากการศึกษาที่ชุมชนบ้านแหลมทอง ชุมชนได้นำเอาพลังของชุมชน ที่มีผู้นำตามธรรมชาติมาเป็นศูนย์กลางของคนภายในชุมชน มารวบรวมคน รวมพลังร่วมกันในการสร้างกระบวนการพัฒนามนุษย์ ทั้งนี้โดยเริ่มต้นจากการเตรียมคนภายในชุมชนให้มีความพร้อม เน้นการปรับทัศนคติและปรับสภาพจิตใจให้มีความตั้งมาก่อนเป็นอันดับแรก จากนั้นจึงนำคนที่มีความพร้อมนี้มาเพิ่มพูนและต่อยอดให้การศึกษาที่เหมาะสม และสอดคล้องต่อทรัพยากรที่มีอยู่ภายในชุมชนของตน ซึ่งเปรียบเสมือนการติดอาวุธทางปัญญาให้กับคนภายในชุมชน หลังจากนั้นคนที่มีความพร้อมและมีความรู้ความสามารถจะเป็นพลังที่สำคัญในการพัฒนาชุมชน ชุมชนจะประสบความสำเร็จหรือไม่ กุญแจในการพัฒนาที่สำคัญนี้ก็ขึ้นอยู่กับกระบวนการสร้างจิตสำนึก และกระบวนการให้ความรู้ที่มีอยู่ภายในชุมชน

รูปแบบในการพัฒนาแบบเดิมที่เกิดขึ้นไม่อาจจะประสบความสำเร็จได้ทั้งนี้เพราะชุมชนไม่อาจรักษาคนให้อยู่กับชุมชนได้ อีกทั้งชุมชนในชนบทโดยส่วนใหญ่ก็ไม่อาจรับแรงกระแทกและแรงปะทะจากกระแสโลกาภิวัตน์ได้ เป้าหมายแรกในการพัฒนาชุมชนในชนบทอย่างง่ายก็คือ ความพยายามในการรักษาให้คนภายในชุมชนอยู่กับชุมชน อย่าทิ้งชุมชน การละทิ้งชุมชนเป็นต้นเหตุของปัญหามากมายประการ อาทิ ปัญหาครอบครัว ปัญหาชุมชนขาดความอบอุ่น ปัญหาการหย่าร้าง ปัญหาโรคเอดส์ ปัญหายาเสพติด ปัญหาเด็กและคนชราถูกทอดทิ้ง เป็นต้น อย่างไรก็ตามในการที่จะบรรลุเป้าหมายให้คนอยู่กับชุมชนได้นั้น ชาวบ้านจะต้องมีงานทำภายในชุมชนก่อน ทั้งนี้เพื่อที่จะได้มีรายได้เอาไว้สำหรับจับจ่ายใช้สอย นอกจากนี้สิ่งที่สำคัญก็คือว่างานที่ทำภายในชุมชนจะต้องยังคงรักษาวิถี

ชีวิตเกษตรกรเอาไว้ได้ โดยไม่ต้องละทิ้งอาชีพเกษตรกรอันเป็นอาชีพที่ตนเป็นผู้มีความรู้และภูมิปัญญาในเรื่องดังกล่าวที่ดีที่สุด ดังนั้นอาชีพใหม่ที่เกิดขึ้นจึงต้องมีลักษณะที่สอดคล้องต่อวิถีชีวิตของชุมชน ไม่มีลักษณะห่างไกลและแยกออกไปจากวิถีของชุมชน ลักษณะอาชีพที่กล่าวถึงนี้ควรเป็นอาชีพเสริมเพิ่มเติมจากอาชีพทางการเกษตร เน้นการทำงานภายในชุมชนไม่ควรละทิ้งอาชีพเกษตรกรเพื่อไปเป็นกรรมกรในเมือง การสร้างงาน สร้างอาชีพภายในชุมชนในชนบทและในท้องถิ่นจะประสบความสำเร็จได้ ชุมชนจะต้องมีการสร้างระบบความรู้ที่สอดคล้องกับทรัพยากรและคนภายในชุมชนนั้นๆ จากการศึกษาการพัฒนาที่ชุมชนบ้านแหลมทองรูปแบบองค์กรชุมชนที่เหมาะสมที่สุด ก็คือ ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน ระบบการเรียนรู้และการสร้างงานภายในชุมชนจะประสบความสำเร็จหรือไม่ขึ้นอยู่กับการคุณภาพของศูนย์การเรียนรู้ชุมชน ซึ่งจะส่งผลโดยตรงต่อผู้เรียนที่เป็นคนภายในชุมชน ดังนั้นวิธีการศึกษาเรียนรู้จึงจะต้องเป็นวิธีการศึกษาที่ได้ผลอย่างแท้จริง (ซึ่งจากข้อค้นพบกรณีศูนย์การเรียนรู้ชุมชนพลาญข่อยจะพบว่าชุมชนได้ใช้วิธีการศึกษาเรียนรู้ด้วยการลงมือปฏิบัติจริง (Learning by Doing) อันเป็นรูปแบบการศึกษาที่ได้ช่วยให้คนภายในท้องถิ่นสามารถ คิดเป็น พูดเป็น ทำเป็น) อนึ่งการที่คนไม่ละทิ้งถิ่นฐานและการมีงานทำภายในชุมชนจะช่วยแก้ปัญหา การขาดความอบอุ่นภายในครอบครัว ปัญหาการหย่าร้าง ปัญหายาเสพติด ปัญหาเด็กและคนชราภายในชุมชนถูกทอดทิ้งให้ลดจำนวนลง ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าเป็นสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนต่างๆ ในต่างจังหวัดทั้งเขตเมืองและเขตชนบท โดยทั่วไปในปัจจุบัน

โดยสรุปการมีระบบการศึกษาและการสร้างงานสร้างอาชีพที่มีความสอดคล้องต่อชุมชน มีผลอย่างยิ่งต่อการพัฒนาชุมชนทั้งต่อเยาวชนคนรุ่นต่อไป และคนรุ่นปัจจุบันที่เป็นทั้งกำลังพัฒนาและเป็นกำลังใจที่สำคัญต่อครอบครัว ชุมชน และสังคม ในอีกด้านหนึ่งลักษณะที่สำคัญประการอื่นๆ ที่ชุมชนควรรักษาเอาไว้ในการพัฒนาท้องถิ่นในชนบทก็คือ การสร้างปัจจัยพื้นฐาน การสร้างปัจจัยดีภายในชุมชนให้มีความสมบูรณ์ การเน้นการทำมาหากินก่อนเป็นอันดับแรก (เมื่อมีเหลือจึงนำไปขาย) การเน้นการดำรงชีวิตแบบครอบครัวใหญ่เพื่อสร้างความอบอุ่นภายในชุมชน การยึดหลักร่วมแรงร่วมใจสามัคคีและหลีกเลี่ยงการใช้สารเคมี นอกจากนี้ชุมชนยังอาจแสวงหาช่องทางในการพัฒนาและการให้ความช่วยเหลือการพัฒนาชุมชนในท้องถิ่นจากภายนอก อาทิหน่วยงานจากภาครัฐ เอกชน และองค์กรทางสังคมต่างๆ รวมถึงกลุ่มบุคคลหรือกลุ่มความสัมพันธ์ที่มีความเกี่ยวข้องกับชุมชนทั้งนี้เพื่อเพิ่มช่องทางและโอกาสในการพัฒนากิจกรรม และการงานสาธารณประโยชน์ของชุมชน

อนึ่งสิ่งที่สำคัญประการสุดท้ายที่ชุมชนต่างๆ ควรนำไปพิจารณาก็คือ ลักษณะการพัฒนาชุมชนที่สำคัญนั้นไม่ควรพุ่งเป้าไปที่การเปลี่ยนคนยากจนให้เป็นคนร่ำรวย แต่การพัฒนาที่ถูกต้องเป้าหมายที่สุดจากปรัชญาการพัฒนาของชุมชนบ้านแหลมทองนั้น ชุมชนควรมุ่งเน้นการพัฒนาไปที่

ความรู้สึกรัก คือความ สุข ทุกข์ ของคนภายในชุมชนและเน้นการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขเป็นสำคัญ สม
ดังกับข้อความของชุมชนบ้านแหลมทองที่มีว่า “แค่ขยันขันแข็ง ก็เพียงพอ ดี้นรจนขวาย มากไป
อยู่เย็นเป็นสุข ก็เพียงพอ มั่งมีศรีสุข มากไป”

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

6.2 สรุปผล

6.2.1 สรุปลักษณะการพัฒนาไปสู่ความยั่งยืนของชุมชนบ้านแหลมทอง

ตารางที่ 19 : แสดงภาพรวมของการพัฒนาของชุมชนบ้านแหลมทอง

ลักษณะการพัฒนาของชุมชนบ้านแหลมทอง	กิจกรรม/องค์กรชุมชนที่ใช้เป็นเครื่องมือ
1. การเน้นการสร้างปัจจัยสี่ให้มีความพร้อมภายในชุมชนและการเพิ่มขีดความสามารถในการพึ่งตนเองของชุมชน	การทำไร่นาสวนผสม ดำรงชีวิตแบบครอบครัวใหญ่ ยึดหลักร่วมแรงร่วมใจสามัคคี หลีกเลี่ยงการใช้สารเคมี ใจรักรักษาสิ่งแวดล้อม เน้นการสร้างปัจจัยสี่ให้สมบูรณ์
2. การส่งเสริมการศึกษาภายในชุมชน เน้นการเรียนรู้ด้วยการลงมือปฏิบัติ(Learning by doing)	โดยมีศูนย์การเรียนรู้ชุมชน เป็นองค์กรชุมชนที่มีบทบาทที่สำคัญ นอกจากนี้ยังมีการจัดตั้งมูลนิธิพัฒนาชุมชนขึ้นมาเพื่อเป็นหลักประกันความมั่นคงทางการศึกษาของเด็ก และเยาวชนภายในชุมชน
3. ชุมชนบ้านแหลมทองเน้นการปลูกฝังจิตสำนึกของคนภายในชุมชน	องค์กรชุมชนที่มีบทบาทที่สำคัญได้แก่ ศูนย์เด็ก ศูนย์จิตใจศาลาจิตตานุภาพ วัดแหลมทอง ศูนย์คนชรา(กำลังดำเนินการ) ทำหน้าที่หลักในการขัดเกลาจิตใจของเด็ก ผู้ใหญ่ และคนชราภายในชุมชนบ้านแหลมทอง
4. มุ่งเน้นการสร้างงาน สร้างรายได้ภายในชุมชน	กิจกรรมการรวมกลุ่มของชาวบ้าน นำมาซึ่งการสร้างงาน สร้างรายได้ภายในชุมชน องค์กรชุมชนในการสร้างงาน สร้างรายได้

ตารางที่ 19 (ต่อ)

ลักษณะการพัฒนาของชุมชนบ้านแหลมทอง	กิจกรรม/องค์กรชุมชนที่ใช้เป็นเครื่องมือ
	ภายในชุมชนที่สำคัญได้แก่ กลุ่มแปรรูปผลไม้ พื้นเมือง กลุ่มแปรรูปดินลูกรัง กลุ่มพลังงาน ธรรมชาติ การผลิตน้ำดื่มบรรจุขวด(ซึ่งใน ปัจจุบันอยู่ในระหว่างดำเนินการ)

6.2.2 สรุปปัจจัยที่สนับสนุนและปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาขององค์กรชุมชนที่สำคัญ ภายในชุมชนบ้านแหลมทอง

ตารางที่ 20 : แสดงปัจจัยที่สนับสนุนและปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาขององค์กรชุมชนที่สำคัญ ภายในชุมชนบ้านแหลมทอง

ประเภทขององค์กรชุมชน	ปัจจัยที่สนับสนุนการพัฒนาของชุมชน	ปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาของชุมชน	ที่มาขององค์กรชุมชน
1. ศูนย์การเรียนชุมชนพลาญช้อย	<p>ปัจจัยภายใน</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. ศูนย์การเรียนชุมชนมีผู้นำที่เข้มแข็ง 2. การมีส่วนร่วมของคนภายในชุมชน 3. การมีมูลนิธิพลาญช้อย <p>ปัจจัยภายนอก</p> <ol style="list-style-type: none"> 4. การให้การสนับสนุนของกลุ่มญาติธรรม 5. การให้การสนับสนุนจากศูนย์การศึกษาออกโรงเรียน 	<ol style="list-style-type: none"> 1. ผลกระทบจากการประกาศใช้พระราชบัญญัติการศึกษาภาคบังคับ พ.ศ. 2545 2. หลักสูตรบางรายวิชาที่ระบบการศึกษานอกโรงเรียนกำหนดไม่มีความสอดคล้องต่อความต้องการของชุมชน 3. อิทธิพลของการ 	<p>เกิดขึ้นจากการที่ชาวบ้านภายในชุมชนรวมกลุ่มกันขอจัดตั้งศูนย์การเรียนชุมชน</p>

ตารางที่ 20 (ต่อ)

ประเภทขององค์กรชุมชน	ปัจจัยที่สนับสนุนการพัฒนาของชุมชน	ปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาของชุมชน	ที่มาขององค์กรชุมชน
		พัฒนาภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ 4.การขาดเงินทุนในการบริหารจัดการเพื่อขยายกิจกรรมทางการศึกษา	
2. ศูนย์เด็กเล็ก	ปัจจัยภายใน 1. ผู้นำชุมชนมีความเข้มแข็ง 2. ครูศูนย์เด็กเป็นผู้มีความเสียสละ 3. การมีส่วนร่วมของคนภายในชุมชน ปัจจัยภายนอก 4. การได้รับเงินบริจาคจากภายนอก	1. การขาดแหล่งเงินทุนในการพัฒนาศูนย์เด็ก 2. ปัญหาเด็กภายในชุมชนขาดสารอาหาร	ชาวบ้านเสนอปัญหาต่อผู้ใหญ่บ้านร่วมกันจัดตั้งศูนย์เด็กโดยอาศัยศักยภาพภายในชุมชนเองโดยไม่ได้รับการช่วยเหลือจากหน่วยงานภาครัฐ
3. กลุ่มแปรรูปผลไม้พื้นเมือง	ปัจจัยภายใน 1. ผู้นำกลุ่มและคณะกรรมการบริหารกลุ่มผลไม้พื้นเมืองแปรรูปมีความเข้มแข็ง 2. การมีแหล่งวัตถุดิบภายในชุมชน	1. ปัญหาการเมืองท้องถิ่น 2. ขาดเงินทุนในการขยายผลกิจการของกลุ่ม	เกิดขึ้นจากการที่ชาวบ้านภายในชุมชนรวมกลุ่มกันโดยมีนายคำดีสายแหวงเป็นประธานกลุ่ม

ตารางที่ 20 (ต่อ)

ประเภทขององค์กรชุมชน	ปัจจัยที่สนับสนุนการพัฒนาของชุมชน	ปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาของชุมชน	ที่มาขององค์กรชุมชน
	3. การมีส่วนร่วมของชาวบ้านภายในชุมชน ปัจจัยภายนอก 4. การได้รับเงินสนับสนุนจากรัฐบาล 5. การได้รับความช่วยเหลือจากกลุ่มญาติธรรมภายนอกชุมชน		
4. กลุ่มแปรรูปดินลูกรัง		1. ชุมชนมีปริมาณการผลิตที่จำกัด 2. ปริมาณกระแสไฟฟ้าไม่เพียงพอต่อกำลังการผลิต 3. ปัจจัยสภาพอากาศที่ไม่เอื้ออำนวย	เกิดขึ้นจากการที่ชาวบ้านภายในชุมชนรวมกลุ่มกันโดยมีนายพุลสวัสดิ์พุทธพันธ์เป็นประธานกลุ่ม
5. กลุ่มพลังงานธรรมชาติ		1. การช่วยเหลือจากระบบราชการยังมีอยู่ในระดับที่ต่ำ 2. ปัญหาในการดำเนินการผลิตในบางส่วนของกลุ่ม เช่น การขาดรถบรรทุกในการขนวัตถุดิบ เป็นต้น	เกิดขึ้นจากการที่ชาวบ้านภายในชุมชนรวมกลุ่มกันและระดมเงินทุนด้วยการขายหุ้นให้แก่สมาชิก

ตารางที่ 20 (ต่อ)

ประเภทขององค์กรชุมชน	ปัจจัยที่สนับสนุนการพัฒนาของชุมชน	ปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาของชุมชน	ที่มาขององค์กรชุมชน
			โดยมีนาย อุทิศ พาชอบ ผู้ใหญ่บ้านบ้าน แหลมทองเป็น ประธานกลุ่ม

6.2.3สรุปปัญหาของชุมชนบ้านแหลมทองและลักษณะแนวทางแนวทางการแก้ไข

ปัญหาของชุมชน

ปัญหาทางสังคม

ปัญหาสังคมต่างๆ เริ่มเกิดขึ้น ในช่วงการพัฒนาระยะขยายตัวของชุมชน (ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2538 อันเป็นผลพวงมาจากการพัฒนาที่ไม่สมดุล) ภายในชุมชนบ้านแหลมทองประสบกับปัญหาต่างๆ ได้แก่

1. ปัญหาเด็กถูกทอดทิ้ง เด็กขาดสารอาหาร และเด็กขาดความอบอุ่นสาเหตุก็เพราะว่าพ่อแม่ของเด็ก ได้ละทิ้งถิ่นฐานไปทำงานที่กรุงเทพฯ ในบางครั้งผู้ปกครองมีการหย่าร้าง หลังจากที่ไม่ไปทำงานและพบคนใหม่ที่ถูกใจจึงได้แยกทางกัน สาเหตุสำคัญประการหนึ่งของการละทิ้งถิ่นฐาน คือ การไม่มีงานทำภายในชุมชน

2. อาการของปัญหาอื่นภายในชุมชน อาทิ คนชราถูกทอดทิ้ง คนชราขาดความอบอุ่น สาเหตุของปัญหาเกิดจากลูกหลานของคนชรา ได้ละทิ้งถิ่นฐานไปทำงานที่อื่น ชุมชนประสบปัญหาขาดความอบอุ่น สายสัมพันธ์ภายในครอบครัวถูกทำลาย ชุมชนมีปัญหายาเสพติดระบาด ชาวบ้านบางรายติดโรคเอดส์หลังจากไปทำงานภายนอกชุมชน สาเหตุของปัญหาเกิดจากคนภายในชุมชนมีพื้นฐานครอบครัวมาจากครอบครัวที่แตกแยก ถูกทอดทิ้งและขาดความอบอุ่น

3. ปัญหาเด็กและเยาวชนขาดโอกาสทางการศึกษาในการศึกษาต่อในระดับมัธยมศึกษาตอนต้นสาเหตุของปัญหามาจาก ความยากจน ผู้ปกครองไม่มีเงินส่งลูกหลานของตนไปเรียนต่อที่โรงเรียนมัธยมศึกษาที่อยู่ภายนอกชุมชน

ปัญหาทางเศรษฐกิจ

อาการของปัญหา คือ ชุมชนมีการพึ่งพิงจากภายนอกสูง มีการลงทุนในการซื้อปุ๋ยในปริมาณมาก เกษตรกรประสบภาวะปัญหาการทำไร่ขาดทุน และมีปัญหาหนี้สิน สาเหตุมาจากในอดีตที่ผ่านมาภายในชุมชนบ้านแหลมทองไม่มีงานทำ และชาวบ้านนิยมทำไร่ในปริมาณที่เข้มข้น มีการพึ่งพิงจากการทำไร่มากจนเกินไป ตลอดจนกระบวนการผลิตในการทำไร่ปอ และไร่มันสำปะหลัง มีต้นทุนการผลิตมากกว่าผลตอบแทนที่เกษตรกรจะได้รับ

ปัญหาด้านทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม

อาการของปัญหา การพัฒนาในช่วงขยายตัว ชุมชนมีการใช้สารเคมีในปริมาณที่เข้มข้น ทำให้เกิดสารเคมีตกค้าง สารเคมีที่ตกค้างได้ทำลายความสมบูรณ์ของดิน และทำให้แหล่งน้ำเน่าเสีย สิ่งมีชีวิตในน้ำและในชั้นผิวดิน ไม่สามารถดำรงชีวิตได้

สาเหตุของปัญหา ในอดีตมีการรณรงค์ ให้ใช้ปุ๋ยเคมีจากหน่วยงานภาครัฐและส่งเสริมให้เกษตรกร ทำเกษตรแบบเข้มข้น ปลูกพืชชนิดเดียวในปริมาณมากเพื่อมุ่งการส่งออก เกษตรกรจึงใช้สารเคมีในการฉีดพ่น และใส่ปุ๋ยเคมีในการบำรุงพืชผลของตน

วิธีการแก้ไขปัญหาของชุมชนบ้านแหลม และการพัฒนาไปสู่ความยั่งยืนในด้านต่างๆ

วิธีการแก้ไขปัญหาชุมชนของชุมชนบ้านแหลมทอง อาศัยความพยายามในการสร้างความสมดุลทางเศรษฐกิจ สังคม ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยเน้นการพัฒนามนุษย์เป็นศูนย์กลางและมีบทบาทที่สำคัญ โดยกระทำการผ่านศูนย์การเรียนรู้ชุมชน ศูนย์เด็กเล็กและศูนย์จิตใจ ศาลาจิตตานุภาพ เน้นรูปแบบและกระบวนการศึกษาที่ตอบสนองและให้ประโยชน์ต่อคน และชุมชนได้จริง ในทางปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรม

มิติการพัฒนาคน

แนวทางการพัฒนามนุษย์ของชุมชนบ้านแหลมทอง ชุมชนให้ความสำคัญต่อการพัฒนา “คน” โดยเฉพาะเด็กและเยาวชน มากที่สุด รวมถึงผู้ใหญ่และคนชราด้วย ในขั้นสุดท้ายหากสามารถพัฒนาคนได้ผลดีแล้ว คนจะเป็นพลังสำคัญในการพัฒนาชุมชน มีส่วนช่วยในการแก้ไขปัญหาทางสังคม คนที่มีคุณภาพและมีคุณธรรมจะสามารถรักษาธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้คงความอุดมสมบูรณ์ไว้ได้ รวมถึงเป็นผู้มีความคิดสร้างสรรค์ต่อกิจกรรมการพัฒนาทั้งทาง เศรษฐกิจ เทคโนโลยี สังคม และชุมชน ได้เป็นอย่างดี อนึ่งคนที่ได้รับการพัฒนาแล้วของชุมชนบ้านแหลมทองจะเป็นผู้ที่ คิด เป็น พูดเป็น ทำเป็น เพราะผ่านประสบการณ์จากการเรียนรู้ด้วยการปฏิบัติ บุคคลผู้ที่ได้รับการพัฒนา

จากชุมชนอย่างสมบูรณ์จะสามารถสร้างงาน และมีงานทำภายในชุมชนของตนได้ ระบบการพัฒนา มนุษย์ ของชุมชนบ้านแหลมทองอาจสรุปได้ดังนี้

1. ด้านพฤติกรรมและวิถีใช้ชีวิต รวมถึงการทำมาหาเลี้ยงชีพ ชุมชนมีสภาพการทำมาหาเลี้ยงชีพ ที่สอดคล้องกับธรรมชาติ มีการประยุกต์ใช้ทรัพยากร ภายในชุมชนเพื่อนำมาเป็นวัตถุดิบในการผลิตสินค้าสร้างรายได้ มีการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ อย่างถ้อยที่ถ้อยอาศัย เน้นการใช้ทรัพยากรอย่างยั่งยืนและไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม โดยมีองค์กรชุมชนที่สำคัญได้แก่ กลุ่มอาชีพ ต่างๆ อาทิ กลุ่มแปรรูปผลไม้พื้นเมือง กลุ่มแปรรูปดินลูกรัง กลุ่มพลังงานธรรมชาติ เป็นต้น

2. ด้านจิตใจ ชุมชนบ้านแหลมทองให้ความสำคัญกับการพัฒนาจิตใจด้วยการปลูกฝังจิตสำนึก และขัดเกลาจิตใจ ตั้งแต่วัยเด็กผู้ใหญ่ และคนชรา ทั้งนี้เพื่อเป็นการพัฒนาบุคคลในทุกๆ วัย ภายในชุมชน ให้เป็นผู้มีคุณธรรม มีความเข้มแข็งมั่นคงทางจิตใจ มีสภาพจิตใจที่ดีงาม และเป็นผู้มีความสุข รวมถึงสามารถใช้ชีวิตในชุมชนได้อย่างสันติ

ตารางที่ 21 : แสดงสถานที่ต่าง ๆ ภายในชุมชนที่มีไว้สำหรับพัฒนาจิตใจของคนในวัยต่าง ๆ กัน

วัยต่างๆ	สถานที่ที่ขัดเกลาจิตใจ
วัยเด็ก	ศูนย์เด็ก / ศูนย์จิตใจ / วัด
วัยผู้ใหญ่	ศูนย์จิตใจ / วัด
วัยชรา	ศูนย์คนชรา / ศูนย์จิตใจ / วัด

3. ด้านปัญญา ชุมชนบ้านแหลมทองเน้นการเรียนรู้ด้วยการปฏิบัติ (Learning by doing) ให้ผู้ที่ศึกษาเรียนรู้เป็นผู้มีความรู้ความเข้าใจได้อย่างถ่องแท้ รวมถึงเป็นผู้มีประสบการณ์มีทักษะ และเกิดภาวะความรู้แจ้ง ในสิ่งที่ตนปฏิบัติ นอกจากนี้ยังสามารถนำความรู้ที่ได้รับมาประกอบอาชีพ และนำมาใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวันได้เพราะว่าความรู้ที่ได้รับเป็นความรู้ที่สอดคล้องและเหมาะสมกับชุมชนที่อยู่อาศัย ที่สำคัญการเรียนรู้ด้วยการปฏิบัติจะช่วยส่งเสริมให้ผู้ศึกษาเป็นผู้ที่มีความคิดและทัศนคติที่ดีงาม เป็นกัลยาณมิตร ที่ดีงามต่อเด็ก ผู้ใหญ่ และคนชรา ภายในชุมชนบ้านแหลมทอง การ

พัฒนาด้านปัญญา สามารถเรียนรู้ได้ด้วยการปฏิบัติจากศูนย์การเรียนรู้ชุมชน การทำงานภายในกลุ่ม อาชีพต่างๆ การฝึกสมาธิกับศูนย์จิตใจ รวมถึงทุกๆกิจกรรมสามารถดำรงสติได้จากวิถีของชุมชน

การพัฒนามนุษย์ ภายใต้ระบบ พฤติกรรม จิตใจ และปัญญา เมื่อคนภายในชุมชน ได้รับการพัฒนาแล้ว คนจะเป็นแกนกลางสำคัญในการพัฒนาส่วนอื่นๆ ของชุมชน

มิติทางสังคม

แนวทางการแก้ไขปัญหาทางสังคมของชุมชนบ้านแหลมทอง

1. ชุมชนแก้ไขปัญหาเด็กถูกทอดทิ้ง เด็กขาดความอบอุ่นและเด็กขาดสารอาหาร โดยการ จัดตั้งศูนย์ เด็กเล็กภายในชุมชน โดยมีกลุ่มแม่บ้านจัดเวรกันมาทำอาหารที่โรงครัวให้เด็กๆ ทานในตอนกลางวันและมีคุณครู คอยจัดเตรียมอาหารมื้อเช้า ให้กับเด็กที่ไม่มีข้าวที่บ้านทานก่อนมาโรงเรียน อีกกิจกรรมหนึ่งที่อยู่ระหว่างการดำเนินการคือการสร้างศูนย์ชราขึ้นมา เพื่อแก้ไขปัญหาคนชราถูกทอดทิ้ง โดยพยายามสร้างการมีส่วนร่วมในหมู่คนชราให้เห็นคุณค่าของการมีชีวิต และเกิดความตระหนักว่า ตนเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนบ้านแหลมทอง ในส่วนของการแก้ไขปัญหา ยาเสพติดและปัญหาทางเพศสัมพันธ์ ชุมชนมีวิธีการแก้ไขปัญหาและป้องกันปัญหา ยาเสพติดและปัญหาทางเพศสัมพันธ์ ด้วยการจัดค่ายอบรมให้ความรู้เป็นระยะ โดยมีศูนย์การเรียนรู้ชุมชน เป็นสถานที่ที่ใช้ในการจัดการอบรม รวมถึงผู้ที่เข้าอบรมจะได้รับการปลูกฝังจิตสำนึก และขัดเกลาจิตใจ จากการฝึกปฏิบัติสมาธิและการสนทนารธรรมกับผู้นำธรรมชาติ รูปแบบที่สำคัญในการแก้ไขปัญหาของชุมชน คือ ความพยายามดึงวิถีไทยในอดีตกลับคืนมา เน้นการอยู่ร่วมกันแบบครอบครัวใหญ่ ให้คนภายในชุมชน มีความสามัคคีเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อกัน เน้นการให้และแบ่งปันสิ่งของและอาหาร ซึ่งสิ่งต่างๆ เหล่านี้มี ส่วนช่วยให้อะไรชีวิตของชุมชนมีความอบอุ่นและสร้างความผาสุกให้แก่คนภายในชุมชนยิ่งขึ้น

มิติทางเศรษฐกิจ

แนวทางการแก้ไขปัญหาทางเศรษฐกิจของชุมชน

คือ ความพยายามในการรวมกลุ่มกัน สร้างกลุ่มอาชีพในลักษณะวิสาหกิจชุมชน เพื่อมุ่งการสร้างงานและสร้างรายได้ให้แก่ครัวเรือน ในลักษณะเป็นอาชีพเสริมจากการทำงานเป็นเกษตรกร การมีอาชีพเสริมจะช่วยลดปัญหาการละทิ้งถิ่นฐานของเกษตรกรในช่วงที่ว่างเว้นจากฤดูกาลผลิตและการเก็บเกี่ยว อันเป็นการแก้ไขปัญหาทางสังคมอีกต่อหนึ่ง นอกจากนี้การแก้ไขปัญหาทางเศรษฐกิจในอีกด้านหนึ่งของชุมชน คือ การเปลี่ยนแปลงวิธีการผลิตให้มีความสมดุลและสอดคล้องกับธรรมชาติ โดยหันมาใช้ปัจจัยการผลิตที่มีอยู่ภายในชุมชน และตนเองเป็นเจ้าของปัจจัยการผลิตมาใช้เป็นวัตถุดิบในกระบวนการผลิต อาทิ การใช้ดินลูกรังภายในชุมชน ทำอิฐบล็อกรักษาประสาทราน้ำไม่ ไม้ยูคาลิปตัส

รากเหง้ามันสำปะหลัง ภายในชุมชน มาทำเป็นถ่านหอม ถ่านตัด ถ่านบาร์บีคิว และนำผลไม้ อาทิ ขนุน มะม่วง มาแปรรูปสินค้า เป็นต้น

มิติทางสิ่งแวดล้อม

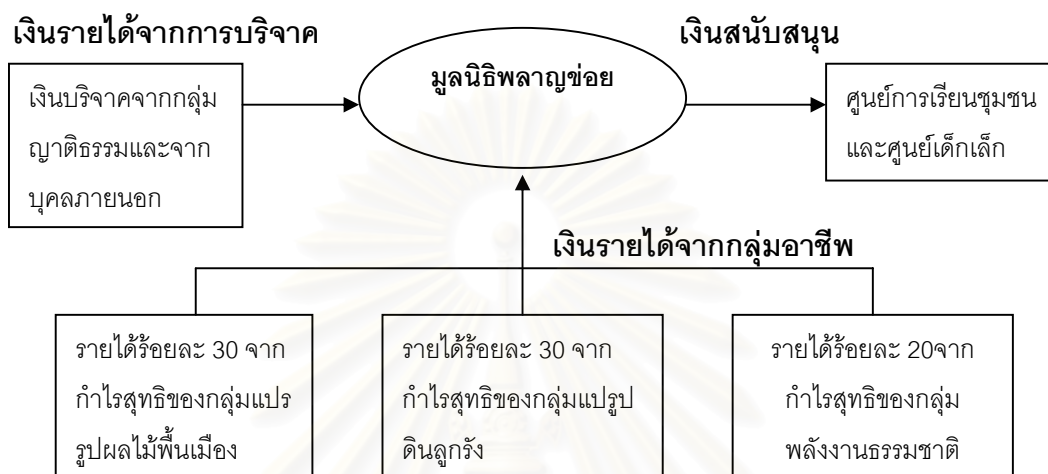
การแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมของชุมชนบ้านแหลมทอง

ปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมของชุมชนบ้านแหลมทองที่สำคัญ คือ สภาพดินมีความเป็นกรดจัดดินทรายและดินลูกรัง ไม่เหมาะสมต่อการเพาะปลูก ในอดีตที่ผ่านมา ชุมชนมีการใช้ปุ๋ยเคมีตามการรณรงค์ของรัฐ ทำให้ดินมีสภาพขาดความสมบูรณ์ และแหล่งน้ำเกิดการเน่าเสีย ชุมชนบ้านแหลมทองได้กระทำการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นโดยการยกเลิกการใช้ปุ๋ยเคมี และหันมาใช้ปุ๋ยอินทรีย์จากการหมักเศษพืชและเศษผลไม้แทน รวมถึงพยายามสร้างอินทรีย์วัตถุให้กับผิวดิน ด้วยการปลูกพืชให้มีความหลากหลายและตัดกิ่งเหล่านั้นลงไปให้เป็นปุ๋ยและเป็นอาหารของดิน ทำให้ในปัจจุบันสภาพดินและแหล่งน้ำในบางส่วนของชุมชนกลับมาสู่สภาพที่มีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น การแก้ปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมของชุมชน มุ่งเน้นให้ทุกกิจกรรม ทางเศรษฐกิจ สอดคล้องและมีความสมดุลกับธรรมชาติ กระบวนการผลิต ในทุกๆ กลุ่มขององค์กรชุมชนและเกือบทุกกิจกรรมของชุมชน ส่งผลเชิงบวกต่อสภาพแวดล้อม อาทิ การทำไร่นาสวนผสม (ซึ่งจะทำให้สภาพดินและน้ำมีความอุดมสมบูรณ์) การสร้างอินทรีย์วัตถุ การทำปุ๋ยหมักเอนไซม์ การผลิตถ่านที่ไร้ควัน (นอกจากนี้ต้นไม้ยูคาลิปตัส ที่ถูกตัดจากกิจกรรมการเผาถ่านจะถูกปลูกทดแทนโดยที่ธรรมชาติของต้นยูคาลิปตัส เมื่อถูกตัดจะสามารถแตกหน่อขึ้นมาใหม่เองได้อีก) การผลิตอิฐบล็อกประสานที่สามารถดูดความร้อนและคลายความเย็นเมื่อนำไปสร้างที่อยู่อาศัยมีความเหมาะสมกับสภาพชุมชนที่มีอุณหภูมิในหน้าแล้ง ที่ค่อนข้างร้อน รวมถึงการผลิตภัณฑ์น้ำส้มควันที่สามารถนำไปผสมใช้กับน้ำแล้วสามารถไล่แมลงได้ โดยที่ไม่ได้ฆ่าแมลงและไม่มีสารพิษตกค้างตลอดจนไม่ทำอันตรายต่อมนุษย์ ซึ่งมีประสิทธิภาพดีกว่าการใช้สารเคมีฉีดพ่น ซึ่งจะทำลายสภาพแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนให้เสียความสมดุล

การแก้ไขปัญหาการขาดเงินทุนในการพัฒนาของชุมชนบ้านแหลมทองโดยการจัดตั้งมูลนิธิพลาญข่อย

สภาพปัญหาอีกประการหนึ่งที่สำคัญของชุมชน คือ การขาดแหล่งเงินทุน ในการพัฒนา กิจกรรมขององค์กรชุมชนในส่วนต่างๆ ในปัจจุบันชุมชนได้ขอจัดตั้งมูลนิธิพลาญข่อย ขึ้นมา เพื่อเป็นกองทุนที่สำคัญของชุมชน โดยมีที่มาของรายได้มาจากเงินบริจาคและผลกำไรจากกิจกรรมของวิสาหกิจภายในชุมชน

แผนภาพที่ 24: แสดงที่มาของรายได้และการใช้เงินสนับสนุนทางการศึกษาของมูลนิธิ

การจัดตั้งมูลนิธิของชุมชนบ้านแหลมทองมีวัตถุประสงค์ เพื่อส่งเสริมเด็กและเยาวชนภายในชุมชน ให้มีโอกาสได้รับการศึกษา การจัดตั้งมูลนิธิขึ้นมา นี้ จะเป็นการสร้างหลักประกันสำหรับเด็กๆ ในระยะยาว ในปัจจุบันมีเด็กนักเรียนส่วนหนึ่งภายในชุมชนที่กำลังศึกษาต่อในระดับปริญญาตรี และมีความตั้งใจที่จะกลับมาช่วยชุมชน เพื่อมาเป็นครูในอนาคต ผลจากการปลูกฝังจิตสำนึก ภายในชุมชน ช่วยทำให้ชุมชนมีเยาวชนรุ่นใหม่กลับมาทำงานเพื่อชุมชนและสามารถใช้ชีวิตอยู่ได้ภายในชุมชน

ภาพรวมของการพัฒนาชุมชนบ้านแหลมทองมีลักษณะบูรณาการโดยมีกิจกรรมและเครื่องมือที่สำคัญ ดังนี้คือ

1. การเน้นการสร้างปัจจัยสี่ภายในชุมชนให้มีความสมบูรณ์ เน้นกิจกรรมที่สร้างความสมดุลต่อธรรมชาติเน้นการพึ่งตนเอง สามารถใช้ชีวิตในชนบทโดยวิถีไทยแบบดั้งเดิมคืนมา อาศัยความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ความมีน้ำใจ และความสามัคคีภายในชุมชน เน้นการอยู่ร่วมกัน แบบครอบครัวใหญ่ รู้จักและสนิทสนมกันภายในชุมชนและมีความเป็นชุมชนสูง

2. มีศูนย์การเรียนรู้ชุมชนที่เกิดจากการผลักดันขอจัดตั้งจากกลุ่มผู้นำภายในชุมชน ช่วยให้คนภายในชุมชนมีแหล่งศึกษาหาความรู้ เป็นสถานที่ในการเรียนรู้ด้วยการลงมือปฏิบัติจริง ทำให้ผู้เรียนสามารถเป็นผู้คิดเป็น พูดเป็น ทำเป็น เมื่อเรียนจบออกมาก็สามารถทำงานภายในชุมชน เพราะสิ่งที่ได้

เรียนมาด้วยความสอดคล้องต่อความต้องการของชุมชน สามารถเรียนรู้ในสิ่งที่อยู่ใกล้ตัวและสามารถทำการปฏิบัติได้จริงในชีวิตประจำวัน

3. ชุมชนบ้านแหลมทอง มีศูนย์เด็กเล็ก ศูนย์จิตใจศาลาจิตตานุภาพ และวัดแหลมทอง เป็นสถานที่ที่ขัดเกลาจิตใจ ปลุกฝังจิตสำนึก และเป็นแหล่งพบปะของคนภายในชุมชน การมีศูนย์ต่างๆ ช่วยทำให้ชาวบ้านส่วนใหญ่มีสุขภาพดี มีความเป็นมิตร และมีส่วนช่วยทำให้ ชุมชนบ้านแหลมทองเป็นชุมชนที่น่าอยู่

4. การมีองค์กรชุมชน ในรูป วิสาหกิจ ชุมชนช่วยสร้างรายได้ ให้กับชาวบ้านภายในชุมชน โดยลักษณะการทำงานภายในชุมชนมีความสอดคล้องต่อวิถีชีวิต และวิถีชุมชนของชาวบ้าน ชาวบ้านส่วนใหญ่เป็นเกษตรกร การเกิดขึ้นของกลุ่มต่างๆ จากการรวมกลุ่มกันทางอาชีพ ของชาวบ้านอาชีพกลุ่มพลังงานธรรมชาติ กลุ่มแปรรูปผลไม้พื้นเมือง กลุ่มแปรรูปดินลูกรัง ช่วยเสริมเป็นอาชีพรองให้กับเกษตรกร เกษตรกรไม่จำเป็นต้องทิ้งอาชีพเดิม เหมือนกับการเกิดขึ้นของโรงงาน อุตสาหกรรม ทำให้ชาวบ้านต้องละทิ้งถิ่นฐาน แต่ลักษณะงานของชุมชน เป็นการทำงานที่ชาวบ้านสามารถดูแลผลผลิตทางการเกษตร อาทิ การปลูกผลไม้ การทำไร่นาสวนผสมไปได้ด้วยพร้อมกับการทำงานของกลุ่ม ทำให้ชาวบ้านไม่จำเป็นต้องละทิ้งอาชีพเกษตรกรเพื่อเป็นกรรมกรในเมือง การสร้างงานแบบโรงงาน อุตสาหกรรมเป็นการเปลี่ยนวิถีชีวิต การได้ทำงานอยู่กับถิ่นฐานจะทำให้เกษตรกรได้อยู่กับพ่อแม่ ภรรยา และ บุตร ของตนสามารถใช้ชีวิตภายในชุมชนได้อย่างมีความสุข และมีความอบอุ่น

แนวคิดที่ชุมชนบ้านแหลมทองการทำงานไม่จำเป็นจะต้องได้เงินจำนวนมาก แต่การแก้ปัญหาที่สำคัญและที่กลุ่มผู้นำชุมชนให้ความเห็นว่าถูกจุดในการแก้ปัญหาและพัฒนาชุมชนในชนบทคือ จะทำอะไรให้คนภายในชุมชนสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข ดังนั้น กิจกรรม ของกลุ่มอาชีพต่างๆ เป้าหมายในเรื่องของผลกำไร จึงมีความสำคัญในระดับรองๆ แต่เน้นทุกข์ สุข ของคนภายในชุมชนเป็นสำคัญ

6.2.4 สรุปปัจจัยที่มีผลต่อระดับการประสบความสำเร็จและปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาของชุมชนบ้านแหลมทอง

ในปัจจุบันปัจจัยที่มีผลต่อระดับการประสบความสำเร็จ ของชุมชนบ้านแหลมทองได้แก่ การมีผู้นำตามธรรมชาติ และผู้นำทางการ (ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน และตัวแทน อบต. ของหมู่บ้านแหลมทองทั้ง 2 คน) ที่เข้มแข็งมีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนา รวมถึงการมีส่วนร่วมของคนภายในชุมชน การสร้างปัจจัยสี่ภายในชุมชนให้มีความสมบูรณ์ การมีศูนย์การเรียนรู้ชุมชน การรวมกลุ่มกันเพื่อสร้างงานภายในชุมชน การมุ่งใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ภายในชุมชนเป็นวัตถุดิบในการผลิต การมีศูนย์จิตใจ

ศาลาปฏิบัติธรรม วัดและศูนย์เด็กภายในชุมชน รวมถึงการที่คนภายในชุมชนมีระดับความสามัคคีต่อกันในระดับที่สูงเป็นปัจจัยเชิงบวกต่อการพัฒนาชุมชนบ้านแหลมทอง

ในส่วนของปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาของชุมชนบ้านแหลมทองได้แก่ ปัญหาการขาดแคลนแหล่งน้ำในการทำการเกษตรในฤดูแล้ง ปัญหาระบบไฟฟ้าภายในชุมชนไม่พอใช้ ปัญหาเด็กขาดสารอาหาร เด็กและคนชราถูกทอดทิ้ง การขาดเงินทุนในการพัฒนาศูนย์เด็กและกลุ่มอาชีพต่างๆ ปัญหาสภาพอากาศเช่น ในฤดูฝนกลุ่มอิฐบล็อก จะทำงานได้ไม่สะดวกและอาจจะต้องหยุดงานเพราะว่าหินลูกรังไม่แห้ง ข้อจำกัดทางกฎหมายการศึกษาภาคบังคับ ที่มีผลต่อการทำงานของศูนย์การเรียนรู้ชุมชน

6.3 ข้อเสนอแนะ

6.3.1 ข้อเสนอแนะต่อชุมชน

1) จากปัญหาการขาดแคลนน้ำในการทำการเกษตรในฤดูแล้ง ชุมชนอาจศึกษาความเป็นไปได้ในการเพิ่มช่องทางในการสร้างแหล่งน้ำไว้ใช้ทำการเกษตรในรูปแบบและวิธีการต่างๆ ภายในชุมชนนอกเหนือจากการขอความช่วยเหลือจากหน่วยงานราชการ อาทิ กรณีที่ 1 ประชุมปรึกษาหารือร่วมกันกรณีขอความเห็นในการร่วมมือช่วยกันลงแรงในการลอกคลองสาธารณะบริเวณทางน้ำหลังที่ดินทำกินของคุณลุงคำดี สายแวว ทั้งนี้มีความเป็นไปได้สูงว่าหลังจากทำการลอกคลองเสร็จสิ้นแล้วจะมีชาวบ้าน และสัตว์ต่างๆ สามารถได้ใช้ประโยชน์จากการทำมาหากิน และสามารถได้ประโยชน์จากกิจกรรมทางการเกษตรจากแหล่งน้ำ กรณีที่ 2 หากในอนาคตต่องบทุนมูลนิธิพัฒนาช่วยมีเงินทุนเพียงพออาจขอความเห็นจากสมาชิกขอปันเงินรายได้มาสร้างระบบท่อส่งน้ำจากเขื่อนส่งต่อถึงพื้นที่ทำการเกษตรของชุมชน กรณีที่ 3 ศึกษาความเป็นไปได้ว่ามีมากน้อยเพียงใด มีความคุ้มทุนหรือไม่ในการใช้กังหันลมสูบน้ำมาใช้ในชุมชนหลังจากที่พื้นที่ไร่แหลมทองเคยนำมาใช้เป็นรายแรก

2) ในปัจจุบันชุมชนบ้านแหลมทองมีครอบครัวที่ทำการเกษตรแบบไร่นาสวนผสม และเกษตรแบบผสมผสานประมาณ 15-20 ครัวเรือน ยังสามารถขยายแนวคิดนี้ได้อีกมาก ผู้มีความรู้ควรรวมกลุ่มกันเพื่อเผยแพร่ไปยังครอบครัวต่างๆ ที่ยังใช้ปุ๋ยเคมีและประสบปัญหาจากการทำการเกษตร ทั้งจากปัญหาอันเนื่องมาจากสภาพดิน น้ำ และการประกอบกร กลุ่มบุคคลที่ประสบความสำเร็จควรรวมกลุ่มกันเผยแพร่ความรู้และประสบการณ์ในการพัฒนาพื้นที่ทำกินไปยังพื้นที่ และชุมชนใกล้เคียงโดยช่วยให้ความรู้ต่างๆ อาทิการรณรงค์ให้ใช้น้ำส้มควัน และการใช้ปุ๋ยที่ทำจากน้ำเอนไซม์เป็นต้น

3) จัดกิจกรรมระหว่างกลุ่มญาติธรรม และชาวบ้านทั้งเด็ก ผู้ใหญ่ และคนชราเพื่อ เพิ่มความสัมพันธ์ที่มีมากอยู่แล้วให้มีมากยิ่งขึ้นไปอีก พยายามรักษาระดับความผูกพัน ความแน่นแฟ้น และความสามัคคีภายในชุมชนให้เกิดขึ้นทั้งในปัจจุบันและในอนาคต อาทิกิจกรรมตามเทศกาลต่างๆ การร่วมกันปลูกต้นไม้ การทำกิจกรรมนันทนาการร่วมกัน การร่วมกันทำบุญตักบาตรในวันสำคัญทางศาสนา เป็นต้น ซึ่งจะช่วยเพิ่มระดับความสัมพันธ์และทำให้ทุกคนเกิดความรู้สึกว่าตนเป็นส่วนหนึ่งของสังคม

4) เมื่อชุมชนมีความพร้อมอาจทำการศึกษาความเป็นไปได้ ในการสร้างงานเพิ่มขึ้นภายในชุมชน เพื่อลดปริมาณการละทิ้งถิ่นฐานให้ได้มากที่สุด โดยใช้แนวทางเดิมคือเน้นการใช้ทรัพยากรภายในชุมชนนำมาเป็นวัตถุดิบในการสร้างงาน เน้นการเป็นเจ้าของปัจจัยการผลิต และลดการพึ่งพิงจากภายนอกโดยการเพิ่มความสามารถในการพึ่งตนเอง รวมถึงกิจกรรมทางเศรษฐกิจต้องมีความสอดคล้องต่อวิถีของชุมชน สร้างความสมดุลต่อสิ่งแวดล้อมและอยู่ภายใต้กรอบของศีลธรรม นอกจากนี้ชุมชนต้องให้ความสำคัญต่อการรักษามาตรฐานและคุณภาพของสินค้าที่ทำการผลิตทั้งในปัจจุบันและในอนาคต พยายามหาแนวทางแก้ไขกับสภาพปัญหาต่างๆที่เกิดขึ้นจากการดำเนินการ อาทิ ข้อจำกัดในการทำงานของกลุ่มแปรรูปดินลูกรังจากการที่หินลูกรังไม่แห้งในกรณีที่ฝนตกซึ่งมีผลทำให้ทางกลุ่มต้องหยุดงาน ทางกลุ่มอาจทำการสร้างโรงเก็บหินลูกรังที่ป้องกันความชื้นไว้สำหรับสำรองหินลูกรังจำนวนหนึ่งที่ตากแห้งสนิทแล้ว เพื่อนำมาใช้ในวันที่ฝนตก เป็นต้น ในระยะยาวชุมชนควรศึกษาความเป็นไปได้ในการสร้างเครือข่ายในแต่ละกิจกรรมของชุมชนกับชุมชนภายนอกเพื่อขยายการพัฒนาและสร้างอำนาจในการต่อรองทางการค้า และในอนาคตหากกิจกรรมการสร้างรายได้มีมากขึ้น ชุมชนก็ควรสร้างกิจกรรมเชิงวัฒนธรรม กิจกรรมทางศาสนาที่กลมกลืนและขัดเกลาจิตใจเพิ่มขึ้นด้วยเพื่อคานอำนาจความโลภ มิฉะนั้นการที่มีรายได้มากขึ้นอาจจะสร้างปัญหาให้กับชุมชนได้ในระยะยาว เนื่องจากการพัฒนาขาดความสมดุล

5) การเพิ่มช่องทางในการหาเงินทุน เพื่อนำมาใช้ในการพัฒนาชุมชนบ้านแหลมทอง ในปัจจุบันเงินทุนยังเป็นปัญหาที่สำคัญต่อการพัฒนาของชุมชน ชุมชนอาจเพิ่มช่องทางในการหาเงินทุนด้วยการศึกษาแหล่งเงินทุนในการพัฒนาชนบทจาก กระทรวง กรม หน่วยงานภาครัฐ รวมถึงหน่วยงานและองค์กรภาคเอกชนที่เกี่ยวข้อง จากนั้นทำการติดต่อและเขียนโครงการและวัตถุประสงค์ในการพัฒนาไปยังหน่วยงานเหล่านั้น เพื่อขอให้พิจารณาอนุมัติเงินทุนในการพัฒนาหรืออีกช่องทางหนึ่งคือการใช้เครือข่ายญาติธรรมให้ช่วยแนะนำและประชาสัมพันธ์กิจกรรมการพัฒนาของชุมชน ซึ่งจะเป็นการเพิ่มโอกาสให้ได้แหล่งเงินทุนมาสำหรับพัฒนางานของชุมชน

6) ทำการวางแผนในการพัฒนาระยะยาวโดยการสร้างผู้นำชุมชนรุ่นต่อไป ให้มีโอกาสได้เรียนรู้งาน ให้มีโอกาสทำงานบริหารสามารถรับรู้ปัญหา และแนวทางในการแก้ไขปัญหาที่ถูกต้อง โดยการเปิดโอกาสให้กลุ่มเยาวชนภายในชุมชนได้เรียนรู้งานทั้งหมดของชุมชน จากการลงมือปฏิบัติจริง รวมถึงควรมีการปลูกฝังให้เยาวชนมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการเมืองท้องถิ่น ในลักษณะที่ถูกต้อง เพื่อที่จะสามารถดำรงบทบาทในการจัดสรรงบประมาณ และสามารถพลังดันงบประมาณจากกลุ่มการเมืองท้องถิ่นให้เกิดประโยชน์สูงสุดได้ในอนาคต

7) จัดกิจกรรมร่วมกับหน่วยงานสาธารณสุข ให้ทำการตรวจร่างกายเด็กและเยาวชนในทุกปี เด็กและเยาวชนบางคนเป็นเด็กที่ขาดสารอาหาร การมีข้อมูลทางการแพทย์ของเด็กแต่ละคนและการได้รับการตรวจร่างกายเป็นประจำ จะช่วยให้ครูและผู้ปกครองของเด็กสามารถดูแลเด็กและเยาวชนได้ดีและทั่วถึงยิ่งขึ้น

8) ชุมชนควรสอนให้เด็กและเยาวชนรู้จักโลกภายนอกและเหตุการณ์โลกปัจจุบัน ให้ความรู้เกี่ยวกับการพัฒนาที่ผ่านมาของประเทศ เปิดโอกาสให้เด็กได้ไปศึกษาและรู้จักการพัฒนาภายนอกชุมชน จากนั้นให้ทำการเปรียบเทียบสภาพปัญหาในด้านต่างๆ ทั้งข้อดีและข้อเสียจากการใช้ชีวิตภายนอกและการใช้ชีวิตภายในชุมชนบ้านแหลมทอง ว่ามีลักษณะเป็นอย่างไรแล้วให้ร่วมกันอภิปรายผล จากนั้นนำการพัฒนาที่เป็นข้อดีและประโยชน์ที่ค้นพบจากภายนอกชุมชน มาศึกษาหาความเป็นไปได้ว่าจะสามารถทำให้เกิดภายในชุมชนของตนเองได้หรือไม่ มีความเหมาะสมหรือไม่ และนำข้อค้นพบที่เป็นข้อเสียจากชุมชนของตนเองมาทำการแก้ไขปรับปรุง รวมถึงรักษาข้อดีที่มีอยู่ภายในชุมชนให้ดียิ่งขึ้น โดยอาศัยแนวทางในการศึกษาในลักษณะเดิมคือการลงมือปฏิบัติ (Learning by doing) การศึกษาในลักษณะของตัวอย่างดังกล่าวจะช่วยให้เด็ก และเยาวชน เป็นผู้รู้เท่าทันต่อโลกภายนอก เป็นผู้คิดเป็น ทำเป็น และไม่หลงไปตามกระแสของการพัฒนาในปัจจุบัน

6.3.2 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1) ในการออกพระราชบัญญัติการศึกษาภาคบังคับ พ.ศ. 2545 ได้สร้างผลกระทบต่อการศึกษาภายในชุมชนของชุมชนบ้านแหลมทอง เด็กนักเรียนไม่สามารถเรียนต่อในระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นภายในชุมชนได้ต้องออกไปเรียนภายนอกชุมชน บางรายที่มีฐานะยากจนก็จำเป็นต้องหยุดเรียนไปเนื่องจากไม่มีค่าใช้จ่าย ทั้งที่แต่เดิมก่อนปี พ.ศ. 2545 เด็กนักเรียนสามารถเรียนต่อได้ภายในชุมชนคือสามารถเรียนต่อกับศูนย์การเรียนชุมชนในระบบการศึกษาออกโรงเรียนได้ โดยแต่

เดิมการศึกษาระดับมัธยมศึกษาของประเทศไทยมีถึงชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 อาศัยตามบทบัญญัติกฎหมาย การศึกษาระดับมัธยมศึกษา พ.ศ.2523 ทำให้ในอดีตหน่วยการศึกษาในระดับชุมชนอย่างศูนย์การเรียนรู้ชุมชน สามารถรับเด็กศึกษาต่อจากการศึกษาระดับมัธยมศึกษาในระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ได้ และเด็กภายใน ชุมชนสามารถศึกษาต่อทั้งในระดับมัธยมศึกษาตอนต้นและตอนปลาย กับศูนย์การเรียนรู้ชุมชนได้ ผลกระทบจากการออกพระราชบัญญัติการศึกษาระดับมัธยมศึกษา พ.ศ. 2545 ในภาพรวมมีเตนารมย์ที่ดี แต่ ในบริบทของท้องถิ่นที่ในชนบทที่อยู่ห่างไกลจากความเจริญแล้ว เด็กและเยาวชน รวมถึงครอบครัว และชุมชนบ้านแหลมห้องได้รับผลกระทบเชิงลบค่อนข้างมาก ทำให้เด็กไม่สามารถศึกษาต่อภายใน ชุมชนได้อย่างต่อเนื่อง และต้องออกจากชุมชนไปศึกษาจากที่อื่น ในการแก้ปัญหา ผู้กำหนดนโยบาย ควรตระหนักถึงการทำความเข้าใจกับชุมชนในชนบท ก่อนตราพระราชบัญญัติเพื่อกำหนดรูปแบบที่ เหมาะสมต่อชุมชนในชนบทหรือกำหนดลักษณะที่สามารถยกเว้น เพื่อที่จะสามารถส่งเสริมกิจกรรม ทางการศึกษาของหน่วยศึกษานอกระบบในระดับชุมชนที่มีศักยภาพ ให้สามารถพัฒนาได้อย่าง ต่อเนื่อง ในส่วนของชุมชนหากไม่สามารถเปลี่ยนเงื่อนไขและสภาพที่เป็นอยู่ชุมชนควรเปลี่ยนสภาพ องค์การและขอจัดตั้งเป็นโรงเรียนมัธยมในระบบแทน การที่ชุมชนมีบุคลากรทางด้านการศึกษาภายใน ชุมชน มีอาคารเรียนที่เป็นทุนเดิมหากมีศักยภาพทางการเงินที่ดีในระดับหนึ่ง เมื่อชุมชนมีความพร้อม อาจขอจัดตั้งโรงเรียนมัธยมขึ้นเพื่อทำการแก้ไขปัญหาดังกล่าว

2) การกำหนดหลักสูตรการศึกษาควรมีความสอดคล้องต่อวิถีชีวิตภายในชุมชน การศึกษา ภายในระบบควรสอนในสิ่งที่อยู่ใกล้ตัวของผู้เรียน ไม่ควรสอนในสิ่งที่อยู่ไกลตัวออกไป นอกจากนี้เด็ก และเยาวชนที่เรียนอยู่ในชนบทห่างไกลไม่สามารถสอบแข่งขันกับเด็กนักเรียนที่อยู่ในเมือง ในอำเภอ เมือง ในเมืองใหญ่ และในกรุงเทพฯ ได้ เมื่อสอบแข่งขันสู้ไม่ได้พอจบออกมาถึงทำงาน พอจะมาทำงาน ภายในชุมชนก็ไม่สามารถทำได้ เพราะความรู้ที่เรียนรู้อาจไม่สามารถปรับใช้กับชุมชน เพราะว่า การศึกษาไม่ได้สอนเกี่ยวกับชุมชนที่เด็กนักเรียนอาศัยอยู่ ไม่ได้สอนเกี่ยวกับภูมิปัญญา และทรัพยากร ที่มีอยู่ การพัฒนาภูมิปัญญาและทรัพยากรที่มีอยู่เพื่อสร้างงานภายในชุมชนจึงไม่อาจเกิดขึ้นได้ ใน ขณะเดียวกันเด็กนักเรียนในชนบทที่มีความรู้สูงจากการศึกษาในระบบเมื่อจบออกมาแม้ว่าจะมีงานทำ แต่ก็ไม่อาจหางานภายในชุมชนทำได้ เพราะความรู้ที่ไปเรียนมาส่วนใหญ่ไม่สอดคล้องต่อวิถีชุมชน ในชนบทจึงต้องทิ้งครอบครัวไปทำงานที่อื่นแม้ว่าตนเองจะเป็นผู้มีความรู้ก็ตาม ข้อเสียอีกประการหนึ่ง ของการศึกษาในปัจจุบันก็คือเยาวชนในชนบทจะไม่ชอบ อาชีพเกษตรกรรมที่พ่อ แม่ของตนทำ ที่เป็น เช่นนั้นก็เพราะการศึกษาได้สร้างวาทกรรมให้เด็กได้รับรู้ว่า งานทางการเกษตรเป็นอาชีพชั้นรองไป นั้นเอง ทำให้เยาวชนสูญเสียโอกาสที่จะได้รับ

ภูมิปัญญาทางการเกษตรจากพ่อแม่ของตน ในเชิงนโยบายผู้ที่เกี่ยวข้องในการกำหนดนโยบายควร กำหนดหลักสูตรให้เด็กนักเรียนในแต่ละพื้นที่ที่ได้รับการศึกษาที่เหมาะสมต่อท้องถิ่นของตน โดยเน้น การให้ความรู้เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม และทรัพยากรที่มีอยู่ภายในชุมชน เพื่อที่จะสามารถนำมา ประยุกต์ใช้ได้อย่างสมดุลและยั่งยืน เน้นการปลูกฝังค่านิยมในการรักท้องถิ่น ตลอดจนรู้จักสังเกตและ ทำการวิจัยสิ่งรอบตัว นอกจากนี้หลักสูตรการศึกษาในระบบควรสอนให้ ผู้เรียน คิดเป็น พุดเป็น ทำ เป็น โดยการเสริมกิจกรรมการเรียนรู้ด้วยการลงมือปฏิบัติจริง ลดรายวิชาที่มุ่งเน้นการท่องจำ รวมถึง เน้นกระบวนการสอนให้ผู้เรียนเมื่อเรียนจบออกไปแล้วสามารถไป สร้างงานให้แก่ชุมชน และสังคม แทนที่การเรียนจบออกไปแล้วไปสมัครหางานทำ สถาบันการศึกษาควรสอนในสิ่งที่สอดคล้องต่อ ชุมชน สังคม และประเทศชาติ

3) รัฐบาลควรออกนโยบายที่สามารถสร้างแรงจูงใจให้คนมีความพอใจที่จะทำงานเพื่อชุมชน บ้านเกิด โดยอาจให้บรรจุเป็นข้าราชการหรือมีหมวดเงินเดือนพิเศษให้กับคนที่มีความรู้และเสียสละ ตนเองทำงานเพื่อพัฒนาชุมชน รวมถึงเร่งสร้างค่านิยมใหม่ให้กับสังคม เพื่อให้เด็กและเยาวชนเกิด ความรู้สึกว่าการเสียสละและอุทิศตนทำงานเพื่อท้องถิ่นบ้านเกิด เป็นสิ่งที่มีเกียรติและได้รับการยก ย่อง นอกจากนี้ภาครัฐควรให้การสนับสนุนและออกนโยบายที่ส่งเสริมต่อการสร้างงานภายในชุมชน มากขึ้นกว่าเดิม โดยเป็นงานที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของคนภายในชุมชนในลักษณะอาชีพรองและเมื่อ ถึงฤดูเก็บเกี่ยวก็สามารถกลับมาทำอาชีพเกษตรกรได้ตามเดิม โดยที่ชาวบ้านไม่จำเป็นต้องทิ้งอาชีพ เดิมคืออาชีพเกษตรกร ในกระบวนการผลิตหากชุมชนใดมีวิธีการผลิตสินค้าที่ส่งผลดีต่อ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ตลอดจนเป็นสินค้าของชุมชนที่เกิดมาจากการใช้ทรัพยากร ภายในท้องถิ่น รัฐควรให้สิทธิพิเศษในการลดเว้นการเก็บภาษี ในสินค้าชนิดนั้น

4) รัฐบาลควรมีงบประมาณหมวดเงินเดือนพิเศษ ในการสนับสนุนการพัฒนาของชุมชนที่มี ศักยภาพในการพึ่งตนเองสูงและมีรูปแบบการพัฒนาไปสู่ความยั่งยืน โดยผ่านผู้นำธรรมชาติ ผู้นำอาวุโส ผู้นำชุมชน หรือตัวแทนกลุ่มที่เป็นแกนนำหลักของชุมชน ในชุมชนที่มีทุนทางวัฒนธรรมสูงทางรัฐบาล ควรให้ความสำคัญเป็นพิเศษ โดยอาจจัดตั้งคณะกรรมการขึ้นมาตรวจสอบและอนุญาตให้ชุมชน เขียนแผนงานโครงการขึ้นมาเพื่อของบประมาณอุดหนุนในช่องทางพิเศษ (เป็นการใช้งบประมาณแบบ เฉพาะเจาะจงเพื่อเพิ่มศักยภาพชุมชนให้มีความรวดเร็วจากการได้รับงบประมาณ โดยไม่ต้องผ่าน หน่วยงานราชการที่ไม่ค่อยมีประสิทธิภาพ และไม่ต้องผ่านองค์การบริหารส่วนตำบลที่ควรจะยอมรับ รับผิดชอบต่อความเป็นจริงว่าในหลายพื้นที่มีปัญหาการคอร์รัปชันและมีความเป็นการเมืองสูง ทำให้ผู้มีจิต สาธารณะจริงและกลุ่มที่เป็นพลังของชุมชนโดยแท้จริงไม่สามารถทำงานได้ดีเท่าที่ควร) เพื่อให้ชุมชน

ที่มีความพร้อมสามารถทำการพัฒนาและสร้างความเป็นปึกแผ่นภายในชุมชน ชุมชนจะเกิดการสร้างงาน สามารถเพิ่มระดับในการแก้ไขปัญหาทางสังคม ลดปริมาณการละทิ้งถิ่นฐาน และจะเป็นปัจจัยที่เอื้อให้เกิดวิถีไทย ทำให้ชุมชนมีความเป็นครอบครัวใหญ่ เกิดความอบอุ่นภายในครอบครัว พ่อแม่ ลูก เด็กเล็กและคนชราสามารถอยู่ร่วมกันภายในชุมชน ชุมชนเกิดความสามัคคี รวมถึงเป็นชุมชนที่พึ่งตนเองได้ ซึ่งจะเป็นรากฐานที่สำคัญต่อการพัฒนาประเทศในระยะยาว

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

กมลภา ภาสิน. **การพัฒนาที่ยั่งยืน**. แปลโดย สุกัญญา หาญตระกูล. กรุงเทพฯ: พี. เค. อินเตอร์พริ้นท์, 2535.

กาญจนา แก้วเทพและกนกศักดิ์ แก้วเทพ. **การพึ่งตนเอง: ศักยภาพในการพัฒนาชนบท**. กรุงเทพฯ: สภาคาทอิลคแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา, 2530.

คำดี สายแหว. เกษตรกรดีเด่นชุมชนบ้านแหลมทอง. สัมภาษณ์, 12 กันยายน 2547.

คำดี สายแหว. เกษตรกรดีเด่นชุมชนบ้านแหลมทอง. สัมภาษณ์, 25 กันยายน 2547.

คำดี สายแหว. เกษตรกรดีเด่นชุมชนบ้านแหลมทอง. สัมภาษณ์, 12 ตุลาคม 2547.

คิทธิง, ไมเคิล. **แผนปฏิบัติการ 21 เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน**. แปลโดย มานพ เมฆประยูรทอง. กรุงเทพฯ: บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์ พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), 2537.

จตุรงค์ บุญยรัตนสุนทร. **วิธีการศึกษาสังคมไทย วิธีใหม่แห่งการพัฒนา**. กรุงเทพฯ: เอ็ดดิสันเพรสโปรดักส์, 2535.

ฉลอง โชติโกะคาม. **การพัฒนาการเกษตรแบบยั่งยืน เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของเกษตรกรและความมั่นคงของชาติ**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: นิติกุลการพิมพ์, 2539.

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. **จากประวัติศาสตร์หมู่บ้านสู่ทฤษฎีสองระบบ**. สถาบันราชภัฏสุรินทร์จัดพิมพ์, 2544.

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. **บ้านกับเมือง**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สร้างสรรค์, 2529.

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. **วัฒนธรรมไทยกับขบวนการเปลี่ยนแปลงสังคม**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2534.

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และ พรพิไล เลิศวิชา. **วัฒนธรรมหมู่บ้าน**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สร้างสรรค์, 2537.

ชยสาโรภิกขุ. **เพื่อนนอก เพื่อนใน**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ราชทัณฑ์เรือนจำกลางคลองเปรม, 2539. (จัดพิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ นายณรงค์ บัณฑิตย์)

ชัยยุทธ์ ชันธปราบ. **การพัฒนาที่ยั่งยืนภายใต้โลกาภิวัตน์ จะเป็นไปได้หรือไม่ ?** ใน สุริชัย หวันแก้ว (บรรณาธิการ), **การพัฒนาที่ยั่งยืนในกระแสโลกาภิวัตน์กับทิศทางประเทศไทย**, หน้า 17-23. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์ศึกษาการพัฒนาสังคม คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2545.

- ชุมพล เตชะกุลวิโรจน์ และคนอื่นๆ. **เศรษฐกิจชุมชนเป็นภูมิคุ้มกันทางเศรษฐกิจ: กรณีศึกษา**
ชุมชนคลองขนมจิน อำเภอสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา. เอกสารวิจัยปริญญา
 มหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, 2543.
- ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร. **วาทกรรมการพัฒนา.** พิมพ์ครั้งแรก. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์วิภาษา,
 2542.
- ณัฐพล ชันธไชย. **แนวคิดในการพัฒนาประเทศและการพัฒนาชนบท.** ใน จักรกฤษณ์ นรนิติผดุงการ,
การบริหารงานชนบท, 12-13. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์, 2527.
- ทวีป แก้วคง. **ความเป็นไปได้ในการส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองในอำเภอ จะนะ จังหวัด**
สงขลา. เอกสารวิจัยปริญญามหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2541.
- เทียนชัย วงศ์ชัยสุวรรณ. **ภาพรวมยุทธศาสตร์การยกเครื่องสังคมไทย.** ใน **ยกเครื่องเมืองไทย**
จินตนาการสู่ปี 2000. กรุงเทพฯ: (ม.ป.ท.), 2540.
- ธานี มีกัवाल. **ปลัดอำเภอ ผู้ช่วยฝ่ายป้องกันจังหวัดอุบลราชธานี.** สัมภาษณ์, 16 กันยายน 2547.
- นภาพร หะวานนท์. **พลวัตชุมชนไทย: การเปลี่ยนแปลงและการปรับตัว.** ใน อภรณ์ จันทร์สมวงศ์
 (บรรณาธิการ), **พลวัตชุมชนไทยในสมัยโลกาภิวัตน์,** 54-59. พิมพ์ครั้งแรก. จัดพิมพ์โดย
 โครงการประสานงานวิจัยเพื่อพัฒนาสังคม สกว. สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา, 2544.
- นเรศ โกมลเกียรติ. **บทบาทของธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.) กับ**
การพัฒนาที่ยั่งยืน. เอกสารวิจัยปริญญามหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ บัณฑิต
 วิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2541.
- บัญชา ตั้งวงษ์ไชย. **ผู้นำตามธรรมชาติชุมชนบ้านแหลมทอง.** สัมภาษณ์, 6 กันยายน 2547.
- บัญชา ตั้งวงษ์ไชย. **ผู้นำตามธรรมชาติชุมชนบ้านแหลมทอง.** สัมภาษณ์, 6 ตุลาคม 2547.
- ประทีป วีระพัฒนนิรันดร์. **เกษตรยั่งยืน: อนาคตของการเกษตรไทย.** กรุงเทพฯ: กรมวิชาการ
 เกษตรและสหกรณ์, 2536.
- ประพันธ์ พุ่มจันทร์. **เจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบลโนนก่อ.** สัมภาษณ์, 4 กันยายน 2547.
- ปริญญา ปราชญานุพร. **การพัฒนาบรรอยต่อแห่งวัฒนธรรม: ภูมิปัญญาตะวันออก-วิทยาการ**
ตะวันตก. พิมพ์ครั้งแรก. กรุงเทพฯ: คบไฟ, 2539.
- ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์. **วิธีวิทยาศึกษาสังคมไทย: วิธีใหม่แห่งการพัฒนา.** พิมพ์ครั้งที่ 2.
 กรุงเทพฯ: โครงการส่งเสริมองค์การพัฒนาเอกชนไทย, 2537.

ปรีดา เรื่องวิชาการ. งาน **พลังกลุ่ม และความสุข: แนวทางการบริหารแบบพุทธสำหรับองค์กร**

เปลี่ยนแปลงสังคม. พิมพ์ครั้งแรก. กรุงเทพฯ: บริษัท เฟื่องฟ้าพรินต์ติ้ง จำกัด, 2547.

พรพิไล เลิศวิชา. **พลวัตชุมชนไทย: การเปลี่ยนแปลงและการปรับตัว.** ใน **อาภรณ์ จันทรสมวงศ์**

(บรรณาธิการ), **พลวัตชุมชนไทยในสมัยโลกาภิวัตน์,** 60-67. พิมพ์ครั้งแรก. จัดพิมพ์โดย

โครงการประสานงานวิจัยเพื่อพัฒนาสังคม สกว. สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา, 2544.

พรรณพิมล ครั่งพิบูลย์. **ครูประจำศูนย์เด็กเล็กชุมชนบ้านแหลมทอง.** สัมภาษณ์, 30 กันยายน 2547.

พระธรรมปิฎก. **การพัฒนาที่ยั่งยืน.** พิมพ์ครั้งที่ 9. กรุงเทพฯ: บริษัท สหธรรมิก จำกัด, 2546.

พรเพ็ญ ทับเปลี่ยน. **เส้นทางเศรษฐกิจชุมชนในกระแสทุนนิยม.** พิมพ์ครั้งแรก. กรุงเทพฯ:

สำนักพิมพ์สร้างสรรค์ จำกัด, 2546.

ยุทธนา พุทธพันธ์. **เจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบลโนนก่อ.** สัมภาษณ์, 6 กันยายน 2547.

ภมรรัตน์ สุธรรม. **พลวัตชุมชนกับการพึ่งตนเองในภาคตะวันตก.** พิมพ์ครั้งแรก. กรุงเทพฯ:

พิมพ์ดี, 2546.

โรจน์จริย์ ด่านสวัสดิ์และคนอื่นๆ. **รายงานวิจัยเรื่องการศึกษาการวางแผนจัดการ**

ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างผสมผสานแบบยึดพื้นที่ กรณีศึกษาจังหวัด

ภูเก็ต กระบี่ และพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา. เสนอโดย มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ต่อ

สำนักงานนโยบายและแผน สำนักงานปลัดกระทรวง กระทรวงมหาดไทย. เอกสารวิชาการสถาบัน

ดำรงราชานุภาพที่ 12/2540. กรุงเทพฯ: กระทรวงมหาดไทย, 2540.

สนธยา พลศรี. **ทฤษฎีและหลักการชุมชน.** พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ไอ. เอส. พรินต์ติ้ง

เฮ้าส์, 2545.

สรวิชัย เปรมชื่น. **เศรษฐศาสตร์การพัฒนาประเทศตามแนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียง**

และทฤษฎีใหม่. เอกสารวิจัยปริญญามหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ บัณฑิต

วิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2542.

สุชาดา ฉิมวิเศษ. **กรอบการวางแผนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเพื่อการ**

พัฒนาที่ยั่งยืน: โอกาสและประเด็นปัญหา. เอกสารวิจัยปริญญามหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐ

ประศาสนศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2541.

ใหม่ ลิ่นทอง. **ชาวบ้านชุมชนบ้านแหลมทอง .** สัมภาษณ์, 7 กันยายน 2547 .

อนุช อภาภิรม. **การพัฒนาอย่างยั่งยืนคำตอบอยู่ในความหลากหลาย.** พิมพ์ครั้งแรก.

กรุงเทพฯ: บริษัท รุ่งเรืองสาส์นการพิมพ์ จำกัด, 2545.

- อนุวัฒน์ วัฒนพิชญากุล. อาจารย์มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี. สัมภาษณ์, 24 กันยายน 2547.
- อภิชาติ ทองอยู่. แนวทางสู่สังคมพึ่งตนเอง. **วารสารสังคมพัฒนา** ฉบับที่ 4/ 2528 : 66-69.
- อัศรพล วรรณสุทธะ. **ภาวะผู้นำในการเสริมสร้างความเข้มแข็งเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง: ศึกษากรณีเปรียบเทียบบ้านศิลารักษ์กับบ้านถิ่นสำราญ อ. พิบูลมังสาหาร จ. อุบลราชธานี.** วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชาปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543.
- อุทิศ พาชอบ. ผู้ใหญ่บ้านบ้านแหลมทอง. สัมภาษณ์, 2 กันยายน 2547.
- อุทิศ พาชอบ. ผู้ใหญ่บ้านบ้านแหลมทอง. สัมภาษณ์, 16 กันยายน 2547.

ภาษาอังกฤษ

- Chiras, Danial D. **Environmental Science.** Redwoodcity, CA: The Benjamin/Cummings Publishing, 1991.
- Corson, Walter H.,ed. **The Global Ecology Handbook.** Boston: Beacon Press, 1900.
- Jacobs, Norman. **Modernization Without Development: Thailand as an Asian case study.** New York: Praeger Publishers, 1971.
- Keating, Michael. **The earth summit' s Agenda for Change.** Geneva: The Center for Our Common Future, 1992.
- Pezzy, John. **Sustainable Development Concepts An Economic Analysis.** Washington D.C.: World Bank Environment Paper Number 2, 1992.
- Ponting, Clive. **A Green History of the World.** New York: St. Marrtin's Press, 1991.
- Segschneider, Karl H. **Debating Limits to Sustainable Development – A case study of Thailand from a cultural perspective on sustainable development in Southeast Asia.** Bangkok : Heinrich boell Foundation, 2002.

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนพลาญข่อยชุมชนบ้านแหลมทอง เป็นชุมชนที่ได้รับการยอมรับจากภายนอกชุมชน มีกิจกรรม ที่ทั้งคนภายในและภายนอกชุมชนรวมถึงสื่อมวลชนให้การยอมรับและนำไปเผยแพร่ต่อสาธารณชนดังนี้

1. ได้รับการเผยแพร่ผ่านสื่อทางการศึกษา ดังนี้

- 1.1 เผยแพร่ในรายการของสถานีโทรทัศน์เพื่อการศึกษา (ETV) เมื่อเดือนกันยายน พ.ศ. 2545
- 1.2 ได้รับการเผยแพร่ผ่านสิ่งพิมพ์การศึกษานอกโรงเรียน ศบอ. สิรินคร เอกสารข่าวลำดับที่ 15/2543 พ.ศ. 2543
- 1.3 ได้รับการเผยแพร่ผ่านสิ่งพิมพ์การศึกษานอกโรงเรียน ศบอ. สิรินคร เอกสารข่าวลำดับที่ 8/2545พ.ศ. 2545
- 1.4 ได้รับการเผยแพร่ผ่านสิ่งพิมพ์การศึกษานอกโรงเรียน ศบอ. สิรินคร เอกสารข่าวลำดับที่ 11/2545พ.ศ. 2545
- 1.5 เอกสารเผยแพร่ของศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอสิรินธร และศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนจังหวัดอุบลราชธานี เดือนมกราคม พ.ศ. 2546

2. ได้รับการเผยแพร่ทางหนังสือพิมพ์ ดังนี้

- 2.1 หนังสือพิมพ์ข่าวสด วันพุธที่ 31 พฤษภาคม พ.ศ. 2543
- 2.2 หนังสือพิมพ์ไทยรัฐ วันจันทร์ที่ 5 มิถุนายน พ.ศ. 2543
- 2.3 หนังสือพิมพ์มติชน วันเสาร์ที่ 7 ตุลาคม พ.ศ. 2543
- 2.4 หนังสือพิมพ์เดลินิวส์ วันเสาร์ที่ 7 ตุลาคม พ.ศ. 2543
- 2.5 หนังสือพิมพ์ประชาชาติ ฉบับปักข์หลังประจำเดือนตุลาคม พ.ศ. 2543
- 2.6 หนังสือพิมพ์ไทยรัฐ วันพุธที่ 18 ตุลาคม พ.ศ. 2543
- 2.7 หนังสือพิมพ์เดลินิวส์ วันพุธที่ 19 มิถุนายน พ.ศ. 2545
- 2.8 หนังสือพิมพ์ข่าวสด วันพุธที่ 3 กรกฎาคม พ.ศ. 2545
- 2.9 หนังสือพิมพ์มติชน วันศุกร์ที่ 12 กรกฎาคม พ.ศ. 2545
- 2.10 หนังสือพิมพ์ท้องถิ่นอุบลคนรุ่นใหม่ ประจำเดือน กรกฎาคม พ.ศ. 2545
- 2.11 หนังสือพิมพ์เดลินิวส์ วันพุธที่ 10 กรกฎาคม พ.ศ. 2545
- 2.12 หนังสือพิมพ์ประชาชาติ ฉบับประจำเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2545
- 2.13 หนังสือพิมพ์เดลินิวส์ วันพุธที่ 8 มกราคม พ.ศ. 2546

◈ ผ้าป่าเพื่อการศึกษา - ศบอ.ศิรินคร จ.อุบลราชธานี ร่วมกับศูนย์การเรียนรู้ชุมชนพัฒนาของจัดกิจกรรมผ้าป่าเพื่อการศึกษา จัดหาปัจจัยไว้จัดกิจกรรมของศูนย์ เมื่อเร็วๆ นี้

ครบทุกรส สดทุกเรื่อง

ข้าวสาด

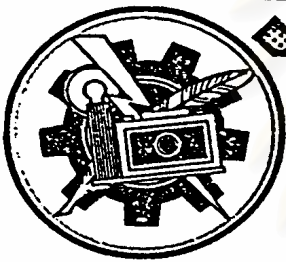
พิมพ์ที่ ๑๓ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๔๓ ปีที่ ๑๐ ฉบับที่ ๓๔๗๐ ราคา ๘ บาท

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

หนังสือพิมพ์ข้าวสาด วันพุธที่ 31 พฤษภาคม พ.ศ. 2543

ศูนย์ถาวรโรงเรียนชุมชนพุดวัดหมอบ/ตบอ.สิรินธร จ.อุบลราชธานี
นำนักศึกษาภาคประชาสงเคราะห์ไปถลกสีไหม 1 มิถุนายน 2543

นสพ.จำหน่ายมากที่สุดของประเทศ ไทยธุรกิจ

ปีที่ 51 ฉบับที่ 15476 วันจันทร์ที่ 5 มิถุนายน พ.ศ.2543 ราคา 8.00 บาท

หนังสือพิมพ์ไทยรัฐ วันจันทร์ที่ 5 มิถุนายน พ.ศ. 2543

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

หนังสือพิมพ์คุณภาพ เพื่อคุณภาพของประเทศไทย
<http://www.matichon.co.th>

มติชน

วันเสาร์ที่ 7 ตุลาคม พุทธศักราช 2543 ปีที่ 23 ฉบับที่ 8247 ราคา 8 บาท

นาง.จรินทร์ อ.อุบลราชธานี ร่วมกับ ศรช.พลาญช้อย จัดอบรมทำอาชีพอาหาร-ขนมให้กับนักศึกษาและประชาชนทั่วไปไว้เป็นอาชีพหะการอุดหนุน

หนังสือพิมพ์มติชน วันเสาร์ที่ 7 ตุลาคม พ.ศ. 2543

สถาบันวิทยบริการ
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

หนังสือพิมพ์
ประชาชาติ
 มั่นคงธรรม นำความรู้สู่ประชาชน

ปีที่ 11 ฉบับพิเศษหลังประจำเดือนตุลาคม 2543 ราคา 5 บาท

สร้างงานให้ชาวบ้าน สนอ.สิรินธร ร่วมกับ ศรช.พลาญข่อย อ.สิรินธร จัดฝึกอบรมอาชีพ อาหารและการทำขนมต่างๆ ให้กับนักเรียน กศน.และประชาชนทั่วไป ในพื้นที่พ.จ.ริม

ทำเองก็ได้ ควบอ.
 สิรินธร จ.อุบลฯ
 จัดอบรมอาชีพทำอิฐ
 บล็อก อิฐคว้านอน
 ให้กับนักเรียน และ
 ประชาชนในพื้นที่เพื่อ
 เป็นการประหยัดค่า
 ใช้จ่ายในการปลูก
 สร้าง

เดลินิวส์

ฉบับที่ 18,822 วันเสาร์ที่ 7 ตุลาคม พ.ศ. 2543

ราคา 8 บาท DAILY NEWS

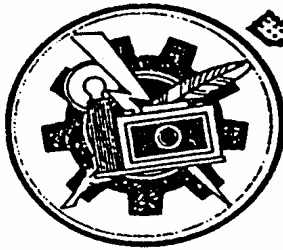
<http://www.dailynews.co.th>

A. ปิณฑาริทย สุนย์การเรื้อนชุมชนหลายช้อย ร่วมกับสุนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอสิรินธร จ.อุบลราชธานี จัดฝึกอบบรมอาชีพการทำอาหารและขนมชนิดค่าง ๆ ให้แก่ชาวบ้านเพื่อเป็นช่องทางทำอาชีพ เติมน

หนังสือพิมพ์เดลินิวส์ วันเสาร์ที่ 7 ตุลาคม พ.ศ. 2543

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

นสพ.จำหน่ายมากที่สุดของประเทศ ไทยรัฐ

ปีที่ 51 ฉบับที่ 15611 วันพุธที่ 18 ตุลาคม พ.ศ. 2543 ราคา 8.00 บาท

ศูนย์บริการการศึกษาของโรงเรียนอานันท์
สิรินธร ร่วมกับ ศาสน.พลาญชัย จ.ขอนแก่น
จัดฝึกอบรมอาชีพทำอิฐดินเผา อีรฐ์ทองอินทร์
นักเรียนและประชาชนทั่วไป เพื่อวันเก็บงานได้ใหม่
ครอบครัวและโรงเรียน

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

หนังสือพิมพ์ไทยรัฐ วันพุธที่ 18 ตุลาคม พ.ศ. 2543

เปิดค่ายต่อต้านยาเสพติด

นายธฤติ ประสานสอน ผอ.ศูนย์บริการการศึกษาภายนอกโรงเรียนอำเภอ (ศบอ.) สิรินคร จ.อุบลราชธานี เปิดเผยว่า จากกรณีที่ปัจจุบันปัญหายาเสพติด ได้กลายเป็นปัญหาที่รุนแรงของชาติ และกำลังแพร่ระบาดเข้าไปในกลุ่มเยาวชนเป็นจำนวนมาก เนื่องจากเป็นวัยที่อยากรู้อยากลอง จึงมีโอกาสนำเข้าไปเกี่ยวข้องกับสารเสพติดได้ง่าย ดังนั้นเพื่อเป็นการป้องกันและป้องปรามให้เยาวชนได้รู้จักป้องกันตนเอง ทาง ศบอ. ในกลุ่มศูนย์อุบลราชธานี 6 แห่งได้แก่ ศบอ.ศรีเมืองใหม่ พิบูลมังสาหาร ลาดกุ่ม ไชยเจริญ สว่างวีระวงศ์ และสิรินธร จึงร่วมกันจัดค่ายพัฒนาคุณภาพชีวิต ฝึกอบรมและเสริมภูมิคุ้มกันต้านยาเสพติดขึ้น ตั้งแต่บัดนี้ถึงวันที่ 20 มิ.ย.ที่ ศาลาอเนกประสงค์ ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนพลาญชัย อ.สิรินธร

“โครงการนี้จะนำนักศึกษา คณ. ทุกระดับเข้าร่วมประมาณ 400 คน โดยได้รับความอนุเคราะห์จากพระวิทยากรจากพระวิทยากรโครงการกองทัพธรรม กองทัพบก คำนึงถึงยาเสพติดของกองบัญชาการทหารสูงสุด” นายธฤติ กล่าวและว่า นอกจากการเติมเต็มความรู้เกี่ยวกับยาเสพติดแล้ว ยังจะมีการให้ความรู้ด้านอื่น ๆ ที่จำเป็นอีกด้วย อาทิ ความรู้เกี่ยวกับโรคเอดส์ การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เป็นต้น ทั้งนี้กิจกรรมที่จัดจะใช้กระบวนการเรียนรู้แบบบูรณาการเป็นหลักในการฝึกอบรม.

พิมพ์พิเศษ
 ฉบับที่ 19,242 วันพุธที่ 19 มิถุนายน พ.ศ. 2545 ราคา 8 บาท DAILY NEWS

เดลินิวส์ วันพุธ ที่ ๑๙ มิถุนายน ๒๕๔๕ หน้า ๒

ครบทุกสาร สดทุกเรื่อง <http://www.kaosod.co.th>

ข่าวสด

หยุดแล้ว - น.ส.ที่เข้าค่าย "เขาวงกตคนคึกคัก" คืบสมบไพร
เพื่อเลิกขนาศพลค่างๆ เป็แนวบำบักอิกทางหนึ่ง จัดโดยคนจ.อุบลราชธานี

หนังสือพิมพ์ข่าวสด ฉบับวันพุธที่ 3 กรกฎาคม พ.ศ. 2545 หน้า 5

หนังสือพิมพ์ข่าวสด วันพุธที่ 3 กรกฎาคม พ.ศ. 2545

http://www.matichon.co.th

มติชน

วันศุกร์ที่ 12 กรกฎาคม พุทธศักราช 2545 ปีที่ 25 ฉบับที่ 8890 ราคา 8 บาท

ว.ส.'รวมพลัง

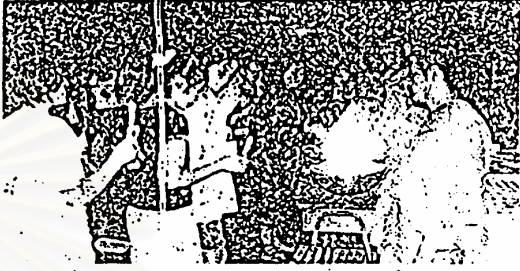
เยาวชนพัฒนิกษ์หนึ่งไกลยาเสพติด

ปัญหาเยาวชนเสพยาเสพติด เป็นปัญหาสำคัญที่ทางกรมตำรวจและสำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ โดยเฉพาะ "ยาบ้า" กลับทวีคูณ นอกจากจะส่งผลกระทบต่อสุขภาพทำให้สุขภาพทรุดโทรม เป็นภาระแก่สังคม ยังส่งผลกระทบต่อครอบครัวของประเท...

คำ การขาย การเสพ ศูนย์บริการการศึกษานอก โรงเรียนอานภอ (ตบอ.) อิทธิธร และอำเภอในกลุ่ม "ศูนย์อานภอบูรพา" ของจังหวัดอุบลราชธานี จึงได้นำเยาวชน นักศึกษาการศึกษานอกโรงเรียน(กศน.) ในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น และตอนปลาย(ม.3-ม.6) อายุระหว่าง 15-25 ปี จำนวน 360 คน เข้าค่ายกิจกรรมพัฒนาคุณภาพชีวิต "เยาวชนคนดี หนึ่งไกลยาเสพติด" ระหว่างวันที่ 18-20 มิถุนายนที่ผ่านมา ณ ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน(ห้วย)พลาญว้อย

นายธฤติ ประสานสอน ผู้อำนวยการศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนอานภอ(ตบอ.) อิทธิธร กล่าวว่า โครงการค่าย กพช. "เยาวชนคนดี หนึ่งไกลยาเสพติด" เป็นโครงการ บ.ว.ร. ได้แก่ บ้านและชุมชน วัดสถานเป็นหลักทางศาสนา และโรงเรียนหรือสถานศึกษา ทั้ง 3 ส่วนได้ตระหนักและรับรู้ว่าปัญหาเยาวชนเสพยาเสพติด เป็นปัญหาที่รุนแรงของสังคมของชุมชน โดยเฉพาะกับกลุ่มเยาวชนซึ่ง

ที่จัดที่ศูนย์ปัญหา ทำลายความเชื่อ ปลงแค้นแห่งความคิด

ตั้งสมาธิ ทำใจให้เย็นนิ่ง คมขลุ่ยไพเราะโลกขณะนั่งดนตรี

เป็นกลุ่มเสี่ยงต่อการเข้าไปพัวพัน และยุ่งเกี่ยวกับยาเสพติดในทุกๆ ด้าน จึงได้จัดโครงการดังกล่าว

ร่วมกันสนทนาวาง การละ เลิกยาเสพติด

รับ บ้านและชุมชน ต้องเป็นเกราะป้องกันภัยให้เยาวชน ต้องให้ทั้งความรัก ความอบอุ่นแก่พวกเขา วิธีที่ทางสว่างแก่ชีวิตสถานศึกษาหรือโรงเรียน ต้องให้ความรู้ความเข้าใจถึงโทษอันตรวของสิ่งเสพติด

ยาเสพติด กองบัญชาการทหารสูงสุด ที่ร่วมกับกรมการศาสนา มาร่วมให้ความรู้ โดยเนื้อหาจะเน้นการมีส่วนร่วม ในกระบวนการต่างๆ ของสมาชิกเราด้วย เราจะละลายพฤติกรรม ยึดมั่นสภาพปัญหาสังคมในปัจจุบัน และแนวทางแก้ไข มารยาทไทย การรู้จักสามัคคี การกำเนิดของมนุษย์ ศีล สมาธิ ปัญญา กฎแห่งกรรม ปัญหาและโทษของยาเสพติด วิธีการและแนวทางแก้ ละ เลิก จากยาเสพติด ตลอดจนสิ่งที่ไม่ควรทำ"

นางคำทล สายแนว นักศึกษา ศร.พลาญว้อย กล่าวว่า ประทับใจการเข้าค่ายครั้งนี้มาก โดยเฉพาะกิจกรรมที่วิทยากรให้พวกเราได้เรียนรู้ ได้แสดงออกถึงความรัก ความสามัคคี ความกตัญญูต่อตนเอง เพื่อน ท้อมม่ ... "หวังจะให้โดย

ไม่อาเยื่อนเศ มิน จุก มิน ตื่น ตื่นใจในหลายสิ่งที่เราทำ เราคิดไม่ถึงว่ามันเป็นบาปกรรมมาก"

นายนิพน ทอตรี .. "ผมจะเลิกครับ เลิกทำไว้ในสิ่งต่างๆ จะไม่ยุ่งหมิ่นม เลิกทำให้อุจจาระดีสำบายใจ เมื่อก่อนใจจะเสียวระร้อน และที่สำคัญผมขอตั้งปณิธาน ผมจะไม่ยุ่งเกี่ยวกับยาบ้าอีกเลย เพราะมันทำให้ผมสูญเสียอะไรต่างๆ อย่างมากมาย"

นางสาวบุญส่ง การนเกษ .. "หนูจะทำบุญ ตักบาตร เชื้อฟุ้งพ่อ-แม่ บอกกับเพื่อนๆ ญาติๆ อย่าไปยุ่งกับยาบ้า จะต้องเป็นคนดีของพ่อ-แม่ ครูอาจารย์ หนูจะเลิกคนเพื่อนที่ไม่ดี"

"หลงทางเสียเวลา หลงคิดขยาเสียอนาคต" .. เป็นประโยคที่เตือนใจให้ได้ คิด และต้องพยายามตัดใจ ลด ละ เลิกให้ได้ หากยังอยากจะเป็นคนที่มีอนาคต มีความก้าวหน้าในชีวิต เป็นคนดีของครอบครัว ของสังคม ชุมชน ทุกๆ คน ทุกๆ ส่วน จะต้องไม่ยุ่งเกี่ยวกับยาเสพติดในทุกๆรูปแบบ ทุกๆประเภท

ธฤติ ประสานสอน

ค่ายเยาวชนคนดี หนีไกลยาเสพติด ฟื้นเพื่อนอีกตัวหนึ่งเพื่อสู้กับมหันตภัยยาบ้า

ปิ๋ จวบปัญหา
ยาเสพติด
เป็นปัญหาสำคัญที่
กำลังทำลายเศรษฐกิจ
และสังคมประเทศ แม้
ว่าทุกฝ่ายจะพยายาม
ป้องกันแก้ไขปัญหามา
โดยตลอด แต่การแพร่

วงค์ ประสานสวน ระบาดชองยาเสพติด

โดยเฉพาะ "ยาบ้า"

กลับทวีความรุนแรงมีเชื้อ ซึ่งบ่งบอกจะส่งผล
กระทบต่อตัวผู้เสพเลย โดยทำให้สุขภาพทรุด
โทรมเป็นปัญหารายวันสาหัสแล้ว ยังมีผล
กระทบต่อครอบครัว สังคม และเศรษฐกิจของ
ประเทศชาติด้วย

เพื่อเป็นการให้ความรู้ ความเข้าใจในปัญหา
การแพร่ระบาดของยาเสพติด การป้องกันตนเองให้
ห่างไกลจากยาเสพติดทั้งในส่วนการค้า การขาย
การเสพ ศูนย์บริการการศึกษาของโรงเรียนอ.สี
รินธร และอ.ในกลุ่มศูนย์อุบลบูรพาของจ.อุบลลา

จึงได้นำเยาวชนนักศึกษาคน.ในระดับมัธยม
ศึกษาตอนต้น ตอนปลาย (ม.3-ม.6) อายุระหว่าง
15-25 ปี จำนวน 360 คน เข้าค่ายกิจกรรมพัฒนา
คุณภาพชีวิต "เยาวชนหนี หนีไกลยาเสพติด"
ระหว่างวันที่ 16-20 มี.ย. 45 ณ ศูนย์การเรียน
ชุมชน (ศรช.) หลาอุ้ออ

โยเอวชนให้ความรักความอบอุ่น วัตถุประสงค์ทาง
แก่ชีวิต สถานศึกษาหรืออ.ร.ต้องให้ความรู้
ความเข้าใจ โยชนอับรายของสิ่งเสพติดต่างๆ
การจัดอบรมครั้งนี้เราได้ทีมพระวิทยากรจาก
โครงการกองทัพรธรรม กองทัพอไทย ด้านภัยยา
เสพติด กองบัญชาการทหารสูงสุดที่ร่วมกับ
กรมการศาสนา

สถานสอน ผู้อำนวยการ
ศูนย์บริการกศน.อ.สีริน
ธร (ผอ.ศบอ.) กล่าวว่า
โครงการค่าย กศช.
"เยาวชนคนดี หนีไกลยา
เสพติด" เป็นโครงการ
บ.ว.ร. ได้แก่ บ้านและ
ชุมชนวัดสถาบันหลักทาง
ศาสนาและโรงเรียนหรือ
สถานศึกษาทั้ง 3 ส่วนได้
ตระหนักและรับรู้ว่า
ปัญหายาเสพติดเป็น
ปัญหาที่รุนแรงขอสังคม
และชุมชน โดยเฉพาะกับ
กลุ่มเยาวชนซึ่งเป็นกลุ่ม
เสี่ยงต่อการเข้าไปพัวพัน
และยุ่งเกี่ยวกับยาเสพติด
ในทุกๆ ด้าน จึงได้จัด
อบรมตามโครงการตั้ง
กล่าวโดยบ้านและชุมชน
ต้องเป็นเกราะป้องกันภัย

ในเนื้อหาของการอบรมเราจะเน้นการมี
ส่วนร่วมในเนื้อหา ในกระบวนการต่างๆ
ของสมาชิกชวาคัย เราละลายพฤติกรรมชให้
เห็นสภาพปัญหาสังคมในปัจจุบันและแนวทาง
แก้ไข มารยาทไทย การรู้จักสามัคคี การกำเนิด
ของมนุษย์ ศิล สมารี ปัญหา กฎแห่งกรรม
ปัญหาและโทษชองยาเสพติด วิธีการและแนว
ทะเลล ละ เลิก จากยาเสพติดและสิ่งไม่ดีต่างๆ

นายกำพล สายขาว นักศึกษาคน. ศรช.
หลาอุ้ออ กล่าวว่า ประทับใจในค่ายครั้งนี้เป็น
อย่างมาก โดยเฉพาะกิจกรรมที่วิทยากรให้พวก
เราได้เรียนรู้ ได้แสดงออกถึงความรัก ความ
สามัคคี ความกตัญญูต่อตนเอง เพื่อน พ่อแม่
นมร่องให้โดยไม่อายเพื่อนเลย มันจุก มันตื่นตื่น
ในใจหลายสิ่งที่เราทำ เราคิดไม่ถึงว่ามันเป็นบาป
กรรมมาก ๆ

นายนิยม พลศรี นมจะเลิกครีบ เลิกทำชั่ว
ในสิ่งต่างๆ จะไม่เถียงพ่อแม่ เลิกทำให้ครู
อาจารย์ลำบากใจ เลิกทำในสิ่งที่คนอื่นจะเดือด
ร้อนและที่สำคัญนมขอตั้งปณิธานใจนมจะไม่ยุ่ง
เกี่ยวกับมันอีกเลย ยาบ้าเพราะมันทำให้นมสูญเสีย
อะไรต่างๆ อย่างมากมาย

น.ส.บุญส่ง การะเกษ นมจะทำบุญตักบาตร
เชื่อฟังพ่อแม่ บอกกับเพื่อน ๆ ว่าอย่าไป
ยุ่งกับยาบ้ารวมทั้งจะต้องเป็นคนดีชองพ่อ นม
ครูอาจารย์ นมจะเลิกคบเพื่อนที่ไม่ดี

"หลงทางเสียเวลา หลงคิดยาเฮือนาคค"
เป็นคำพูดที่จะเตือนให้คิดและปฏิบัติตาม หาก
จะเป็นคนที่มีอนาคต มีความก้าวหน้าในชีวิต
เป็นคนดีชองครอบครัว ชองสังคม ชองชุมชน
ทุกๆ คน ทุกๆ ส่วนจะต้องไม่ยุ่งเกี่ยวกับยาเสพติด
ในทุกๆรูปแบบ ทุกๆประเภท.

เยาวชนคนดีหนีไกล
ยาเสพติด
ศูนย์ กศน. อำเภอก
กลุ่มศูนย์อุบลบูรพา
จัดอบรมเยาวชนคนดีหนี
ไกลยาเสพติด ให้กับศ.
กศน. เพื่อให้หลีกเลี่ยงไกล
ยาเสพติด.

เดลินิวส์

ฉบับที่ 19,263 วันพุธที่ 10 กรกฎาคม พ.ศ. 2545

ราคา 8 บาท DAILY NEWS

➤ ดอนพิทยา สมาชิก
 ก่าย "เขาวชนคดี
 หนีไกลซาเสพติด"
 ของศูนย์บริการการ
 ศึกษาออกรโรงเรียน
 อำเภอ กลุ่มศูนย์อุบล
 บุรพา จังหวัดอุบล
 ราชธานี กำลังอาเจียน
 หลังจากดื่มยาสมุนไพร
 เพื่อถอนพิษยาเสพติด
 ในร่างกาย ที่ศูนย์การ
 เรียนชุมชนพัฒนาช่อง
 อ.สิรินธร

เดลินิวส์ วันพุธ ที่ 10 กรกฎาคม พ.ศ. 2545 หน้า 15

สถาบันวิทยบริการ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

หนังสือพิมพ์เดลินิวส์ วันพุธที่ 10 กรกฎาคม พ.ศ. 2545

หนังสือพิมพ์ ประชาชาติ สนับสนุนธรรม นำความรู้สู่ประชาชน

ปีที่ 13 ฉบับประจำเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2545 ราคา 5 บาท

เมื่อประมาณปลายเดือนมิถุนายน ที่ผ่านมามูลนิธิบริการการศึกษาของชนอำเภอกลุ่มศูนย์อุบลบุรพาของราชธานี ประกอบด้วย อ.ศรีเมืองใหม่ อ.พิบูลมังสาหาร และ อ.สิรินธรศึกษาธิการศึกษาโรงเรียนระดับชั้นที่เป็นเยาวชนอายุระหว่าง 15-25 ปี 360 คน ได้เข้าค่ายพัฒนาคุณภาพชีวิตเยาวชนคนดี หนีไกลยาเสพติด ที่ศูนย์ชุมชน (ศรช.) พลาญชัย อ.สิรินธร นายธฤติ ประสานสอน ผู้อำนวยการการศึกษาโรงเรียนอำเภอสรินธรบอ.) เปิดเผยว่าโครงการนี้เป็นความตั้งใจแรงกล้าของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องได้แก่พ่อแม่ ผู้ปกครองของนักศึกษาและเยาวชน

สถาบันหลักของสังคมไทยที่มีพัฒนาจิตใจ และสถานศึกษาของ กศน. ทั้งเขตที่ตระหนักและรับรู้ว่ายาสเสพติดทุกทเป็นภัยร้ายแรงต่อชีวิต ทรัพย์สินของชนของทุกๆ สังคม โดยเฉพาะปัจจุบันยาเสพติดได้เข้ามายังชายคลองและระบาดอย่างทุกหย่อมหญ้าทุกชุมชน

ผอ.ศบอ.สิรินธร กล่าวต่อไปว่า จากการณ์ดังกล่าวทั้ง 3 ส่วนจึงได้จัดทำโครงการดังกล่าวขึ้นโดยยึดรูปแบบวิธีการของการอบรมของค่ายยาเสพติด กองทัพอากาศ กองทัพบก กองทัพเรือ และกรมตำรวจ

ค่ายเยาวชนคนดี หนีไกลยาเสพติด อีกหนึ่งรูปแบบ สู้กับภัยยาบ้า

ธฤติ ประสานสอน

การทหารสูงสุด ซึ่งเห็นว่าเป็นรูปแบบที่เข้าถึงจิตใจ สร้างจิตสำนึก สร้างความตระหนักให้เกิดขึ้นกับผู้เข้ารับการอบรมได้อย่างดี

พระครูสุวิมลภาณุจรรย์ เจ้าคณะตำบลละแอ อ.ทองผาภูมิ จ.กาญจนบุรี หัวหน้าทีมพระวิทยากร กล่าวเพิ่มเติมว่า กิจกรรมนี้เป็นกิจกรรมที่บ้าน วัด โรงเรียน ต้องร่วมมือกัน ไม่นับสู้กับภัยยาเสพติดไม่ไหว เนื้อหาที่อบรม ต้องเอาเหตุการณ์จริง ประสบการณ์จริง ของวิทยากรของสมาชิก

ค่ายมานำเสนอให้เป็นกรณี ตัวอย่างแล้วใส่กระบวนการวิธีการอบรมที่ยืด ผู้เรียนเป็นสำคัญมาเป็นกระบวนการหลัก 3 วัน 2 คืน เด็กต้องสารภาพออกมาว่าเคยทำชั่วเคยยุ่งเกี่ยวกับยาเสพติดประเภทต่างๆ อย่างไรบ้าง กิจกรรมเนื้อหาค่อนข้างหนักอย่างค่ายนี้ มีนักศึกษา 360 คน มีคนที่เคยเสพยาบ้า 36 คน ติดบุหรี่ ติดเหล้า 100 กว่าคน นอกจากนี้ยังทำผิดศีลธรรมคุณธรรมที่ต้งจมต่างๆ ถึงร้อยละ 80 คน บางคนมาราบเท้าอาตมาขอสารภาพผิดที่ทำไม่ได้กับพ่อแม่ บางคนทำผิดแต่ไม่มีใครรู้ รู้อยู่เพียงเขาคณะเดียวพอเข้าร่วมกิจกรรมนี้ ต้องร้องไห้สารภาพบาปกับวิทยากรหรือบางคนถึงกับเป็นลมไป

เราจะเอาความรัก ความเมตตา ความเข้าใจ ความสงสาร เป็นยารักษาเขา ดึงเขาออกมาจากอบายมุขต่างๆ พ่อแม่ ญาติพี่น้อง ครูอาจารย์ และทุกๆ คนที่อยู่รอบตัวเขา ต้องให้โอกาสให้ความรักและให้อภัยเขา แล้วเชื่อว่าเขาจะเป็นคนดีศรีสังคมได้

นายไพโรจน์ วงษ์แดง สมาชิกคนหนึ่ง ของค่ายกล่าวว่า ดันตันใจมาก ร้องไห้ส่งสารพ่อแม่ ตอนที่พระอาจารย์เอวีดีโอตอนคลอดลูกและเรื่องที่ถูกกระทำไม่ดีต่อพ่อแม่ ต่างๆ นานา รวมทั้งคนที่อยากมีพ่อแม่แต่ไม่มีโดยเอาเพื่อนๆ ที่เป็นลูกกำพร้าออกมาพูดคุยด้วย ผมรักพ่อแม่มากขั้น ผมจะเป็นเด็กดีของพ่อแม่ของสังคมครับ

นางสาวนันทิยา (ไม่ชอบบอกชื่อสกุล) เป็นอีกคนหนึ่งที่ร่วมกิจกรรมของค่ายและเป็นคนที่ออกมาสารภาพกับทุกคนในค่ายว่าเป็นเด็กที่เคยติดขามาก่อน ทดลองกับเพื่อนๆ ตอนแรกลองเพราะสนุกแต่แล้วติด ต้องเสียเงิน ต้องถูกพ่อแม่ดูตำและเกือบถูกตำรวจจับแต่หนีรอดได้ เลิกขามาได้ประมาณ 1 ปี แล้วสาเหตุที่เลิกเพราะกลัวถูกจับและเห็นเพื่อนต้องท้องโดยไม่มีพ่อ นอกจากจะเลิกเด็ดขาดไม่ยุ่งเกี่ยวกับยาบ้าแล้ว ต่อแต่นี้ไปจะทำทุกอย่างเพื่อไต่บาปให้ตนเองที่ทำให้พ่อแม่เสียใจ

“หน่อกล้าแห่งความดี” เกิดขึ้นแล้ว หากสังคมไม่ช่วยกันรณรงค์พรวนดินใส่ปุ๋ย ดูแลรักษาให้ต้นหน่อกล้าเหล่านี้ไม่มีวันเป็นต้นไม้ใหญ่ที่ให้ร่มเงาให้ดอกให้ผล เป็นประโยชน์ต่อผู้อื่น สร้างความเข้มแข็งให้กับตนเอง ครอบครัว ชุมชนและสังคมประเทศชาติเพราะเขาเหล่านี้คือเด็กเยาวชนที่จะเป็นผู้ใหญ่ในวันข้างหน้าผู้รักษาชาติไทยให้เจริญ

คำแพง แก่งสะพือ

ประกาศนียบัตรเกษตรกรดีเด่นสาขาอาชีพไร่นาสวนผสม ของนายคำดี สายแวง เกษตรกร
ดีเด่นของ ชุมชนบ้านแหลมทอง สำนักงานส่งเสริมการเกษตรภาคตะวันออกเฉียงเหนือ กรม
ส่งเสริมการเกษตรเป็นผู้มอบให้

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

มุลนิธิสมาาน - คุณหญิงเบญญา แสงมะลิ มอบประกาศนียบัตรให้ไว้กับนางบัญชา ตั้งวงษ์ไชย ผู้นำตามธรรมชาติของชุมชนบ้านแหลมทอง ให้เป็นผู้ได้รับรางวัลบุคคลดีเด่นระดับประเทศ สาขาการศึกษาจากระบบ ประจำปีพุทธศักราช ๒๕๔๖

สถาบันวิทยบริการ
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนพลาญช้อย บ้านแหลมทอง ได้รับเลือกให้เป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชนดีเด่น
ระดับประเทศประจำปีพุทธศักราช ๒๕๔๖

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์

นายวิษณุ พลอยศรี เกิดวันที่ 30 ธันวาคม พ.ศ. 2522 ที่จังหวัดพิจิตร สำเร็จ การศึกษาระดับปริญญาตรีรัฐศาสตรบัณฑิต (เกียรตินิยม) สาขารัฐประศาสนศาสตร์ คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในปีการศึกษา 2544 และเข้าศึกษาต่อในหลักสูตรรัฐประศาสนศาสตร มหาบัณฑิต คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อ พ.ศ. 2545 ได้รับทุนอุดหนุนการศึกษา ในระดับบัณฑิตศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เพื่อเฉลิมฉลองในวโรกาสที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเจริญพระชนมายุครบ 72 พรรษา ในปี พ.ศ.2545 และได้รับทุนพัฒนาอาจารย์ของ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี ในปี พ.ศ. 2546 (วิทยานิพนธ์ดีมาก)

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย